

AÇILIŞ KONUŞMALARİ

Prof. Dr. Muzaffer ERYILMAZ
Çankaya Belediye Başkanı

Değerli dostlar, sevgili arkadaşlarım, bugünün Dünya Gıda Günü olmasının yanı sıra açlığımızı, tokluğumuzu hatırladığımız bir gün olarak da anılması gerekir. Bugünü düzenleyen Ziraat Mühendisleri ODASI, diğer odalardaki arkadaşlarımızın ve bizim belediyemizdeki çalışan arkadaşlarımızın katkılarıyla yapılmış olması böyle bir birlikteliği sağlanmış olması bizi sevindiriyor.

Biliyorsunuz savaşların ve barışların ve birçok olayın nedeni olan unsurların başında gıda geliyor. Ekonominin, siyasetin, buradaki günlük yaşantılarımızın çoğunun içinde yetersiz beslenme, özellikle temel insani gereksinimleri uygun bir şekilde karşılayamama sonucu ortaya çıkan sorunlarla boğuşuyoruz.

Bizler sosyal adaletsizliğin, gelişmiş kuzey ile gelişme düzeyi yetersiz güney arasındaki uçurumla yakından bağlantılı olduğunu düşünüyoruz. Kuzeyin sorumlularının güneyin sorunlarına duyarsız tutumu nedeniyle kaderine terk edilen, daha doğrusu açlığa terk edilmiş bir güneyle karşı karşıya kalıyoruz. Ve bu kaderlerine terk edilmiş yüz milyonlarca güneylinin, bir nevi biz de güneyli sayılıyor, bugüne kadar çektiği sıkıntıları hepimiz yaşadık, yaşıyoruz. Bu nedenle, Dünya Gıda Günü'nde de yeterli eğitim, sağlık hizmetleri ve gıda ile buluşamayan milyonların çölgüklüğünü duymamız gerekir diye düşünüyorum.

Bugün gelişmiş ülkeler tarımsal fazlalıklarını imha ediyorlar. Gelişmekte olan ülkelerin ise yetersiz tarımsal faaliyetlerini dile getiriyorlar. Bunlar belki çoğumuzun bildiği, yakından tanıdığımız politikalar. Bunun en yakın örneği Türkiye. Tarımda kendi kendine yeten, bizim bildiğimiz dünyadaki yedi-sekiz ülkeden biri. Ancak bugün ülkemizi artık temel tarım ürünlerinde dışa bağımlı bir hale getirmeye çalışıyorlar. Mutlaka hepimizin ortak kavuşması gereken idealleri arasında AB'yi sayıyoruz, ama AB müktesebatı ile tanışıkça görüyoruz ki tarımda yiyeceğimiz vurgun sürekli bir biçimde artıyor. Bunu tütünde görüyoruz, bunu buğdayda görüyoruz, bunu incirde görüyoruz ve diğer ürünlerimizde göreceğiz. Dolayısıyla günümüzde açlık sorunu aynı zamanda bir tokluk sorunu da. Çünkü tok, açın halinden anlamıyor. Tok olanlar gelişmiş ülkelerinde göstermelik yardımlarla açlığa çare bulmaya uğraşıyorlar. Bunlar hakikaten göstermelik. Çünkü silahlanmaya günlük 2 milyar dolar civarında para harcanan bir dünyada, günde bir dolar ayrılabilse bugün Afrika açlığın pençesinden kurtulur. Halbuki bunlar yapılmıyor. Dolayısıyla biz burada kendi ulusal bilincimiz içinde el ele vererek, ufak hesapları bir yana bırakıp tarımımıza sahip çıkmak zorundayız.

Bildiğiniz gibi bizim erozyon dedemiz Hayrettin Bey, TEMA Vakfımız, erozyona yıllardır ülkemizin dikkatini çekmeye çalışıyorlar. Ancak bu konuda da yeterli ve uygun tedbirler alınmış değil.

Yaşadığımız sorunları çözmek için insanlığımızla, kendimizi bir başkasının yerine koyarak çözmemiz yani bir empati kurmamız lazım. Biz bu yürekliliği göstermeliyiz. Bireyler olarak, sivil toplum kuruluşları olarak tabii ki bu arada devlet olarak açlığa dur demeliyiz.

Dolayısıyla açlığın azalmış olduğu bir dünya, mutluluğu çoğalmış bir dünya demektir. Bu düşüncelerle fazla da vaktinizi almadan bu güzel günü düzenleyen arkadaşlarımıza ve bundan sonra da belediye olarak tüm bu tür etkinliklere destek vereceğimizi de söyleyerek hepinize saygılar sunuyorum.

Petek ATAMAN
Gıda Mühendisleri Odası Başkanı

Değerli konuklar ve katılımcılar, öncelikle Dünya Gıda Günü etkinlikleri çerçevesinde düzenlediğimiz bu sempozyuma katıldığımız için hepinize teşekkür ediyorum ve hoş geldiniz diyorum. Aynı teşekkürü her ne kadar katılımcı kuruluş olsak da bu işin mutfağında çalışmış olan arkadaşlarıma da göndermek istiyorum. Büyük bir emek sonucunda hazırlandı bu sempozyum.

Gıda sektörü şüphesiz en stratejik sektörlerden biri. Gıda güvenliği ve gıda güvencesi ise son günlerde yoğun olarak konuşulan konuların başında geliyor. Bu doğal tabii. Artan dünya nüfusu ve bu nüfusa karşılık hem güvenli gıdaya ulaşmada yaşanan sorunlar, hem de yeterli gıdaya ulaşmada yaşanan sorunlar gündemi meşgul etmekte sürekli.

Artan nüfusla birlikte karşılaştığımız sorunlar, suların kirliliği ya da su kaynaklarının azalması, çevrenin kirlenmesi, tarımsal alanların amaç dışı kullanımı, bunları çoğaltmak mümkün. Bunlara çözüm olarak sunulan hala tartışılan yeni yöntemler. Örneğin tarımsal verimliliği artırmaya yönelik olarak genetik olarak değiştirilmiş organizmaların kullanılması. Bu teknoloji ilerdeki yıllarda insanlığa ve çevreye ne getirecek hala tartışılmakta. Ya da yine verimliliği artırmak adına gübre kullanımı gerektiği kadar ve doğru zamanlama ile yapılmadığında farklı sorunlara yol açabiliyor.

Bu çerçeveden bakıldığında, FAO'nun Dünya Gıda Günü için belirlediği konu son derece güzel oturmuş diye düşünüyorum. Gıda Güvencesi İçin Biyoçeşitlilik. Yani, halen dünyada kimi bölgelerin ya da kimi ülkelerin kaderi gibi gözüken yeterli gıdaya ulaşamama ya da güvenli gıdaya ulaşamama. Eğer bir an önce önlem alınmazsa dünyadaki tüm insanlığın sorunu olarak karşımıza gelecek bu açık. FAO her sene gıda güvencesini çeşitli boyutlarıyla gündeme getiriyor biliyorsunuz.

Bu noktada bizim de ülke olarak payımıza düşen sorumluluğu taşımamız gerekli diye düşünüyorum ve bu sorumluluğu hep beraber taşımamız gerektiğini düşünüyorum. Tarımsal üretim potansiyelini ve üretim çeşitliliğimizi artırmak bir zorunluluk. Bunu yaparken tüm kurum ve kuruluşlar, sektörler, meslek grupları, sivil toplum örgütleri dayanışma ve birlik içinde çalışmalıyız ve gıda güvenliğinden ya da gıda sektörünü ileriye götürme yönündeki hedeflerimizden taviz vermeden yapmalıyız bunu.

Bu aşamada sözümü çok fazla uzatmadan temsil ettiğim Odam adına ve meslek mensuplarımız adına bizim bu sorumluluğu taşımaya hazır olduğumuzu söylemek istiyorum. Sempozyumun hepimize hayırlı olmasını diliyorum. Kolay gelsin, teşekkürler.

Gökhan GÜNAYDIN
Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı

Sayın Müsteşar Yardımcısı, Sayın Belediye Başkanı, TEMA Vakfı'nın, Gıda Mühendisleri Odası'nın Sayın Başkanları, demokratik kitle örgütlerinin, kamu yönetiminin çok değerli yöneticileri, sevgili katılımcılar, basının seçkin temsilcileri, sözlerime başlarken hepinizi saygıyla selamlamak istiyorum.

Ziraat Mühendisleri ODASI, Gıda Mühendisleri ODASI, Tema Vakfı ve Çankaya Belediyesi, Türkiye için son derece önemli olan bir konuda bilimsel bilgi üretmek ve bunu politika yapımcıların dikkatlerine sunmak üzere bir sempozyum düzenlemiş bulunuyor. Bu Sempozyumda ele alınacak konulara dikkatle bakıldığında, tarladan sofraya olan gıda zincirinde tüm sürecin Türkiye'nin yararına kurgulanmasına yönelik çaba kolaylıkla fark edilebilecektir.

Gerçekten 21. Yüzyıl, geçen yüzyıllara oranla çok daha farklı koşullarla geldi. Hemen yanı başımızda dünya silah zoruyla yeniden şekillendirilmeye çalışılıyor. Ve bu süreç gıda güvenliği konusunu, dün olduğundan çok daha önemli ve stratejik bir konuma taşıyor.

Şunu hepimiz biliyoruz ki, aslında son çeyrek yüzyıllık süreçte özellikle gelişme yolundaki ülkelerin kendi tarım politikalarını oluşturma konusundaki güçleri önemli oranda aşındırılmış durumdadır. Saymak gerekirse Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Dünya Bankası ve IMF ve aday ülke konumunda bulunduğumuz AB müktesebatına uyum çalışmaları, Türkiye'nin kendi iktisat politikalarını belirlerken uymak durumunda kaldığı politikaların çerçevesini bize çiziyor.

Türkiye 1999 yılı sonundan başlamak üzere Dünya Bankası ve IMF ile bir yapısal uyum anlaşması imzaladı. Önümüzdeki sürece baktığımızda bu uyum politikalarının sürdürülmekte olduğunu görüyoruz. Peki acaba bu politikalar Türkiye adına yarar mı sağladı? Bunu arzu ederseniz Dünya Bankası'nın kendi raporu ile sizlere sunmak isterim. 1999-2002 yılları arasındaki uygulama sonuçlarını Dünya Bankası şöyle açıklıyor:

“3 yıl içerisinde Türkiye’de tarımsal üretimde yüzde 4 oranında azalma oldu, bu geriye gidiş hayvansal üretimde yüzde 10’a ulaştı. Üretici gelirlerinde yüzde 16 oranında bir aşınım söz konusudur, bunun ancak yarısı doğrudan gelir desteği ile üreticiye geri döndürülebilmektedir. Türkiye tüm OECD ülkeleri içerisinde tarımına en az destek verilen ülke konumuna gerilemiştir. 3 yıl içerisinde Türkiye’nin ekim alanlarında 450 bin hektarlık bir azalma söz konusudur. Ve bütün bunlardan öte girdi fiyatlarıyla çıktı fiyatları arasında çok büyük bir dengesizlik de söz konusudur.”

Şimdi bunu eğer biz söyleseydik tarım konusuna eleştirel bir bakış getirdiğimiz rahatlıkla söylenebilirdi, ancak bu rakamları Türkiye’de 2002 yılına kadar tarım politikalarına adeta yön veren Dünya Bankası, Türkiye’de yaptığı alan araştırmaları sonucunda ortaya koyuyor. Peki acaba bu etkinin günümüzdeki yansımaları nasıldır? Bakınız Türkiye’de yaklaşık 23 milyon hektar alanda işlemeli tarım yapılmaktadır, bunun 3.5 milyon hektarı nadasa bırakılmaktadır. İki milyon hektar alan ise işlenebilir olduğu halde işlenmemektedir. Bu ne anlama geliyor biliyor musunuz sayın katılımcılar? Türkiye, işleyebileceği alanın yaklaşık dörtte birini boş tutmaktadır. Bu, ülkedeki tarım politikalarının son derece sorunlu olduğuna yönelik önemli bir göstergedir.

Diğer taraftan geçen hafta içerisinde Tokat’ta bir Ulusal Gübre Kongresi’nde yaptığım konuşmada da belirtmiştim. Tokat’a giderken arabama aldığım bir muhtarın bana söylediğini aynen sizlere aktarmak istiyorum. Diyor ki muhtar; “Ben geçen sene 400 bin liraya buğday satmıştım, bu sene ancak 300 bin liraya buğday satabiliyorum.” Yani bir yıl geçmiş aradan buğdaya 100 bin lira daha az bir fiyat bulabiliyor. Diğer taraftan “geçen sene gübreyi 110 bin liraya alırken bu sene 250 bin liraya ancak gübre

alabiliyorum”. Bütün bu çerçeve tarımda sürdürülebilirlik koşullarının giderek zorlaşmakta olduğunu bizlerin önüne koyuyor.

Son derece önemli bir gelişme, çok yakın bir tarihte, 6 Ekim 2004’te hepimizin bildiği gibi AB İlerleme Raporu’nu açıkladı. Eğer İlerleme Raporu’nu gerçekten ekonomi politiğin izini sürerek irdelersek şunu görüyoruz: Türkiye’nin önüne Kopenhag Kriterleri’nin yerine tarım kriterleri konulmuştur. Önümüzdeki 12-13 yıllık süreç içerisinde AB üyeliğinin zorlaşmasının ana sorumlusu olarak Türkiye’de tarım sektörü ve köylülük gösterilecektir. Adeta öteki konumunda bulunan tarım sektörü, ortak düşman haline getirilme tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Peki acaba suç tarım sektörünün mü, tarımcının mı? Teknisyenin mi, mühendisin mi? Birazcık buna bakalım. Diyor ki İlerleme Raporu, “Türkiye’nin katılımı halinde 39 milyon hektar AB’ye yeni tarım alanı katılacaktır ve bu tüm Avrupa tarım alanının yüzde 23’ünü oluşturacaktır. Yani demek istiyor ki, siz çok büyüsunüz.

Başka bir şey daha söylüyor: “Yoksulsunuz ve altyapınız sorunlu.” Evet, Türkiye’de ortalama işletme genişliği 6 hektar, 25 üyeli AB’nin de ortalama işletme genişliği 13 hektardır. Bu 15 üyeli AB’de 17 hektar idi. ABD’de 180 hektar olduğunu biliyoruz.

Diğer taraftan toplam işletme sayımızı 3 milyon olarak veriyor. Biliyorsunuz 1991’de 4.1 milyon idi, ne olduysa bir milyon işletme 10 yıl içerisinde ortadan kalkmış görünüyor. Fakat 3 milyon bile olsa AB’nin toplam 13 milyon işletme sayısına sahip olduğunu düşündüğümüzde Türkiye’nin sorunlu altyapısı bir kez daha görülebilir...

Raporun belki en ilginç bölümünde, Türkiye’de tartışmalı olan bir konuya açıklık getiriliyor: Acaba AB Ortak Tarım Politikası aynen Türkiye’de uygulansa idi Türkiye ne kadar para harcamak zorundaydı? Başka bir deyişle acaba Türkiye bugün AB üyesi olsaydı, Brüksel Ankara’ya ne kadar para aktarmak zorunda kalacaktı? Rapor şunu söylüyor: “Doğrudan Gelir Desteği için 8 milyar euro, müdahale önlemleri ve pazar önlemleri için 1 milyar euro, kırsal kalkınma önlemleri için 2.3 milyar euro. Yani toplamı 11.3 milyar euro. Peki biz tarımımıza ne kadar kaynak aktarabiliyoruz? Sadece 3.4 katrilyon TL kaynak aktarabiliyoruz. Yani kendini liberal olarak tanımlayan AB’nin altında biri oranında biz tarımımıza kaynak aktarabiliyoruz.

Dünya Ticaret Örgütü Cenevre Çerçeve Anlaşması’nın ve Honk Kong’da imzalanacak Tarım Anlaşması’nın Türkiye için yeni zorluklar getireceği ortada. Pazara giriş önlemlerinin genişletilmesi gerektiği çevre ülkelere söyleniyor. Yani başka bir deyişle gümrüklerimizi hızla indirmemiz gerektiği bize anımsatılıyor... Aynı şeyi AB de söylemiyor mu? Diyor ki, “Bize üye olduğunuzda sizin bize yaptığımız ihracat azalacak. Çünkü şu anda kullanmakta olduğunuz Tercihli Ticaret Anlaşması hükümlerinden yararlanamayacaksınız. Ama bizim size yaptığımız ihracat artacak, çünkü tek pazar ilkesi çerçevesinde siz bize kısıtlama uygulayamayacaksınız. Bu, Türkiye için bir şok etkisi doğuracak. Bu şoktan kurtulmak için şimdiden gümrüklerinizi indiriniz...”

Bakın bu tavsiyelere çok dikkatli yaklaşmak zorundayız. Türkiye önündeki 10 yıllık süreci çok iyi değerlendirmek zorundadır. Tarımına geçmişte olduğundan çok daha fazla kaynak aktararak altyapı sorunlarını çözmeye çalışmak zorundadır. Ortalama maliyetleri aşağı indirici, verimliliği yükseltici yatırımları, başta sulama yatırımları olmak üzere tohumda, gübrede ve kimyasal ilaçta dışa bağımlılıktan kurtarıcı yatırımları, gelişmeleri bir an evvel sağlamak zorundadır.

Kısacası, Türkiye’nin önünde zorlu bir süreç vardır, bu dönem içinde ya gerekenleri yaparak kalkınmanın bir unsuru olan tarım sektörü elde edilecek, ya da tarım tasfiye sürecine girecektir. Özetle, tarımda “idare-i maslahat” dönemi bitmiştir.

Konuşmamın son bölümünde bu Sempozyumda iletilmesi gereken mesajlar, Sonuç Bildirgesi’ne girmesi gereken konularla ilgili ZMO’nun birkaç ana başlık altında görüşlerini söylemek istiyorum.

Bunlar gıda güvenliği için, sağlıklı-kaliteli gıda için tarladan başlayarak tüm üretim politikalarımızı yeniden gözden geçirme gerekliliğine ilişkindir. Türkiye tıpkı 2003 Haziranı'nda Ortak Tarım Politikası'nda yapılan reformda belirtildiği gibi bir tarımsal danışmanlık sistemi kurmak ve bu danışmanın önerileri doğrultusunda tarımına hem nitel, hem nicel olarak yeni bir yön vermek zorundadır.

En az onun kadar önemli olması nedeniyle bir konunun daha altını çizmek istiyorum. Türkiye'de önüne gelen girdi satabilmektedir. Tohumu, gübreyi isteyen herkes satabilmektedir. İlaç konusunda birtakım kısıtlamalar vardır o kadar. Yarından tezi yok tohumda, gübrede ve zirai ilaçta ancak konuyla ilgili öğrenim görmüş insanların girdi satışı yapabileceğine yönelik bir düzenlemeyi yaşama geçirmek zorundayız. Barkod sistemi gibi birtakım ilave ve tersten dolaşan düzenlemelerle alanı kontrol etmemiz mümkün değildir.

Bir başka konu, Türkiye, genetiği değiştirilmiş organizmaların ülkeye girişine kesinlikle bir yasak uygulamak zorundadır. Bunu ne için söylüyorum sayın katılımcılar? Türkiye'ye 2003 yılında 1.8 milyon ton mısır girmiştir, 800 bin ton soya girmiştir, 500 bin ton pamuk girmiştir ve bunların önemli bir bölümü Amerika ve Arjantin'den gelmektedir. Tüketici Hakları Derneğimizin yaptığı araştırmalara göre marketlerde satılan bu ürünlerden işlenmiş, özellikle mısır ve soyadan işlenmiş ürünlerin yarısı genetiği değiştirilmiş organizmalardan üretilmektedir. Bizler kentli tüketiciler olarak haberimiz olmadan bu ürünleri yıllardır tüketiyoruz.

Böyle bir durumun kabulü mümkün değildir. Bunun önüne geçilebilmesinin tek yolu gümrüklerimizde GDO'lu ürün ayırımını yapacak laboratuvar altyapısını kurmaktan geçmektedir. Bunun pahalı olduğu söyleniyor, bir laboratuvar 1 milyon dolar edere sahiptir. 1980'li yıllarda Türkiye otoyolların bir kilometresine 10 milyon dolar ödemiştir, dünya fiyatları 4 milyon dolar iken. Yani dünya fiyatlarından yapacağımız otoyolun bir kilometresiyle dört tane laboratuvar kurmamız mümkündür, yeter ki biz bunu isteyelim.

Türkiye kendisinin üretebileceği ürünleri dışarıdan ithal etmeye artık son vermelidir. Türkiye 2.6 milyar dolar tarım ürünleri ithalatına para ödüyor, bunun 1.8 milyar dolarlık bölümü yurtiçinde çok rahatlıkla üretilebilecek ürünlerden oluşmaktadır. Bizim bu çerçeveyi artık yeniden düzenlememiz, bu ülke yararına kurgulamamız gerekmektedir.

Bu sempozyumun, düzenleyicilerin ve katılımcıların duyarlılıklarına uygun olarak, Türkiye tarım ve gıda politikaları açısından yararlı sonuçlar üretmesi, ama hepsinden önemlisi burada üretilen sonuçların politika yapıcılar tarafından değerlendirilmesi umuduyla hepinizi saygıyla selamlıyorum. Teşekkür ederim.

Nihat GÖKYİĞİT
TEMA Vakfı Başkanı

Çok değerli tarımın dostları, dünya büyük bir telaş ve endişe içerisinde. Çünkü doğa varlıkları onların yenilenmesinden daha hızlı tahrip edilmekte, kirletilmekte, tüketilmekte. Başta su, hava, yeşil örtü ve toprak olmak üzere doğal varlıklar biz işadamlarının tabiriyle gelirinden değil sermayesinden yenmeye başlanmıştır. Bu yüzden dünyamıza ağmaktadır. İşlenebilir toprakların üçte biri, meraların yarısı elden çıkmıştır. Açlık, yoksulluk, su kıtlığı ve göçler endişe verici boyutlara ulaşmıştır. Yeraltı su seviyeleri azalırken bazı nehirler denize ulaşamaz olmuştur. Tropikal ormanların üçte biri kesilmiş her yıl bir Portekiz alanı kadar orman yerküreyi terk etmektedir. Karbon emisyonu azalan yeşil örtünün emebileceğinden çok daha fazla üretilmektedir.

Doğal dengeler bozulmaya, afetler şiddetlenmeye, hatta hem bu doğal afetlerin sayısında, hem şiddetinde artışlar başlamıştır. Sigorta şirketleri rakamları ile bu durum çok kesin doğrulanmaktadır. İklim kıyameti işaretleri belirmiştir.

Her gün bilinen canlı türlerin 100'den fazlası yerküreyi terk etmektedir. Bunları bir daha görmeyeceğiz. Tabii biyolojik zenginliğin bu şekilde elden çıkması, bu tükenişin hızlanması dünyamızın iki amansız kısaç arasında kalması yüzündendir. Bir tanesi kalkınmış ülkelerdeki korkunç israf ve müthiş tüketim, ikincisi de yoksul ülkelerdeki büyük nüfus artışı.

Son 50 yılda dünya nüfusu üç misline çıkarken Kuzey Amerika'da doğan bir bebek Habeşistan'da doğan bir bebeğin 70 mislini tüketmek üzere dünyaya geliyor. Şüphesiz doğal varlıklardaki bu tükeniş, yeterli ve sağlıklı gıda üretimini de çok olumsuz etkilemektedir.

İkinci Dünya Harbi'nden sonra artan nüfus ve beslenme talebiyle geleneksel tarım uygulamaları başa çıkamaz olmuştur. Yeşil devrim denilen tarımda çeşitli islah tedbirleriyle özellikle gelişmiş ülkelerde çok daha başarılı olmak üzere bazı olumlu neticeler elde edilmiştir. Ancak dünya gıda üretim değerinde üç kat hacminde dört kat artış olmasına rağmen gıda sıkıntısı önlenememiştir.

İslah tedbirleri ve verim artışları, sınırlarına dayandığı için yeterli olamamış yeni teknolojiler geliştirme çalışmalarına hız verilmiştir. Dokuz kültürü sayesinde başta verim artışı olmak üzere yeni imkanlar yaratılmakta, fide, fidan üretiminde genetik yapıları bozmadan, hastalısız ve benzer formda kütle üretimi sağlanmaktadır. Moleküler biyoloji, bitkilerde hibridleşme oranı ve ebeveyn tayini, hastalıkları ve genetik hastalıkları tespit ettiği gibi genetik değişiklikleri olup olmadığını da tespit edebilmektedir.

Biz gönüllü kuruluşlar fayda ve zararlarını değerlendirmeden her yenilik, değişim ve teknoloji karşısında kuşku ve endişe ile feryat edersek sesimizi duyuramaz oluruz, dinlenmeyiz.

Unutmayalım ki 150 sene evvel çeşitli hastalıklara karşı aşı uygulaması başladığı zaman gönüllü kuruluşlar çok şiddetle karşı çıkmışlardır. Ancak tarım ilaçlarının gıda güvenliğinde yarattığı tehlike gibi genetik olarak değiştirilmiş ürünlerin taşıdığı riski de hiç şüphesiz gözardı edemeyiz. Gıda üretiminde teknolojik gelişmeler elbette ihtiyatla karşılanmalı. Ancak bir kenara atamayız. Bu teknolojilerde uygulamayı erken bulabiliriz, ama tanımaya, araştırmaya mecburuz. Zira, bu gelişmelerle zamanı gelince tanışırız ve uygulamaları dersek çok çok geride kalabiliriz. Evvela aşırı gıda tüketim ve israfını önleyelim, sonra bu teknolojilerle uğraşırız da diyemeyiz. Nasıl ki vergi kaçığını, elektrik kaçak ve kaybını önleyelim sonra vergi toplar enerji üretiriz diyemeyiz.

Genetik olarak değiştirilmiş ürünleri denetleyecek ne mevzuatımız, ne de kamuya ait bir laboratuvarımız var. Firmalar numuneleri Avrupa'da akredite edilmiş

laboratuvarlara göndermektedirler. TEKFEN Grubumuza ait bir milyon adet kapasiteli Adana'da doku kültürü ve moleküler biyoteknoloji laboratuvarımız mevcuttur. Halen yerli muz ve kiraz fidanları ve patates tohumu üretilmektedir. Aynı merkezdeki moleküler laboratuvarımız kontrol hizmeti vermek için de yetkilendirilmeyi beklemektedir.

Gıda güvenliğine ulaşmada devletin yanında özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarına önemli görev düşmektedir. Üreticinin daha bilgili ve sorumlu, tüketicinin de daha bilinçli ve sorgulayıcı olması gerekiyor.

Yeterli ve sağlıklı gıda üretimi yetiştirmek için başta süt, et, bal gibi kilit gıda maddeleri üreten sektörleri, korsan üretici ve sokak satıcısının haksız rekabetinden muhakkak kurtarmamız lazım. Yalnız başına Avrupa kıtası kadar flora zenginliğine sahip ülkemizde, bal üretiminin 10 misli hacme ulaşma potansiyeli vardır. Ancak arıya ilaç diye naftalin, mum diye parafin vererek ve nektar diye şeker yedirerek değil. Birçok üretim kollarında yaşanan bal örneğine benzer sorunlara çare bulmadan gıda güvenliğine ulaşamayız. AB'ye gıda ürünlerinde sağlığa zararlı kalıntı sorunlarıyla güle oynaya giremeyiz. Bilindiği gibi gıda güvenliğine ulaşmada en etkili yol organik tarımı geliştirmektir. Ülkemizin bu alanda büyük şansı vardır. AB organik gıda için potansiyeli, arasına almakta zorlandığı Türkiye'de görüyor. Zira hektar başına suni gübreyi Avrupa'nın yarısından daha az, tarım ilacını ise üçte birinden daha az miktarda kullanmaktayız. Ayrıca Türkiye'de tarım ilacıyla henüz tanışmamış yerlerimiz var. Organik tarımın yeri Avrupa için Türkiye'dir.

Gıda güvenliği doğru işlenen verimli topraklar ister. Toprak ana ise çok yorgun ve yoksuldur. Toprağımıza steril diyebiliriz. Çünkü ancak yüzde beşinde, yüzde dördün üzerinde organik madde var. Toprak ana diyor ki, ürünlerimi hayvanlara yedirdiniz afiyet olsun, ama dışkılarını olsun bana geri vermediniz tezек dediniz yaktınız diyor. Bu sese kulak verelim. Nadasa terk edilen veya verimsiz diye işlenemeyen topraklarda diğer bitkilerin üretimi neden hala araştıracağız. Hocalarımız feryat etti yıllardan beri. Bunu tarım kültürümüze muhakkak surette yerleştirmemiz lazım. Meralarımıza hayvanlarımızı ilkbaharda dört beş hafta geç çıkarma ve daha düzenli otlatma bile inanılmaz verim artışları yaratmaktadır. Örnek projelerimizde bunu çok iyi gördük.

Doğa turlarımıza katılan Hollandalı bir hanım bir mektup yazmış bana diyor ki, "Sizin o yaylalarda otlayan, çiçek ve kekik otlayan hayvanlarınız bizimkilerden çok daha mutlu. Biz hayvanlarımızı tek cins olarak yetiştirdiğimiz otlaklara sürüp işte bunu yiyin diyoruz."

Endüstriyel hayvancılık bugün için hiç şüphesiz ihmal edilemeyecek kadar çok verimli, ancak bizim hastalıklara karşı mukavemetli genleriyle orada otlayan ineklerimizin süt ve etleri ne kadar verimsiz olsa bile bir gün aranır olacaktır. Toprak ana çok dertli demiştik. Yanlış sulayarak, ürün değiştirmeyi ihmal ederek toprağı daha yoksul, daha tuzlu, zararları daha azgın yaptık. Mevlana Hazretleri diyor ki, "Hiddet ve asabiyette toprak gibi ol." Yani sesini çıkarma, razı ol. Ama toprak ananın canına tak etti sesini yükseltti. Diyor ki, "Sizden şey istiyorum. Bir, yetti aşınıp taşınmak, yeşil örtümü, yorganımı geri istiyorum. İki, beni doğru kullanın, doğru işleyin. Üç, bana bir yasa bile layık görmediniz. Ben yasamı istiyorum." Üç haklı talebi var.

Tarımdaki sancılara çare arıyorsak toprağın başta bu sesine kulak verelim. Zaten tarladan sofraya derken biz onu topraktan sofraya diye anlıyoruz. Toprağın yok olma, bozulma ve kirlenmesini önleme, ıslah edilmesi, verimli kılınması, sahipsizlikten kurtarılması için hazırlanan yasa taslağı Başbakanlığa kadar ulaşmış bulunuyor. Bir milyon imza bunun arkasında toplandı. Halkımızın bu kampanyanın arkasında olmasını bekliyoruz ve şöyle düşünmek istiyorum: Toprağımızın kaderi çaresizlik olamaz. Zaten büyük Atatürk ne demişti? "Vatan toprağı kutsaldır kaderine terk edilemez." Çok büyük sözler bunlar. Bu büyük hedefleri her gün hatırlayalım. Toprağı ve tarıma hizmet etmek hepimize nasip olsun dileğiyle saygılar sunuyorum.

Doç. Dr. Hasan EKİZ
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Müsteşarı

Teşekkür ederim. Sayın Başkan, sivil toplum örgütlerinin değerli temsilcileri, sayın hocam, değerli meslektaşlarım, değerli katılımcılar, basının değerli temsilcileri, hepinize hoşgeldiniz diyorum. Bakanım ve kendim adına sizleri saygıyla selamlıyorum.

Sayın Bakanımız bugün sizlerle birlikte olma arzusundaydı. Yalnız dün gece belli olan Bakanlar Kurulu toplantısı nedeniyle buraya gelemediler. Sempozyuma davetiniz için sizlere teşekkürler ve başarı dileklerini iletmemi istedi.

Bugün gıdayla ilgili bir konu, gıda üretimiyle ilgili bir konu, özellikle de FAO'nun bu seneki gıda günü nedeniyle konu olarak seçtiği, biyolojik çeşitlilik konusunda ağırlıklı olarak durmak istiyorum. Ama tarımın konuları o kadar çok, sıkıntıları o kadar çeşitli ki, hangi toplantıya giderseniz gidin, nerede neyi söylemek isterseniz isteyin, o çerçeve içinde kalmanız mümkün olmuyor.

İnsanın varolabilmesi yemesi, içmesiyle mümkündür. Uluslararası bir bilim adamının, Nobel Ödülü almış bir bilim adamının bir toplantıda söylemiş olduğu şu sözü hiç unutmuyorum: “Beyler ülkeniz endüstride, bilimde, teknolojiye, ne kadar ileriye gitmiş olursa olsun, eğer insanların midesine koyacak gıdayı üretilmiyorsanız ve bunu sürdürülebilir bir şekilde temin edemiyorsanız sizin o görkemli uygarlığınız bir gün yıkılmak zorundadır.” Neden? Çünkü geliştirdiğiniz teknolojilerle, diğer sektörlerde sağlamış olduğunuz gelişmelerle, belki çok güzel ortamlarda, binalarda yaşayabilirsiniz, çok lüks arabalara binebilirsiniz, teknolojinin en iyisini kullanabilirsiniz, ama söylediği şey şuydu: “Beyler insan midesi, Mercedes arabayı sindiremez.” O zaman gıdayı üretmek ve kullanmak durumundayız.

Evet öncelikle ben sizlere doğal kaynaklardan birkaç örnek vermek istiyorum. Tarımsal üretim dediğimiz zaman doğal kaynakların öne çıkması gerekiyor. Bu iki örneği vermek doğal kaynaklara sahip çıkmanın ne kadar önemli olduğunu sizlerle paylaşmak istiyorum. Daha önceki konuşmacılar da bahsetti, bunlardan bir tanesi şu: Belki denizleri gördüğünüz zaman, gölleri gördüğünüz zaman su kaynaklarının çok fazla olduğu düşüncesine kapılabiliriz. Türkiye, özellikle 20-30 sene önce yazılmış olan kitaplara bakarsanız işte her tarafı suyla çevrili, akarsuları, gölleri olan su zengini bir ülke. Ama gerçeklere baktığınız zaman su zengini bir ülkede kişi başına düşen su miktarının 10 bin ton civarında olması lazım. Yani o sadece içtiği, tükettiği su değil, gıda üretimi için kullanacağımız suyu da bunun içerisine koymamız lazım. Türkiye’de şu anda potansiyel 3 bin 300 ama gerçekleşen rakamlar 1.700 ton civarındadır. Yani Türkiye bir su fakiri ülkedir.

Yeraltı kaynaklarının su kaynaklarımızın çekildiğini biliyoruz. Akarsularımızın azaldığını biliyoruz, göllerimizin azaldığını biliyoruz. Şu örnekleri vermek, yani tarımsal üretim açısından suyun ne kadar önemli olduğuna dikkat çekmek istiyorum. Bir kilogram eti üretebilmek için gerekli olan su miktarı 4 tondur. Bir kilogram buğdayı üretebilmek için gerekli su miktarı iki tondur. Bir kilogram portakal üretebilmek için gerekli su miktarı da 800 kilogram civarındadır. Yani tarımsal üretiminin su tüketimi açısından tahmin edilenin çok ötesinde bir maliyeti söz konusudur. Eğer su kaynaklarımızı belli üretimlere akılcı bir şekilde yönlendiremezsek, eğer elimizdeki mevcut kaynakları etkin bir sulama sistemiyle sulamaya yönlendiremezsek gerçekten büyük sıkıntılarla karşı karşıya kalırız. Bugün dünyada değişik yerlerde, değişik konularda, değişik toplantılar düzenleniyor. Burada şunu yapalım, bunu yapalım, değişik şeyler söyleniyor. Ama dünyada denge bozulduktan sonra insanın da elindeki bütün imkanlara, teknolojiye rağmen yapacağı çok fazla bir şey kalmıyor. O nedenle elimizdeki kaynaklar elimizden çıkmadan bunun farkında olmamız lazım, bunun tedbirlerini almamız lazım.

İkinci konu biyolojik çeşitlilik. Benden önceki konuşmacı bahsetti. Sayın TEMA Başkanımız bahsetti, diğer arkadaşlar bahsetti. Dağlarda, meralarda, o eski bitki çeşitliliği, o bitki örtüsünün, o kaynakların ne kadar zengin olduğunu hepimiz biliriz. Ama sizin çocukluğunuzdaki o yeşil toprakların, o yeşil alanların çıplak olduğunu görüyoruz. Ağaçların olmadığını, artık otların bitmediğini görüyoruz. Eğer bugün 1200'lü, 1300'lü yıllarda orman olduğu söylenen bir dağda, bir tepede bugün toprak dahi olsa yani bu tabiatın etkisidir, bu insanın yanlış kullanımının etkisidir. Bu konuyu biraz açmak istiyorum.

Bir cami inşaatı yapıldığı zaman bir şehrimize, o caminin bütün keresteleri o dağdan indirilmiş. Orada çam ormanı varmış o zaman. Belki o zamanın insanları o bolluk içerisinde neyi tahrip ettiklerinin farkında değil. Belki çam ağacının, çam ormanının orada olması nedeniyle o varlık içerisinde mutlu olan insanlardı. Ama o insanlar bir geleceği yok ediyorlardı. Bunun farkında değillerdi.

Bir Avrupa ülkesinde, baktığınız zaman 12 bin civarında bir biyolojik çeşitlilikten, bir türden bahsediyoruz. Ülkemize döndüğünüz zaman hayvan sayısına bakın, mikroorganizma sayısına bakın, bitki sayısına bakın. Burada gerçekten büyük rakamlar var, ama bunların da biraz önce de söylediğim gibi hızlı bir şekilde yok oluşu söz konusu. Yani biraz daha bu konuya önem vermiş, biraz daha bu tedbirlerini almış olan ülkelere baktığınız zaman burada olumsuz etkenlerin daha az olduğunu görürken, yani bu konuların farkında olmayan ya da farkında olup da gerekli tedbirleri alamayan, bunu yapmaya imkanları olmayan ülkelerde bu kötüye gidişi çok hızlı bir şekilde gördük.

Dünya bunun farkında. O nedenle de değişik platformlarda, değişik çalışmalar devam etmektedir. Genel çerçeveye baktığınız zaman dünyadaki dengelerin bozulduğunu, kaynakların bozulduğunu, gıda üretiminin her geçen gün daha fazla risk altında olduğunu görüyoruz. Bugün bu şartlarda dünyada açlık tehdidi altında olan insan sayısı 8 milyon civarında. Beslenme sıkıntısı çeken insan sayısı 2 milyar civarında. Yine yapılan çalışmalar şunu gösteriyor: Dünyada gıda üretiminde şu andaki şartlarda yani dünya nüfusuna yetecek gıda üretiminde önemli bir problem yok, ama paylaşım problemi var.

Ülkemizde, birçok ülkede yaşanan örnekler gibi bir sıkıntı olduğunu söylemek zor, ama insanlarımızın tamamının yeterli ve sağlıklı gıdaya ulaştığını söylemek de zor. Özellikle bitkisel üretim ağırlıklı bir gıda yapımız söz konusu, bir beslenme yapımız söz konusu ve bunun da olması gereken düzeye çekilmesi, bunun için de gerekenlerin yapılması gerekiyor.

Bu toplantının gündemi, bu sempozyumun gündemi tarladan sofraya gıda güvenliği. Bu konuda değişik kesimler tarafından takip eden oturumlarda bunlar daha güzel bir şekilde incelenecek, arkadaşlarımız daha detaylı bilgiler verecekler. Ama ben size şunu söylemek istiyorum: Artık tüketici üretimin her kademesinde ne olup ne bittiğini bilmek, bunu takip etmek gibi bir ihtiyaç, beklenti içerisinde. Özellikle hayat standartları yüksek olan toplumlarda bu çok yüksek. O nedenle tarladan sofraya ya da ahırdan sofraya anlayışı ülkelerin literatürüne hızlı bir şekilde girmekte ve burada belirleyici olan artık tüketici olmaktadır. "Ben üretimimi yaptım, ürünü yaptım, bunu tüketici alsın" anlayışından çok pazarın, tüketicinin istemiş olduğu gıdayı üretme mecburiyeti ortada.

Avrupa Birliği Tarım Bakanlarının toplantılarından birinde, gıda üretim standartları gündeme geldi ve orada esas konu şuydu: Gelişmekte olan ve az gelişmiş olan ülkelerin uluslararası piyasaya girişini sağlamak için neler yapılabilir, bu yolu nasıl açabiliriz ya da AB, gelişmiş ülkelerde uygulanan yüksek standartlar acaba gelişmekte olan ülkeler açısından nasıl olabilir? Ortaya çıkan sonuç şuydu: Standartlardan kesinlikle taviz verilemez, çünkü verilecek her taviz hem tüketici açısından, hem de endüstri açısından büyük sıkıntılara sebep olacaktır. O nedenle standartlardan taviz

vermek demek, standartları daha da güçlendirmek ama bu pazara girmesi gereken ülkelerin de bu standartlara gelmesi için gerekli destekler yapılmalı, gerekli çalışmalar yapılmalı. O nedenle ülkeler ya kendileri bu işi başaracaklar, ya işbirliği içerisinde bu işi başaracaklar. Ülkelerin o çember içerisine girmeleri her geçen gün zorlaşmakta ve bundan sonra belki de mümkün değil noktasına doğru gitmektedir.

Tarım Bakanlığı olarak bir yönetmeliğimiz yayınlandı. Sağlıklı gıda üretimi konusunda yapılması gerekenler konusunda, bir organik tarım konusunda önemli gelişmeler sağladığımızı söyleyebiliriz. Yeni projelerin önümüzdeki yıllarda uygulamaya katkıları ya da çıktı açısından önemli etkilerini görmek mümkün olacak. Ben sözlerimi bu açıdan fazla uzatmak istemiyorum. Girdi kullanımından tutun da, üretimin gerçekleştirilmesi, üretilen gıdanın işlenmesi, bunun pazara sunulması ve tüketiciye ulaştırılmasına kadar varan bütün zincir içerisinde bütün tedbirlerin alınması ve gıdanın masaya sağlıklı bir şekilde konulması ve bunun da garanti edilmesi gereği ortadadır.

Ben, benden önceki konuşmacıların değinmiş olduğu birkaç noktaya değinip konuşmamı bitirmek istiyorum.

Öncelikle tarım konusunda arkadaşlarımızın getirmiş oldukları eleştiriler için teşekkür ediyorum. Tarım öyle bir sektör ki, “Tarım bence iyi gidiyor, her şey iyi yapılıyor” ya da “Biz her şeyi iyi yaptık” demek mümkün değil. Bu konuda görev yapan teknik elemanlar, bu konuda idarecilik yapmış olanlar, bu konuda siyaset yapmış olan kişiler bunun ne kadar zor olduğunu bilir.

Macaristan Tarım Bakanıyla geçenlerde birlikteydik. Üst düzey bürokratlarıyla uzun süre konuşma şansım oldu. Polonya temsilcileriyle görüşmemiz oldu. İşte Estonya ve küçük ülkelerden gelenler oldu. Tarımı küçük olan, nüfusu küçük olan ülkelerin çok fazla sorunu söz konusu değil. Çünkü AB’ye üye olmanın diğer sektörlerde getirmiş olduğu artılar, bazı sektörlerdeki kayıpları dengeleyebilmiş.

Macaristan 10 milyon nüfuslu bir ülke. Tarıma dayalı nüfus yüzde 5 civarında. Çarpıp böldüğünüz zaman 500 bin insan yapıyor. İşte Polonya’ya baktığınız zaman Polonya biraz bize benzerlik gösteren ama sorunları bizim kadar çok olmayan bir ülke. Bu ülkelerin müzakere süreci içerisinde en çok zorlandıkları konu da tarım. Türkiye tarım sektörü 23-24 milyon, 25 milyon insanın tarımda olduğu, işletme sayısının çok olduğu, işletmelerin küçük ve yetersiz olduğu, maliyet, kredilendirme ve destek konusunda önemli sıkıntıların olduğu bir sektör. Tabii evleneceğimiz zaman eşimizi seçerken ya da oğlumuzu, kızımızı evlendirirken gelinimizi, damadımızı seçerken bakıyoruz ya nereli, hangi özellikleri vardır diye, bir talip olduysak, AB’ye gireceksek, onların da bizim tarımımız konusunda, bizim eksiklerimiz konusunda bazı değerlendirmeler yapması ve bazı şeylerin de düzenlenmesi, düzeltilmesi konusunda taleplerinin olması gayet normal.

Türkiye kendi içinde sıkıntıları olan bir ülke. Ama zaman içerisinde ne kadar onu iyi yapalım, onu ileriye götürelim demişsek de, buradaki gelişmelerin diğer sektörlerle kıyaslandığı zaman çok hızlı olduğunu da söylemek zor. Ama en azından bu tür işbirliği ve hedefler, tarımda da bizim bir hedef koymamıza ve bu hedefi gerçekleştirmek için alacağımız desteği de en iyi şekilde değerlendirerek hareket etmemize vesile olacaktır. Bu nedenle ben bu konuda mücadelenin gerçekten zor olduğunu ama bu ülkenin bu zoru da başarmak zorunda olduğunu düşünüyorum. Aksi takdirde tarımda gerçekten sıkıntılar çok, bunları kısa sürede de çözmek zor ama yapılması gereken çok işimiz var.

Buğday fiyatlarından sayın Başkan bahsetti. Doğrudur biz bunun sıkıntısını Tarım Bakanlığı olarak fazlasıyla yaşadık. Geçen sene olması gereken fiyatlar Tarım Bakanlığı’nın vermiş olduğu fiyat birinci sınıf ekmeçlik buğday 320 bin lirayken, fiyatların bir anda yükselmesiyle 400-450 bin lira olmuştur. Bu sene Tarım Bakanlığı buğdaya fiyat verirken de 325 bin lirayı baz olarak vermiş ve 375 bin lira demiştir. Ama

AB’de, dünyada, Rusya’da, Ukrayna’da, İran’da, ülkemizde bu sene yaşanan iklim şartları nedeniyle üretimin biraz fazla olması, dünya piyasaları ve Türkiye’de buğday fiyatları konusunda büyük bir baskı oluşturmuştur. İran mesela dünya piyasalarından 5 milyon ton ürün alırken bu sene almamıştır. Ukrayna’da, Rusya’da büyük bir ürün stoku vardır. AB ülkelerinde 30 milyon ton bir üretim fazlası vardır. Bu sene Tarım Bakanlığı, Toprak Mahsulleri Ofisi’nin geçen seneye kıyaslandığı zaman daha fazla alıma girmesine neden olmuş ve 2 milyon tonu geçmiştir şu anda alınan ürün miktarı. Geçen sene 500 bin ton civarındaydı.

Alışılmış politikaların ötesinde Tarım Bakanlığı piyasayı düzenleyen ve müdahale edilmesi gerektiği zaman da etmeyi düşünen bir anlayış içinde, bir çalışma sistemi içerisinde. Bu sene bizim arpaya vereceğimiz fiyat 250-260 bin lira civarındaydı. Ama arpa fiyatları 300 bin lira civarında olduğu için ne arpa fiyatı açıkladık, ne de arpa konusunda herhangi bir şikayet söz konusu.

Ben bazen dışarıda şunu söylüyorum: Vatandaş burada sitem ediyor. Tarım Bakanlığı’nı eleştiriyor ama ben de bu sene çiftçilere kızıyorum. Niye? Çünkü hiçbir çiftçi bir kilogram arpayı TMO’ya teslim etmez. Hepsi borsaya götürüyor. Çünkü orada fiyatlar daha yüksek.

Evet özet olarak şunu söylüyorum: Tarım Bakanlığı ya da devlet olarak alım-satım, tüccarlık yapmak yetmez, piyasayı düzenleyici bir rol oynamalı. Nerede müdahale edilmesi gerekiyorsa orada. Yani aşağıya doğru gidiyorsa müdahale, yukarıya doğru gidiyorsa yine müdahale söz konusu olması lazım.

Destekleme Fonu’na katılmamak mümkün değil. Türkiye’de gerçekten tarım sektörü genel bütçede en az destek alan bir sektördür. Ama imkanlarımız ortadadır. Tarım Bakanlığı mensupları da bu konuda en iyisini yapabilmeyi arayışı içerisinde.

Proje konusu gerçekten önemli bir konu, yani Türkiye’de atılım sağlayabilecek, hareket sağlayabilecek projelerin gündeme gelmesi lazım, göstermelik projeler yerine hareket sağlayabilecek ve bir değişim yapabilecek politikaların ortaya konması gerekiyor.

Biraz önce sayın Başkan, Ulu Önder’den de alıntılar yaparak işte tarımın kaderine terk edilemeyeceğini söyledi. Gerçekler zordur. Yani eğer çiftçi bu memleketin efendisiyse, eğer tarım kaderine terk edilemeyecekse, o zaman hepimize büyük işler düşüyor. Toplantının girişinde sayın Belediye Başkanımızla yan yana otururken ortak sıkıntılarımızı dile getirdik. Eğer bugün belediyeden, Tarım Bakanlığı’ndan ya da bir başka yerden maaş alan ziraat mühendisini masadan kaldıramıyorsak, odasından dışarıya çıkaramıyorsak, ahıra gitmeyi, tarlaya gitmeyi kendisine zül sayıyorsa, bir göreve gönderdiğin zaman o görevden kurtulmanın yolunu bir siyasetçiye ya da bir üst düzey bürokrata gidip bir çözüm bulmakta arıyorsa, önce meslektaşlar olarak, önce ziraatçılar, veterinerler olarak bu sektörün teknik kafası, beyinleri olan insanlar olarak bizim önce kendimizi sorgulamamız lazım. Tarım için yapılması gerekeni biz yaptık mı? Eğer bir ziraatçının sorumlu olduğu bir bahçede çıkmış olan bir hastalığı eğer sıradan birisi, orayla hiç alakası olmayan birisi bulup getirip yetkililere, “Bakın sizde bu var” diyorsa ve devletten maaş alan ziraat mühendisinin bundan haberi yoksa, eğer memlekette bir yerde hastalık çıkmış, bu hastalığın çıktığını biz vatandaştan duyuyorsak, basından duyuyorsak, değişik yerlerden duyuyorsak orada bizim görevlendirdiğimiz kişilerin önce kendisini sorgulaması lazım. Tabii bunlar kendisini sorgularken bizlerin de sorgulaması lazım. Biz gerekeni yapıyor muyuz, gerekli tedbirleri alıyor muyuz? Bizim de kendimizi sorgulamamız lazım.

Üretici birliklerinin, çiftçi organizasyonlarının bunların kendisini sorgulaması lazım. Herkes üzerine düşen görevi yapıyor mu? Bugün Doğu Anadolu Bölgesi’nde çok büyük bir potansiyel söz konusu. Hatta yaptığımız tetkiklere göre bugün AB’nin, İrlanda’nın, değişik ülkelerin hayvancılığıyla rekabet edebilecek hayvancılık sektörünün Doğu Anadolu Bölgesi’nde oluşturulabileceği kanaati ortaya çıkıyor. Ama o

bölgede yürütülmüş olan hayvancılığı geliştirme projelerinin başarısız olduğunu biliyoruz. Niye? Çünkü devletin zorlamasıyla, devletin vermiş olduğu destekle belli bir noktaya getirdiğimiz hayvancılık bu desteklerin bitmesi, bu politikaların biraz geriye çekilmesi ya da bu proje sürelerinin bitmesinden sonra hızlı bir şekilde çöküntüye gidiyor. O zaman eksik olan bir şey var. Yani o sektörü ayakta tutacak sanayi tesislerinin orada kurulması lazım. Orada pazarlama organizasyonunun kurulması lazım. Orada üreticileri örgütlendirecek, güçlendirecek yapılanmalara ihtiyaç var. Burada sözü şuna getirmek istiyorum: O bölgeye gidecek sanayicilere, işadamlarına ihtiyacımız var. Orada birçok işletmeleri kurup kendi üretimleriyle ve çevredeki insanlarla sözleşme yaparak onlara örnek olacak ve onların ürettiklerini de pazara taşıyacak insanlara ihtiyacımız var.

Sözü toparlıyorum. Tarım sektörünün ayağa kalkması lazım. Tarım olmadan olmaz. Tarım bizim en önemli sektörümüz, devletiyle, teknik personeliyle, sivil toplum örgütleriyle, imkanı olan sanayiciyle, işadamıyla bizim bir seferberlik yapmamız lazım.

Bir de tarımsal yasa konusundan bahsedildi. Gerçekten Türkiye’de tarımın yasal yönden çok büyük boşlukları var. İşte bir Mera Yasası çıktı 1998’de ve son zamanlarda bazı değişiklikler yapıldı. Gıda Yasası, Toprak, Su Yasası çalışmaları devam ediyor. Tarım Yasası Başbakanlık’ta. Tohumculuk konusunda, organik tarım konusunda Meclis görüşmeleri başlar başlamaz inşallah kısa sürede, 15 gün ya da bir ay içerisinde bu yasalar da çıkacak, çünkü diğer çalışmalar bitti. Üretici Birlikleri Yasası çıktı. Tabii bu arada çıkması gereken bir dizi yasa var, onlar da olgunlaşıyor.

Bir de bu genetik olarak değiştirilmiş organizmalar ve laboratuvarlar konusuna değinmek istiyorum. Gerçekten bu konuda dünyada ciddi hassasiyetler var, ülkemizde bu konuda önemli hassasiyetler olmadı. Ulusal Biyogüvenlik Yasası şu anda sivil toplum örgütleri, üniversiteler, Tarım Bakanlığı’nın ilgili uzmanları ve birimlerinin katılımıyla uzun süredir devam eden bir çalışma. Geçen sene Aralık ayında başlatılmış olan bir çalışmanın nihayet sonuna doğru geliyoruz. Nisan, Mayıs ayında yoğun çalışmalar yapıldı. Yasal yönden bir boşluğu doldurmak istiyoruz.

Şu anda Tarım Bakanlığı’nın iki, üç laboratuvarında çalışmalar yapılabilir duruma geldi. Bunlardan bir tanesi Ankara’da, bir kontrol laboratuvarıdır, bu çalışmaları yapabiliyoruz. Bir tanesi Antalya’da, eski adıyla Narenciye Araştırma, yeni adıyla Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü. Yine İzmir, Bursa ve İstanbul’daki laboratuvarlarımızın altyapı oluşturma çalışmaları devam ediyor. Bundan sonra bu yasayla birlikte hem laboratuvar testleri, hem de yasal mevzuatın uygulanması konusunda gerekli tedbirleri alıyoruz. Ve elimizden geldiği kadar da hızlı hareket etmeye çalışıyoruz. Bunları da sizlerle paylaşmak istiyorum.

Tarımla ilgili söylenecek çok şey var. Bunların her biri bir oturum konusu olabilir. Bugün açılışın da bu kadar uzun olmaması gerektiğini de düşünüyorum ama hem benim söylemek istediklerim, hem de değişik konuşmacılardan gelen bazı eleştirileri, bazı düşünceleri sizlerle paylaşmış olmak için, en azından ne düşüncede olduğumuzu, ne yapmak istediğimizi sizlerle paylaşmak için biraz uzun tuttum. Sabrınız için teşekkür ediyorum. Bu sempozyuma emeği geçenleri kutluyorum ve sempozyumun Türk tarımı için başarılı olmasını diliyorum, saygılar sunuyorum.

II. OTURUM TARIMSAL ÜRETİM SÜREÇLERİ VE POLİTİKALAR

Oturum Başkanı Dr. Meftune EMİROĞLU: Hanımefendiler, beyefendiler, dünyanın uluslararası iki büyük kuruluşunun, iki deklarasyonu olmuştur. Bu deklarasyon son derece önemli ve çağa damgasını vuracak niteliktedir. Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası'nın araştırmalarına göre, son 10 yılda gıdasızlıktan dolayı 25 milyon çocuk ölmüş, 100 milyon dolayında anne ve bebek de kötü beslenme ve açlık nedeniyle hayatını kaybetmiştir. 600 milyon insan açlık durumunda yaşarken, bir o kadar da yeterli beslenemeyen insan vardır. Bu şunu göstermektedir: Dünya nüfusunun 6.6 milyara ulaştığını düşünürsek, dünyadaki dokuz insan 10'uncuyu besleyememenin ezikliği ve mahcubiyeti içinde olarak yeni bir yıla girmiş olmaktadır.

Diğer taraftan BM yeni bin yılın hedeflerini tayin etmiştir. Bu 8 hedefin en büyük dilimini insan beslenmesi yani gıdaların oluşturduğu gözlemlenmektedir. Diğerleri de aynen şöyle sıralanmaktadır: Açlığın önlenmesi, eğitim, anne ve çocuğun iyi beslenmesi, anne ve çocuğun sağlığı, cinsel eşitsizliğin, kadın erkek eşitsizliğinin giderilmesi, epidemik hastalıkların önlenmesi, çevre güvenliğinin devamı ve bunları uygulayacak uluslararası örgütlenmenin artırılması. Demek ki şu faktörler sağlandığı takdirde insanlar eşit paylaşımlı, eğitilmiş, özgürlükçü ve demokrat olma imkanını bulabilecekler.

Bugün burada tüm uygar dünyayla birlikte sevinçliyiz, mutluyuz ki yetersiz de olsa, dengesiz de olsa, aç olmayın ülkemizde uygar toplumlarla birlikte bize de Dünya Gıda Günü'nü kutlama imkanını veren ZMO'ya, Gıda Mühendisleri Odamıza, Çankaya Belediyesi'ne ve TEMA Vakfı'na şükranlarımızı sunuyoruz. Ayrıca Türkiye'nin en büyük varlığı diyebileceğimiz Türkiye'miz üzerine yayılmış cefakar, konusunda büyük bilgi sahibi tüm gıdacılara da bu salondan selam olsun diyerek onları da anma görevimizi yerine getirmiş oluyoruz.

Eşya ve tabiatı son derece önemlidir. Eşyayı tanıyan tabiatını tanıyacaktır ve bundan madde teşekkül etmektedir. Gıda tarımın bir alt dalıdır. Tarım olmadığı surette gıda da olmayacaktır, dolayısıyla en kısa sürede insan da olmayacaktır. Tarım kutsal bir meslektir. Tarım, ülkeler için vazgeçilemez, karlılığı düşünülemez kadar ciddi bir meslektir ve tarımsal üretim her şeyin önünde gelmektedir ülkeler için. Stratejik öneme sahiptir deniyor ya, onun ötesinde varoluş, varlığını devam ettiriş nedenidir.

İşte bu ikinci oturumumuzda ben yeni bir kavram, tohumdan sofraya kavramını ortaya koymak istiyorum. İşte genel tarım politikalarının kilidini oluşturacak biçimde bu oturumumuz tarımla, tarım-çevre, tarım-gıda ilişkisini kurabiliriz mahiyette bir oturum olacaktır. İlk sözü kıymetli bilim adamı Prof. Dr. Sayın Oğuz YURDAKUL Hocamıza bırakarak başlıyorum. Kısa bir notum olacak, insanlar için en kıymetli şey zamandır. Her şeyin dönüşümü vardır, zamanın telafisi yoktur. 20 dakikaya riayeti özellikle istirham ediyorum. Buyurunuz sayın Hocam.

DÜNYADA GIDA ÜRETİMİ VE BÖLÜŞÜMÜ

Prof. Dr. Oğuz YURDAKUL

Ar. Gör. Seval MUTLU

Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi

Tarım Ekonomisi Bölümü

1. Giriş

Dünyada, son yüzyıllık dönemde, gıda üretimi ve bölüşümü bakımından önemli gelişmeler olmuştur. Yüzyılın ilk yarısında, dünyanın geniş bir kesimini etkileyen savaşlar tarımsal üretimde önemli gerilemelere yol açmıştır. Yüzyılın ikinci yarısında ise gıda ürünleri ihtiyacının karşılanabilmesi için, girdi kullanımını iyileştirici çalışmalara büyük önem verilmesi, yeşil devrim, Ortak Pazarın kurulması ve tarımın yoğun biçimde desteklenmesi sonucu tarımsal üretimde önemli gelişmeler sağlamıştır. Son 25 yıllık dönemde ise, gelişmiş ülkelerde tarımsal üretimde görülen üretim fazlalıkları önemli sorunlar yaratmış ve bunun sonucu olarak tarıma yapılan desteklerin sınırlandırılması, doğrudan gelir desteğine geçilmesi konularında önemli yol alınmıştır.

Dünyaya global olarak bakıldığında tarımsal üretim yeterli gibi görünmektedir. Ancak üretimin bölgeler itibariyle dağılımı önemli sorunların olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada; gıda güvencesi, dünyada bölgeler olarak tarımsal üretim, dünya tarım ürünleri dış ticareti genel çizgileriyle incelenecektir.

2. Gıda Güvencesi

Gıda güvencesi, bütün insanların her zaman aktif ve sağlıklı bir yaşam için gerekli olan besin ihtiyaçlarını ve gıda önceliklerini karşılayabilmek amacıyla yeterli, sağlıklı, güvenilir ve besleyici gıdaya fiziksel ve ekonomik bakımdan erişimleri ve sürdürmeleri durumudur (DPT, 2003).

Gıda güvencesi gıda varlığını, kıtlık ve açlık ise gıdanın olmaması durumunda etkilerini ifade etmektedir. Gıda güvencesi konusu 1970'li yıllarda önem kazanmaya başlamıştır. Dünya Gıda Programı raporunda gıda güvencesi, arz garantisi ve uluslararası pazarlarda gıda arz ve talep dengesinde istikrarlılık olarak tanımlanmıştır. Bu raporda, gelişmekte olan ülkelerde gıda üretimindeki artış, bu ülkelerin gıda güvencelerini oluşturmada bir temel oluşturabileceği vurgulanmıştır.

Bir ülkede gıda varlığı, genel olarak ülke nüfusunun gıda ihtiyacına az çok eşitse, o ülke için gıda güvencesi sağlanmıştır sonucuna varılabilir. Bu açıdan gıda güvencesi, diğer önemli ve ilgili sosyal, politik ve kültürel faktörler gözardı edilirse, ulusal düzeyde gıda üretiminin yeterliliği esasına dayanır. Bu varsayımına göre, ülkede üretilen her gıda her bir bölgeye ve hane halkına dengeli olarak dağılır. Ancak gerçekler oldukça farklıdır. Birçok az gelişmiş ülkede, çoğu kişi bunu gerçekleştirebilmek için yeterli satın alma gücüne sahip değildir. Bu ülkelerin gıda varlığını dengeli olarak dağıtabilecek finansal kaynakları da yetersizdir (Ayalew, 1997)

Global gıda varlığı, her bir ülkede gıda güvencesini garantilememektedir. Açlıktan etkilenmiş bir çok ülke, dünya pazarlarında mevcut üretim fazlalığına, yeterli alım güçleri olmadığından dolayı erişememektedir. Dünyada global olarak gıda üretimindeki artış hızı, nüfus artış hızından daha fazladır. Gelişmekte olan birçok ülke ve bu ülkelerde yaşayan birçok insan dünyada bu fazla gıda varlığını dengeli paylaşamamaktadır. Gelecek 30 yılda dünya nüfusunun 8 milyara ulaşacağı ve global

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

tarımsal üretimde gelişme hızının dünya gıda talebini karşılamaya yeteceği beklenilmektedir. Dengesiz gıda dağılımı ve yoksulluğun, bazı ülkelerde gıdaya ulaşımı kısıtlamaya devam edeceği tahmin edilmektedir (FAO, 2000).

Dünya Bankası gıda güvencesini, aktif ve sağlıklı bir yaşam için yeterli, güvenli ve besinsel değeri olan gıdaların her zaman tüm insanlar tarafından fiziksel ve ekonomik olarak ulaşılabilir olması şeklinde tanımlamıştır. Bu tanım birçok kavramı içine almakta; yeterli gıda üretimi, üretilen ürünlerin herkes tarafından erişilebilir olması ve bireylerin aktif ve sağlıklı yaşayabilmesi için yeterli tüketimi bu tanım içinde yer almaktadır. Gıda güvencesi, tüm bireyler için gıda maddelerinin üretimi, dağıtımı ve tüketimini kapsayan geniş bir kavramdır.

Bütün bunlar göz önüne alınarak gıda güvencesi konusu incelenirken, dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde toplam nüfusun ve tarımsal nüfusun dağılımı, kişi başına düşen tarımsal ürün miktarı, dış ticaret hacmi ve tarımsal ürünlerin payı, kişi başına protein ve kalori olarak gıda varlığı ve yetersiz beslenme durumunun değerlendirilmesi gerekmektedir.

3. Dünya Nüfusunun Bölgesel Dağılımı

Dünya nüfusunun %21.5'i gelişmiş ülkelerde, geri kalan %78.5'i gibi önemli bir kısmı ise gelişmekte olan ülkelere yaşamaktadır. Yıllık nüfus artış hızı, 1990-2001 yılları arasında, gelişmekte olan ülkelere, gelişmiş ülkelere 4.25 kat daha fazladır. Özellikle Afrika ülkelerinde yıllık ortalama nüfus artış hızının çok daha yüksek olduğu gözlenmektedir. 1980-1990 ile 1990-2001 dönemleri arasında dünya nüfus artış hızı azalmıştır (Tablo.1). Nüfus artış hızının gelecek yıllarda da azalmaya devam etmesi beklenmektedir (FAO, 2000).

Tablo 1. Toplam Nüfus ve Yıllık Artış Hızı

Dünya / Bölge	Nüfus						Yıllık Artış Hızı	
	(Milyon)			Dünya toplamı içindeki payları (%)			(%)	
	1980	1990	2001	1980	1990	2001	1980-1990	1990-2001
Dünya	4429.7	5254.8	6134.1				1.7	1.4
Gelişmiş Ülkeler	1171.1	1255.9	1318.1	26.4	23.9	21.5	0.7	0.4
Endüstrileşmiş Ülkeler	789.0	844.3	907.2	17.8	16.1	14.8	0.7	0.7
Geçiş Ülkeleri	382.1	411.6	411.0	8.6	7.8	6.7	0.7	0.0
Gelişmekte Olan Ülkeler	3258.6	3998.9	4816.0	73.6	76.1	78.5	2.0	1.7
Latin Amerika ve Karayipler	361.3	440.4	526.5	8.2	8.4	8.6	2.0	1.6
Yakın Doğu ve Kuzey Afrika	240.7	318.7	408.3	5.4	6.1	6.7	2.8	2.3
Sub-Saharan Afrika	346.4	464.9	623.5	7.8	8.8	10.2	2.9	2.7
Doğu ve Güneydoğu Asya	1419.0	1666.9	1894.2	32.0	31.7	30.9	1.6	1.2
Güney Asya	886.2	1101.8	1355.6	20.0	21.0	22.1	2.2	1.9
Gelişmekte Olan Okyanusya Ülkeleri	4.9	6.1	7.8	0.1	0.1	0.1	2.3	2.2
Gelişmekte Olan Kuzey Amerika Ülkeleri	0.1	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.9	0.4
Kıtasal Gruplandırma								
Afrika	466.9	619.5	812.6	10.5	11.8	13.2	2.8	2.5
Asya	2575.1	3097.3	3720.7	58.1	58.9	60.7	1.8	1.7
Latin Amerika	332.1	406.4	488.2	7.5	7.7	8.0	2.0	1.7
Karayipler	29.2	33.9	38.3	0.7	0.6	0.6	1.5	1.1
Kuzey Amerika	255.0	282.6	317.1	5.8	5.4	5.2	1.0	1.0
Okyanusya	22.5	26.3	30.9	0.5	0.5	0.5	1.6	1.5
Avrupa	483.5	499.2	726.3	10.9	9.5	11.8	0.3	3.4

Kaynak: FAO, 2003.

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Dünyada tarımsal nüfusun %3.8'i gelişmiş ülkelerde, %96.2'si gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır. 1980'den günümüze kadar gelişmiş ülkelerde tarımsal nüfusta mutlak olarak azalma yaşanırken, gelişmekte olan ülkelerde artış gözlenmiştir. Ancak, gelişmekte olan ülkelerde tarımsal nüfus yıllık artış hızında 1990-2001 yılları arasında 1980-1990 dönemine göre azalma olmuştur (Tablo 2).

Tablo 2. Tarımsal Nüfus ve Yıllık Artış Hızı

Dünya / Bölge	Tarımsal Nüfus						Yıllık Artış Hızı	
	(Milyon)			Dünya toplamı içindeki payları (%)			(%)	
	1980	1990	2001	1980	1990	2001	1980-1990	1990-2001
Dünya	2215.5	2438.3	2575.3				1.0	0.5
Gelişmiş Ülkeler	158.8	133.8	96.7	7.2	5.5	3.8	-1.7	-3.0
Endüstrileşmiş Ülkeler	67.0	51.0	35.4	3.0	2.1	1.4	-2.7	-3.3
Geçiş Ülkeleri	91.8	82.8	61.4	4.1	3.4	2.4	-1.0	-2.7
Gelişmekte Olan Ülkeler	2056.7	2304.4	2478.6	92.8	94.5	96.2	1.1	0.7
Kitasal Gruplandırma								
Afrika	311.9	376.6	447.7	14.1	15.4	17.4	1.9	1.6
Asya	1633.9	1823.0	1948.0	73.7	74.8	75.6	1.1	0.6
Latin Amerika	117.3	106.7	97.9	5.3	4.4	3.8	-0.9	-0.8
Karayipler	9.8	10.0	9.3	0.4	0.0	0.4	0.1	-0.6
Kuzey Amerika	10.3	8.7	6.9	0.5	0.0	0.3	-1.7	-2.1
Okyanusya	4.7	5.4	6.1	0.2	0.2	0.2	1.3	1.1
Avrupa	67.0	50.8	59.4	3.0	2.1	2.1	-2.8	1.4

Kaynak: FAO, 2003.

4. Dünyada Tarımsal Üretim ve Bölgesel Dağılımı

Ekilebilir tarım alanlarının, 2001 yılı itibariyle %58'i gelişmekte olan ülkelerde yer almaktadır. Bağ-bahçe alanlarının payı ise gelişmekte olan ülkelerde 2001 yılında %81.6 iken gelişmiş ülkelerde bu oran %18.4'tür (Tablo 3). Tarımda çalışan aktif nüfus başına tarımsal alan incelendiğinde, 2001 yılında tarımda çalışan aktif nüfus başına gelişmiş ülkelerde 13.17 ha, gelişmekte olan ülkelerde ise 0.62 ha ekilebilir tarım alanı düşmektedir.

Tablo 3. Toplam Alan, Ekilebilir Alan ve Bağ-Bahçe Alanı

Dünya /Bölge	Yıl	Toplam Alan	Ekilebilir Alan	Bağ-Bahçe Alanı	Toplam Alan İçinde Ekilebilir Alanın Payı	Toplam Alan	Ekilebilir Alan	Bağ-Bahçe Alanı
		(Milyon ha)			(%)	Dünya Toplamı İçindeki Payı (%)		
Dünya								
	1980	13436	1342.8	96.7	10.0			
	1990	13436	1391.6	113.6	10.4			
	2001	13431	1401.7	130.4	10.4			
Gelişmiş Ülkeler								
	1980	5652	651.3	24.1	11.5	42.1	48.5	24.9
	1990	5652	649.5	13.6	11.5	42.1	46.7	20.8
	2001	5640	613.5	24.0	10.9	42.0	43.8	18.4
Gelişmekte Olan Ülkeler								
	1980	7785	691.5	72.6	8.9	57.9	51.5	75.1
	1990	7785	742.1	90.0	9.5	57.9	53.3	79.2
	2001	7792	788.2	106.4	10.1	58.0	56.2	81.6

Kaynak: FAO, 2003.

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Tablo 4'te tarım sektöründe aktif nüfus başına tarımsal üretim değeri verilmiştir. 2001 yılında gelişmekte olan ülkelerde tarımda çalışan aktif nüfus başına tarımsal üretim değeri 672 \$ iken, bu değer gelişmiş ülkelerde yaklaşık 15 kat daha fazla olarak 10334 \$ olarak gerçekleşmiştir. Bu değer 373 \$ ile Orta ve Güney Afrika'da (Sub-Saharan) en düşük düzeydedir. Kıtasal olarak incelendiğinde, Kuzey Amerika'da tarımda çalışan aktif nüfus başına tarımsal üretim değeri 2001 yılında 51298 \$'a ulaşmıştır. Kuzey Amerika'yı ise Okyanusya ve Avrupa takip etmektedir. Bu değer gelişmiş ülkelerde bu denli yüksek çıkmasında temel nedenlerinden biri tarımda çalışan nüfusun, gelişmekte olan ülkelere göre oldukça az olmasıdır. Gelişmiş ülkelerde 2001 yılında tarımda çalışan nüfus 46.6 milyon, gelişmekte olan ülkelerde ise 1 280 milyon'dur (FAO, 2003).

Tablo 4. Tarımsal Aktif Nüfus Başına Tarımsal Üretim (\$)

Dünya / Bölge	1980	1990	2001
Dünya	782	876	1011
Gelişmiş Ülkeler	5787	7813	10334
Endüstrileşmiş Ülkeler	10790	15210	23969
Geçiş Ülkeleri	2657	3589	3263
Gelişmekte Olan Ülkeler	406	504	672
Latin Amerika ve Karayipler	2003	2525	3543
Yakın Doğu ve Kuzey Afrika	948	1295	1389
Sub-Saharan Afrika	314	330	373
Doğu ve Güneydoğu Asya	291	387	609
Güney Asya	315	416	481
Gelişmekte Olan Okyanusya Ülkeleri	608	555	518
Gelişmekte Olan Kuzey Amerika Ülkeleri	1305	1471	1293
<u>Kıtasal Gruplandırma</u>			
Afrika	403	435	484
Asya	-	-	617
Latin Amerika	2078	2642	3783
Karayipler	1223	1345	1168
Kuzey Amerika	26891	34731	51298
Okyanusya	9293	9472	10664
Avrupa	-	-	8028

Not: Tarımsal üretim, tohumluk ve yemlik kullanımı dışında kalan hayvansal ve bitkisel ürünlerin toplamını ifade etmektedir. 1989-91 ortalama uluslararası ürün fiyatları baz alınmıştır.

Kaynak: FAO, 2003.

Dünyada, kişi başına düşen tarımsal üretim değeri, 2001 yılı itibarıyla 219 \$'dır. Bu değer gelişmekte olan ülkelerde 179 \$, gelişmiş ülkelerde 365 \$ düzeyindedir. Son 21 yıllık dönemde dünya ortalaması olarak kişi başına tarımsal üretim değeri %16 artış göstermiştir. Gelişmekte olan ülkelerde aynı dönemdeki artış oranı %44'dür. Buna karşılık gelişmiş ülkelerde kişi başına tarımsal üretim değeri 1980'li yıllarda yavaş da olsa artarken son yıllarda azalma eğilimine girmiş ve 2001 yılında 1980 yılı değerinin altına düşmüştür (Tablo 5). Bu sonuç gelişmiş ülkelerde üretim fazlalıklarını azaltma yönündeki çabaların etkisini gösterdiğini de ifade etmektedir.

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Tablo 5. Kişi Başına Tarımsal Üretim Değeri (\$)

Dünya / Bölge	1980	1990	2001
Dünya	188.38	203.58	218.65
Gelişmiş Ülkeler	368.14	387.57	365.35
Gelişmekte Olan Ülkeler	123.67	146.06	178.60
Kıtasal Gruplandırma			
Afrika	118.60	116.28	119.36
Asya			173.44
Latin Amerika	255.29	263.94	309.18
Karayipler	163.35	158.70	121.98
Kuzey Amerika	495.64	503.88	550.03
Okyanusya	867.35	900.38	1000.83
Avrupa			332.70

Ürünler bazında tarımsal üretim incelendiğinde, 2001 yılında dünya tahıl üretiminin %42'si gelişmiş ülkelerde, geri kalan %58'i ise gelişmekte olan ülkelerde üretilmektedir. Dünya toplam tahıl üretiminin yaklaşık yarısı Asya kıtasında üretilmektedir. Yıllar itibariyle tahıl üretimi yıllık artış hızında azalma gözlenmektedir (Tablo 6). Son yıllarda dünya tahıl stoklarında azalmalar olmuştur. Çin tahıl stoklarının azalmasında lider rol üstlenmektedir. Bunun yanı sıra ABD ve Hindistan tahıl üretiminde önemli üretici ülkelerdir (FAO, 2004).

Tablo 6. Tahıl Üretimi

Dünya / Bölge	Üretim (milyon ton)				Yıllık Artış Hızı (%)		
	1970	1980	1990	2001	1970-80	1980-90	1990-2001
Dünya	1192.7	1550.2	1951.6	2106.9	2.7	2.3	0.7
Gelişmiş Ülkeler	605.7	784.2	913.4	890.5	2.6	1.5	-0.2
Gelişmekte Olan Ülkeler	587.0	766.2	1038.3	1216.4	2.7	3.1	1.5
Kıtasal Gruplandırma							
Afrika	60.5	72.6	92.9	116.6	1.8	2.5	2.1
Asya	-	-	-	1001.4	-	-	-
Latin Amerika	70.1	87.0	97.7	147.3	2.2	1.2	3.8
Karayipler	1.3	1.5	1.4	1.7	1.4	-0.4	1.7
Kuzey Amerika	215.5	311.5	369.2	368.8	3.8	1.7	0.0
Okyanusya	13.5	17.2	23.9	40.2	2.4	3.4	4.8
Avrupa	-	-	-	431.0	-	-	-

Kaynak: FAO, 2003.

Dünya toplam et üretiminin, 2001 yılında %45'i gelişmiş ülkelerde, geri kalan %55'i ise gelişmekte olan ülkelerde üretilmektedir. Kıtasal olarak değerlendirildiğinde, Asya ve Amerika önemli et üreticilerdir. Yıllar itibariyle toplam et üretimi yıllık artış hızında gelişmiş ülkelerde azalma, gelişmekte olan ülkelerde artış gözlenmiştir (Tablo 7). Çin, ABD ve Brezilya önemli et üreticisi ülkelerdir (FAO, 2003).

Tablo 7. Et Üretimi

Dünya / Bölge	Üretim (milyon ton)				Yıllık Artış Hızı (%)		
	1970	1980	1990	2001	1970-80	1980-90	1990-2001
Dünya	100.5	136.6	179.9	237.8	3.1	2.8	2.6
Gelişmiş Ülkeler	69.8	89.9	104.8	106.0	2.6	1.6	0.1
Endüstrileşmiş Ülkeler	51.1	65.1	74.5	89.2	2.4	1.4	1.6
Geçiş Ülkeleri	18.7	24.8	30.3	16.9	2.8	2.0	-5.2
Gelişmekte Olan Ülkeler	30.6	46.7	75.1	131.7	4.3	4.9	5.2
Kıtasal Gruplandırma							
Afrika	5.0	6.5	8.7	11.3	2.7	2.9	2.3
Asya	-	-	-	95.0	-	-	-
Latin Amerika	10.6	15.2	19.3	31.0	3.7	2.4	4.4
Karayipler	0.5	0.6	0.8	1.0	2.1	2.9	1.3
Kuzey Amerika	23.4	27.0	31.4	42.2	1.4	1.5	2.7
Okyanusya	3.1	4.0	4.4	5.7	2.4	1.0	2.4
Avrupa	-	-	-	51.7	-	-	-

Kaynak: FAO, 2003.

Kişi başına düşen tahıl üretimi geliştirmekte olan ülkelerde 252 kg iken gelişmiş ülkelerde 676 kg ve dünya ortalaması 343 kg'dır. Kişi başına et üretiminde de benzer bir yapı vardır. Dünya ortalaması olarak kişi başına et üretimi 38.8 kg olup bu değer geliştirmekte olan ülkelerde 27.3 kg, gelişmiş ülkelerde 80.4 kg'dır. Tüm bu değerler dünya gıda üretiminin gelişmiş ülkelerde yoğunlaştığı, bu ülkelerde üretimi olmayan ya da yetersiz olan gıda ürünlerinin rahatlıkla ithal edilebildiğini göstermektedir.

Tahıl üretimindeki yıllık ortalama artış, son dönemde, gelişmiş ülkelerde %-0.2 iken geliştirmekte olan ülkelerde %1.5'dir. Benzer şekilde et üretimindeki yıllık ortalama artış, gelişmiş ülkelerdeki %0.1'e karşılık geliştirmekte olan ülkelerde %5.2 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlar gelişmiş ülkelerdeki tarımsal üretim fazlalıklarını önlemedeki etkinliklerini ve geliştirmekte olan ülkelerde ise üretimi artırma çabalarının sonucunun alınmakta olduğunu göstergeleridir.

5. Dünyada Tarım Ürünleri Dış Ticareti

Dünyada toplam ithalat ve ihracat ile tarım ürünleri ithalat ve ihracatının yaklaşık %70'lik paylarla gelişmiş ülkelerde yapıldığı görülmektedir (Tablo 8 ve 9). Toplam ihracata ve ithalata bölgesel olarak bakıldığında geliştirmekte olan ülkeler içinde özellikle Doğu ve Güneydoğu Asya ülkeleri yaklaşık %60'lık paylarıyla önemli bir yere sahiptirler. Kişi başına toplam dış ticaret hacmi, gelişmiş ülkelerde 6649 \$ iken, geliştirmekte olan ülkelerde 746 \$'dır.

Ülkelerin karşılaştırmalı analizleri sonucunda, küreselleşmenin az gelişmiş ülkelerde gelişme hızını artırıcı ve fakirliği azaltıcı etkisi olduğu belirlenmiştir. Özellikle Çin, Hindistan gibi globalleşen ülkelerde, 1980 sonrası ticaret hacminde artış olduğu ve tarifelerde de azalmalar olduğu belirlenmiş, ticaret ile gelişme hızı arasında pozitif ilişki ortaya konulmuştur (Dollar ve Kraay, 2001).

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Tablo 8. Toplam İthalat, Tarımsal İthalat, Toplam İthalat İçinde Tarımın Payı

Dünya / Bölge	Toplam İthalat			Tarımsal İthalat			Toplam İthalat İçinde Tarımın Payı		
	1980	1990	2001	1980	1990	2001	1980	1990	2001
	(Milyar \$)						(%)		
Dünya	2041.3	3607.9	6283.6	255.4	353.2	435.7	12.5	9.8	6.9
Gelişmiş Ülkeler	1563.1	2829.7	4542.6	186.4	266.6	304.4	11.9	9.4	6.7
Gelişmekte Olan Ülkeler	478.2	778.1	1741.0	69.0	86.5	131.3	14.4	11.1	7.5
Kıtasal Gruplandırma									
Afrika	94.7	95.1	135.5	15.2	16.0	19.6	16.0	16.8	14.5
Asya	421.6	823.7	1701.6	57.8	85.6	121.4	13.7	10.4	7.1
Latin Amerika	92.0	97.1	289.8	11.6	11.3	25.5	12.6	11.7	8.8
Karayipler	33.6	23.2	28.6	3.0	3.4	3.4	9.0	14.8	11.8
Kuzey Amerika	301.1	634.3	1406.6	23.1	34.4	57.1	7.7	5.4	4.1
Okyanusya	26.8	54.0	81.3	1.9	3.2	5.0	7.2	5.9	6.1
Avrupa	1002.5	1759.3	2640.2	125.1	179.5	203.7	12.5	10.2	7.7

Kaynak: FAO, 2003.

Tablo 9. Toplam İhracat, Tarımsal İhracat, Toplam İhracat İçinde Tarımın Payı

Dünya / Bölge	Toplam İhracat			Tarımsal İhracat			Toplam İhracat İçinde Tarımın Payı		
	1980	1990	2001	1980	1990	2001	1980	1990	2001
	(Milyar \$)						(%)		
Dünya	2024.7	3495.5	6074.8	234.2	326.2	412.2	11.6	9.3	6.8
Gelişmiş Ülkeler	1434.6	2687.1	4221.5	161.4	236.6	290.0	11.3	8.8	6.9
Gelişmekte Olan Ülkeler	590.1	808.3	1853.3	72.8	89.6	122.1	12.3	11.1	6.6
Kıtasal Gruplandırma									
Afrika	122.2	105.6	141.3	14.2	12.2	12.5	11.7	11.5	8.9
Asya	511.5	888.6	1916.2	30.1	46.3	64.7	5.9	5.2	3.4
Latin Amerika	86.4	119.0	252.6	26.0	28.9	50.0	30.1	24.3	19.8
Karayipler	28.9	15.1	17.0	6.0	6.1	2.0	20.9	40.4	11.8
Kuzey Amerika	282.0	521.8	992.3	50.0	54.4	74.0	17.7	10.4	7.5
Okyanusya	28.4	49.6	79.6	13.2	17.0	22.8	46.7	34.3	28.7
Avrupa	888.8	1691.7	2675.9	91.9	158.7	186.1	10.3	9.4	7.0

Kaynak: FAO, 2003.

6. Dünyada Açlık ve Kıtık Sorunu

Açlık ve kıtlık, gıda güvencesinin olmamasının bir sonucudur. Çoğu gelişmekte olan ülkede yetersiz beslenme ve açlık problemi vardır. Uzun süreli kalıcı açlık sorununun olması, kitlesel göçlere ve ölümlere sebebiyet verebilmektedir. Gıda yetersizliği kalıcı ve geçici olarak sınıflandırılabilir. Kalıcı gıda yetersizliği durumunda oldukça fazla açlık ve kıtlık söz konusudur. Geçici gıda yetersizliği ise sınırlı bir periyod için beklenmedik faktörler nedeniyle mevsimsel ve geçici kısıtlardan kaynaklanmaktadır (Ayalew, 1997).

Global olarak gıda varlığı dağılımı protein olarak incelendiğinde, bitkisel ürünlerde kişi başına protein tüketimi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çok önemli miktarda değişmemektedir. Ancak, hayvansal ürünlerde gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere göre kişi başına günlük protein tüketimi oldukça düşüktür (20.7gr). Özellikle Afrika ve Asya ülkelerinde hayvansal protein tüketimi düşük seviyelerdedir (Tablo 10).

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Tablo 10. Protein Olarak Kişi Başına Hayvansal ve Bitkisel Gıda Varlığı

Dünya/Bölge	Bitkisel Ürünler			Hayvansal ürünler		
	1980	1990	2001	1980	1990	2001
	(gr / Gün)					
Dünya	43.5	46.2	46.7	23.4	25.4	28.3
Gelişmiş Ülkeler	42.6	43.8	43.8	55.5	59.1	56.0
Gelişmekte Olan Ülkeler	43.8	47.0	47.5	11.8	14.8	20.7
Afrika	44.4	45.8	48.3	13.0	12.9	12.7
Asya	44.2	48.4	48.2	10.7	14.7	21.5
Avrupa	43.2	43.4	44.7	57.2	59.3	54.5
Latin Amerika	40.0	37.6	40.4	29.8	29.6	36.9
Kuzey ve Orta Amerika	36.9	40.6	43.8	53.5	54.0	57.5
Okyanusya	32.9	35.4	33.6	62.8	64.4	61.6

Kaynak: FAO veritabanı, www.fao.org.

Son 30 yılda gelişmekte olan bölgelerde gıda varlığı kalori olarak artmıştır (Tablo 11). Yakın Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde, Afganistan ve Irak'ta yaşanan savaşa bağlı olarak son yıllarda kalori olarak gıda varlığında azalma gözlenmiştir. Yine de gelişmekte olan bölgeler arasında, bu bölgede kişi başına gıda varlığı oldukça yüksektir. Bunun yanı sıra geçiş ülkelerinde de son yıllarda düşüş gözlenmiştir. Bu ülkelerde Moldova, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'ın önemli gıda açıkları vardır. Orta ve Güney Afrika bölgesinde kişi başına gıda varlığında ciddi anlamda açıklar bulunmaktadır. Doğal kaynaklarının kalitesinin düşük olması ve iyi kazanç sağlayan bilgi ve teknolojiye ulaşmadaki eksiklikler bu açıkların olmasına neden olan önemli faktörlerdir (FAO, 2004). Gelecek 30 yılda gelişmekte olan ülkelerde günlük ortalama gıda tüketiminin 3000 kcal'yi geçmesi beklenmektedir. Ancak, bazı ülkelerde gıda tüketim düzeyinin çok fazla artmayacağı ve dünya nüfusunun yüzde 6'sının çok düşük gıda tüketim seviyesinde (2200 kcal'nin altında) olacağı tahmin edilmektedir (FAO, 2000).

Tablo 11. Kalori Olarak Kişi Başına Gıda Varlığı

Dünya / Bölge	1969-71	1979-81	1989-91	1999-2001
	(kilokalori / Gün)			
Dünya	2410	2550	2710	2800
Gelişmiş Ülkeler	3130	3220	3290	3260
Gelişmekte Olan Ülkeler	2110	2310	2520	2680
Kıtasal Gruplandırma				
Afrika	2180	2280	2350	2430
Asya	2090	2290	2550	2710
Latin Amerika	2480	2710	2720	2870
Karayıplar	2340	2530	2430	2410
Kuzey Amerika	3020	3170	3430	3710
Okyanusya	3010	2920	3010	2940
Avrupa	3200	3320	3390	3280

Kaynak: FAO, 2003.

Kalori olarak gıda varlığının gıda gruplarına dağılımı incelendiğinde, tahıllar gıda grubunun toplam kalori tüketimi içindeki payı gelişmekte olan ülkelerde (G.O.Ü.) 2001 yılında %54 iken gelişmiş ülkelerde (G.Ü.) bu oran %31'dir. Et ve süt ürünlerinde kalori tüketiminin payı ise et ürünlerinde G.O.Ü.'lerde %7, G.Ü.'lerde %11, süt ürünlerinde G.O.Ü.'lerde %3, G.Ü.'lerde %9 düzeyindedir (Tablo 12). Diğer bir deyişle, protein ve kalori olarak hayvansal ürünlerde gelişmekte olan ülkelerde düşük düzeylerde tüketim gözlenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin en çok tükettiği gıda maddesi tahıl ürünleridir.

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Tablo 12. Kalori Olarak Gıda Varlığının Gıda Gruplarına Payları

Dünya/ Bölge	Periyod	Tahıllar	Yumrulu Bitkiler	Et ve Sakatat	Bitkisel ve Hayvansal Yağlar	Şeker ve Ürünleri	Süt ve Ürünleri	Diğer	Tüm Gıdalar
Dünya									
	1979-81	51	6	6	7	9	4	16	100
	1989-91	51	5	7	8	9	4	16	100
	1999-01	48	5	8	9	9	4	17	100
Gelişmiş Ülkeler									
	1979-81	31	4	11	10	13	9	22	100
	1989-91	31	4	11	11	13	9	22	100
	1999-01	31	4	11	13	13	9	20	100
Gelişmekte Olan Ülkeler									
	1979-81	61	7	4	6	7	2	13	100
	1989-91	59	5	5	7	7	3	13	100
	1999-01	54	6	7	8	7	3	16	100

Kaynak: FAO, 2003.

Global olarak yetersiz beslenme durumu incelendiğinde, toplam dünya nüfusunun %14'ü yetersiz beslenme problemi ile karşı karşıya kalmaktadır. 1998-2000 yılları arasında gelişmiş ülkelerde nüfusun %3'lük bir kısmı yetersiz beslenmekte olup bunların ¾'lük bir kısmı geçiş ülkelerindedir. Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan nüfusun %17'lik kısmı yani 799 milyon kişi yetersiz beslenmektedir. Dünyada yetersiz beslenen nüfusun %95'i G.O.Ü.'lerde yaşamaktadır. Yetersiz beslenen halkın yaklaşık %46'sı Orta ve Güney Afrika ve Doğu ve Güneydoğu Asya ülkelerindedir (Tablo 13). 1970'li yıllardan günümüze gelişmekte olan ülkelerde yetersiz beslenen nüfusta azalmalar olmuştur. Ancak, halen yetersiz beslenme düzeyi oldukça fazladır. Hızlı ekonomik gelişmeleriyle Doğu ve Güneydoğu Asya Bölgesi, gelişmekte olan bölgelerde oldukça fakir yaşayan nüfusun azalmasına neden olmuştur. 1999 yılında dünyada 1.1 milyar insan günlük 1 \$'dan az bir gelire geçinmektedirler (FAO, 2004).

Tablo 13. Dünyada Yetersiz Beslenme Durumu

Dünya / Bölge	Toplam Nüfusları İçindeki Payları (%)				Kişi (milyon)			
	1969 1971	1979 1981	1990 1992	1998 2000	1969 1971	1979 1981	1990 1992	1998 2000
Dünya	-	-	-	14	-	-	-	840
Gelişmiş Ülkeler	-	-	-	3	-	-	-	41
Gelişmekte Olan Ülkeler	37	28	20	17	958	920	819	799
Kıtasal Gruplandırma								
Afrika	34	31	29	28	111	133	172	202
Asya	40	30	20	16	791	741	587	541
Latin Amerika	20	14	14	10	39	34	42	35
Karayipler	18	11	12	12	16	12	17	20
Kuzey Amerika	-	-	-	-	-	-	-	-
Okyanusya	38	24	25	27	1	1	1	1
Avrupa	-	-	-	-	-	-	-	-

Kaynak: FAO, 2003.

1974 yılında yapılan Dünya Gıda Konferansı'nda açlığın 10 yıl içerisinde ortadan kalkması hedefi gerçekleştirilemediğinden dolayı, 1996 yılında Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) gözetiminde, Dünya Gıda Zirvesi yapılmıştır (Varol, 2001). 1996 yılında toplanan Dünya Gıda Zirvesi'nin ardından beş yıl sonra 10-13 Haziran 2002 tarihleri arasında Roma'da 182 ülke yeniden biraraya gelerek Dünya Gıda

Zirvesi Eylem Planındaki gelişmeleri gözden geçirmişlerdir. Bu zirvelerde ülkeler, yetersiz beslenmekte olan kişilerin sayısının azaltılması, herkes için gıda güvencesinin elde edilmesi ve bütün ülkelerde açlığın ortadan kaldırılmasına yönelik olarak sürekli çaba gösterilmesi amacıyla siyasi iradelerini ve ulusal taahhütlerini ortaya koymuşlardır (FAO, 2002).

Birleşmiş Milletler Açlık Raporu'nda, açlık problemi ile karşı karşıya gelen insanların yaklaşık olarak %50'sinin çiftçi, %22'sinin toprağı olmayıp kırsal alanda yaşayan insanlar olduğu, %20'sinin kentsel alanda yaşadığı ve %8'inin de doğrudan doğal kaynaklara bağımlı olduğu tahmin edilmektedir (FAO, 2004). Bu tarımsal ve kırsal sektörlerde istikrarlı olarak yatırımların artırılması gerekliliğinin önemli bir göstergesidir. Gelişmekte olan ülkelerde özellikle kırsal nüfusta açlığa karşı savaşılmaya önemli bir hedef olmalıdır. Bu anlamda ticaret geliştirmekte olan ülkelerde gıda güvencesini artırıcı potansiyel bir rol üstlenebilir.

Dünyada birçok az gelişmiş ülke, bir tek tarımsal ürünün ihracatına bağımlı olarak yaşamaktadır. Bu durum, düşük gelir esnekliği ve dış ticarete uluslararası ürün fiyatlarındaki dalgalanmalar nedeniyle belirsizlikler oluşturmakta ve fakirliği ve gıda yetersizliği problemlerini artırmaktadır. Örneğin, kahve üreticisi birçok küçük ülke önemli düzeyde kahve ihracatına bağımlıdır. Son yıllarda uluslararası kahve fiyatlarında %50 düzeyinde azalmalar gözlenmiştir.

2004 yılı itibariyle, 24'ü Afrika'da, 5'i Asya'da, 5'i Latin Amerika'da ve 1'i Avrupa'da olmak üzere toplam 35 ülke gıda yetersizliği problemi ile karşı karşıya kalmıştır. Gıda yetersizliği problemindeki temel faktörler, doğal felaketler, politik sorunlar, bulaşıcı hastalıklar (HIV/AIDS) ve ekonomik şoklardır (FAO, 2004).

7. Sonuç

Tarımsal üretimde, tüketimde ve ticarete sürdürülebilir ve dengeli bir gelişme ve dünyanın her bir yerinde gıdanın varlığı ve ulaşılabilirliği için uluslararası tarım politikalarındaki düzenlemeler oldukça kritik bir öneme sahiptir. Dünya Ticaret Örgütü (WTO) tarımsal ticaretin serbestleşmesi amacıyla tarıma ilişkin görüşmelerinde (Uruguay ve Doha Round), pazarlara giriş engellerinin ortadan kaldırılması, ihracat yardımlarının ve ticareti engelleyici yerel desteklerin azaltılmasına yönelik kararlar almıştır. Uluslararası tarımsal ticaret rejiminde ve kurallarındaki gelişmeler, geliştirmekte olan ülkelerde gıda güvencesi açısından önemli gelişmeler sağlamıştır. Ancak halen birçok ülkede önemli açıklar vardır. Pazarlara giriş koşullarının serbestleştirilmesi, yeni ticaret olanaklarının yaratılması, öncelikli sektörler için kaynakların dağılımının sağlanması için gerekli politikaların oluşturulması ile geliştirmekte olan ülkelerdeki gıda yetersizliğinin zaman içerisinde giderek çözülmesi olası görülmektedir.

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Kaynaklar:

- Ayalew, M., 1997. What is food security and famine and Hunger. Internet Journal of African Studies. Issue No:2.
Dollar, D., Kraay, A., 2001. Trade, Growth, and Poverty. Development Research Group, World Bank.
DPT, 2003. Ulusal Gıda ve Beslenme Stratejisi Çalışma Raporu, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. Yayın No: 2670, Ankara.
FAO, 2000. World Agriculture: Towards 2015/30. Economic and Social Department, Food and Agriculture Organization (FAO) of the United Nations, 249 pp <http://www.fao.org/docrep/005/y4252e/y4252e00.htm>
FAO, 2002. Declaration of the World Food Summit: five years later, Roma, İtalya. <http://www.fao.org/DOCREP/MEETING/004/Y6948E.HTM>
FAO, 2003. Summary of Food and Agricultural Statistics. www.fao.org
FAO, 2004. Assessment of the World Food Security Situation. Committe on World Food Security, Roma, İtalya.
Varol, S., 2001. Dünya Gıda Zirvesi- Geçmişten Bugüne, <http://www.mfa.gov.tr>

Ek:

Gelişmiş Ülkeler:

Endüstrileşmiş Ülkeler: Andorra, Avustralya, Avusturya, Belçika-Lüksemburg, Kanada, Danimarka, Faeroe Adaları, Finlandiya, Fransa, Almanya, Gibraltır, Yunanistan, Holy See, İzlanda, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Liechtenstein, Malta, Monako, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, San Marino, Güney Afrika, İspanya, İsveç, İsviçre, İngiltere, ABD.

Geçiş Ülkeleri: Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Makedonya, Gürcistan, Macaristan, Kazakistan, Kırgızistan, Litvanya, Letonya, Moldova, Polonya, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan ve Karabağ, Slovakya, Slovenya, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna, Özbekistan.

Gelişmekte Olan Ülkeler:

Latin Amerika ve Karayipler: Anguilla, Antigua ve Barbuda, Arjantin, Aruba, Bahamalar, Barbados, Belize, Bolivya, Brezilya, İngiliz Virjin Adaları, Cayman Adaları, Şile, Kolombiya, Kosta Rika, Küba, Dominica, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, El Salvador, Falkland Islands, Fransız Guyanası, Granada, Guadeloupe, Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Jamaika, Martinik, Meksika, Montserrat, Hollanda Antilleri, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Portoriko, St. Kitts ve Nevis, St. Lucia, St. Vincent/Grenadines, Surinam, Trinidad ve Tobago, Turks ve Caicos Adaları, Uruguay, Amerikan Virgin Adaları, Venezuela.

Yakın Doğu ve Kuzey Afrika: Afganistan, Cezayir, Bahreyn, Kıbrıs, Mısır, Filistin, İran, Irak, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Libya, Fas, Umman, Katar, Suudi Arabistan, Suriye, Tunus, Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen

Sub-Saharan Africa: Angola, Benin, Botswana, British Indian Ocean Terr., Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Cape Verde, Central African Republic, Chad, Comoros Kongo, Kongo, Republic of Côte d'Ivoire, Djibouti, Equatorial Guinea, Eritrea, Ethopya, Gabon, Gambia, Gana, Guinea, Guinea-Bissau, Kenya, Lesotho, Liberya, Madagaskar, Malawi, Mali, Mauritanya, Mauritius, Mozambique, Namibia, Nijer, Nijerya, Réunion Rwanda, Sao Tome ve Principe, Senegal, Seychelles, Sierra Leone, Somalia, St. Helena, Sudan, Swaziland, Tanzania, United Republic of Togo, Uganda, Western Sahara, Zambia, Zimbabwe.

Doğu ve Güneybatı Asya: Brunei Darussalam, Cambodia, China, Indonesia, Korea. Dem. People's Republic, Korea. Republic of Laos, Malaysia, Mongolia, Myanmar, Philippines, Singapore, Thailand, Timor-Leste, Vietnam.

South Asia: Bangladeş, Hindistan, Nepal, Sri Lanka, Bhutan, Maldivler, Pakistan.

Gelişmekte Olan Okyanusya Ülkeleri: Amerikan Samoa, Canton ve Enderbury Adaları, Christmas Adaları, Cocos Adaları, Cook Adaları, Fiji, French Polynesia, Guam, Johnston Island, Kiribati, Marshall Adaları, Micronesia, Federal States of Midway Adaları, Nauru, New Caledonia, Niue Island, Norfolk Adaları, Northern Mariana Adaları, Pasifik Adaları (Trust Terr.), Palau, Papua Yeni Guinea, Pitcairn Adası, Samoa, Solomon Adaları, Tokelau, Tonga, Tuvalu, US Minor Adaları, Vanuatu, Wake Adası, Wallis ve Futuna Adaları.

Gelişmekte Olan Kuzey Amerika Ülkeleri: Bermuda, Greenland St. Pierre et Miquelon.

TÜRKİYE TARIM POLİTİKALARINDA İÇ VE DIŞ BELİRLEYİCİLERİN ETKİLERİ

Mahir GÜRBÜZ
TEMA

1.Giriş

Ülkemiz tarım politikaları Cumhuriyetten bu yana çok sayıda içsel ve dışsal etki ile karşı karşıya kalmıştır. Etkileyici süreçleri tanımlamak, etkileri ve sonuçlarını analiz etmeden önce, sektör olarak tarımı ne tür değişkenler etkiliyor, kısaca ona bakmakta yarar vardır.

Tüm sektörleri olduğu gibi tarımı da toplumsal, ekonomik, teknolojik, hukuksal, yönetsel ve doğal olarak bu nedenlerle siyasal nitelikli birçok süreç etkilemektedir. Makro ekonomik politikalar, makro toplum siyasetleri, sanayileşme, ulaştırma, enerji ve kentleşme stratejileri, bilim-teknik gelişmeleri, örgütlenme yaklaşımları, kurumsal ve hukuksal düzenlemeler gibi, yaşamı belirleyici çok sayıda değişken, tarım sektörünü de yönlendirmekte ve biçimlendirmektedir. Sektör yerli özellikli bu etkilerin dışında, aynı eksenlerde dış süreçlerin de etkisi altında bulunmaktadır ve bulunmaya da devam edecektir.

Örneğin; bugün tarımın önünde gelişmeyi engelleyici bir kısıt olarak görülen “kırsal toplum yapısı” sorununun ardında, Osmanlı toplum yapısını ve bu yapıyı Cumhuriyet döneminde değiştirici politikaların yetersizliğinin yattığını görmek gerekir. Batının yaşadığı burjuva devrimi, sanayileşme, kentleşme devrimi gibi toplumsal dönüşüm süreçlerini geçirmeyen ve bu nedenle Cumhuriyet’e %90’ı köylü olan bir toplum bırakan değişime dirençli toplum yapısını bilmek gerekir. Toprakta çalıştığı halde onun sahibi olmayan, ürettiği artı değer tımar sistemi nedeniyle toprağı sahibi sultanlar ve daha sonra da sultanlar adına toprağı el koyan tımarlı sipahiler ve mütezimlere aktarılan reyanın, bu toplum düzeni nedeniyle kul anlayışına sahip olduğunu, hakları bulunan yurttaş bilincinden uzak kaldığını ve bu anlayışın yeni devlette de devam ettiğini fark etmek gerekir. Böylesi bir toplumsal bilinç oluşmadığı için, geçmişte “Padişahım çok yaşa” diye bağırانların, yüz yıl sonra benzer anlayışla “Kurtar bizi baba” türünden taleplerde bulduklarını anımsamak gerekir. Bu nedenle haklarında kararların alındığı süreçlere örgütüyle katılmak yerine, örgütsüz ve bu yüzden de güçsüz ve siyasetlere mahkum yığın özelliğini taşıdıklarını unutmamak gerekir.

Örneğin; tüm kalkınma çabalarına rağmen bugün bile tarımda gereğinden fazla nüfus var ve bu gelişmeye engel bir olumsuzluk ise bu sorunun ardında Türkiye’nin yeterince sanayileşmemesinin, tarım dışı istihdam yaratan sektörlerin gereğince gelişmemesinin yattığını görmek gerekir. Tarımda geçimlik zor koşullarda kalmaya devam eden nüfusun, tarım dışı kesimler yeterince iş alanı yaratamadığı için bu koşullara mahkum olduğunu bilmek gerekir. Özetle sanayiden-ulaştırmaya, enerjiden-madencilığe ve birçok hizmet sektörüne kadar, Türkiye tarım dışı sektörleri gereğince geliştiren bir makro kalkınma sürecini yaşamadığı için, tarımda fazla nüfus kaldığını, işletmelerin bu nedenlerle giderek küçülüp cüceleştiğini ve bu yapıda verimli tarım yapılamadığını anlamak gerekir.

Örneğin; tarımsal desteklemelerin amaçlarına ulaşmadığını, tersine tarımsal yapıyı bozduğunu, yeni sorunlara yol açtığını söylüyorsak, bu sonuçlara ilkesiz, oy beklentili, popülist siyasetlerin neden olduğunu görmek, sektörü geliştirecek doğru destek politikalarının oluşturulamamış olduğunu bilmek gerekir.

Örneğin; tarımda verim, kalite ve üretim yetersizliğinden söz ediliyor ise buna büyük ölçüde yetersiz bilim teknoloji politikalarının, sorun çözümleyici araştırmalara gereğince önem verilmemesinin ve yetersiz eğitim politikalarının yol açtığını unutmamak gerekir.

Örneğin; öncelikle örgütlenip haklarında kararlar alınan ekonomik yönetsel ve siyasal süreçlere katılmaları gereken üretici kitlesinin hala örgütsüz ve güçsüz kalmalarının ardında, özellikle Atatürk sonrası devletin üretkenlerin örgütlenmesini istemeyen siyasal tavrının yattığını anımsamak gerekir.

Örneğin; sektörün ve üreticinin uzun yıllardan bu yana emeğinin hakkının alamamasında, ürün-girdi fiyat makasında sürekli kaynak yitirip yoksullaşmasında, on yıllar devam eden yüksek enflasyona aşırı faize dayalı ekonomi politikalarının etkili olduğunu görmek gerekir.

Bütün bu nedenlerle tarımın gelişmesinin sektörü doğrudan etkileyen politikaların yanında, belirleyici makro siyasetlere de bağlı olduğunu, tarımın yalnızca tarım politikalarıyla gelişemeyeceğini, ondan önce doğru makro ekonomi ve toplum politikalarının oluşturulması gerektiğini, bir ön söz olarak belirtmek gerekmektedir.

Bu genel değerlendirmeden sonra, Cumhuriyetten günümüze geçen seksen yılda sektörü etkileyici politikalar ve sonuçlarına anlamlı olduğu düşünülen dönemsel analizlerle değinilmeye çalışılacaktır. Bu çerçevede 1923 ile başlayan ve yaklaşık on yıl süren “kuruluş yılları”, 1933 ile başlayan “devletçilik dönemi”, 1946 ile başlayan “demokrasiye geçiş dönemi”, 1960 ile başlayan “planlı dönem”, 1980 ile başlayan “liberal ekonomi dönemi” ve 1990’lar ile başlayan “bunalım ekonomisi ve dış süreçlerin belirlediği dönem” alt başlıkları ile politika ve uygulama tanımlamaları yapılacaktır.

2. Cumhuriyetin Devraldığı Tarım Ve Kuruluş Yılları (İlk On Yıl) (1923-1933)

Cumhuriyet sonrası tarımsal değişmeyi doğru gözlemlemek için, önce Cumhuriyete miras kalan tarımsal yapının temel özelliklerini anımsamak gerekir.

Osmanlı Cumhuriyete tarıma dayalı bir ekonomi ve toplum yaşamı bırakmıştır. Osmanlı toprak düzeni aynı zamanda toplumsal yapının da belirleyicisidir. Feodalizm öncesi toplumsal aşamaya benzeyen bu yapıda, toprak mülkiyeti sultan ve yüksek saray görevlilerine aittir. Toprak güya topluluk adına kullanılmaktadır. Askeri görevlere bağlı olarak toprağı kullanan tımar sahibi, toprakta çalıştırdığı reaya isimli köylüden vergi almaktadır. Reayanın toprak mülkiyeti yoktur ama toprakta kiracılık babadan oğula geçebilmektedir. **Toprak işlenerek elde edilen artı değer tımar sahibinde ve reayada kalmayıp saraya aktarıldığından, ticari meta haline gelmemektedir. Tarım ürünü ticari meta haline gelmeyince tasarruf yapılamamakta, pazar oluşmamaktadır. Evrime dirençli bu yapı tımar gelirlerinin satışı anlamındaki iltizam sistemiyle daha sonra biçim açısından değişmiş ise de özü aynı kalmıştır. 1857 Arazi Kanunnamesi ile mültezimlere ve yerel güçlülere sağladığı toprak mülkiyetine rağmen, reayanın durumu değişmemiştir.** Geçmişte tımar sahibine bağımlı olan reaya, bu kez mültezime mahkum olmuştur. Arazi Kanunnamesi sonrası dağıtılan miri topraklar ise mültezimlerin ve güçlülerin eline geçmiştir.

Sonuçta; **Cumhuriyet Osmanlıdan toplam nüfusun %88’i, çalışanların %82’si köylü olan, yaklaşık 7 milyon hektar arazi işleyen, 1 milyona yakın haneye sahip olan bir tarımsal yapı devralmıştır.** Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da dinsel otorite destekli feodal toprak ağalığı ve ortakçılık, batıda ise zengin köylü-kiracı ilişkileri vardır. **Ağa ve zengin köylü ile küçük üreticiden oluşan ikili yapı vardır. Toprak mülkiyeti küçük üretici açısından yaygın değildir.**

Üretim öz tüketim için yapılmaktadır. Üretimin pazar değeri ancak üç beyaz denilen “gaz-şeker ve bez” için geçerlidir. Geçimlik olan bu yapıda Ege’de ki pamuk, tütün dışında tek ürün (hububat) egemenliği vardır ve verim düşüktür. Bu yapı teknoloji ve girdi kullanamamaktadır. Kullanılan teknoloji “karasaban-kağnı-organik enerji” üçlüsünden oluşmaktadır.

Cumhuriyetin tarım bakımından anlamlı değişimlerin gerçekleştiği ilk dönemi, kuruluş yıllarını kapsayan ilk on yıl oluşturmaktadır.

Osmanlıya göre daha köylü yanlısı bir siyasi bakış açısı vardır. Devlette toprak sahipliği ittifakı söz konusudur. “Köycülük” devletin temel ilkeleri arasındadır. “Köylü efendimizdir” öz deyişi üretime, üretkenliğe dönük gerçekçi bir yaklaşımı yansıtmaktadır.

Bir zulüm haline gelen **aşar vergisi 1925’de kaldırılmıştır.** 1926’da çıkarılan Medeni Kanun ile **köylüye toprak mülkiyet hakkı** tanınmıştır. 1927-1929 arası 711 bin hektar arazi dağıtımı yapılmıştır.

Özetlenen bu siyasetin somut sonucu, sultanın kulu reaya olan köylü, Cumhuriyetin özgür yurttaşı köylüye dönüşmüştür.

Bu bakış açısının sonucu, dönem içerisinde önemli sayılabilecek sektörel gelişmeler yaşanmıştır. **Devletin desteklemeci anlayışı ilk kez somutlaşmıştır.** Devlet gübre, ilaç, pulluk, traktör gibi girdilerin sağlanıp, uygun koşullarda üreticiye yansımaya yardımcı olmuştur. 1923’de 8 milyon TL ile ilk kez tarımsal kredi kullanılmıştır. Dağıtılan arazide kullanılan girdilerle artan üretim, yurt düzeyinde döşenen demiryolu olanaklarıyla, **tüketim pazarlarına taşınmaya**, dolayısıyla değer bulmaya başlamıştır.

Devletin desteklemeci anlayışı tarıma hizmet verecek **kurumsal ve hukuksal düzenlemelerle de gelişmiştir. Yalnızca sektörle görevli olan ilk bakanlık 1924’de 432 sayılı kanunla Ziraat Vekaleti adıyla kurulmuştur.** Buğday Koruma, Yabani Ağaç Aşılması, Hayvan Sağlığı Zabıtası, Islahi Hayvanat, Pamuk, İpekböceği kanunları çıkarılmıştır.

Köylüyü sahiplenme ve köylüyü destekleme anlayışına dayalı **bu süreç tarımsal üretimi de artırmıştır.** Günün zor koşullarına ve 1929 dünya ekonomik bunalımına rağmen, ülkenin iç tüketimi karşılanabilmektedir.

3. Devletçilik Dönemi Ve Tarım (1933-1946)

Tarımda önemli anlamlı değişim ve gelişmelerin yaşandığı ikinci belirleyici dönemi 1933-1946 arasını kapsayan devletçi ekonomi kesiti oluşturmuştur.

1933-1938 tarihlerinde uygulanan 1’nci Sanayi Planının damga vurduğu bu dönemde, sanayide olduğu gibi tarımda da önemli gelişmeler olmuştur. Sermaye birikiminin ve özel girişimciliğin son derece yetersiz olması ve ekonomik uğraşların devlet eliyle yerine getirilmesinin zorunluluğu nedeniyle uygulanan **devletçi politikalar tarımda da etkili olmuştur. Devletin tarıma ilişkin politikaları bu anlayış nedeniyle kamu sorumluluklarının gelişmesi, korumacı-desteklemeci anlayışların yaygınlaşması biçiminde ortaya çıkmıştır.**

Miri toprakların dağıtım siyaseti sürmüştür. **Bu siyaset 1945’de çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile daha kapsamlı hale gelmiştir.** Aynı nedenle işlenen topraklar büyümüştür. Örneğin, **1930’da 5 milyon hektar olan hububat ekiliş alanı 1940’da 8 milyon hektarı geçmiştir.** Toprak dağılım dengesizliğini gidermeye dönük toprak reformu gibi radikal çözümler de gündeme gelmesine rağmen, iktidara **etkili büyük toprak sahiplerinin etkisiyle uygulanamamıştır.**

Tarım desteklemeci siyasetin gereği girdi ve sermaye kullanımının artması için devletin sorumlulukları gelişmiştir. Traktör, makine, ekipman, tohum ve ilaç gibi

girdilerin kullanımını geliştirmek amacıyla 1944'de **Türkiye Zirai Donatım Kurumu** kurulmuştur.

Üreticiye tohum, fide, fidan, damızlık vermek amacıyla, daha sonra adı **Devlet Üretim Çiftlikleri olan Zirai Kombinalar** bu dönemde oluşturulmuştur.

Sektöre bilgi teknoloji yayımı ve eğitimini güçlendirmek için 1937'de bütünlükçü bir yaklaşımla 3203 sayılı **Ziraat Vekaleti Vazife ve Teşkilat Kanunu** çıkarılmış, Bakanlık taşra örgütü ülke çapında yaygınlaştırılmıştır. Köy çocuklarının tarımsal eğitimi amacıyla Teknik Ziraat ve bahçıvanlık okulları açılmıştır.

Üreticinin uygun koşullarla finansman sağlaması için 3202 sayılı kanunla **1937'de Ziraat Bankası kurulmuştur. 1940'da 50 milyon TL olan Banka tarımsal kredileri 1950'de 412 milyon TL'ye çıkmıştır. 1935'de Tarım Kredi Kooperatifleri** aynı amaçla oluşturulmuştur.

Tarım üreticisinin örgütlenmesi gereği çok doğru bir anlayışla gündeme getirilmiş ve 1935'de, uzun yıllar tarıma önemli hizmetler veren **Tarım Satış Kooperatif Birlikleri** kurulmuştur.

Toprağın korunması, ıslahı ve verimli kullanımı amacıyla Bakanlık bünyesinde 1945'de **Toprak İşleri Genel Müdürlüğü** oluşturulmuştur.

Şeker fabrikaları yurt düzeyinde bu dönemde çoğalmıştır. Sektörü geliştirme amaçlı Bitki Koruma, Pamuk Islahı, Çeltik, Tütün, Zeytinciliği Islah, Çiftçi Mallarını Koruma kanunları bu dönemde çıkarılmıştır.

Sonuçta işlenen arazinin genişlemesi ve verim artırıcı teknoloji, girdi, sermaye ve bilgi kullanımı süreciyle, **birim alana verimler yükselmiş, toplam üretim artmıştır. Demiryolu ağının daha da gelişmesi etkisiyle sektör pazara açılmaya başlamış, pazar talebinin etkisiyle hububata dayalı ürün deseni sanayiye hammadde sağlama yönünde çeşitlenmeye başlamıştır. 1960-1940 arasında buğday üretimi 2,6 milyon tondan 4 milyon tona, mısır üretimi 470 bin tondan 760 bin tona, pamuk üretimi 77 bin tondan 118 bin tona, şekerpancarı üretimi 91 bin tondan 562 bin tona çıkmıştır. Bu önemli üretim gelişmeleri sayesinde, yaşanan İkinci Dünya Savaşı'na rağmen, ülkede önemli gıda açığı oluşmamıştır.**

Bir cümleyle özetlemek gerekirse, devletçilik dönemi, devletin tarıma dönük sorumluluklarının çok geliştiği, bu amaçla uzun yıllar sektöre hizmet eden kurumların oluştuğu, örgütlenmenin başladığı, üretimin geliştiği bir süreci oluşturmuştur.

4. Çok Partili Dönemde Tarımda Değişme (1946-1960)

Tarımda önemli gelişmeler gösterdiği belirleyici bir başka dönemi ise 1946 ile başlayan çok partili ya da devletçiliğe tepki politikaların ortaya çıktığı zaman kesiti oluşturmuştur.

İlginçtir, süregelen destekçi kamu sorumlulukları, buna bağlı kurumlaşma eğilimi, liberal siyasetlere rağmen bu dönemde de devam etmiştir.

Dönemin belirleyici niteliği savaş sonrası dünya konjonktürüdür. Birçok ülke gibi Türkiye'nin gündemine de IMF, Dünya Bankası, OECD gibi uluslararası oluşumlar girmeye başlamıştır. Savaş sonrasında gündeme getirdiği **Marshall Planı döneme damgasını vurmuştur. Her ne kadar bu Plan, savaşta yıkılmış Avrupa'ya besin üretmek için ortaya çıkmış ise de, nihai amacı bu olan Plan, sonuçta Türkiye tarımında modernleşmenin de önemli belirleyicisi olmuştur.**

Tarımda makineleşme hızlanmıştır. Özellikle traktör sayısının artması, **işlenen tarım alanlarının hızla büyümesini sağlamıştır. 1950'lerin başında 30 binlerde olan traktör sayısı 1960'da 42 bine çıkmıştır. 1950'e 41 bin ton olan gübre tüketimi 107 bin tona yükselmiştir. Aynı dönemde Ziraat Bankası tarımsal kredileri 412 milyon TL olan 2,5 milyar TL'ye çıkmıştır. Sulama yatırımları ülke çapında hızlanmaya başlamıştır.**

Traktör ve makineleşmeye bağlı olarak ekili alanlar artmıştır. **1950’de 8 milyon hektar olan hububat alanı 1960’da 13 milyon hektara**, pamuk alanı 448 bin hektardan 621 bin hektara, şekerpancarı alanı 51 bin hektardan 203 bin hektara, 107 bin hektar olan ayçiçeği alanı 137 bin hektara, 560 bin hektar olan bağ alanı 782 bin hektara, **608 bin hektarlık meyvelik 730 bin hektara, 848 bin hektar olan sanayi bitkisi alanı 1,1 milyon hektara, bunlardan dolayı 9,9 milyon hektarlık toplam tarla arazisi 15,3 milyon hektara ve 16 milyon hektar olan toplam işlenen arazi 25,3 milyon hektara çıkmıştır.**

Alan büyümesi ve girdi teknoloji yaygınlaşmasına bağlı olan birim alana verimin yükselmesi ile toplam üretimler de artmıştır. Dekara 86 kg olan buğday verimi 110 kg’a 26 olan lif pamuk verimi 28 kg’a, 106 kg olan mısır verimi 157 kg’a 1680 kg olan şekerpancarı verimi 2160 kg’a çıkmıştır.

Dönem boyunca **buğday üretimi 3,9 milyon tondan 8,5 milyon tona, mısır üretimi 630 bin tondan 1,1 milyon tona, pamuk üretimi 118 bin tondan 176 bin tona, 855 bin ton olan şekerpancarı üretimi 4,4 milyon tona, 107 bin tonluk ayçiçeği üretimi 123 bin tona, 2,6 milyon ton olan meyve üretimi 6,5 milyon tona, 2,8 milyon ton olan süt üretimi 3,9 milyon tona, 88 bin ton olan resmi mezbahalar kırmızı et üretimi 162 bin tona, 18 bin ton olan tavuk eti üretimi 25 bin tona ve 44 bin tonluk yumurta üretimi 68 bin tona yükselmiştir.**

Demiryollarına ek olarak dönem içinde hızlanan karayolu yatırımları nedeniyle tarımın pazara açılması hızlanmış, pazarın talebine göre **ürün deseni sanayi bitkisi, sebze meyve doğrultusunda çeşitlenmiştir.**

Desteklemeye ayrılan kaynaklar ve desteklenen ürün sayısı artmıştır.

Tarıma dönük kamu hizmeti gelişimi ve korumacı anlayış, liberal ekonomi politikalarına rağmen bu dönemde de hızlanmıştır. DSİ, EBK, Yem Sanayi, Toprak Su, Zirai Mücadele, Toprak İskan Genel Müdürlükleri bu dönemde kurulmuşlardır.

Verim ve üretim artışı, ürün deseninin pazara yönelik yüksek katma değeri olan türler yönünde gelişmesine bağlı olarak, **üretici gelirleri görece olarak yükselmiştir.** Gerek bu gelir artışı gerekse ulaşım olanaklarının gelişmesine bağlı olarak, **köylünün tüketim kalıbı kentleşmeye başlamıştır. Bu gelişim ise beraberinde kırsal alanı sanayi ve ticaret ürünlerinin önemli bir pazarı haline getirmiştir.**

Kısaca özetlemek gerekirse, makineleşmeye bağlı ekili alanlarının artışı ve girdi kullanımına bağlı verim yükselişi toplam üretimi yükseltmiş, tarım ürünü pazara açılmaya ve köylünün ürün kazancıyla yaşam biçimi gelişmeye başlamıştır.

5. Planlı Dönem Tarım Gelişmeleri (1960-1980)

1960’la başlayan ve süreçte Planlı Dönem diye anılan yirmi yıllık zaman da tarım açısından önemli gelişmelere tanıklık etmiştir.

Dönemin belirleyici etkenini “teknoloji kullanımı” oluşturmuştur. Siyasete genelde popülizm damga vurduğundan, iktidara farklı partiler gelmesine rağmen, **benzer tarım politikaları uygulanmıştır.**

Altmışların başında işlenen tarım arazilerinin potansiyel sınırına yaklaşıldığından, küçük artışlar dışında tarım arazisi miktarı çok değişmemiştir. Hububat arazisi ancak %2 artışla 13,3 milyon hektara, sanayi bitkisi arazisi ancak %1 artışla 1,2 milyon hektara, %3 artışla şekerpancarı alanı 270 bin hektara çıkabilmiştir. En önemli alan artışları %320 yükselişle 575 bin hektara çıkan ayçiçeği, %90 artışla 1,4 milyon hektara çıkan meyve alanı, %48 yükselişle 813 bin hektara çıkan zeytinlik ve %28 yükselişle 732 bin hektara çıkan baklagiller, %45 yükselişle 1,361 milyon hektara çıkan yağlı tohumlar göstermiştir. Bağ, pamuk, mısır ve yumru bitkiler alanlarında hemen hemen değişme olmamıştır. Kimi bitkiler özelinde önemli oranlara çıkmış olsa

da toplam ekiliş alanları açısından önceki dönemlere göre çok az bir değişim yaşanmıştır. **Dönem başına göre %7 artışla tarla arazisi toplam 15,3 milyon hektardan 16,3 milyon hektara, toplam tarım arazisi ise %11 artışla 25,3 milyon hektardan 28,1 milyon hektara çıkmıştır.**

Geçen dönemlere göre daha az gerçekleşen arazi alanı artışının yanında, **asıl önemli değişkeni “teknoloji kullanımının yaygınlaşması” oluşturmuştur.** Bitkisel üretimde **üstün verimli tohum ıslahı, üstün verimli çeşitlerin tohumlarının transferleriyle yapılan introdüksiyon ve adaptasyon çalışmaları ise verimi yükselten ilk belirleyici unsur olmuştur.** Üstün verimli genetik materyalin yanında, toprak işleme, ekim, tarımsal mücadele, gübreleme, sulama ve hasat aşamalarında yeni yetiştirme yöntem ve tekniklerinin kullanılması da ikinci belirleyici süreci oluşturmuştur. Bir üçüncü unsur ise girdi ve sermaye kullanımı olmuştur. 1960’da 107 bin ton olan gübre tüketimi 1980’de 6 milyon tona, 2500 ton olan tarımsal ilaç kullanımı 20 bin tona çıkmıştır. Traktör sayısı 42 binden 436 bine, pulluk sayısı 47 binden 537 bine, mibzer sayısı 48 binden 177 bine çıkmıştır. Tarımsal kredi kullanımı 2,5 milyar TL’den 185 milyar TL’ye yükselmiştir. 1970’de 1 milyon hektar olan sulanan alan 1980’de 1,7 milyon hektar olmuştur.

Üstün verimli genetik materyal kullanımı, teknolojik girdi kullanım düzeyinin artması ve yetiştirme tekniği yöntemlerinin yaygınlaşması olarak üstte özetlenen sürecin özet tanımı, **dönem içindeki tarımsal gelişime teknolojinin damga vurmuş olmasıdır.**

O nedenledir ki, dönem içerisinde birim alana verimler artmış, bu yüzden de toplam üretim artışları toplam alan artışlarından çok daha fazla olmuştur.

Dönem boyunca dekara verim, buğdayda 110 kg’dan %66 artışla 183 kg’a, mısırdaki 157 kg’dan %36 artışla 213 kg’a, lif pamukta 28 kg’dan %168 artışla 75 kg’a, şekerpancarında 2160 kg’dan %16 artışla 2512 kg’a, ayçiçeğinde 89 kg olan %46 artışla 130 kg’a çıkmıştır. Bitkisel üretimde gözlenen bu verim yükselişi, ne yazık ki hayvansal üretimde yaşanmamış ve et ve süt veriminde hiçbir yükseliş olmamıştır.

Doğal olarak teknoloji kaynaklı verim artışına bağlı olarak, toplam üretimde de önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1960-1980 arasında buğday **üretim alanı 7,7 milyon hektardan %17 artışla 9,0 milyon hektara çıkmasına rağmen üretim 8,450 milyon tondan %95 artışla 16,5 milyon tona çıkmıştır.** Üretimin alandan çok daha fazla artmasının temelinde, üstte belirtildiği üzere verimde meydana gelen %66’lık artış bulunmaktadır. Benzer durum diğer türler için de geçerlidir. Alanı artmayan, hatta 695 bin hektardan 583 bin hektara gerileyen mısır üretimi 1,1 milyon tondan 1,240 milyon tona, alanı çok az değişen pamuk üretimi %186 yükselişle 176 bin tondan 500 bin tona, alanı %3 artan şekerpancarı üretimi 4,4 milyon tondan %55 artışla 6,8 milyon tona, alanı %90 artan ayçiçeği üretimi 123 bin tondan %510 artışla 750 bin tona çıkmıştır. Toplam 6,5 milyon tonluk meyve üretimi 9,5 milyon tona, 7 milyon ton olan sebze üretimi 12 milyon tona çıkmıştır.

Anlamlı verim artışı olmamasına rağmen, hayvansal üretimde de hayvan sayısı artışlarına bağlı yükselişler yaşanmıştır. 1960-1980 döneminde sığır sütü üretimi 2,248 milyon tondan 3,4 milyon tona, koyun sütü üretimi 882 bin tondan 1,150 milyon tona, formel mezbahalar sığır eti üretimi 74 bin tondan 119 bin tona toplam kırmızı et üretimi 162 bin tondan 204 bin tona çıkmıştır. Büyükbaş ve küçükbaş üretim verimliliğindeki yetersizliğe rağmen, tavuk eti ve yumurtada çok önemli gelişmeler yaşanmıştır. Dönem boyunca tavuk eti üretimi 25 bin tondan 216 bin tona, yumurta üretimi 68 bin tondan 218 bin tona çıkmıştır.

Verim ve üretimdeki teknoloji kaynaklı önemli artışların yanında pazara üretim oranı daha da artmış, desen sanayi bitkileri, meyvecilik ve sebzeçilik doğrultusunda hızla değişmiştir.

Verim artışıyla yükselen üretimin değerini bulması anlamında fiyat ve alım desteklemeleri de gelişmiştir. Dönem başında sekiz olan destekleme kapsamındaki ürün sayısı 1980'de 24'e çıkmıştır. Destekleme araçları artmış, desteklemeye ayrılan kaynaklar yükselmiştir. Ürün fiyat ve devlet alımı desteklerinin yanında, girdi sübvansiyonları da gelişmiştir. Özellikle devletin görev zararı üstlenmesi karşılığında, gübre maliyet altında fiyatlarla üreticiye aktarılmış, ilaç destekleri uygulanmış, düşük sulama ücretleri ve düşük kredi faizleri geçerli olmuştur.

Bir başka destek alanını da zamanın sektörle sorumlu iki Bakanlığının, **Tarım Bakanlığı'nın ve Köyişleri Bakanlığı'nın eğitim-yayım hizmetlerinin, tarımsal altyapı hizmet ve yatırımlarının artması oluşturmuştur.** Özellikle Tarım Bakanlığı'nın merkez ve taşra örgütü fonksiyonlar ve alt sektörlü özelinde genişlemiş, bu da sektöre bilgi ve teknoloji aktarım hızını geliştirmiştir. Köyişleri Bakanlığı ise özellikle Toprak Su Genel Müdürlüğü aracılığıyla toprak ve su ile ilgili ıslah ve verimliliğe dönük önemli altyapı yatırımlarını gerçekleştirmiştir. Kooperatifçilik alanında da bu Bakanlığın bu dönemde önemli hizmetleri olmuştur.

Tarımsal üretimin pazara açılımı ve pazar talebine göre ürün deseni gelişimi planlı dönemde çok daha hızlanmıştır. **Süreç sonucu, bitkisel üretim içinde hububatın diğer payı yüzde 25'lere inerken, sanayi bitkisi payları yüzde 30'lara, meyve-sebze değer payları ise yüzde 50'lere yaklaşmıştır.**

Dönem boyunca kırdan kente **göç de hızlandığından, tarımsal nüfus oranı %68,1'den %56,1'e inmiştir. GSMH payı ise fiziksel üretimde azalma olmamasına rağmen sanayi ve hizmet sektörlerinin daha hızlı gelişmeleri nedeniyle %40'tan %25,5'e düşmüştür.**

Pazara açılma dış ticaret yönüyle de gelişmiş tarım ürünü ve işlenmiş tarım ürünü ihracatı artmıştır. Buna rağmen, sanayi ürün değerlerinin yüksekliği nedeniyle, **tarım ürünü ihracatında fiziksel düşüş olmadığı halde 1963'de %77,2 olan ihracatta tarımın payı 1980'de %57,7'ye düşmüştür.**

Planlı dönem olarak bilinen 1960-1980 için özet bir değerlendirme olarak, üretimde modernleşmenin hızlandığını, üretimde en hızlı artışların meydana geldiğini, üretim gelişimine teknoloji kullanımına bağlı verimliliğin damga vurduğunu, destekleme uygulamalarının kapsam ve yöntem olarak geliştiğini, kente göçün arttığını, dünya pazarıyla ilişkilerin geliştiğini ifade etmek mümkündür.

6. Seksen Sonrası ya da Pazar Ekonomisi Sürecinde Tarım

Seksen sonrası yıllarını, tarımla ilgili ilginç bir dönem olarak nitelemek mümkündür. Ne var ki bu ilginç niteliği tarımda önemli gelişmeler olduğu bir dönem olarak değerlendirmemek, tersine tarımda önemli sorunların yaratıldığı bir süreç olarak görmek gerekmektedir.

24 Ocak 1980 ekonomik kararlarıyla başlayan, döneme bilindiği gibi, ithal ikameci sanayi anlayışı yerine, dışa açılmacı ekonomi politikaları damga vurmuştur. Ülkenin ithal edilebilecek mamul ve ana malların yerli koşullarında üretilmesine, yerli tüketim talebinin içeride karşılanmasına dayanan ithal ikamesi anlayışı, ihracata daha fazla önem verilmesini öngören dışa açılma politikalarına dönüşmüştür. Bu iki yaklaşımın tartışılması hem ekonomi uzmanlığını gerektirdiğinden, hem de konuyla ilgili olmadığından yapılmayacaktır. Buna rağmen; 24 Ocak'ta başlayan, 12 Eylül sonrası iktidarlarınca daha iddialı biçimde sürdürülen yeni politika tercihini ekonomide gözlenen yansımalarını da görmek gerekmektedir. Dışa açılma gerekçesiyle, Türkiye üretim dinamiğini körelten, ne bulursan sat anlayışıyla her şeyi ticaret sayan ve giderek ekonomiyi rantiyeye gelirlere mahkum eden bir sürece sokulmuştur.

Ekonomide istikrar politikaları olarak da tanıtılan seksen sonrası ekonomi tercihi, en ağır sonuçlarını, kimi göstergelerle aşağıda verileceği gibi tarımda yaratmıştır.

Dönemin tarım açısından ilk belirleyici özelliğini, işlenen tarım arazilerinin artık artmaması, hatta azalması oluşturmaktadır. Kentsel gelişme, sanayi yatırımı, yol güzergahı, turizm ve benzeri gerekçelerle, özellikle verimli toprakların bulunduğu bölgelerde, **tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı, toplam işlenen arazide azalmaya yol açmıştır.** Bu nedenle toplam tarım arazisi miktarı 28 milyon hektardan, 26,4 milyon hektara inmiştir.

Dönem boyunca hububat, mısır, pamuk ve ayçiçeği ekiliş alanında önemli değişme olmamış, yağlı tohumlar, bağ ve zeytin alanları azalmış, şeker pancarında %52'lik, sebze ve meyve alanlarında ise çok az artışlar olmuştur. Hububat alanında önemli değişme olmamasına rağmen, nadasa bırakılan alanlarda, tek yıllık baklagil ve diğer bitkilerin ekilişleri nedeniyle azalma olmuş, bu bitki türlerindeyse artış meydana gelmiştir. 1980'de 8,2 milyon hektarlık nadas alanı %41 azalışla 2000'de 4,8 milyon hektara inmiş, fakat 732 bin hektar olan baklagil alanı %110 yükselişle 1,5 milyon hektara, 1,2 milyon hektar olan sanayi bitkisi alanı %16 artışla 1,4 milyon hektara çıkmıştır.

Geleneksel trend devam ettiğinden, sübvansiyonların da etkisiyle girdi kullanımı artışı devam etmiştir. **Dönem başında 6 milyon ton olan gübre tüketimi sonunda 11 milyon tona, 20 bin ton olan ilaç kullanımı 29 bin tona, 463 bin adet olan traktör sayısı 945 bine çıkmıştır. Tarımsal kredi kullanımı 185 milyar TL'den 6 trilyon TL'ye çıkmıştır. 1980'de 1,7 milyon hektar olan sulanan alan 4 milyon hektara yükselmiştir.** Dönem içerisinde hububat, sanayi bitkisi ve özellikle de sebzede üstün verimli tohumlukların kullanımı da önemli artış göstermiştir.

Açıklanan girdi ve teknoloji kullanım hızı nedeniyle, toplam tarım arazisindeki yaklaşık 2 milyon hektarlık azalmaya rağmen, toplam üretimde artış azalarak da olsa devam etmiştir. Gerek sulanan alanlardaki önemli artış, gerek üstün genetik materyal kullanımı doğal olarak verimi yükselttiğinden, artış hızında önceki dönemlere göre azalış olduğu halde, toplam üretim yine de azalmamış artmıştır.

Dönem boyunca dekara verim buğdayda 183 kg'dan 210 kg'a, mısırdan 213 kg'dan 419 kg'a, pamukta 75 kg'dan 131 kg'a, şekerpancarında 2512 kg'dan 4260 kg'a, ayçiçeğinde 130 kg'dan 160 kg'a çıkmıştır.

Üretimde de teknoloji kaynaklı verim yükselişine bağlı artışlar yaşanmıştır. Buğday üretim alanında artış çok az %4 civarında olduğu halde üretim 16,5 milyon tondan % 27 artışla 21 milyon tona çıkmıştır. Alanları bir miktar azalmasına rağmen, mısır üretimi 1,240 milyon tondan 2,3 milyon ton %85 oranında, pamuk üretimi 500 bin tondan 876 bin tona %75 oranında artmıştır. Alanı %41 artan şekerpancarı üretimi %160 artışla 6,8 milyon tondan 17,6 milyon tona yükselmiştir. Alanı değişmeyen ayçiçeği üretimi %20 artışla 750 bin tondan 900 bin tona çıkmıştır. Toplam meyve üretimi 9,5 milyon tondan 13,5 milyon tona, toplam sebze üretimi 12 milyon tondan 21 milyon tona yükselmiştir.

Özellikle yüksek verimli sığır ırklarının saf yetiştirilmesinin artışı ve melezlerin ülke düzeyinde yaygınlaşması nedeniyle, koyun süt veriminde değişme olmamasına rağmen, toplam süt üretimi, DİE verilerine göre önemli artış kaydetmiştir. Dönem boyunca sığır sütü üretimi 577 litrelik laktasyon ortalama veriminin 1600 litreye çıkmasına bağlı olarak, 3,4 milyon tondan 8,7 milyon tona, toplam süt üretimi ise 5,2 milyon tondan 9,7 milyon tona çıkmıştır. Et veriminde süt benzeri bir artış olmamakla birlikte formel resmi mezbahalar kapsamındaki kırmızı et üretimi, 204 bin tondan 491 bin tona yükselmiştir. Formel sistem dışı

kesimlerle birlikte yıllık kırmızı et üretiminin 1 milyon ton civarında olduğu belirtilmektedir.

Hayvancılık alanında en önemli gelişim küçük evcil hayvanlar kapsamında olmuştur. Dönem boyunca tavuk eti üretimi 216 bin tondan %211 artışla 673 bin tona, yumurta üretimi 218 bin tondan %191 artışla 635 bin tona çıkmıştır.

Bitkisel üretim deseninin değeri yüksek, pazarlanabilme yeteneği üstün türlere doğru değişimi, bu dönemde de sürmüştür.

Verim kaynaklı üretim yükselişlerine rağmen, son yirmi yıl üretici gelirleri bakımından elverişli geçmemiştir. Biçimi, yararlılığı tartışmalı olsa bile **desteklenen ürün sayısı 24'den 9'a inmiştir. Yani desteklemeci anlayış gerilemeye başlamıştır.** Yüksek enflasyon ve yüksek faiz nedeniyle girdi maliyetleri aşırı yükselmiştir. Buna karşılık, ürün fiyatları genellikle baskı altında tutulmuştur. Örneğin 1965 sabit fiyatıyla 1980'de 0,44 TL/kg olan buğday fiyatı 2000'de 0,59 TL/kg yani ancak %34 artarken, maliyette en etkili girdi olan mazot fiyatı 1980'de 1,11 TL/kg'ken 2000'de 2,53 TL/kg olmuş, yani reel %128 artmıştır. Hemen her ürün ve girdi için geçerli olan bu eğilim nedeniyle, iç ticaret hadleri dönem boyunca sektörün aleyhine gelişmiştir.

Bütün bu nedenlerle 1980-2000 döneminde toplam fiziki üretimde önemli gelişmeler olmasına rağmen, **1987 sabit fiyatlarıyla sektörün katma değeri 12,3 katrilyon TL'den, 15,9 katrilyon TL'ye ancak çıkabilmiştir. Aynı nedenle GSMH içindeki tarım payı da %25,5'den %14-15'lere inmiştir.**

Yeterli olmasa da tarım ürünü ihracatında da yükseliş olmuş, 1980'de 1,7 milyar dolarla ihracatın %57,7'sini oluşturan sektör 1999'da 2,7 milyar dolara çıkmasına rağmen, diğer sektörlerin ihracatlarının daha hızlı gelişmesi nedeniyle oranı %10,0'a düşmüştür.

Kısaca, kamuoyunda dışa açılma yönlü pazar ekonomisi olarak adlandırılan 1980-2000 döneminin tarım açısından özetini, teknoloji gelişimi, girdi kullanım artışı ve sulamaya dayalı verim ve üretim artışına rağmen, ürün ve girdi fiyatlamaları nedeniyle sektörün görece olarak kaynak yitirdiği bir dönem olarak nitelenebilir.

7. Ekonomik Bunalım Döneminde Etkileyici Dış Süreçler

Doksanların sonunda karşı karşıya kalınan borç batağına dayalı ekonomik bunalım, beraberinde IMF ve Dünya Bankası gibi dış finans kuruluşlarının tarıma yönelik senaryolarını getirmiştir. 1999 Aralık ayında imzalanan niyet mektubu, onu izleyen diğer mektuplar ve Dünya Bankası tarım programlarıyla, gerçekler saptırılarak, veriler çarpıtılarak ve genel ekonomik politika yanlışlıklarının sektöre etkileri yok sayılarak, ülkenin sürüklendiği borç batağı ve kamu finansman açığının en önemli nedeninin tarım destekleri olduğu düşüncesi dayatılmaya başlanmıştır. Banka hortumlamasının 43 milyar doları götürdüğü bu ülkede, 23 milyon insana yılda yapılan 1 milyar dolarlık desteğin ekonomiyi batırdığı ileri sürülmüştür. Bu yapılırken tarım destek finansmanı için devletin özel bankalardan yüksek faizle aldığı ve zamanında geri ödemediği için, maliyeti çok yükselen bedelin sorumlusu tarım sayılmıştır. Benzer çarpıtmalarla "Köylü kentliyi sömürüyor" gibi kışkırtmalar ve "Tarım ekonomiyi yüküdür" türünden haksız ve kötü niyetli değerlendirmeler yapılmıştır.

Aslında ülkemizi tarımı gelişmiş ve ürün fazlası bulunan ülkelerin pazarı haline getirmeyi öngören bu senaryo sonucu, tarımın piyasa koşullarına terk edilmesi, tüm destek anlayışlarının kaldırılması açıkça dayatılmıştır. Fiyat desteklerinin, devlet ürün alım uygulamalarının, girdi ve kredi sübvansiyonlarının tümünden kaldırılması, bunların yerine doğrudan gelir desteği yönteminin uygulanması gündeme getirilmiştir. Şeker ve tütün için kanun çıkarılarak üretimin kotaya bağlanması, Şeker Şirketinin, TEKEL'in

özelleştirilmesi, Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin yeniden yapılanma adına her türlü destekten mahrum bırakılması dikte ettirilmiştir.

İlginç ve hazin olanı, dış odakların bu dayatmaları ülkeyi yönetenlerce aynen kabul edilmiş ve uygulamaya koyulmuştur. Ürün fiyatları 2000 yılında önerilen düzeyde indirilmiş, Şeker ve Tütün Kanunları çıkarılmış, bütün girdi ve kredi sübvansiyonları kaldırılmış, pamuk, ayçiçeği ve soya gibi birkaç üründe uygulanan yetersiz primler dışında hiçbir ürün desteği kalmamış ve önceleri dekara on milyon, daha sonra on altı milyon ölçütüyle DGD uygulanmıştır.

Ne var ki; tarımsal yapının dönüşümü, üretimin gelişimi gibi hiçbir amacı ve özelliği olmayan DGD daha çok arazisi fazla varlıklılara yaramış, toplam tarım nüfusunun üçte ikisini oluşturan ve ortalama arazisi 18 dekar olan büyük kitleye aile başına yılda ancak 400 milyon TL verilirken, 500 dekarı olanlara 10 milyar kaynak aktarılmış, bölgeler arası dengesizlik derinleştirilmiş, kentlerde oturan ama toprağı olan ve tarımla uğraşmayanlara da destek sağlanmış ve daha kötüsü küçük üreticiye aktarılan yetersiz kaynak tarım dışı tüketim ihtiyaçları için kullanılmıştır. Uygulamanın yürütüldüğü 2000-2003 arasında buğday üretimi %10, şeker pancarı %26 ve tütün üretimi %17 azalmıştır. Aynı dönemde yıllık ortalama fiyat artışı gübrede %56, sulama suyunda %115, mazotta %50, pamuk tohumunda %102 ve yumurta yeminde %44 oranında gerçekleşirken, ürün fiyat artışları buğdayda %47, pamukta %36 ve şeker pancarında %41, ayçiçeğinde %45 civarında gerçekleşmiş, tütün fiyatı ortalama %7, fındık fiyatı %33 oranında düşmüştür. Daha ilginç bu programı dayatan Dünya Bankası'nın bizzat yaptırdığı araştırmaya göre, DGD uygulaması sonunda ürün deseninde hiçbir değişme olmamış, işlenen arazi 45000 hektar azalmış, girdi kullanımı %25-30 civarında düşmüş, fakat girdi fiyatları hızla arttığından katma değerdeki girdi maliyeti yükselmiş, toplam fiziki üretim düşmemesine rağmen aleyhe işleyen fiyatlama mekanizması nedeniyle tarımsal GSMH reel olarak %16 düzeyinde azalmış, hektar başına üretimin dolar eşdeğeri %28 düşmüş, 1998'de çiftçi gelirlerinin %25'i kadar olan Üretici Sübvansiyon Eşdeğeri (ÜSE) 2001'de OECD kapsamında en düşük düzeye inmiş %10 olmuş ve desteklerin kalkması nedeniyle üretici toplam 4 milyar dolar kayba uğramıştır.

Son dönem tarım politikalarını etkileyen bir süreç olarak da Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kuralları gündeme gelmiştir. Esasen 1994 GATT tartışmaları sonunda ortaya çıkan kurallar, 2004 Cenevre Tarım Çerçevesi ile daha da ağırlaşmıştır. Dünya tarım ürünü ticaretinin serbestleşmesini, bu nedenle ürün piyasa fiyat yapısını bozduğu belirtilen desteklerin azaltılmasını öngören kurallar nedeniyle, sektörün desteklenmesi daha da zora girmiştir. 1994 DTÖ anlaşmasına göre gelişmekte olan ülkelerin on yılda gümrük tarifelerini %24, ihracat sübvansiyonlarını %24 ve iç destekleri %13 oranında indirmeleri, iç destek toplamının tarımsal üretim değerinin %10'unun altına çekmeleri öngörülmüştür. 2004 Cenevre kurallarına göre ise iç desteklerin üretim değerinin %5'inin altına çekilmesi, ihracat sübvansiyonlarının tümünden kaldırılması ve gümrük tarifelerinin daha yüksek oranda artırılması gerekmektedir. Ülkemiz tarım ürünü ihracat sübvansiyonunu çok kısıtlı olarak yaptığı için bu koşul fazla önemli sonuçlar getirmeyebilir. Ancak iç desteklerin üretim değerinin %5'inin altına çekilmesi kuralı, esasen yetersiz uygulanan primleri de olumsuz etkileyecektir. Ama asıl sorun gümrük tarifelerinin indirilmesi hususudur. Bu tür bir uygulama düşük maliyet ve yüksek verimle üretim yapan ülkeler karşısında, yerli üretimimizin rekabet edememesi ve birçok üretim dalında tasfiye olmamız gibi son derece yaşamsal olumsuzluklara neden olabilecektir.

8. Özet

İlk on yıl (kuruluş yılları) devletçilik dönemi, çok partili dönem (devletçiliğe tepki dönemi), planlı dönem, pazar ekonomisi dönemi ve bunalım ekonomisi dönemi olarak sektör açısından belirleyici zaman dilimleri kapsamında verilmeye çalışılan bu süreci, “tarımda önemli değişim ve dönüşüm” olarak nitelemek yanlış değildir. Ne var ki, tanımlayıcı örnekleri verilen bu gelişim sürecini, Türkiye’nin tarımda yeterli gelişmişliği sağladığı anlamında yorumlamak mümkün değildir. Kuşkusuz son derece önemli ve etkili gelişmeler yaşanmıştır ama bugün bile Türkiye’nin üretmesi gerekeni, gerekli olan verimlilikte, gerekli bulunan kalitede, gereken maliyette ürettiğini söylemek zordur. Ülkenin doğal ekolojik olanak ve potansiyelinin üretim gücünden optimal ölçüde yararlandığımızı ifade etmek güçtür.

O açıdan, tarım için gelecek tasarımları yapılırken, yaşanan süreci doğru algılamak, varılan noktayı artısı eksisi ile objektif değerlendirmek gerekir.

Tarımın, yaşanan gelişmelere rağmen son derece önemli yapısal ve dönemsel sorunları bugün de vardır. Bu metnin böyle bir amacı olmadığı için, sorunlarla ilgili kapsamlı bir değerlendirme yapılmayacaktır. Bununla birlikte özetle, işletme yapısı küçüklüğü, üretim yapısı, girdi kullanımı yapısı, gelir dağılım dengesizliği, örgütsüzlük, teknoloji düzeyi yetersizliği gibi yapısal nitelikli sorunlar çözülmeyen sektörün gelişmeyeceğini, mevcut yapı korunarak amaçlanan gelişimin sağlanamayacağını söylemek mümkündür. Buğdayda dünya ortalaması düzeyinde verime yaklaştığımız, şekerpancarı, mısır, ayçiçeği gibi ürünlerde dünya ortalamasının üstünde verim sağladığımız halde, Türkiye doğal üretim potansiyelini optimal ölçüde verimli kılan bir bitkisel üretim deseninin oluşmadığını, arazi özelliklerini gözetilen üretim yapılmadığını, üretilmesi zorunlu ürünler yeterince üretilmezken popülizm etkisiyle stoka üretim yapılabildiğini, üretim verimliliğinin yeterince gelişmediğini ifade etmek gerekmektedir. Gerçekleştirilen üretimin pazarla bütünleştiği, pazar taleplerini gözettiği, pazarda yeterli değeri bulduğu söylenemez. Üreticinin verim ve kalite artırıcı bilgi ve teknolojiye erişmesini sağlayacak etkin eğitim yayımının yapıldığı da ileri sürülemez. Yapısal dönüşümü, üretimin gelişimini, gerçekleşen üretimin pazarla bütünleşmesini, üretici örgütlenmesinin yaygınlaşmasını, verim artırıcı teknoloji kullanımının gelişimini öngören, ilkel-seçici-etkin-kaynakları verimli kılan bir tarımsal destekleme uygulamasının yapıldığı da iddia edilemez.

Ama bütün bu sorunların olması ne tarımda yaşanan önemli gelişimin gözardı edilmesini, ne de tarımın Türkiye toplumu ve ekonomisi açısından taşıdığı yaşamsal önemin yadsınmasını, kesinlikle gerektirmez.

Tarım bugün toplam nüfusun %34,9’unun doğrudan geçim kaynağıdır. Aşlında bu oran yalnızca köy nüfusunu kapsadığından ve adı belde olmakla birlikte üretim biçimi tarım, yaşam biçimi köylü olan yerleşim yerleri ve kimi ilçeler gözetilirse, nüfusumuzun bugün bile en az yarısı geçimini tarımdan sağlamaktadır.

Çalışanların %44’ü tarımda iş yapmaktadır.

İlçeden il merkezlerine kadar tüm kentsel alanlardaki bakkaldan-manava-kasaba-markete kadar, bütün halkın günlük alışverişinin çoğunluğunu oluşturması yönüyle, tarım ürünleri toptancıdan-perakendeciye Türkiye iç ticaretinin temel dinamiğidir.

Türkiye iç taşımacılık sektörü büyük ölçüde tarım ürününe bağlıdır.

Sanayimiz bugün bile yarıya yakın oranda tarımdan hammadde sağlamaktadır.

Sanayi ve hizmet kesimlerinin pazarının yarısı kırsal alandır.

Tüm olumsuzluklara rağmen GSMH'nin sekizde biri tarımdan sağlanmaktadır.

Tarıma dayalı sanayi ile birlikte, sektörün ihracata etkisi toplam ihracatın yarısı düzeyindedir. Üstelik; sanayiye-ticarete-istihdama bu ölçüde katkıda bulunan ve yetmiyormuş gibi bu ülkeye önemli döviz girdisi sağlayan bu sektör, esasen yeterli beslenemeyen ve hızla büyüyen toplumumuza ekmek aş üretmekte, toplumun yaşamını sağlamaktadır.

Bütün bu nedenlerle tarımın yalnızca köylü kesiminin değil bütünüyle toplumun, sadece kırsal alanın değil tümüyle ekonominin sorunu olduğunu bir son söz olarak ifade etmek uygun görülmektedir.

TÜRKİYE BİTKİSEL VE HAYVANSAL ÜRETİM SÜREÇLERİNİN GELİŞİMİ

Dr. Hüseyin VELİOĞLU
TÜGEM Genel Müdürü

Hayvancılığın Gelişim Süreci

Türkiye, gerek hayvan varlığı ve çeşitliliği ve gerekse insanlarımızın teşebbüs gücü göz önüne alındığında mevcut üretim seviyesinin çok üstünde bir üretim gücüne sahiptir. Ancak bu üretim gücümüzden çeşitli nedenlerle yeterince istifade edilememektedir.

Ülkemizde tarımın Gayri Safi Milli Hasıla'daki (GSMH) payı %12 hayvancılığın tarımdaki payı ise istatistik bilgilere göre %25 olup, hayvancılığa gerekli devlet desteğinin sağlanması halinde bu oranın %30-35'lere kadar yükselebileceği bilinmektedir.

Sektörde yaşanan olumsuzlukları gidermek, üretimin sürdürülebilirliğini sağlamak, üreticiyi korumak, üretimi artırmak ve girdi fiyatlarını düşürmek şeklinde oluşturulan ulusal politika doğrultusunda bugüne kadar bir dizi çalışma yapılmış ve yapılmaktadır.

Hayvancılığımızın mevcut yapısı ve mevcut problemlerini kısaca irdelemek gerekirse;

Tarımsal İşletmelerin Yapısı:

Ülke genelinde tarım işletmelerinde genellikle bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetleri birlikte yürütülmektedir. Bu tip işletmelerin toplam işletme sayısı içerisindeki oranı yaklaşık % 72,20'dir. Yalnız hayvancılık faaliyetinde bulunan işletmelerin oranı ise % 3,43'tür. Hayvan varlığının çok önemli bir bölümü tarım işletmeleri içerisinde bulunmaktadır. Bu durum profesyonel işletmelerin sayısının artmasını, yetiştirici birlik ve örgütlenmelerinin gelişmesini engellemektedir.

Hayvansal üretimin doğası ve ülkenin sosyo-ekonomik yapısının bir sonucu olan bu durumun büyük ölçüde ve kısa sürede değişmesi beklenilmemelidir.

Hayvan varlığı olarak, yaklaşık 10 milyon baş sığır, 25 milyon baş koyun ve 6,8 milyon baş keçi ile hayvancılığımız bir taraftan kırsal kesimde yaşayan insanımıza istihdam sağlarken diğer taraftan da sanayiye hammadde temin etmekle birlikte insanların dengeli ve yeterli beslenmesi için önemli bir protein kaynağı olması, bitkisel artıkları hayvansal ürünlere dönüştürmesi, toprağın korunması gibi faydaları göz önüne alındığında son derece önemli olduğunu görürüz. Ancak, bu derece önemli bir konuma sahip olmasına rağmen ülke nüfusunun çağdaş beslenme ölçülerine uygun düzeyde beslenmesine yeterli üretimi sağlayamadığı da bir gerçektir.

Hayvan Sayıları

(000 Baş)

Yıllar	Koyun	Kıl keçi	Tiftik keçi	Sığır	Manda	Toplam
1980	48.630	15.385	3.658	15.894	1.031	84.598
1985	42.500	11.233	2.103	12.466	551	68.853
1990	40.553	9.698	1.279	11.377	371	63.278
1995	33.791	8.397	714	11.789	255	54.946
2000	28.492	6.828	373	10.761	146	46.600
2001	26.972	6.676	346	10.548	138	44.680
2002	25 174	6 519	261	9 804	121	41 879
Değişim Oranı (%)	-48,2	-57,6	-92,8	-38,3	-88,3	-50,5

KAYNAK: DİE

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Sığır ve manda sayısına bakıldığı zaman önceki yıllara oranla sayısal azalmalar görülmekte buna karşılık ırklar bazında kültür ve kültür melezinin yerli ırka göre geçmiş yıllara göre sayısal artış gösterdiği görülmektedir. 2002 yılı rakamlarına göre, mevcut büyükbaş hayvan varlığımızın yaklaşık %35'i yerli ırklardan, % 19'u kültür ırkından, %46'sı da kültür melezi ırklardan oluşmaktadır. Ülkemizde toplam 9.804.000 baş sığır varlığının, 1.860.000 başı kültür ırkı, 4.358.000 başı kültür melezi ve 3.586.000 başı da yerli ırklardan oluşmaktadır.

Bu mevcut varlığımıza karşın üretim rakamlarına baktığımızda;

Kırmızı Et Üretimi

YIL	BÜYÜK BAŞ HAYVAN				KÜÇÜKBAŞ HAYVA		GENEL TOPLAM
	SIĞIR			MANDA	KOYUN	KEÇİ	
	Kültür	Kültür melezi	Yerli				
1990	48.205	89.310	191.530	11.445	143.570	22.530	506.630
1999	54.137	164.670	130.772	5.196	132.476	23.694	510.989
2000	58.534	154.377	141.725	4.047	111.138	21.394	491.226
2001	59.835	127.389	112.940	2.264	85.661	16.138	399.399
2002	56.063	140.014	131.553	1.630	75.828	15.454	420.542

Çizelgede yer alan kırmızı et üretim değeri sadece mezbaha+kurban bayramı kesimlerini kapsamaktadır. Bu rakama ülkemiz gerçeği olan bir o kadar da mezbaha dışı kaçak kesimler eklendiğinde 2002 yılı kırmızı et üretim değeri yaklaşık 842.000 tona ulaşmaktadır.

Büyükbaş hayvancılık kırmızı et üretiminin en önemli kaynağıdır (yaklaşık % 70-75'ini sağlamaktadır) ve bu oran son yıllarda giderek artmaktadır. Bunun da başlıca nedeni insanların tüketim alışkanlıklarında değişiklik olması, koyun ve keçi etine olan talebin azalmasıdır.

Yıllık ortalama Karkas Ağırlığı (kg/baş)

YIL	SIĞIR	KOYUN
1982	118	18
1990	145	17
1999	174	22
2000	165	23
2001	166	15
2002	170	20

Kaynak :TKB

Besi işletmelerinde ortalama sığır karkas ağırlığı 2002 yılında 170-190 kg. arasına ulaşmıştır. Bunun nedeni ülke sığır varlığı içinde kültür ve kültür melezi oranı %65'e ulaşmış olması ve daha iyi bir bakım ve beslemenin yaygınlaşmasıdır. Ancak artan nüfusa oranla karkas ağırlığında daha fazla yükselmenin sağlanması gerekmektedir.

Sonuç olarak sığır sayısının azalmasının yanında karkas ağırlığının da yeterince artmaması et üretiminin tüketimi karşılamada yetersiz kalması konuyu ciddi boyutlara taşımaktadır.

Süt Üretimi (Ton)

Yılı	Büyük Baş Hayvan						Küçük Baş Hayvan				Genel Toplam
	Sığır										
	Kültür	Kültür Melezi	Yerli	%	Manda	%	Koyun	%	Keçi	%	
1990	1.544.720	3.878.470	2.537.450	82.77	174.225	1.81	1.145.015	11.90	337.535	3.51	9.617.415
1995	2.581.710	4.751.020	1.942.580	87.49	114.540	1.08	934.495	8.81	277.205	2.61	10.601.550
2000	2.639.113	4.591.861	1.501.067	89.15	67.330	0.68	774.380	7.90	220.211	2.24	9.793.962
2001	2.660.282	4.410.758	1.418.042	89.40	63.327	0.66	723.346	7.61	219.795	2.31	9.495.550
2002	2.467.889	3.867.656	1.155.088	89.08	50.925	0.60	657.387	7.81	209.621	2.49	8.408.566
2003	3.215.859	4.568.252	1.730.027	89.66	48.778	0.45	769.959	7.25	278.136	2.62	10.611.011

Süt üretiminde birbiriyle çelişen iki farklı sorun yaşanmaktadır. Bunlardan biri süt üretiminin yetersizliği, diğeri de üretilen sütün satış fiyatının çoğu kez üreticiyi memnun etmemesidir. Süt üretimi konusunda ilginç olan bir diğerkonuda, süt arzının mevsimler ve bölgelere göre çok büyük farklılık göstermesidir. Bugünkü noktada, birçok kaynak ülkemizdeki süt arzının (üretiminin), taleple denge halinde olduğu konusunda hemfikirdirler.

2002 yılı DİE rakamlarına göre toplam 8.408.566 ton süt üretimimizin; 7.490.633 tonu inek sütü (toplam üretimin %89,1'i), 50.925 tonu manda sütü (toplam üretimin %0,6'sı), 657.387 tonu koyun sütü (toplam üretimin %7,8'i) ve 209.621 tonunu da keçi sütü (toplam üretimin %2,5'i) teşkil etmektedir.

İslah

Genetik değerleri yüksek olan hayvanlara, iyi düzeyde çevre koşulu sunulmaması halinde yeterli düzeyde ürün verimi, döl verimi ve yaşama gücü elde edilmesi oldukça zordur. Buna karşılık sağlayabildikleri çevre koşulları çok iyi olan işletmelerin genetik potansiyeli düşük sürülerden yüksek verim elde etmesi de mümkün değildir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında sığırların verimlerini artırmaya yönelik çabalar yerli ırkların kendi içlerinde ıslahına yönlendirilmiştir. Fakat kısa sürede yerli ırklarla ihtiyacın karşılanmayacağı anlaşılmış ve kültür ırkı ithalatı gündeme getirilmiştir. Başlangıçta Esmer ırkı hayvanlar ithal edilerek devlet işletmelerinde saf yetiştiricilik yapılmıştır. Daha sonraki yıllarda suni ve tabii tohumlama yoluyla melezleme çalışmalarına da ağırlık verilmiştir.

Genotip iyileştirmeye yönelik çalışmalar tamamen sığır üzerine yoğunlaştırılmıştır. Kültür ırklarıyla melezleme, saf kültür ırklarının ithali ve yaygınlaştırılması şeklinde yürütülen çalışmalar sonucunda mevcut sığır varlığındaki kültür ırkı ve melezlerinin oranı % 65 civarına yükselmiştir.

Hayvansal üretimin artırılmasının bugün için geçerli başlıca iki yolu vardır. Birincisi birim hayvan başına verimi artırmak, diğeri de hayvanların mevcut verimlerini koruyup sürekliliğini garanti altına almaktır. Bakım-besleme ile ancak hayvanların genotipinin müsaade ettiği oranda verim alınabileceğinden, üretimin artırılabilmesi için sığır varlığının verim seviyesinin artırılması, yani ıslahı şarttır.

Suni tohumlama, bilinen en etkili ve en ekonomik ıslah metodudur. Günümüzde hayvancılık alanındaki gelişmeler suni tohumlama metodunun ne derece etkin olduğunu açıkça göstermekte, suni tohumlama yolu ile hayvan ırklarının ıslahından istenilen yönde genetik ilerlemeler ve hayvan ıslahında en önemli yeri tutan çeşitli verim ve yapısal özelliklerin iyileştirilmesi, tüm bu özelliklerin sürekli ve en iyi şekilde yeni nesillere dağılımı suni tohumlama yolu ile sağlanabilmektedir.

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Bakanlığımızca, öncelikle, 1926 tarih ve 904 sayılı Islahatı Hayvanat Kanunu ele alınmış ve çağın ihtiyaçlarına cevap vermeyen bu kanunun yerine 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanunu çıkarılarak hayvan ıslahı belirli bir zemin üzerine oturtulmuş, bu kanununa dayanılarak çıkarılan yönetmeliklerle yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Fakat suni tohumlanan inek sayısı, toplam boğaaltı inek sayısının % 20'si oranını aşmamıştır.

Islah çalışmalarında temel esas, ıslah edilecek populasyonun tanınması ve gelecekte gerçekleşmesi beklenen şartlar için yetiştirilecek neslin planlanmasıdır. Şartlarımıza adapte olmuş, hastalıklara dayanıklı, ancak yüksek verimli gelecek neslin önceden planlanıp, elde edilebilmesinin yolu, soykütüğü sistemine sahip olunması ve ülkesel ıslah programının uygulanmasıdır.

Bu nedenlerle, Bakanlığımız Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü ile Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği ortaklaşa “Döl Kontrolü” ve “Soykütüğü ve Önsoykütüğü” projelerini yürütmeye başlamışlardır.

Islah amaçlı kayıt sistemlerinde son durum (baş) (07.10.2004)

Kayıt Sistemi	İşletme	İnek	Dişi sığır	Erkek sığır	Toplam kayıtlı sığır sayısı
Soykütüğü	20.024	219.347	386.289	125.906	525.930
Önsoykütüğü	559.939	1.199.828	1.437.247	185.739	1.611.390
Toplam	579.963	1.419.175	1.823.536	311.645	2.137.320

Döl Kontrolü Projesi kapsamında, bugüne kadar 5 döngü gerçekleştirilmiş olup, ortak kullanıma tahsis edilen Menemen Suni Tohumlama Laboratuvarı'nda toplam 35 baş boğanın sperma sağımı devam etmekte, 25 baş boğanın ise sperma sağımına yıl sonunda başlanacaktır. 5. döngüde yer alan erkek buzağuların sağlıkla ilgili kan testleri yapılmaktadır. 6. döngü ile ilgili olarak boğa babaları ve damızlık değerlendirme ve dişi görünüşe göre boğa anları seçilmiş olup, Aralık 2004 kadar tohumlamaları bitirilecektir. Döl Kontrolü Projesi'nin ilk sonuçları, 2005 yılı ikinci yarısında elde edilecektir. Bu proje ile Türkiye test edilmiş elit boğa üretiminde önemli bir mesafe almış olacaktır.

Bugün Yetiştirici Birlikleri, Avrupa Holstein Konfederasyonu, Uluslararası Kayıt Örgütü (ICAR) ve İnterbull'a üye olmak suretiyle, uluslararası bir kimlik kazanmıştır.

Koyun yetiştiriciliği alanında genetik ıslah çalışmalarının etkinliği ve boyutu sığıra göre hiç sayılabilecek düzeyde kalmış son yıllarda da devlet tamamen bu alandan çekilmiştir. Bunun yanı sıra diğer hayvancılık faaliyetlerinde de ıslahla ilgili çalışmalar sözü edilecek değerlerde bile değildir.

Yem Kaynakları

Saygıdeğer konuklar, hayvancılıkta, mevcut olan sorunları tek tek ele alarak bu problemleri çözmeye yönelik projeler sırası ile uygulamaya koyulmaktadır. Ancak zaman zaman tüm gayretlerimize rağmen bazı projelerimiz ya uygulanan ekonomik programa ya da hazırlanan fakat bir türlü çıkarılamayan kanunlar nedeniyle sekteye uğramaktadır.

Hayvancılığın en önemli problemlerinden biri de kaliteli kaba yem açığıdır. Zira kaliteli kaba yeme dayalı olmadan yapılan hayvan beslemeleri ürün maliyetlerini yükseltmekte ayrıca yüksek verimli damızlıklardan istenen verim alınmadığı gibi daha kısa sürede elden çıkmalarına sebep olmaktadır.

Hali hazırda ülkemiz ekilebilir tarım arazilerinin yaklaşık % 6'sında yem bitkisi ekilişi yapılmaktadır. Bu oran hayvancılığı gelişmiş ülkelerde % 25-30'lar civarındadır. Bu nedenle yem bitkileri ekiliş alanlarını bir an önce genişleterek % 20'ler seviyesine çıkarmak Bakanlığımızın hedefidir. Kaliteli kaba yem üretiminin artırılması meralardaki aşırı otlatmadan kaynaklanan baskıyı da azaltacaktır. Bunun bilincinde olan Bakanlığımız

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Cumhuriyet tarihinde ilk defa yem bitkilerini destekleme programına alarak uygulamaya koymuştur.

Bu arada 4342 sayılı Mera Kanunu çerçevesinde çalışmalar hızla devam etmekte olup öncelikle meralarımızın tespit, tahdit, tescil ve tahsis işlemlerinin 3 yıl içerisinde bitirilmesi hedeflenmiş bu işlemleri biten mera alanlarının amenajman planları hazırlanarak uygulanacak ıslah metodunun belirlenmesi ve vakit geçirilmeden ıslahlarının yapılarak kullanıma sunulması planlanmıştır.

Hayvancılığa Verilen Desteklemeler

Ülkemizde tarım Cumhuriyetin ilk dönemlerinden başlayarak değişik yöntemlerle desteklenmiştir. Destekleme alım fiyatından, devletin ürün alım uygulamasına, düşük faizli kredi kullanımından, girdi sübvansiyonlarına, sınırda koruyucu gümrük vergilerinden, ihracat sübvansiyonlarına, kaynak kullanımı fonlarından, ürün teşviklerine, devletin ücretsiz eğitim yayım çalışmalarından, vergi kolaylıklarına kadar, bir dizi destekleme politikası uygulanmıştır.

Desteklemelerle, toplum yaşamı için önemli olan bir çok ürünün üretiminin gelişmesine katkıda bulunulmuş, girdi ve teknoloji kullanımı artırılmış, üretim ölçeği geliştirilmiş, tarım üreticisinin gelirin e katkı sağlanarak piyasa koşulları karşısında görel i olarak korunmasına yardımcı olunmuştur.

Ancak özet biçimde tanımlanan bu destekleme anlayışı çerçevesinde bile, hayvancılık gerekli yeri alamamıştır. Gerek destek araçları kullanımında, gerekse kaynak tahsisinde sektör, bitkisel üretime göre geride kalmıştır.

Son 20 yıl içerisinde hayvancılığın, tarıma verilen desteklerden aldığı pay %1,5'lerde kalmış, zirai kredilerin ise %15'inden faydalandırılmıştır. Geçmişte uygulanan destekleme politikalarına göz atacak olursak;

Karma Yem Desteği

Hayvancılığı geliştirmek ve desteklemek, yem giderlerini azaltmak ve sanayi geliştirmek için 1.1.1985 tarihinden itibaren, tescile tabi karma yem satın alan hayvan yetiştiricilerine fatura karşılığında, fatura bedelinin % 20'si oranında sanayi yemi desteklemesi ödenmeye başlanmıştır. Daha sonra, ihtiyacı olan karma yemi kendi tesislerinde üreten hayvancılık işletmeleri de sanayi yemi destekleme kapsamına alınmıştır.

Mayıs 1985' den itibaren bu oran % 25'e çıkarılmış olup, 1988 yılından itibaren sanayi yemi desteklemesinin uygulama şekli değiştirilip bayi ve fabrika çıkış fiyatından 40 TL/Kg düşülerek yetiştiricilere satışına başlanmıştır. 15.8.1989 tarihinden itibaren de karma yem sübvansiyonu uygulamasına son verilmiştir.

Karma Yem Desteği (Milyon \$)

YILLAR	DESTEK	YILLAR	DESTEK
1985	51,8	1988	152,6
1986	92,3	1989	63,3
1987	136,6	1990	

Kaynak: TKB,TCZB, Hazine Müsteşarlığı

Ancak hayvancılıkta yemin önemi dikkate alındığında (hayvan alımı hariç işletme giderinin maliyetin yaklaşık %60-70'ini yem oluşturmaktadır) çiftçinin kullandığı yem fiyatlarının desteklenmesinin gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır. AB ile Türkiye'deki aynı kalite yemi karşılaştırdığımızda yaklaşık %50 oranında Türkiye'deki fiyatların daha yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu koşullarda AB veya diğer gelişmiş ülkelerle rekabet etme şansının olmadığı bir gerçektir.

Veteriner İlaç Desteği

1987 yılından 1999 yılına kadar veteriner ilaç desteği uygulaması yapılmış, bu masrafların %20'si iade şeklinde desteklenmiştir.

Damızlık Süt Sığırı İthalatı Desteği

Damızlık süt sığırı ithalatı sübvans edilerek yapılmıştır. Ancak, kontrolsüz şekilde gelen ve birer ikişer dağıtılan bu hayvanlar faydadan ziyade zarar vermiş ve dövizlerimiz boş yere harcanmıştır. 1987-1996 yılları arasında Bakanlıkça 88 bin, özel sektöre 182 bin baş süt ineği ithal edilmiştir. Ağustos 1996 tarihinde her türlü sübvansiyonlu canlı hayvan ithalatı durdurulmuştur.

Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu

Ülke hayvancılığını ve tarımın diğer bazı alt sektörlerinde modern işletmelerin kurulmasını teşvik amacıyla 7.6.1986 tarih ve 86/10716 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile özkaynağa dayalı olarak gerçekleştirilen projeli hayvancılık yatırımları için Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu'ndan prim ödemesi yapılmıştır.

Bu uygulama ile sabit yatırım üzerinden kalkınmada öncelikli illerde sabit yatırımın % 30'u, diğer illerde ise % 25'i oranında iade primi ödenmiştir. Söz konusu teşvik uygulamasına 13.1.1995 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan kararlar son verilmiştir.

KKDF'den Yapılan Destekleme Miktarları (Milyon \$)

YILLAR	DESTEK	YILLAR	DESTEK	YILLAR	DESTEK	YILLAR	DESTEK
1986	0,02	1990	21,2	1994	15,2	1998	0,01
1987	7,7	1991	22,8	1995	4,5		
1988	8,4	1992	22,5	1996	0,6		
1989	8,8	1993	9,0	1997	0,4		

Kaynak: TKB,TCZB, Hazine Müsteşarlığı

Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu'ndan yapılan ödemeler başta tavukçuluk sektörü olmak üzere seracılık ve su ürünleri sektörünün gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur.

Et Teşvikleri

Kırmızı ve beyaz etin pazarlanmasını daha etkin hale getirmek, günün teknolojisine ve sağlık koşullarına uygun hayvan besiciliğini ve kesim şartlarını geliştirmek, tüketiciye daha sağlıklı et arzını sağlamak, dolayısıyla hayvancılığı geliştirmek ve besicileri teşvik etmek amacı ile 18.4.1990 tarihli Yüksek Planlama Kurulu (YPK) Kararı ile EBK Kombinaları ile 2687 Sayılı Kanuna göre kurulmuş özel sektör kombinalarında ve kanatlı hayvan mezbahalarında kestirilen hayvanlardan elde edilen et için teşvik primi uygulamasına başlanmıştır.

İlk uygulamada kırmızı et için 400 TL/Kg, fason kesim için 100 TL/Kg, beyaz et için ise 160 TL/Kg teşvik primi belirlenmiştir. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın teklifi üzerine kırmızı et için ödenecek teşvik primi 4000 TL/Kg'a, fason kesimler için ödenecek teşvik primi 1000 TL/Kg'a çıkarılmış, beyaz etten prim tamamen kaldırılmıştır. Et teşvik primi, özellikle uygulamaya konulduğu 1990 yılında, en yüksek miktarda ödenmiş, sonra yıllara göre önemli bir düşüş göstermiştir. Et teşvik primi uygulaması 31.12.1994 tarihinde sona ermiştir.

Yıllara Göre Üreticiye Ödenen Et Teşvik Primi (Milyon \$)

YILLAR	DESTEK	YILLAR	DESTEK	YILLAR	DESTEK
1990	9,2	1993	-	1996	-
1991	7,6	1994	2,8	1997	0,1
1992	-	1995	3,2		

Kaynak: TCZB

Kredi, Finansman, Sigorta

Türkiye de hayvancılık sektöründe kurumsal nitelikte kredi sağlayan tek kuruluş TC. Ziraat Bankası'dır.

T.C. Ziraat Bankası; tarımsal üretim, tarımsal sanayi ve tarım sektörünün diğer ihtiyaçları için açılan tarımsal krediler ile kanun ve protokoller gereği açılan kredileri, sektöre finansal destek sağlamak için gerekli kaynağı yaratmak ve bu kaynağı Kalkınma Plan ve Programlarında öngörülen ilke, hedef ve öncelikleri de dikkate alarak etkin bir şekilde kullanmaktadır.

Gelişmekte olan diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de hayvan varlığı tür bazında bir örneklığe sahip değildir. Verimlilikleri ve buna bağlı olarak ekonomik değerleri birbirinden oldukça farklı bulunan hayvanların sigorta edilmelerinde birçok sorunlar yaşanmaktadır.

Gelir dağılımındaki farklılıktan dolayı hak ettiği kazancı elde edemeyen hayvan yetiştiricisi için sigorta işlemi bir lüks olarak kalmaktadır. Bunun için kredi ile alınan hayvanlar dışında yetiştirici hayvanlarını sigorta ettirmeye yanaşmamaktadır.

467 Sayılı Hayvancılık Kararnamesi ile ilgili uygulamalar

Ülke çapında hayvancılığı çeşitli konularda desteklemek üzere 10 Mayıs 2000 tarihli 24045 sayılı Resmi Gazete'de 2000/467 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile "Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Karar" yayımlanmıştır. Bu Karar kapsamında **yem bitkisi ekilişinin teşvikine yönelik destekleme ödemesine de yer verilmiştir**. Yem Bitkileri üretimi yapmak üzere; İlgili evrak ve belgelerini İl/İlçe Tarım Müdürlüklerine veren çiftçilere ettikleri yem bitkileri (yonca, korunga, fiğ, mısır, tritikale) için nakliye, ilaç ve gübre bedelleri hariç olmak şartıyla çok yıllık yem bitkisi ekenlere **(25-1000 da.) uygun görülen masrafların %35'i, ekimle ilgili uyumlu ve makine giderlerinin %30'u, tek yıllık yem bitkisi ekimi yapanların (en az 100 da.) masraf ve alet makine giderlerine %20 destek ödemesi** yapılmaktadır.

Aynı zamanda söz konusu Kararda değişiklik yapılmasına ilişkin 2000/1464 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 25 Kasım 2000 tarihinde yayımlanmış olup bu çerçevede 2000 yılındaki kuraklıktan dolayı kaba yemde meydana gelen fiyat artışlarından etkilenen besicilerimizi desteklemek üzere 1 Kasım-31 Aralık 2000 tarihleri arasında işletmesinde **5-50 baş arası erkek besi materyali bulunduran yetiştiricilere hayvan başına 20 milyon 700 bin TL. karşılıksız kaba yem destekleme** ödemesi yapılmış ve bu kapsamda yaklaşık 28 trilyonluk kaynak besicilere kullanılmıştır.

2001 yılında da yine besicilik yapan üreticilerimizi desteklemek ve kırmızı et üretimine katkıda bulunmak üzere; besi işletmesinde en az 10 en fazla 50 baş olmak üzere erkek besi (sığır ve manda) materyali bulunduran işletmelere hayvan başına **20 Milyon TL. karşılıksız** destekleme ödemesi yapılmıştır ve bu kapsamda **31 trilyonluk kaynak** besicilere kullanılmıştır.

Ülkemizde besi materyalleri olarak yerli ırk sığırlar ve süt işletmelerindeki erkek danalar kullanılmaktadır. Besi sektörünün ihtiyaç duyduğu yüksek verime sahip besi materyalleri ihtisaslaşmış süt sığırcılığı işletmelerinden sağlanması gerektiğinden süt sığırcılığının desteklenmesi, besiciliğe önemli katkılar sağlamaktadır. Bu amaçla süt sığırcılığının ve dolaylı olarak besiciliğın desteklenmesi için söz konusu 2000/467 sayılı

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Kararname ve bu Kararnameyi müteakip çıkarılan ek Kararname ve ilgili tebliğler kapsamında Bakanlığımızca

2004 yılında;

-Bakanlık ve yetkili Bakanlık kurumlarınca sertifika verilmiş, 15-27 aylık yaşlarda ve en az 3 aylık, aynı ırktan suni tohumlama ile gebe kalmış düve satın alan şahıslara, 3 ay içinde ilgili Makamlara başvurması koşuluyla bir kereye mahsus olmak üzere **saf ırk sertifikalı düvelere 200 Milyon TL./baş, damızlık belgeli düvelere de 400 Milyon TL./baş destek ödemesi,**

-Hayvanına yetkili veteriner hekim ve tüzel kişilere suni tohumlama yaptırarak suni tohumlama belgesini alan kişilerin müracaatlarında her hayvana yılda bir kez olmak şartıyla **7.5-15 Milyon TL. suni tohumlama primi** ödemesi,

-Önsoy ve soykütüğüne kayıtlı hayvanlarına aynı ırk boğadan suni tohumlama yaptırarak buzağıya sahip yetiştiricilere her buzağı için bir kez olmak üzere **30-60 Milyon TL. buzağı destek ödemesi,**

-Bakanlıkça çalışma ruhsatı verilmiş süt işleme tesislerine çiğ süt veren üreticilere **20 bin TL./lt, soykütüğüne kayıtlı işletmelerden çiğ süt veren yetiştiricilere de beher litre başına 40 bin TL./lt süt teşvik ödemesi,** yapılmaktadır.

Yukarıda belirtilen destekleme ödemelerine ilave olarak **kırmızı et** üretimimizi desteklemek amacıyla, 15.5.2004-15.11.2004 tarihleri arasında, Kırmızı Et ve Et Ürünleri Üretim Tesislerinin Kuruluş, Açılış, Çalışma ve Denetleme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğe göre ruhsatlı kombinalara ve mezbahalara kesim yaptıran yetiştiricilere, **190 kg ve üstü karkas ağırlığına ulaşmış erkek sığır karkas ağırlığının beher kilogramı için 1 Milyon TL** doğrudan teşvik ödenmesi kararlaştırılmıştır.

YILLARA GÖRE HAYVANCILIK DESTEKLEMELER										
Y I L L A R										
Destek Konusu	2000 Yılı Gerçekleşmeleri		2001 Yılı Gerçekleşmeleri		2002 Yılı Gerçekleşmeleri		2003 Yılı Gerçekleşmeleri		2004 Yılında Planlanan	2004 Yılı Gerçekleşmeleri (9 aylık)
	Milyar TL	\$	Milyar TL	\$	Milyar TL	\$	Milyar TL	\$	Milyar TL	Milyar TL
	HAYVANCILIK	32.273	56.319.913	49.525	69.317.795	43.376	33.366.154	135.110	77.117.580	174.162
Belgeli Damızlık Desteği	186	324.590	2.221	3.108.628	2.822	2.170.769	3.215	1.835.046	3.600	1.779
Suni Toh. Teşvikleri	143	249.551	1.048	1.466.836	1.289	991.538	3.111	1.775.685	4.125	2.131
Suni Toh.Doğan Buzagı Teşvikleri	0	0	0	0	0	0	1.501	856.735	16.500	1.437
Suni Toh.Ekipman Teşvik.	2	3.490	23	32.192	33	25.385	116	66.210	237	83
Besi Desteği	28.000	48.863.061	31.000	43.389.231						0
Arcılık		0		0		0	162	92.466	1.500	338
Et Teşvik Primi									10.000	25.684
Süt Teşvik Primi							52.373	29.893.265	52.000	27.898
Hastalıklardan Ari İşl. Teşv.							28	15.982	3.000	20
Yem Bitkileri	3.942	6.879.221	15.233	21.320.908	39.232	30.178.462	73.557	41.984.589	70.400	14.968
Su Ür.Yetiştiriciliği							1.047	597.603	12.800	3.631

Yukarıda sözü edilen destekleme ödemeleri devam edecek ve gerekli konularda Bakanlıkça yeni desteklemeler uygulamaya konulacaktır.

Hayvan yetiştiricilerinin ve çiftçilerin örgütlenmesi gerekliliğinden yola çıkan Bakanlığımız bu konuda çalışmalar yürütmüş olup, **Üretici Birlikleri Yasası yürürlüğe** girmiştir. Hayvan ve hayvansal ürün pazarlanmasında düzenli işleyen bir pazarlama sisteminin kurulması için ihtisaslaşmış ve optimum büyüklüğe sahip işletmelerin kurulması ve üreticilerin örgütlenmesi gerekmektedir. Bunun yanında ürün pazarlamasında yetiştiricilerin aracından kurtulmasının en etkili yolu da birlik oluşturmaktan geçmektedir.

Bitkisel Üretimin Gelişim Süreci

Türkiye, 78 milyon hektar yüzölçümü ile Akdeniz'in doğu kesimi ve Asya'nın güney-batı bölgesinde yer almaktadır. Bu alanın %13'ünü ormanlar, %16'sını çayır ve mera alanları, %35'ini tarım alanları oluşturmaktadır. 27 milyon hektarlık tarım arazisinin, ekonomik olarak sulanabilir özellikte olan 8,5 milyon hektar alanın ancak 4,7 milyon hektarı sulanabilmektedir. Güney Doğu Anadolu Projesi'nin (GAP) tümüyle devreye girmesiyle 1,7 milyon hektarlık ek alan sulamaya açılmış olacaktır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında milli ekonomide %40 düzeylerinde olan tarım sektörünün Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payı, sabit fiyatlarla 1970'li yıllarda %36, 1980 yılında %25, 1990 yılında %16 ve 2003 yılında ise %12 düzeyine düşmüştür. Bununla birlikte, bugün ülkemiz ekonomisinde tarım sektörünün payı, diğer gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında yüksek düzeydedir.

1927 yılında, nüfusumuzun yaklaşık %76'lık bölümü yani 10.3 milyon insan kırsal kesimde yaşarken, bu oran 1990 yılında yaklaşık %41, 2000'li yıllarda ise; %35 olmuştur. Yüksek oranda nüfus artışı yanında; çevresel faktörler, kişi başına düşen yıllık tarımsal gelirin, ortalama gelire göre düşüklüğü ve sosyo-ekonomik beklentiler kırsal kesimden kent merkezlerine göçe neden olmaktadır.

Tarımsal işletme sayısında gözlenen artışa bağlı olarak, ortalama işletme büyüklüğü azalmakta, işletmelerde parça sayısı artmaktadır. 1950 yılı tarım sayımında ortalama 7,7 hektar olan arazi büyüklüğü, 1991 yılı tarım sayımında ortalama 5,9 hektar olarak tespit edilmiştir. Mevcut tarım işletmelerinin %67'sinde arazi büyüklüğü 5 hektarın altındadır.

Tarımsal yapı ve işletme büyüklüğü teknoloji kullanımını sınırlandırmakta, girdi kullanımını ve üretimde istenilen düzeyde verimlilik sağlanamamaktadır.

Türkiye, tarım ürünleri ihracatında Avrupa Birliği ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere birçok ülkeye fındık, kuru incir, çekirdeksiz kuru üzüm, Antep fıstığı, kuru kayısı, tütün, zeytinyağı, pamuk, bakliyat, yaş meyve-sebze ihracatı yapmakta ve bu ürünlerin ihracatında dünyanın önde gelen ülkeleri arasında yer almaktadır.

Son yıllarda tarımsal ürünlerin genel ihracat içindeki payında düşüşler kaydedilmektedir. 1965 yılında yaklaşık %76 olan bu pay, 1970 yılında %79'a yükselmiş ve bu yıldan sonra düşüş eğilimine geçmiştir. 1980 yılında %56, 1990 yılında %18 ve 2000 yılında ise %7,3 düzeylerinde gerçekleşmiştir.

1940 yılında 14 milyon 800 bin hektar olan ekili ve dikili alan miktarı, 2003 yılında 27 milyon hektara ulaşmıştır. Toplam ekili ve dikili alanların %17'sinde sulu tarım, %83'ünde kuru tarım yapılmaktadır.

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

1000 hektar

YILLAR	1980	1990	2000	2003
Tarla Bitkileri Alanı	16 372	18 868	18 260	17 549
Nadas Alanı	8 188	5 324	4 900	4 991
Sebze Alanı	596	635	793	818
Bağ Alanı	820	580	535	530
Meyve Alanı	1 386	1 583	1 413	1500
Zeytin Alanı	813	866	600	625

Genel ihracat dengesi yönünden, son yıllarda tarım sektörünün, net ihracatçı konumundan ithalatçı konumuna geçtiği gözlemlenmektedir. Süreç içerisinde; tüketim alışkanlıklarının değişmesi ile eğitim ve gelir artışında gözlenen farklılıklar, tarım ürünleri ithalatında artışlara neden olmuştur. Toplam ithalatta 1980 yılında %0.6 olan tarım ürünleri ithalatı, 2000 yılında gıda ve içecek dahil %8'e yükselmiştir.

Ekim alanlarının genişlemesi ve artan verimlilikle bitkisel üretimde büyük artışlar kaydedilmiştir. 1960 ve sonraki yıllarda girdi kullanımının teşvik edilmesi ile başlayan verim artış hızı, teknolojinin ve bilginin tarım sektörüne aktarılması sonucunda süreklilik kazanmıştır. Özellikle 1960-2000 yılları arasında buğdayda %104, mısırdaki %167 ve ayçiçeğinde %60 oranında verim artışı gerçekleşmiştir.

Ülkemiz, dünyada üretilen buğday, mercimek ve nohudun %3,5'ini, taze sebzelerin %4'ünü, sert kabuklu meyve üretiminin %16'sını, kayısının %16,9'unu, incirin %26,7'sini, karpuzun %11,1'ini, yeşil fasulyenin %13,7'sini, biberin %9,6'sını, domatesin %8,2'sini ve kirazın %8,9'unu karşılamaktadır.

Son verilere göre, 18,3 milyon hektarlık tarla ürünleri ekim alanı içerisinde en büyük yeri %74,2'lik ekiliş oranı ile tahıllar almaktadır. Baklagiller toplam ekiliş alanının yaklaşık %7,6'sını, endüstri bitkileri %7,4'ünü, yağlı tohumlar %7,2'sini kapsamakta ve geriye kalan %3,6'lık alanda yem bitkileri ve diğer tarla ürünleri yetiştirilmektedir.

Tahıllar

Binlerce yıllık geçmişe dayanan tahılların üretimi tüm ülke sathına yayılmıştır. Üretim miktarı açısından bitkisel ürünler içerisinde büyük yer tutan tahıllar grubu ürünleri, insan beslenmesindeki önemi yanında milyonlarca üreticinin gelir kaynağını oluşturmakta, gıda sanayine hammadde sağlamaktadır.

Tahıl ekili alanların %67,3'ünü buğday, %24'ünü arpa, %4,7'sini mısır, %4'ünü de yulaf, çavdar, kaplıca, darı, pirinç, kuşyemi ve mahlut almaktadır.

Ülkemiz insanının ekmek ve unlu gıdaları tüketim alışkanlığına olan eğilim üretimi yönlendirmektedir. Buğday üretimi, 1946-1950 yılları arasında 3,6 milyon ton iken, 2000 yılında 21 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.

Arpa üretimi, 1946-1950 yılları arasında 1,7 milyon ton, 2000 yılında ise 8 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.

Tarla bitkileri üretimi

1000 ton

ÜRÜNLER	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Buğday	21 000	18 000	21 000	19 000	19 000	19 500
Arpa	9 000	7 700	8 000	7 500	8 300	8 100
Mısır	2 300	2 297	2 300	2 200	2 100	2 800
Çavdar	232	233	260	220	255	240
Yulaf	310	290	314	265	290	285
Çeltik (Pirinç)	189	204	210	360	360	370

Endüstri Bitkileri Üretimi**1000 ton**

ÜRÜNLER	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Şekerpancarı	22 283	17 102	18 821	12 632	16 523	13 090
Pamuk	1 850	2 026	2 261	2 348	2 360	2 489
Tütün	251	243	200	145	153	152
Haşhaş (Kapsül)	28	31	12	21	18	20
Anason	25	23	20	11	28	28
Diğer	50	27	26	29	25	-

Ayçiçeği üretimindeki artışa rağmen, her yıl 750-800 bin ton ham bitkisel yağ ithalatı yapılmakta, ayçiçeğinin %97'si yağlık, %3'ü çerezlik olarak tüketilmektedir.

Sebze Üretimi

Sebze tarımı bitkisel üretim içerisinde birim alanda yüksek gelir getiren tarım kollarından birisidir. Ülkemiz, dünya sebze üretimindeki %3,2'lik payı ve açıkta ve örtü altında her mevsim sebze yetiştirme özelliği ile dünya sebze üreticisi ülkeler arasında ilk sıralarda yer almaktadır.

Sebze Üretimi**1000 Ton**

ÜRÜNLER	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Pırasa	300	316	312	302	314	308
Lahana (Baş)	430	575	577	612	621	622
Ispanak	130	180	181	191	200	205
Marul	50	165	165	195	197	215
Domates	3 550	7 800	6 600	8 290	8 956	8 890
Patlıcan	650	850	847	915	976	924
Hıyar	500	1 300	1 400	1 475	1 650	1 825
Biber	580	1 150	1 130	1 400	1 462	1 480
Kabak	360	395	381	327	329	332
Baklagiller	443	608	596	603	622	660
Karpuz-Kavun	4 450	5 800	5 550	5 815	5 725	5 685
TOPLAM (Diğ.dahil)	11 990	20 216	18 785	21 152	22 083	22 238

Zamanla genişleyen sebze alanları, teknoloji ve bilginin tarıma aktarılması ve kaliteli tohum kullanımının yaygınlaşması sonucunda artan verimlilik nedeniyle, son yıllarda sebze üretiminde büyük artışlar kaydedilmiştir. 1980 yılında 12 milyon ton olan sebze üretimi, 2000 yılında 22 milyon tonun üzerine çıkmıştır.

Ülkemizde seracılık 1940 yıllarında ilk defa Antalya'da başlamış, buradan iklime bağlı olarak Ege ve Marmara Bölgelerine yayılmıştır. Seracılığın başlangıcından itibaren ilk 20 yılını kapsayan devrede sera gelişiminin yavaş olduğu görülmektedir. 1960'lı yıllardan itibaren diğer üretim tekniklerinde görülen teknolojik gelişmeler seralarda da görülmüş ve gerek cam gerekse plastik sera alanları hızlı bir artış göstermiştir. 1960 yılında örtü altı alanımız 10.000 Da. iken, 1970'de 25.000 Da., 1988'de 234.000 Da., 1995'de 368.000 Da., 2001'de ise 432.000 da.'dır. 2003'de ise 573.000 da alanda, üretimimiz 4.5 milyon tona ulaşmıştır.

Örtü altı yetiştiriciliği en yoğun olarak Akdeniz (özellikle Antalya ilinde) ve Ege Bölgesi'nde yapılmaktadır. Bunu Karadeniz ve Marmara Bölgeleri izlemektedir.

Sera alanlarımızın %95'inde sebze (domates, hıyar, biber, patlıcan, kabak), %4'ünde süs bitkileri (karanfil, gül, gerbera, krizantem) ve %1'inde ise meyve (muz ve çilek) yetiştirilmektedir. Sebze üretiminin Antalya, İçel, Muğla ve Samsun illerinde, meyve üretiminin Adana, İçel, Hatay ve Aydın illerinde, süs bitkileri üretiminin ise Antalya, İzmir ve Yalova illerinde yoğunlaştığı gözlenmektedir.

Meyve Üretimi

1950'li yıllarda 452 bin ton olan toplam meyve üretimi, 1970 yılında 2,5 milyon ton, 1994 yılında 11 milyon ton ve 2000 yılında zeytin dahil olmak üzere 13,4 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Meyve üretiminin yaklaşık %22'sini yumuşak çekirdekli, %25'ini sert çekirdekli, %16,5'ini turunçgil, %5,5'ini sert kabuklu ve %31'ini üzümü meyveler oluşturmaktadır.

Meyve Üretimi

1000 Ton

ÜRÜNLER		1980	1990	2000	2003
Yumuşak Çekirdekli	Elma	1 430	2 450	2 400	2 500
	Armut	330	360	380	360
Sert Çekirdekli	Şeftali	240	410	430	460
	Kiraz	96	195	230	255
	Kayısı	100	490	530	440
	Zeytin	1 350	1 220	1 800	900
Turunçgiller	Portakal	679	970	1 070	1 215
	Mandarin	167	480	560	525
	Limon	283	390	460	550
Sert Kabuklular	Fındık	250	580	470	490
	Badem	32	36	47	38
	A.Fıstığı	8	35	75	85
Üzümü Meyveler	Üzüm	3 600	3 600	3 600	3 650
	İncir	205	255	240	280

Yıllar itibariyle taze, kurutulmuş ve işlenmiş meyve ihracatında artışlar kaydedilmektedir. 2000 yılı verilerine göre, 256 milyon dolarlık meyve ihracatımızın %16'sı Rusya Federasyonu ve %12'si Almanya olmak üzere, İngiltere, Fransa, Japonya'nın içinde olduğu birçok ülkeye taze ve kuru meyve ihracatı yapılmıştır.

Türkiye fındık üretim ve ihracatında lider konumundadır. Fındık ihracatı, kabuklu fındık, kabuksuz fındık, fındık ezmesi gibi işlenmiş fındık ürünleri formlarında yapılmaktadır. 1970'li yıllarda ihracatın %90'ı kabuklu ve iç olarak gerçekleştirilirken, bugün ise bu oran %30 dolaylarındadır.

İhraç ürünlerimizden olan kayısı üretiminde ülkemiz, %20'lik taze kayısı, %84'lük kuru kayısı üretim payı ile dünya sıralamasında ilk sırada yer almaktadır. Türkiye yaş kayısı üretiminin %50'si ve kuru kayısı üretiminin %90'ının sağlandığı Malatya yöresi dünya kayısı üretim merkezi konumundadır.

Zeytin üretiminde, 1939 yılında çıkarılan Zeytinciliğin Islahı Yasası'nın etkisi büyük olmuş, üretim tekniklerinin gelişmesi ile yeni plantasyonlar kurularak üretim artmıştır. Zeytinin periyodisite göstermesi nedeniyle yıllık üretim miktarında dalgalanmalar gözlenmektedir. 1970 yılında 681 bin ton olan zeytin üretimi, 2000 yılında ise 1,8 milyon tona yükselmiştir.

Son yıllarda subtropik meyvelerden avokado ve kivi üretimi yaygınlaşmıştır. 1987 yılında avokado tohumu ile fidanı ithal edilmiş ve güney bölgelerde adaptasyon bahçeleri kurulmuş, aynı dönemde kivi ithal edilerek Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca adaptasyon denemeleri yapılmıştır. Bu çalışma sonucu, Marmara ve Karadeniz Bölgesinin kivi yetiştiriciliği için uygun olduğu tespit edilmiştir. 1993 yılına kadar 100 bin kivi fidanı ithal edilerek üretime başlanmıştır. 1993 yılı sonrası ithalat yerine avokado ve kivi fidan ihtiyacı yurt içinden sağlanmıştır. 2003 yılı avokado üretimi 370 ton, kivi üretimi ise 5.500 ton'dur.

Süs Bitkileri Yetiştiriciliği, kesme çiçek, iç mekan süs bitkileri, dış mekan süs bitkileri ve doğal çiçek soğanları başlıkları altında incelenebilir. Süs bitkileri üretiminin %50'si açıkta üretim şeklinde yapılırken, %40'ı plastik seralarda, %10'u da cam seralarda yapılmaktadır. Süs bitkileri üretiminde, %28'lik pay ile ilk sırada yer alan İzmir ilini %21 ile Antalya, %16 ile Ankara, %12 ile İstanbul ve %11 ile Yalova ili izlemektedir. Bunların içerisinde kesme çiçek gerek yetiştiricilik, gerekse ticari açıdan en büyük paya sahiptir.

Türkiye'de kesme çiçek, 1940'lı yıllardan itibaren ticari anlamda üretilmeye başlanmıştır. 2000 yılı itibarıyla, yaklaşık 1.500 hektar alanda süs bitkileri üretimi yapılmakta, bu alanın yaklaşık %52'si kesme çiçek üretiminde kullanılmaktadır. Kesme çiçek üretimi içerisinde en büyük payı %53 ile karanfil almaktadır.

Kesme çiçek üretiminde başta karanfil olmak üzere, glayöl, gül, nergis, gerbera türleri önemli yer tutmaktadır. Yurtiçinde pazarlamanın tamamına yakını çiçekçilik kooperatifleri aracılığı ile yapılmaktadır. %65'lik üretim payı ile spreyci karanfil başta İngiltere olmak üzere, Hollanda, Japonya ve diğer ülkelere ihraç edilmektedir.

UYGULANAN POLİTİKALAR

İyi Tarım Uygulamaları: Ülkemizde 08 Eylül 2004 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren İyi Tarım Uygulamaları Yönetmeliği ile Dünya ve Avrupa EUREPGAP kurallarına göre üretimin yapılması sağlanacaktır.

Alternatif Ürün Projesi: 1999 yılından itibaren uygulanmaya başlayan Tarımsal Reform Uygulama Projesi çerçevesinde; arz fazlası üretimin önlenerek değerlendirilemeyen ve stoklar oluşturan, aynı zamanda destekleme alımları nedeniyle bütçeye büyük yük getiren fındık ile tütünde üretim alanlarının azaltılması planlanmıştır.

Karadeniz Bölgesi'nde, 1'inci, 2'nci sınıf tarım arazileri ile %6'dan daha az eğimli 3'üncü sınıf ve rakımı 750 metrenin altında kalan tarım arazilerinde arz fazlası üretim yapılan 16.000 hektar alanda, fındığın sökülerek yerine ülkenin ihtiyacı olan ürünlerin ekimi planlanmış olup Alternatif Ürün Projesi çerçevesinde gönüllü olarak sökülme yapan ve alternatif ürün eken- diken çiftçilere sökülme ve alternatif ürün girdi-bakım-hasat ödemesi olmak üzere dekar başına 335 ABD Doları ödenmektedir. 2003 yılında 538 bin ABD Doları ödeme yapılmıştır.

Tütün: 2001 yılında ülkemizde 206.000 hektar alanda 161.000 ton tütün üretimi gerçekleşmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 11 ilde, 60.000 hektar alanda 35.000 ton tütün üretimi yapılmış, elde edilen bu tütünün çok büyük bir kısmı kalitesiz ve değerlendirilmeyen ürün olduğundan bu bölgelerdeki kalitesiz tütünün yerine ülke ihtiyacı olan alternatif ürünlerin 23.000 hektarlık alanda yetiştirilmesi hedeflenmiş olup alternatif ürün girdi-bakım-hasat ödemesi olarak dekar başına 80 ABD Doları ödeme yapılmaktadır.

2003 yılında projeye müracaat eden 433 adet üretici, 2.172 da. alanda alternatif ürün yetiştirmiştir. Adı geçen üreticilere dekar başına 80 ABD Doları olarak toplam 173 bin ABD Doları destek ödemesi yapılmıştır.

Ticari amaçla üretilen, dağıtımı ve satışı yapılan, ithal ve ihraç edilen sebze fidelerinin tespit edilen standartlara uygun, kaliteli ve sağlıklı olarak üretilmesi ve bunları üretenler ile ticaretini yapanların uymak zorunda oldukları kuralları belirleyen **Sebze Fiderleri Tedarik, Üretim Yönetmeliği** 14.08.2004 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Prim uygulamaları: 1993 yılında başlamış kütlü pamuğa toplam 4,6 trilyon TL, 1998 yılında K.pamuk ve Z.yağına toplam 110,8 trilyon TL, 1999 yılı k.pamuk, ayçiçeği, soyaya toplam 181,4 trilyon TL ödeme yapılmıştır.

2000 yılından itibaren k.pamuk, ayçiçeği, soya, kanola ve Z.yağına toplam 339,6 trilyon TL, 2001 yılında 185,9 trilyon TL, 2002 yılında 264 trilyon TL hedeflenmiş ancak 283,3 trilyon TL ödenmiş, 2003 yılı 282 trilyon TL prim ödemesi hedeflenmiş olup ödemeler devam etmektedir.

2004 yıllarına ait ilgili ürünlerin üretimine prim verilmesine ilişkin Bakanlar Kurulu kararına ilişkin tebliğ 22.09.2004 tarih ve 25591 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş olup, çalışmalar devam etmektedir. Prim ödemeleri ÇKS'ye uyumlu hale getirilmiş olup, ödemelerin daha sağlıklı ve hızlı bir şekilde yapılması sağlanmaktadır.

Prim Ödemeleri (Cent/Kg)

ÜRÜNLER	1993	1998	1999	2000	2001	2002	2003
KÜTLÜ PAMUK	27	10	12	9	4.3	5.2	6.6
YAĞLIK AYÇİÇEĞİ	-	-	5	6	4.7	5.2	8.0
SOYA FASÜLYESİ	-	-	8	8	5.6	6.1	8.4
KANOLA	-	-	-	8	4.3	5.5	8.7
Z. YAĞI	-	40	-	28	9.3	10.6	14.6

GERÇEKLEŞEN PRİM ÖDEMELERİNİN YILLARA GÖRE DAĞILIMI

		1993	1998	1999	2000	2001	2002	2003 (hedef)	2003* (Ödenen)
PAMUK	(Trilyon TL)	4,6	92,8	159,1	241,0	141,3	184,6	191,8	5,3
AYÇİÇEĞİ	(Trilyon TL)			20,3	47,1	39,8	71,55	77,0	0,806
SOYA	(Trilyon TL)			2,0	3,0	3,0	9,96	8,6	
KANOLA	(Trilyon TL)				0,009	0,04	0,146	0,6	
Z.YAĞI	(Trilyon TL)		18,0		48,5	1,77	17,0	3,0	0,143
G. TOPLAM	(Trilyon TL)	4,6	110,8	181,4	339,6	185,9	283,3	282,0	6,2

NOT: * 2003 YILI ÜRÜNÜ PRİM ÖDEMELERİ 20/08/2004 TARİHİ İTİBARIYLA ÖDEMELER DEVAM ETMEKTEDİR.

KIRSAL YOKSULLUK, TARIM POLİTİKALARI ve GIDA GÜVENLİĞİ

Doç. Dr. Bülent GÜLÇUBUK
Ankara Üniversitesi
Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

1. Giriş

Türkiye’de küreselleşme, daha fazla liberalleşme, dışa açılma olarak bilinen ekonomik süreçlerden en fazla etkilenen kesimlerin başında tarım gelmektedir. Tarımda dış ticaret serbestliği, uluslararası anlaşmalar ve özelleştirme temelinde gerçekleşen uygulamalardan milyonlarca insan doğrudan etkilenmektedir. Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri’nin *uluslararası politikaları ile biçimlenen tarım politikaları; küçük işletmeye sahip olan çiftçileri ve %30 dolayındaki topraksız kırsal nüfusu etkilemekte ve bunları yoksulluğa, işsizliğe, kente göçe ve sigortasız çalışmaya zorlamaktadır*. Bütün bu aşamalarda, kırsal alanda artan yoksulluk ülke genelinde ciddi sorunlara neden olmaktadır. Yoksulluk, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sadece ekonomik yetersizlik olarak ortaya çıkmamaktadır. Yoksulluk aynı zamanda, doğal çevre üzerinde baskı yaratmakta, toplumsal dinamikleri etkilemekte kültürel ve siyasi marjinalleşmeyi de hızlandırmaktadır.

İnsanların fiziki ve insani gereksinimlerini karşılamaya yetecek mal ve hizmetlerden yoksun olması durumu olarak tanımlanan yoksulluk, kırsal alanda yaşayanları daha fazla etkilemektedir. Çünkü, *kırsal alanda yaşayanların önemli bir bölümünü topraksız veya küçük tarım işletmesi sahipleri oluşturmaktadır*. Bunlar da yetersiz gelir koşullarında yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Bunun yanı sıra, temel sosyal haklardan ve hizmetlerden de yararlanamayan kırsal kesimdeki insanlar yoksulluğu yoğun olarak hissetmektedir. 1980’li yıllardan sonra uygulanan ekonomi politikalarından tarım kesimindeki özellikle topraksız aileler, küçük işletme sahipleri ve geçimlik düzeyindeki küçükbaş hayvancılık ile uğraşanlar etkilenmektedir. Çünkü, bunlar Türkiye’nin çoğunlukla az gelişmiş veya geri kalmış yörelerinde yaşamakta olup, alternatif gelir kaynakları da oldukça sınırlıdır. *Tarım kesiminin en dağınık ve örgütsüz grubunu da bunlar oluşturmaktadır. Bu grup, ekonomik ve toplumsal değişim süreçleri sonunda giderek daha da yoksullaşmaktadır*.

Diğer yandan, tüm ulusu ilgilendirdiği gibi kırsal alanı, tarım sektöründe uğraşanları bekleyen ve giderek de ağır bir biçimde etkileyen bir sorun da gıda güvenliği ve gıda güvencesidir. Çünkü, tarımla uğraşanlar süreç içerisinde ürettiğini nicel ve nitel açılardan tüketemeyecek bir konuma doğru sürüklenmektedir.

2. Yoksulluk Kavramı ve Kırsal Alanda Yoksulluk

Yoksulluğun üzerinde görüş birliğine varılan bir tanımı yoktur. Çünkü, yoksulluk ve zenginlik temelde subjektif niteliktedir. Yoksulluk kavramı insani gereksinimlere dayanır. Bundan hareketle yoksulluk; beslenme, giyecek, barınma, eğitim, sağlık vd. gereksinimleri de kapsamaktadır. Dünya Bankası’na göre; yoksulluk asgari yaşam standardına erişememe durumudur (Worldbank, 1990). Genel olarak yoksulluk tanımlarında ortaya çıkan yetersizlikler ise şu biçimde özetlenebilir: *Ekonomik yetersizlik, fiziksel güçsüzlük, yetersiz katılım, çevre kirliliği, dengesiz gelir ve mülkiyet dağılımları, siyasi istikrarsızlar, kamu hizmetlerinin etkin olamaması, sosyal güvenceden yoksun olma vd.*

Gerek akademik gerek politika tartışmalarında genel kabul gören temel tanıma göre, yoksulluk iki biçimde tanımlanabilir (IFAD, 2001);

- a. **Mutlak yoksulluk:** Bir insanın yaşamını minimum seviyede sürdürebilmesidir. Yani biyolojik olarak kendisini üretebilmesi için gerekli kalori ve diğer besin bileşenlerini sağlayacak beslenmeyi gerçekleştirmesidir. Bu temel ihtiyaçları karşılamaktan yoksun aynı ve nakdi geliri olanlar, mutlak yoksulluk sınırının altında kabul edilirler.
- b. **Görelî yoksulluk:** Bir insanın biyolojik olarak değil, toplumsal olarak kendisini üretebilmesi için gerekli tüketim ve yaşam biçimi düzeyini ifade eder. Bu durumda, belli bir toplumda kabul edilebilir asgari tüketim düzeyinin altında geliri olanlar, görelî yoksul olarak tanımlanabilir.

Bu iki kavram, işlevsellik kazandırılmaya çalışıldığında, genelde parasal göstergeler üzerinden hesaplanmaktadır. Örneğin; **mutlak yoksulluk** sınırı için, uluslararası karşılaştırmalarda genellikle kullanılan ölçüt, satın alma paritesiyle 1 ABD Doları günlük harcama seviyesidir.

Görelî yoksulluk için ise, genellikle benimsenen ölçüt, ülke içindeki ortalama ya da medyan gelirin belli bir oranı altında (örneğin %40) geliri olan bireylerin toplam nüfusa olan oranının bulunmasıdır. Ancak, yoksulluğun salt gelir eksikliği ya da ortalama/medyandan sapan gelir miktarı olarak tanımlanmasının beraberinde getireceği sınırlar bulunmaktadır. Yalnızca gelir odaklı yaklaşımın, bireylerin toplumsal yapının sunduğu hak ve olanaklara ulaşıp ulaşamaması yönünde kapsamlı bilgi veremeyeceği, özellikle son on yıldaki tartışmalarda giderek artan bir kesimin kabul ettiği bir gerçek haline gelmiştir.

Bunlardan hareketle, yoksulluk içeriği açısından da iki ayrı biçimde tanımlanabilmektedir. Buna göre; **dar anlamda yoksulluk**, bireyin sadece yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olacak gıdaya, barınağa ve giyime sahip olmasıdır. **Geniş anlamda yoksulluk** ise, bireyin gereksinimlerinin karşılanmasında toplumun sahip olduğu genel düzeyden geride kalmasıdır.

Tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de giderek ağırlaşan bir sorundur. **Yoksulluk, Türkiye’de artık gözardı edilemeyecek sosyolojik bir gerçek haline gelmiştir.** Devlet İstatistik Enstitüsü’nün (DİE) 2002 yılına ilişkin Hane Halkı Bütçe Anketi Sonuçlarına göre; Türkiye’deki ailelerin **en yoksul %20’lik kesimi, nüfusun ise %17.8’lik bölümünü oluşturan 12.2 milyon kişi, günde ortalama 1 ABD Doları elde etmekte**, ikinci %20’lik dilimde yer alan ve nüfusun %19.8’ini oluşturan **13.5 milyon kişinin ise günlük ortalama geliri 2 ABD Doları düzeyinde** bulunmaktadır. Uluslararası standartlarda günlük 1 dolar "açlık", 2 doların altı "yoksulluk" sınırı kabul edilmektedir. Buna göre, Türkiye’de açlık sınırında yaşayanların sayısı 12 milyonu aşmakta ve toplam yoksul sayısı 25.7 milyon kişiyle nüfusun yüzde 37.6’sını oluşturmaktadır.

Çizelge.1. %20’lik Dilimlere Göre Yıllık Kullanılabilir Hane Halkı Gelirlerinin Dağılımı (%)

% 20’lik Dilimler	Türkiye	Kent	Kır
Birinci %20	5,3	5,5	5,2
İkinci %20	9,8	9,7	10,3
Üçüncü %20	14,0	13,9	14,7
Dördüncü %20	20,8	20,5	21,7
Beşinci %20	50,1	50,4	48,0
TOPLAM	100,0	100,0	100,0

Kaynak:DİE, 2002. (www.die.gov.tr)

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Çizelge.1’de yer alan DİE 2002 yılı Hane Halkı Bütçe Anketi Sonuçlarına göre; Türkiye’de toplam olarak yaklaşık 16,5 milyon aile, gelir düzeylerine göre 5 gruba ayrılmıştır. Anketin sonuçlarına göre, beşinci %20’lik dilimde yer alan hane halkları, birinci %20’lik dilimde yer alan hane halklarının yaklaşık 10 katı kadar gelir elde etmektedir.

Çizelge.2. Yersel ve Bölgesel Yoksulluk Oranları (%)

Yerleşim Birimleri ve Bölgeler	Mutlak yoksul	Görelî yoksul	Orta	Üst
Kent	2,8	21,8	39,0	36,4
Kır	9,3	33,0	36,7	21,0
Bölge				
Marmara	1,3	18,3	40,5	39,9
Ege	2,6	22,4	46,7	28,2
Akdeniz	7,7	29,5	37,1	25,7
İç Anadolu	6,0	28,1	36,3	29,6
Karadeniz	8,1	31,0	36,3	24,6
Doğu Anadolu	7,7	32,0	32,3	28,0
Güneydoğu Anadolu	17,5	45,2	24,3	13,0

Kaynak: DİE, 2002

Çizelge.2 incelendiğinde, kırsal alanlardaki mutlak yoksulluk oranının kentsel alanların yaklaşık 3.5 katı olduğu, görelî yoksulluğun ise 1.5 kat daha fazla olduğu görülmektedir. Bu bağlamda kırsal alanlarda günde 1 ABD Dolarından daha az bir gelir ile geçimini sağlayan nüfus, yoksulluğu, kentsel alanlardaki nüfusa göre daha fazla hissetmektedir. Bölgesel olarak incelendiğinde ise Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde mutlak ve görelî yoksulluk oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bağlamda yoksulluğun azaltılması için özellikle kırsal alanlara ve tarıma yönelik politikaların öncelikli olarak uygulanması kaçınılmaz bir gerçektir. Yoksulluk belirlemelerinde en yaygın hesaplamalardan birisi, kişi başına *minimum gıda harcamasına dayalı hesaplama yöntemidir*. Buna göre yapılan bir hesaplamada (Erdoğan,1997) Türkiye’de yoksul oranı aşağıdaki çizelgede verilmiştir.

Çizelge.3.Kişi Başına Minimum Gıda Harcaması Tutarına Göre Yoksul Nüfus Oranı

Yerleşim Yeri	Yoksul Kişi Oranı (%)
TÜRKİYE	15
Kent	10
Kır	21
Marmara Bölgesi	7
Ege Bölgesi	4
Akdeniz Bölgesi	11
İç Anadolu Bölgesi	12
Karadeniz Bölgesi	19
Doğu Anadolu Bölgesi	25
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	24

Çizelge.3’de görüldüğü gibi, kırsal alanda yoksulluk oranı kent oranının iki katı kadardır. Görelî yoksulluk hesaplamalarından hareketle, DİE kaynaklarına göre, 1987 yılında %12.2 olan toplam yoksulluk oranı 1994 yılında %21.3’e yükselmiştir. Yine, aynı dönemde kentsel alanda yoksulluk oranı %9.3’den %12.4’e yükselirken, kırsal alanda %18.7’den %26.9’a yükselmiştir. Hemen belirtmek gerekir ki, kentsel alanda yoksulluğun daha hızlı artmasında kırsal alandan kentsel alanlara olan göç en önemli

faktördür. Türkiye’de yoksulluk konusunda en son yapılan araştırma 2002 yılı verilerine dayanmaktadır. Anka Ekonomi Bülteni’nde yayınlanan verilere göre, Türkiye’de günde 1 ABD Doları veya daha az harcama yaparak yaşamını sürdürmeye çalışan 14 milyon insan var ve her 5 kişiden biri açlık sınırının altında yer almaktadır. Araştırmada verilen bilgilere göre 1nci %20’lik nüfus (en fakir) kişi başına günlük 1 ABD Doları harcama sınırında iken, 2nci %20’lik nüfus (biraz fakir) kişi başına günlük 1.8 ABD Doları harcama sınırındadır (Uras,2003).

Buraya kadar belirtildiği gibi, Türkiye’de yoksulluğun boyutları giderek derinleşmektedir. *Yoksulluk, gelir kaynaklarının ve meslek çeşitliliğinin sınırlı olduğu kırsal alanda daha da ön plana çıkmaktadır.* Uluslararası Çalışma Örgütü’ne göre (ILO), kırsal yoksulluk; kırsal alandaki açık veya gizli işsizlik olarak tanımlanmakta ve azalan gelir düzeyleri nedeniyle kırsal alanda hızla artan bir yoksullaşmaya dikkat çekilmektedir. Gerçekten de son yıllarda uygulanan politikalar kırsal alanda yaşayanları derinden etkilemektedir. *Özellikle, kendi toprağını işleyen küçük işletme sahipleri, tarım işçileri, kiracılık-ortakçılık yapanlar, çobanlar, küçükbaş hayvancılıkla uğraşanlar yoksulluktan daha fazla etkilenmektedir.*

Ekonomideki genel gelişmeler Türkiye’de tarımın özellikle sosyo-ekonomik yaşamdaki önemini uzun bir süre daha koruyacağını göstermektedir. Sanayi sektörünün istihdam kapasitesini bir türlü arttıramaması, istihdam sorununun çözümünü yine tarıma doğru çevirmektedir. Bu durum, özellikle ekonomik olanakları yetersiz olan, mülkiyet temelinde varlık gösteremeyen nüfus kitleleri için daha da ön plana çıkmaktadır. *En son yapılan Genel Tarım Sayımı ile Genel Nüfus Sayımı bunlardan hareketle ilginç sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. 2000 yılı Genel Nüfus Sayımına göre, (1990 yılına göre) kırsal nüfusta yaklaşık 700 bin mutlak artış bulunmaktadır. Buna karşılık, 2001 yılı Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre ise, tarımsal işletme sayısında (1991 yılı Genel Tarım Sayımına göre) %23.8, arazi miktarında ise %21.4 oranında azalma söz konusudur. Yani, nüfusta az miktarda da olsa bir artış söz konusu iken, arazi miktarında ve işletme sayısında ise önemli azalışlar bulunmaktadır.* Bu ise, yoksulluğun kırsal alanda daha da arttığı biçiminde yorumlanabilir.

3. Uluslararası Tarım Politikalarının Türkiye Tarımına Yansımaları

Özellikle 1990’lı yıllardan sonra yaşanan ekonomik krizler-şoklar, tarımda uluslararası politikaların ön plana çıkması ve hayvancılıkta uygulanan politikalar kırsal alanda önemli değişimlere yol açmıştır. Bu dönemde kente göç artmış, kırsal ve kentsel alanda işsizlik daha da artmış, topraksız veya az topraklı üreticiler kendine yeterlilikten uzaklaşmıştır. Türkiye’de mutlak yoksullukla karşı karşıya bulunanların sayısı yıllar geçtikçe artmaktadır. Ülkede gelir dağılımının bozuk olması, ekonomik dalgalanmalar ve kaynakların rasyonel kullanılamaması özellikle görece yoksulların sayısını arttırmaktadır. Özellikle son 10-15 yıldır izlenen politikalar tarımı ve tarımsal nüfusu güç koşullarda bırakmıştır. Gelişmişlik düzeyleri ne olursa olsun, bütün ülkelerin ekonomilerinde tarımın özel bir yeri ve önemi bulunmaktadır. Türkiye gibi, nüfusun %40’a yakınının tarım sektöründe çalışması, ulusal gelir ile dışarıya katkı ve gıda güvenliği açısından tarım, halen ana sektör durumundadır. Tarımın genel ekonomi içerisindeki öneminin derecesini ortaya koymak kolay değildir. İstatistiki veriler tarımın ülke ekonomisindeki yeri hakkında bazı bilgiler verebilse de sosyo-ekonomik yaşamdaki rolünü belirleyecek tek bir ölçüt henüz ortaya konulamamıştır. ***Bununla birlikte; ulusal gelir, nüfus ve aktif nüfus, dış ticarete katkı gibi unsurlar dikkate alınarak tarımın ülke ekonomisi açısından durumunun belirlenmesi genel kabul görmüş bir yaklaşımdır.***

Türkiye’de tarımda izlenen politikalar sonucu sektörün bazı sorunlar ile karşı karşıya kaldığı herkesçe bilinmekte ve bu olgu kabul görmektedir. Serbest ekonomi ile

değişen dünya koşullarına uyum politikaları tarımda çoğu durumda ülke çıkarı için yapısal bir dönüşümü sağlayamamakta ve beraberinde birtakım sosyo-ekonomik sorunlar getirmekte ve tarımdan geçimini sağlayan milyonlarca nüfus zor durumda kalmaktadır. Uygulanan tarım politikaları süreçte ulusal önceliklerden çok, uluslararası tercihlerin biçimlendirdiği bir uygulama alanı olmuştur. Uygulama öncelikleri Türkiye'nin tarım politikalarını belgeleyen birçok yayında ve raporda da kendisini göstermektedir. Örneğin; Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda tarım ile ilgili konular daha çok uluslararası gelişmeler doğrultusunda ele alınmaktadır. Nitekim, tarım (bitkisel üretim ve hayvancılık) ile ilgili "amaçlar, ilkeler ve politikalar" bölümünde "**tarım politikasının esasları**" Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Tarım Anlaşması'nın öngördüğü yükümlülükler ile Avrupa Birliği'ne (AB) tam üyelik sürecine girerken AB Ortak Tarım Politikası'ndaki ve uluslararası ticaretteki gelişmeler çerçevesinde belirleneceği ifade edilmektedir (DPT, 2000). 8nci BYKP'de tarımsal destekleme politikalarından vazgeçmek, tarımsal KİT'lerin yeniden yapılandırılması, özelleştirilmesi, şeker ve tütünde kotaya gidilmesi ve fındık, çay alanlarının daraltılması gibi konular sık sık ele alınmakta ve bu, yapısal reformlar adı altında sunulmaktadır. **Plan konusunda genel bir değerlendirme yapılacak olunursa**, Türkiye tarımı artık uluslararası yapılanmaların, Dünya Bankası'nın ve IMF'nin uygulamaları yani küreselleşme politikalarının temel belirleyicileri olan kurumlar doğrultusunda biçimlenmektedir. Türkiye'nin gelecekte tarımını en fazla etkileyecek uluslararası politika uygulamalarında DTÖ önemli bir yer tutmaktadır.

3.1. DTÖ Kararları ve Türkiye

GATT, 23 ülke tarafından 1947 yılında Cenevre'de imzalanan bir anlaşmadır. Amaç, taraf ülkeler arasındaki ticarete miktar kısıtlamalarını kaldırmak ve gümrük vergilerinin indirilmesini sağlamaktır. Türkiye, 1953 yılında GATT üyesi olmuştur. Bu anlaşma, o zaman sadece sanayi malları için imzalanmıştır. GATT ile birlikte ülkeler 1995'e kadar ticareti liberalleştirmek için uğraşmış ve başarılı da olunmuştur. GATT, kuruluşundan itibaren 8 kez çok taraflı ticaret müzakeresi yaparak ticarete büyük serbestleşmeler sağlamıştır. 1995 yılında dünya ticaretindeki gelişmeler sonucu, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) oluşturulmuştur. DTÖ, GATT'tan farklı olarak sadece imalat sanayi değil, tarımı ve modern çağın gereği "fikri mülkiyet haklarını" da kapsamaktadır. Ayrıca DTÖ, tarım alanındaki piyasa ekonomisinin çalışmasına aykırı tüm engelleri ortadan kaldırmayı hedef almıştır. Yani, ticaret eskisi gibi "en çok kayırlan ülke" ya da "ulusal muamele" korumasını benimsemeyecektir. DTÖ kararları herkesin emeğini ve ekonomisini yakından ilgilendirdiği için, tüm icraatlar kamuoyunda ve medyada ilgiyle izlenmiştir. Çünkü, Örgüt, sınırların bile kalktığı bir dünyada, gümrüklerin de kalktığı bir ticaret anlayışının ve uygulamasının yerleşmesi için uğraşmaktadır (Gürbüz, 2004).

DTÖ'nün en üst düzey karar organı Bakanlar Konferansı, DTÖ Kuruluş Anlaşması uyarınca en az iki yılda bir toplanarak çalışma programını belirlemektedir. Bu çerçevede; I. Bakanlar Konferansı 1996 yılında Singapur'da, II. Konferans 1998 yılında Cenevre'de, III. Konferans 1999 yılında Seattle'da (ABD) ve IV. Konferans 2001 yılında Katar'ın başkenti Doha'da, V. Konferans 2003 yılında Meksika'nın Cancun kentinde yapılmıştır (<http://www.dtm.gov.tr>). Son iki konferansta tarım konusunda ortak bir çözüme varılamamış ve 1 Ağustos 2004'te Cenevre'deki toplantıda bir çerçeve anlaşma (Cenevre Çerçeve Anlaşması) imzalanmış ve bu çerçeve anlaşmasının detaylı içeriğinin 2005 Eylül Ayında Hong-Kong'da yapılacak toplantıda doldurulması karara bağlanmıştır.

DTÖ'nün 1 Ağustos 2004 tarihinde aldığı kararlar, pek çok ülkeyi olduğu gibi, Türkiye'yi de yakından ilgilendirmektedir. DTÖ'nün en kritik iki kararından biri tarım,

diğeri de ilaç konusundadır.1 Ağustos'ta kabul gören tarım konusundaki “çerçeve anlaşma” çok farklı çıkarılara ve o çıkarılar ardında toplanan üye ülkelere rağmen, görüş birliği ile alınmıştır. Tarım ve tarıma dayalı sanayi malları dünya ticaretinin ancak %15'ini oluştururken, DTÖ pazarlıklarının %85'ini oluşturmaktadır. Çünkü, öncelikle zengin Kuzey ile fakir Güney arasında bir çelişki vardır. Fakir ülkeler, zenginlerin tarım ihracatında uyguladıkları sübvansiyona onay vermesini istemekte ve aynı zamanda endüstriyel ürünlere de pazarlarını açmalarını talep etmektedirler.

Dünyanın en büyük tarım ithalatçısı ülkeleri birleştiren “on'lar” grubu; İsviçre, Japonya, İsrail, Güney Kore vs, kendileri için hassas olarak nitelendirdikleri ürünler için hem sübvansiyonları hem de yüksek gümrük duvarlarını savunmaktadırlar. Örneğin, Japonya'nın pirinç ithalatı için uyguladığı gümrük duvarı %500'dür. En büyük tarım ürünü ihracatçıları da “on yedi'ler” olarak toplanmışlardır. Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda vs, bu grup esas olarak ABD'yi hedef almış durumdadır. *Sübvansiyonların ve yüksek korumanın kaldırılmasını istemektedirler.* Tarım ürünleri ihracatçısı olan ama 17'ler gibi olmayan gelişmekte olan ülkeler de “20'leri” oluşturmakta ve bunların liderliğini de Brezilya yapmaktadır. 20'ler de *sübvansiyonların tümünün kaldırılmasını istemektedirler.* Diğer gruptan belki de tek farkı, gümrük duvarlarını zamana yayılarak kademeli kaldırılmasını istemektedirler. DTÖ, tüm bu farklı çıkarları bir **“Çerçeve Anlaşma”** içinde toparlamıştır. Bu anlaşmanın beraberinde getirmeye çalıştığı temel prensipler-düzenlemeler şunlardır:

a. Gümrük vergilerinde indirim: Ülkeler dışarıdan aldıkları tarım ürünlerine uyguladıkları gümrük tarifelerini indireceklerdir. Yani, DTÖ, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin sınırlarını ve pazarlarını tarım ürünü ithalatı için sonuna kadar açmalarını istemektedir. Bu kararlar Çerçeve Anlaşması'nın özünü oluşturmaktadır. Fakat, işleyiş kuralları ve uygulama takvimi ayrıntılı olarak daha sonra 2005 yılı Eylül ayında Hong Kong'daki toplantıda belirlenecektir. *Konunun en önemli yanı, tarımdaki destekleri tümüyle ortadan kaldıracak olan sürecin yeniden başlamış bulunmasıdır. Fakat, bilinen o ki tarım ticareti desteksiz ve korumasız bir biçimde piyasa koşullarında yarışacaktır. Gümrük duvarları, iç destekler, ihracata teşvik düşürülmeye devam edecektir. Bu süreçte, “verimlilik” ve “rekabet” önemli hale gelecektir. Bu, Türkiye gibi tarım işletmelerinin çoğunluğu küçük işletme olan ve kapitalist tarıma geçişi sancılı, sektörler arası geçişin zor olduğu ülkeyi-ülkeleri yakından ilgilendirmektedir.*

2001 Türkiye Ulusal Raporu; *“Türkiye özellikle verimlilik ve rekabet gücünün artmasına olanak verecek, kırsal ve tarımsal altyapının ve tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi ve etkin teknoloji kullanımı politikaları ile tarım ürünleri fiyatlarını-maliyetlerini AB fiyatlarına yaklaştırmalıdır”*, diyor. Bunun için de, tarımsal altyapının ve tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi çerçevesinde; *“mülkiyet ve arazi tasarruf rejiminin ıslahı, toprak koruma ve muhafazası, drenaj ve sulama çalışmaları gibi önlem ve faaliyetler ülke çapında alınmalıdır”*, denilmektedir. Yani, uluslararası gelişmelere-politikalara hızla ayak uydurulmalıdır, deniliyor. Fakat, bunlar yapılırken uyulacak politikaların yaratacağı sonuçları giderecek çözüm yaklaşımları geliştirmede ise büyük sıkıntılar yaşanmaktadır.

1 Ağustos 2004 Cenevre kararları; gümrük vergilerinin azaltılması, ithal ürün patlamasına yol açarak ülkelerin çoğunda ihracatı zor duruma sokacaktır. Gelişmiş ülkeler destekleri azaltarak ve tarife dışı engelleri kaldırılacaktır. Zenginler bu sayede, daha önce giremedikleri pazarlara girerek dünya pazarlarına daha kolay hakim olacaktır. Cenevre kararları ülkemiz açısından özellikle; hayvancılık, şeker, tütün, pamuk ve çay gibi ürünlerin ticaretinde son derece olumsuz etkiler yaratabilecektir. Bütün bu üretim alanları, Türkiye'de tarım nüfusunun neredeyse tamamını ilgilendirmektedir. Hayvancılık bundan en fazla etkilenecek kesimdir. Şu anda Türkiye'de en yüksek gümrük vergisi %227.5 ile sığır, koyun ve keçi etinde uygulanmaktadır. Tavukçulukta uygulanan oran ise %65'tir. Bu yüksek korumacılık

aslında DTÖ'nün kurallarına aykırıdır. Bu nedenle, DTÖ yaptırıma gidebilir. Bu durumda, Türkiye her alanda olduğu gibi hayvancılıkta da tarife dışı engelleri kaldırmak zorunda kalabilir. Böylece, Türkiye'nin ithalatını ve ihracatını zorlayıcı yeni bir dönem başlayacaktır. Örneğin, buğday gibi %180 oranında uygulanan yüksek gümrük vergilerinde yüksek indirimler yapılmak zorunda kalınacaktır. Hayvancılıkta ise, dışarıya (ABD, Kanada, Hollanda, İngiltere'ye) bağımlılığın artması beklenmektedir. Hangi açıdan değerlendirilirse değerlendirilsin Türkiye tarımını zor günler beklemektedir.

b. Devletin üretim sübvansiyonlarının düşürülmesi: Yani, çiftçiye hiçbir biçimde yardımda bulunulması istenmemektedir. Böylece, tarım ürünü iç destekleri giderek azaltılacaktır. Bu ise, Türkiye gibi, girdi desteği giderek ortadan kalkan ve çoğunluğu küçük işletmelerden oluşan bir tarım sektörü için rekabet edemez-dışa bağımlı bir süreci başlatacaktır.

c. Devletin dışsıtım sübvansiyonlarının düşürülmesi: Tüm ülkeler kendi üreticilerine ve tarım ürünü ihraç edenlere destekleri çok aşağıya indireceklerdir. Fakat, burada gelişmiş ülkelerin bazı ürünler için ayrıcalık talebinde bulunması veya dolaylı destek uygulamalarına girmesi uluslararası rekabette haksızlıklara neden olabilecektir.

*Cenevre kararlarındaki İlk iki madde ABD, AB ve Kanada gibi ülkelerin az gelişmiş ve gelişmekte olan dünyanın tarımsal piyasasını el geçirmesine neden olabilecektir. Çünkü, göreceli olarak daha ucuz olan bu ülkelerin ürünleri tüm dünyayı istila edebilecektir. Yani, tarım, gelişmiş ülkeler lehine daha fazla libere olacaktır. Türkiye açısından tarımda yapılacak her birim indirim ise, tarım sektörüne doğrudan yansıtacak bir sonuç üretecektir. Bu son toplantıda, Türkiye DTÖ'ye 20 kalemlik bir hassas ürünler listesi sunmuştur. Bu listedeki ürünlerin yaklaşık 13-14 tanesini et ürünleri oluşturmaktadır, ayrıca çeltik, bakliyat gibi ürünler de listede yer almaktadır. Ancak, DTÖ listeyi uzun bulduğu için Türkiye'ye iade etmiştir. Bu konuda, sonuç olarak, tarımda gelişmiş teknolojiyi kullananlar ucuza ürettiklerini bizim gibi pahalı ve verimsiz üretim yapan ülkelere satacaklardır. Bu durum 2006'dan başlayarak devam edip gidecektir. Fakat, burada manipülatif bir yaklaşım da sergilenmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere şöyle denilmektedir; *tarım ürünleri için gümrükler kalkacak, sınırlar açılacak ve çiftçi desteklenmeyecek, sizler de bu durumda bol bol üretip satabileceksiniz. Oysa, pratikte durum böyle olamayacaktır. Örneğin; Türkiye'de çiftçiye ucuz girdi ve kredi verilemiyor, ekim alanları daraltılıyor, fiyat destekleme uygulamaları sona erdiriliyor, ihracat desteği kalkıyor. Bir tek "doğrudan gelir desteği" kalıyor, o da yakında hem sona erecektir, hem de sadece toprak sahibine ödenmektedir.* Bu durumda, "Türkiye yukarıda belirtilen fırsatlardan yararlanabilecek mi?" sorusu kuşku taşımaktadır. Öyle ise, farklı politika senaryolarının oluşturulması ve açık elin güçlendirilmesi, gerekirse bunun koz olarak kullanılması zorunlu olmaktadır.*

4. Uluslararası Tarım Politikalarının Kırsal Yoksulluk Üzerine Etkileri

Türkiye'de uluslararası tarım politikalarından en çok etkilenenlerin başında şeker ve tütün üreticileri gelmektedir. Çünkü, şeker ve tütün Türkiye'nin en önemli tarımsal ürünlerindedir. Yetiştiriciliği ile uğraşan yaklaşık 1 milyon ekici ailesi ile taşıma, pazarlama ve sanayi gibi aşamalarında çalışan yaklaşık 4.5-5.0 milyon nüfusa belirli oranlarda istihdam olanağı sağlamakta ve bunların birincil geçim kaynağını oluşturmaktadır. Bu nedenlerle, her iki ürün, ekonomik yaşamın vazgeçilemez iki alt sektörü olup, milyonlarca kişiyi doğrudan etkilemektedir. Fakat, *küreselleşme politikalarının belirlemeleri sonucunda çıkarılan şeker ve tütün yasaları ile fındıkta ve çayda getirilen üretim kısıtlaması yaklaşık 1.5 milyon çiftçi ailesini ve bunlarla ilgili işlerde çalışan milyonlarca işçiyi doğrudan etkilemiştir.* Nitekim, 04.04.2001 tarihinde çıkarılan Şeker Yasası ile 20.06.2001 tarihinde çıkarılan Tütün Yasası hemen etkilerini

göstermiş ve her iki üründe de hem üretim alanında hem de miktarında önemli azalışlar olmuştur. 2000 yılında 423.393 hektar olan şekerpancarı ekim alanı 2003 yılında 359.000 hektara gerilemiştir. Aynı dönemde, 500.000 olan üretici sayısı ise yaklaşık 410.000'e gerilemiştir. Aynı durum tütün için de geçerlidir. 2000 yılında 216.090 ton olan şekerpancarı üretim miktarı 2003 yılında 149.846 tona gerilemiştir. Aynı dönemde, 586.616 olan üretici sayısı ise 334.176'ya gerilemiştir.

Bütün bu politikalar karşısında kırsal alanda tarım sayesinde güçlkle yaşayan milyonlarca insana yönelik ekonomik ve ekolojik uygunluğu bir arada ele alan bir önlem de alınmamıştır. Bunlar sonucunda ise, yoksulluk hızla aratmaya başlamıştır. Nitekim, bu konuda en dramatik örneklerden biri Adıyaman ilinde yaşamaktadır. Nüfusunun yaklaşık %60'ı doğrudan veya dolaylı tütün tarımı ile geçinen Adıyaman ilinde Tütün Yasası sonrası tütün ekim alanları hızla daralmaya başlamış, tütünden elde edilen gelir de dolayısıyla azalmıştır. Tütüne yönelik geliştirilen ürün arayışları daha çok ekolojik uygunluk biçiminde olmakta, ekonomik uygunluk ise yakalanamamıştır. Bu durum, ildeki tarımsal kamu ve kamu dışı kuruluşlarca da ifade edilmektedir. Sonuçta, ilin nüfusu birkaç yıl içinde %25-30'lara varan artış göstermiş, bu ise beraberinde kentsel işsizliği ve yoksulluğu getirmiştir.

5. Türkiye Açısından Gıda Güvenliği ve Gıda Güvencesi

Başta gelişmiş ülkelerde olmak üzere giderek tüm dünyada ön plana çıkan "gıda güvenliği" ile ilgili uluslararası girişimler, yasalar, yaptırımlar Türkiye'de de gündemin ön sıralarına yerleşmiş durumdadır. Türkiye açısından zor olan konu ise, ulusal gerçeklerden hareketle "gıda güvenliği" ve "gıda güvencesi" konularının aynı anda-eş zamanlı olarak ele alınması ve her iki konuya da eşit ağırlık vermek durumunda kalmasıdır.

İnsanın biyolojik varlığını sürdürebilmesi onun asgari düzeyde ve belli bir nicelikte besin ögesi taşıyan gıdaları tüketmesine bağlıdır. Bu anlamda tüm insanların gereksinimini karşılayacak nicelikte bir gıda üretiminin ve arzının güvence altına alınmasına, "gıda güvencesi" denilmektedir. Diğer yandan nicelliğin ötesinde gıdaların sağlıklı, güvenilir ve kaliteli olmasını sağlayan unsurlara da "gıda güvenliği" denilmektedir. Yani, insan beslenmesinin maksimum nitelikte ve kalitede, fiziksel, kimyasal, mikro-biyolojik ve duyuşsal açıdan sağlıklı gıdaların üretilmesi gıda güvenliğinin temel hedefidir (Bilican, 2004).

Uluslararası ticaretin küreselleşmesi, gıda bilim ve teknolojisindeki baş döndürücü gelişmeler, rekabet ve tüketici kamuoyunun bilinçlenmesi gibi evrensel faktörler gıda sorununu derinden etkilemektedir. Hem gıda güvenliği hem de gıda güvencesi açısından dünya ülkeleri çelişik şekilde iki ayrı paradoksu iki ayrı kutupta yaşamaktadır:

Gelişmiş ülkeler: Gıda güvencesi sorununu aşarak gıda güvenliğine yöneldiler. Özellikle gıda bilim ve teknolojisinde her gün yaşanan yeni buluşlar kamuoyunu gıda güvenliği açısından daha da duyarlı kılmıştır. Bu nedenle gıda teknolojisi tarladan tüketicinin sofrasına kadar tüm zincirin toplam kalitesine yoğunlaşmıştır. Tüketicinin sağlığı ve ekonomik çıkarları ön plana çıkmıştır. Örneğin, **AB, tarladan sofraya hatta çatala kadar toplam kalite kavramını 2003 Ocak ayında yaşama geçirmiştir.** HACCP, GHP, GMP ve ISO serisi toplam kalite sistemleri hukuki ve teknik altyapısıyla birlikte AB ölçeğinde entegrasyon şeklinde yürürlüğe girdi. AB Gıda Güvenliği Kurumu (AGGK) 2004 yılında faaliyete geçti. Buradan ortaya çıkan sonuç, gelişmiş ülkelerin ileri standart ve gelişmiş kalite kontrol sistemleri geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelerin gıda ürünlerinin ihracatına yasal ve teknik bir engel oluşturmaktadır. Bunun sonucunda ise, bu ülkeler giderek tarımsal alanda daha zor koşullarla karşı karşıya kalacaktır.

← - - - **Biçimlendirilmiş:** Gövde Metni, Sola, Girinti: İlk satır: 1,25 cm, Aralık Sonra: 0 nk

← - - - **Biçimlendirilmiş:** Aralık Önce: 0 nk, Sonra: 0 nk

Geri kalmış ve gelişmekte olan ülkeler: Bu ülkeler tarım ve gıda politikalarını tamamen gıda güvencesine yönlendirmek durumunda kalmaktadırlar. Alım gücü ve sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi yetersiz olan ülkeler tüm imkanlarını gıda güvencesine yönlendirmişlerdir. Amaç ise, öncelikle açlık ve yetersiz beslenme ile mücadeledir.

Buraya kadar belirtilenlerden sonra, Türkiye açısından önemli bir soru ortaya çıkmaktadır. Türkiye bu çelişkilerin neresindedir? Beliren temel yaklaşım ise her ikisinin ortasındadır. İki anlayışı ve olguyu da bünyesinde beraber bulundurmaktadır.

Bir yandan siyasi iradesini ve tercihini çağdaş gıda düzeninden-gıda güvenliğinden yana kullanmak durumunda iken, diğer yandan ise gıda güvencesi açısından istenen düzeyde olmadığı için nasıl bir özüm geliştireceğidir veya nasıl bir sonuç ile karşılaşacağıdır. Çünkü, nüfusunun %40'a yakınının açlık veya yoksulluk sınırında olduğu ülkemizde buna karar vermek oldukça güç bir sorun alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Bunu dikkate alarak, uyum politikaları ve uluslararası gelişmeler karşısında geliştirmeye çalıştığımız “gıda güvenliği” kadar mutlaka “gıda güvencesi”ne önem ve ağırlık vermek durumundayız. Çünkü, yoksul bireyler için “gıda güvenliği” sadece ulaşılması zor bir yaşamsal hedef olmaktan öteye gidemez. Bir başka olgu ise, “gıda güvenliği”ne ne kadar yakın oluşumuzdur.

Örneğin, kırsal-köy ve evsel (yemek fabrikaları-lokantalar-oteller vs. hariç) üretim dışında ülkemizde 26 bine yakın gıda üretim işletmesi vardır. Bu işletmelerin yaklaşık 20 bini gıda güvenliği açısından kayıt dışıdır. Diğer yandan, tüketimin az olmasına karşın kendine yeterlilik oranı da düşüktür. Nüfus artışını da göz önünde tutarsak bu oranın düşüş eğilimi daha da hızlanacağına benzemektedir. Buraya kadar belirtilenlerden sonra, *çağdaş gıda düzeni iki temel unsurdan oluşmaktadır: “gıda güvenliği” ve “gıda güvencesi”*. Bu bağlamda şu belirtilebilir: *Herkesin yeterli ve gerekli ölçüde, sağlıklı ve dengeli beslenmeye hakkı vardır. Çağdaş gıda düzeni bu hakkın yerine getirilmesini kendine amaç edinir (Bilican, 2004).*

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

6. Sonuç Yerine: Değerlendirme ve Çözüm Yaklaşımları

Yoksulluk Türkiye'nin giderek ağırlaşan bir sorundur. Yoksulluk artık açlık sınırına doğru ilerlemektedir. Şiddetini giderek arttıran yoksulluk belirli bir kesimin değil sosyo-kültürel ve ekonomik boyutlarıyla tüm toplum kesimlerinin sorunudur. Yoksulluk arttıkça ekonomik yetersizlik, fiziki güçsüzlük, çevre kirliliği, dengesiz gelir dağılımı, sesini duyuramama ve marjinalleşme daha da artmaktadır. Nedeni, boyutu ve türü ne olursa olsun yoksulluk sorununun en önemli özelliği, toplumun yaşamı üzerindeki sosyolojik ve psikolojik etkileridir. Eğer, Türkiye'de 14 milyon insan günde 1 ABD Doları ile geçimini sağlamak ve yaşamını sürdürmek zorunda ise, bu gelecekte daha da ağır sorunların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bu nedenlerle, kolay erişilebilir, uygulanabilir yoksullukla mücadele yöntemlerinin bulunması gerekmektedir.

Özellikle son 10-15 yılda izlenen tarım politikaları ile Türkiye tarımda kendine yeter ülke konumunu yitirmektedir. Türkiye tarımda dış alımcı bir ülke konumuna gelmektedir. Nüfusun önemli bir bölümü yeterli ve dengeli beslenememektedir. Kırsal alandaki yoksulluk ileri boyutlara varmakta ve kırsal yoksullar tarım politikalarından daha fazla etkilenmektedir. Bunlara bağlı olarak da tarımsal gelir giderek azalmaktadır. Türkiye'de artık tarım politikaları çoğunlukla uluslararası kuruluşların ve şirketlerin yaklaşımları ile belirlenmektedir. Bu ise, giderek belirsiz bir ortamı beraberinde getirmektedir. Kırsal alanın sosyo-ekonomik yönden kalkındırılması, çağdaş uygarlığın yarattığı tüm hizmet ve olanakların bu alanlara ulaştırılması, tarım politikalarının ülke tarımının sosyolojik ve ekonomik gerçeklerine göre belirlenmesi önem taşımaktadır. Çünkü, sürdürülen çalışmaların başarıya ulaşamaması halinde bugüne kadar olduğu gibi ortaya çıkan sorunların maliyeti çok daha yüksek olmaktadır, olacaktır. Nitekim, işsizlik ve yoksulluk sorununun ulaştığı nokta artık, ulusal politika önceliklerinin ön sıralarında yer almaktadır.

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Silinmiş: ¶

Çağdaş ülkeler kategorisine girmek için insan sağlığını gözeten ve hijyenik tüketim alışkanlığını ön plana çıkaran “gıda güvenliği” bütün ülkeler de olduğu gibi Türkiye açısından da önemlidir. Fakat, giderek artan yoksulluk karşısında “gıda güvencesi” de önem taşımaktadır. Bundan hareketle, her iki kavram ve politikalar aynı anda ele alınmalı ve buna yönelik stratejiler geliştirilmelidir.

Biçimlendirilmiş: Gövde Metni, Sola, Girinti: İlk satır: 1,25 cm, Madde işaretleri veya numaralandırma yok, Sekmeler: 0,63 cm, Liste sekmesi

Buraya kadar belirtilenlerden hareketle, kırsal alanda yoksulluğu azaltmaya yönelik olarak önerilebilecek bazı çözüm yaklaşımları şu biçimde özetlenebilir;

- ✓ Küçük çiftçilerin örgütlenmesi yoluyla (kooperatifleşme başta olmak üzere) tarımsal maliyetlerin aşağıya çekilmesine çalışılabilir.
- ✓ Çiftçilerin kendi örgütleri aracılığı ile pazara girmeleri sağlanabilir.
- ✓ Bölgesel üretim desenleri ve yurt içi mukayeseli üstünlüklere dayalı üretime gidilebilir.
- ✓ Kırsal sanayi yerinde geliştirilebilir. Yerel girişimcilik konuları ülke ve bölge gereksinimleri de dikkate alınarak belirlenebilir.
- ✓ Tarımsal ve kırsal turizm gibi yoğun mülkiyet varlığı gerektirmeyen girişimcilik alanlarına ağırlık verilerek yeni gelir ve iş alanları yaratılabilir.
- ✓ Ulusal kırsal yoksulluğu azaltma politikası ile güçlü yönlerimiz, zayıf yönlerimiz belirlenebilir ve buna dayalı stratejiler geliştirilebilir.
- ✓ Ulusal önceliklere dayalı mikro ve orta ölçekli kırsal kalkınma politikaları geliştirilebilir.
- ✓ Yoksullukla ilgili politika ve strateji belirleme konusunda kamu-kamu dışı yapılanmalara gidilebilir. Tüm bireyleri kapsayacak etkin ve ulaşılabilir sosyal güvenlik sistemi kurulabilir.
- ✓ Yoksulluğun boyutlarıyla ilgili periyodik araştırmalar yapılabilir. Bunun ile, haritalandırma yapılabilir ve bölgesel-yöresel düzeyde çalışmalar yapılabilir.

Biçimlendirilmiş: Madde İşareti + Düzey: 2 + Hizalandığı yer: 1,88 cm + Sekme başlangıcı: 2,52 cm + Girinti yeri: 2,52 cm, Sekmeler: 0,63 cm, Liste sekmesi

Mevcut yardım mekanizmalarının etkinliği ölçülebilir. Yoksulların da kamusal yönetim süreçlerine daha fazla katılımı sağlanabilir. Sanayi sektörünün katma değer üretimi ve istihdamı artırılarak dünya tarım politikalarının yarattığı olumsuz etkilerin azaltılmasına çalışılır. Çünkü, 2002 yılı IV. Dönem verilerine göre, Türkiye’de istihdamın %33.5’una tarım kaynaklık etmektedir. Buna karşılık sanayi istihdam düzeyi %19 düzeyindedir. Ülke düzeyinde gıda güvencesi açısından dezavantajlı konumda olan bireylere/ailelere yönelik öncelikle sosyal destek projeleri daha sonra ise bunların gıda güvenliği standartlarına uygun davranışlarda ve tüketimlerde bulunmalarını sağlayıcı sürdürülebilir iş ve gelir olanakları oluşturulabilir.

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

Son olarak, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı yoksulluk sorununun ortadan kaldırılmasına yönelik geliştirdiği öneriler Türkiye için de geçerlilik göstermektedir. Bu öneriler şunlardır; *temel sosyal hizmetler, tarım reformu, herkese ulaşılabilir kredi temini, istihdam, katılım, sosyal güvenlik ağı, dezavantajlı gruplara ulaşılabilirlik, sürdürülebilirlik, kalıcılık.*

Kaynaklar:

Silinmiş: ¶

- Bilican, M.**, 2004 . Gıda Dernekleri Platformu Gıda Bildirgesi. Ankara.
- Boratav, K.**, 2004.Cancun'daki Tıkanma Üzerine Çeşitlenmeler, Tarım ve Mühendislik, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası,Sayı:68,s:6-11, Ankara.
- Çevre Bakanlığı-UNDP** .,2002. Sürdürülebilir Kalkınma Ulusal Raporu. Çevre Bakanlığı-UNDP Yayını, Ankara
- DİE.**,1980-2001.Tarımsal Yapı ve Üretim İstatistikleri. Başbakanlık DİE Yayınları, Ankara.
- DİE.**,1991. Genel Tarım Sayımı. Başbakanlık DİE Yayınları, Yayın No:1691, Ankara.
- DİE.**,2002. Hane Halkı Bütçe Anketi Sonuçları. DİE Yayınları, Ankara.
- DPT.**,2000.**Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005. Başbakanlık-DPT,Ankara.**
- Erdoğan, G.**,1997. Türkiye'de Yoksulluk: Boyutu ve Profili. Başbakanlık DİE Yayınları,Ankara.
- Gülçubuk, B.**, 2002. Küreselleşmenin Kavramsal Çerçevesi Temel Dinamikleri ve Türkiye. Türkiye V. Tarım Ekonomisi Kongresi, 18-20 Eylül 2002,Erzurum, s.26-33.
- Gülçubuk, B.**, "Globalization and The Agricultural Labor Market in Turkey". The 6 th Conference of The European Soc. Association,23-26 September 2003, Spain.
- Günaydın, Gökhan.**,2001. Küreselleşme ve Türkiye Tarımı. TMMOB-ZMO Yayınları, Tarım Politikaları Yayın Dizisi No:3, s.20-27,Ankara.
- Güneş, E.-Albayrak, M.-Gülçubuk, B.**,2002. Türkiye'de Gıda Sanayi. Tektıda-İş Sendikası Yayınları, Ankara.
- Gürbüz, M.** 2004. DTÖ Cenevre Tarım Çerçevesine İlişkin TEMA Vakfı Değerlendirmesi.
- Hart, Michael.**, 1997. "The WTO and the Political Economy of Globalization". *Journal of World Trade. XXXI-USA.*
- IFAD.**,2001. Rural Poverty Report 2001: The Challenge of Ending Rural Poverty, IFAD-USA.
- İKV.**,2000b.Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri (İlk Dört Yıllık Ekonometrik Analizi) İKV Yayınları, No: 159, s.6,İstanbul.
- Korten, David C.**,1996.*The Failures of Bretton Woods.San Francisco:SierraClubBooks-USA.*
- OECD.**,2000. *A New Economy?, The Changing role of Innovation and Information Technology in Grwth, Information Cendury., OECD-USA.*
- Sayın, C.**, 2003. Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikaları.TOBB, s:173,Ankara.
- SETBİR.**, 1997. AB ve GATT Karşısında Türk Gıda Sektörü. SET-BİR Yayınları,İstanbul.
- Uras, G.**,2003. "14 Milyon Türk Günde 1 Dolar Harcayarak Yaşıyor." Milliyet Gazetesi-17.10.2003.
- Woods, Ngaire.**,2000.*The Political Economy of Globalization. St. Martin's Press, NY-USA.*
- Worldbank.**,1990. World Development Report. Worldbank-USA.
- Worldbank.**,2001. World Development Report 2000/2001, Worldbank-Oxford: Oxford University Press,USA.
- www.ilri.org
http://www.die.gov.tr
http://www.tarim.gov.tr
http://www.setbir.org.tr
http://www.fao.org

SORU–YANIT ve KATKILAR

Oturum Başkanı Dr. Meftune EMİROĞLU: Doç. Dr. GÜLÇUBUK'a teşekkür ediyoruz. Şimdi çok uzun olmamak kaydıyla sorularınızı sayın kıymetli bildiri sahiplerine yöneltilmek üzere almak istiyorum. Buyurunuz efendim, sorusu olan? Buyurunuz Sayın Başkan.

Petek ATAMAN: Sayın Hocam Bülent GÜLÇUBUK Bey'in gıda güvencesi mi, gıda güvenliği mi sorusuna çok katılmadığımı belirtmek istiyorum. Bunlar birbirinin alternatifi olan şeyler değildir. Bizim görevimiz toplum olarak ikisini birlikte sağlamaya çalışmaktır. Tabii ki hem gıda güvencesi, hem gıda güvenliği birlikte sağlanmalıdır. Bunun altını çizmek istedim.

Bir diğeri, sadece katkı olsun diye bir cümle söyleyeceğim. Ulusal tarım politikalarımızı oluşturmak konusunda, oluşturmamız gerektiği konusunda burada kimsenin bir şüphesi olduğunu zannetmiyorum ama bu sempozyum boyunca asıl tartışılması gereken, bir yandan AB'nin dayatmalarıyla, bir yandan Dünya Ticaret Örgütü'nün kararlarıyla biz kendi çıkarımıza toplumsal politikaları nasıl geliştireceğiz, bunu çok iyi tartışmamız lazım. Teşekkür ediyorum.

Başkan Dr. Meftune EMİROĞLU: Teşekkür ediyoruz sayın Başkan. Sayın Hocam, aynen Petek Hanım gibi bir ikileme düştük. İkilem değil benim bildiğim gerçek başka bir şey. Bu insanlara böyle aynı, nakdi yardıma devam mı edelim, yoksa iş mi öğretelim? Böyle bir alternatif olamaz. Yardım geçici bir şeydir ve koskoca Osmanlı toprakları üzerinde kurulan bir ülkede yardımla, ianeyle geçinen toplumlara son verip onları iş gücü sahibi yapmak lazımdır. Bunlar pansuman bile değil, üfürüktür. Bu tür şeylere son verip o insanları iş, ekmek sahibi yapmak lazımdır.

SORU: Anayasamızda Devlet Planlama Örgütü ve beş yıllık planların uygulanması öngörüsü var. Şimdi konu hep yoksulluk üzerine, gelir dağılımındaki bu adaletsizlik üzerine geldi. Yargıtay önceki Başkanlarından emekli Sami SELÇUK Bey'in bir adliyeyi açış konuşmasında birinci sayfasında diyor ki, "Dünyanın en zengin 225 kişinin malvarlığının yüzde dördü alınabilse, dünyada açlık ve sefalet kalmayacak. Nereden buldu, nasıl olduğunu da bilmiyorum. Biliyorsunuz üç yıl kadar önce TOBB'un yaptırdığı ülke ölçeğinde bir gelir dağılımı araştırması var. Ekonomi Dergisi'nde o derginin yazı işleri müdürü adına yayınladılar. Orada da kısaca ifade edeyim, İstanbul'da yaşayan en zengin 12 bin ailenin varlığı Ankara'da ve İzmir'de yaşayan yurttaşlarımızın varlığından fazladır. Ülkemizdeki durum da bu. Dünyadaki durum da bu. Sayın konuşmacılardan bu konuyu değerlendirmelerini rica ediyorum. Teşekkür ederim.

Silinmiş:

Oturum Başkanı Dr. Meftune EMİROĞLU: Biz teşekkür ediyoruz. Bizleri aydınlattınız. Ancak buradan aldığımız sonuç şu galiba: Türk devleti olarak biz planlarımızda veya bakanlık politikalarımızda neleri öngörüyoruz şeklindeki bir soru oluyor. Ben diyorum ki Dr. VELİOĞLU'na ait bir soru olacak, yeri orası oluyor. Buyurun sayın Başkan.

Gökhan GÜNAYDIN: Üç tane kısa sorum var. Birincisi, bu tarımsal işletme sayısının 10 yıl içerisinde 4.1 milyondan 3 milyona gerilemesine ilişkin Bakanlığınızın yorumu ne? Yani bu nasıl açıklanabilir?

İkincisi, kendi ekolojimizde yetiştirebildiğimiz halde ithal ettiğimiz ürünler var. Bunlara yönelik üretim artırıcı bir politika izleyecek miyiz yoksa sayın Bakanımızın

çeşitli demeclerinde söylediği gibi bunlar piyasa gereği ithal edilebilir ve ithal edilmeye devam mı edecek? Bakanlığımızın bu konudaki somut politikası nedir?

Üçüncü soru da, ilaç sizin alanınızın dışında ama tohum ve gübre satışı sadece bu konuda yetkili ve yüksek öğrenim almış insanlarca ne zaman yapılacak? Bakanlığımızın böyle bir çalışması var mı? Teşekkür ederim.

Neriman DAĞISTAN: Efendim öncelikle teşekkür ediyorum. Çok fazla zaman almadan. Sondan başlayarak sorularımı yöneltmek istiyorum. Bülent Bey'in açıklamaları gerçekten çok güzeldi, düşünmeniz gereken ve son günlerin olaylarını dile getiren sorular ancak bu nedenle acaba gelişmeye köyden mi başlamamız gerekiyor? Yani köy-kent projelerini gerçekleştirmek için çaba mı harcamamız gerekiyor, bunu kendilerine soruyorum. Teşekkür ederim.

Daha sonra Bakanlık sözcüsü olarak görev alan arkadaşımıza soruyorum. Özellikle bitkiler konusunda yıllara göre gelişim panoda yansırken dikkatimizi çeken zeytin ve zeytinyağı konusundaki daralma söz konusu. Acaba bunu geliştirebilmek için yapılacak özel bir çalışma var mı? Bu konuda neler düşünüyor bakanlık, bunu öğrenmek istiyorum. Çünkü gerek mısır ve soya konusundaki endişeler diğer konuşmacılar tarafından dile getirildi. Bu konuda ne tür çalışmalar yapılacak? Teşekkür ediyorum.

SORU: Efendim şimdi öyle gözüküyor ki, gelişmiş ülkeler hayvanlarıyla gelişmekte olan ülkelerin insanları arasında muazzam bir rekabet var. Benim sorum, bu mücadeleyi insanlar mı kazanacak, hayvanlar mı kazanacak?

SORU: Birinci sorum Bülent Hocama olacak. Bahsettiği Cenevre Sözleşmesi'yle alınan o içi henüz doldurulmamış ama sonradan doldurulacak olan üç karar, yani gümrüklerin indirilmesi, çiftçilere yapılan teşviklerin azaltılması ve diğer birtakım ihracat teşviklerinin azaltılması konusunda, bu Cenevre Sözleşmesi'nin aynısını bizim aday olduğumuz, girmekte olduğumuz AB'nin de bize aynı şeyleri dayattığını söylediniz. Bu ne anlama geliyor? İkinci sorum TİGEM Genel Müdürü Sayın Hüseyin Bey'e olacak. Primlerin 300 trilyonu aşması bekleniyor demişti. Bunu AB ile karşılaştırmasını rica ediyorum.

SORU: Bu sempozyumu düzenleyenlere çok teşekkür ediyorum. Ancak bu bilgilerin bir toparlanması, bir kitapçık haline getirilmesini öneriyorum. Bununla beraber Oğuz Yurdakul Hocama bir sorum var. Gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkelerin, özellikle gelişmiş ülkelerin tarım arazilerinin azalması ve tarımla ilgili üretimlerinin azalması gelişmekte olan ülkelere nazaran bu gelişmekte olan ülkelerin tarım arazilerinin gelişmesi, artması ve üretimin artması neden oluyor acaba?

Bir de şöyle ufak bir şeyde bulunmak istiyorum: Mevcut dünyadaki sistem liberal sistem, kapitalizmin kaleleri olarak bildiğimiz Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü ve IMF'nin dayattığına içtenlikle katılıyoruz. Bunlar tesadüfi olaylar değil. Örneğin bizim Çukurova'da pamuk, sayın bakanlık temsilcimiz, daire başkanımız açıkladı, pamuk üretiminde verimlilik ve destek de azaldı. Biz şu anda Yunanistan'dan pamuk alma durumuna düştük. Ama meşhur Çukurova'mızda biz pamuk üretirken Dünya Bankası projesiyle narenciye önerildi ve bu narenciye üretişi verildi. Yani biz kendi ülkemizdeki kan verdiğimiz, atalarımızın savaş verdiği toprağımızda hangi tarımı yapacağız, pamuk mu yetiştireceğiz, yoksa narenciye mi yetiştireceğiz? Narenciye her yerde yetişiyor. Bizde sadece mandalina yetişiyor. Buna kim karar verecek? Bu konuda katkı sunmak istedim, teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı Dr. Meftune EMİROĞLU: Teşekkür ediyorum efendim. İzinizle soru almalıyım, alakanıza teşekkür ediyoruz. Bu kadar içtenlikle konulara ilgi duyan bir toplumla birlikte olmak elbette ki büyük kıvançtır. Ancak bizden sonraki oturumlara haksızlık etmemek için zaman kullanma açısından seri bir vaziyette Mahir Başkanımızdan başlayarak kendilerini ilgilendiren sorularda sayın katılımcılarımızdan yanıtlarını alalım.

Mahir GÜRBÜZ: Burada antiemperyalist tavır güzel konuldu, hoşumuza da gidiyor ama bu dünyayla birlikte yaşamak olgumuzun farkına varmak zorundayız. Koşulları denetleme şansımız yok ise onlar gibi üretmek zorundayız. Onların verimliliğini, onların maliyetini yakalamak zorundayız. Aksi halde istediğiniz kadar antiküreselci davranalım, gümrükleri korumayı sürdüremeyiz. Desteklemeleri üretkenliğe yönelik biçimde yönlendirmezsek, verimliliği artırıcı biçimde yürütemez isek hayatta kalamayız. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Oğuz YURDAKUL: Biz tarım ekonomistleri fizyolojik taleple değil ödenebilir taleple ilgilendiğimiz için dünyadaki gıda üretimini eşit olarak dağıtmış olsaydık, fizyolojik talep karşılanırmıydı, karşılanmaz mıydı bilemiyorum. Bu konuda herhangi bir yayına da rastlamadım. Ama izin verirsiniz bunun çok fazla da önemli olduğunu düşünmüyorum. Çünkü, varsayalım eşit olarak dağıtmış olsaydık, yeterli olabilirdi. Ancak bizim dünyadaki gıda üretimini eşit olarak dağıtma şansımız olmadığı için bu sonuç çok önemli değil. Ya da yetersizdi ise gelişmiş ülkelerdeki üretimi artırarak bunu yeterli hale getirmek mümkün olabilirdi. Keşke eşit olarak dağıtma şansımız olmuş olsa idi.

Diğer konu gelişmiş ülkelerde üretim alanları azalırken gelişmekte olan ülkelerde nasıl artıyor şeklindeydi.

Gelişmiş ülkelerde üretim alanlarını daraltmak için öteden beri uygulanan çeşitli yöntemler var. Örneğin bunlardan biri üretim alanlarını yüzde 20 boş bırakmayı ve bunu beş yıl süreyle yapmayı taahhüt edenlere prim verme uygulaması. Bu boş bırakılan araziden elde edilecek geliri aşağı yukarı karşılayan bir prim. Eğer o araziyi boş bırakmaz, ona meyve ağaçları dikerseniz o zaman tarla tarımından uzaklaştırmış oluyorsunuz, daha yüksek bir prim veriliyor. Eğer meyve ağaçları dikmez orman ağaçları dikerseniz o zaman tümüyle tarımdan uzaklaştırmış oluyorsunuz, size verilen prim daha da yüksek oluyor. Yani üretim alanlarının azaltılması yönünde uygulanan tipik bir teşvik önlemi. Zira pek çok üründe üretim fazlalığı var ve bu üretim fazlalığı önemli sorunlar yaratıyor. Tarım arazilerinin; kentleşme, sanayinin gelişmesi, marjinal tarım alanlarının terk edilmesi ve biraz önce bahsettiğim uygulamalar nedeniyle kaybedilmesi sonucu 1980’den 2001’e kadar olan dönemde gelişmiş ülkelerde ekilebilir tarım alanları yaklaşık 38 milyon hektar azalma gösterdi.

Bunun dışında, çeşitli ürünlerde birim alana elde edilen verimi sınırlayan uygulamalar var. Üretim alanlarında daraltma ve üretim miktarında azaltma yönünde teşvikler gelişmiş batı ülkelerinde üretim artışlarını önemli ölçüde sınırladı.

Buna karşılık gelişmekte olan ülkelerde üretim alanlarını daraltma değil genişletme yolunda çalışmalar var. Son 21 yıllık dönemde, gelişmekte olan ülkelerde, ekilebilir alanlarda yaklaşık 97 milyon hektar artış oldu. Bu yeni tarım alanlarının kazanılması yolunda olan çabaların bir sonucu. Türkiye’de de, Mahir Bey de bahsetti, 1950’li yıllarda 16.5 milyon hektar arazimiz vardı, 28 milyon hektara kadar yükseldi. Teşekkür ediyorum.

Dr. Hüseyin VELİOĞLU: Sayın Mahir GÜRBÜZ, büyüğüm, ağabeyim diyeceğim kusura bakmayın. Kendisi çok güzel bir ifade kullandı, dedi ki; “Tarımın politikalarına tarımcılar karar vermiyor.” Ekonomik pastadan tarım sektörü gerekli

desteği alamıyorsa burada kendi kendimize tartışma, kendi kendimizi dinlemenin mutlaka önemi var. Genç kuşaklara olayı daha iyi tanıtırız. Ama biz seçimlerde Meclis'e giremiyorsak, tarım ülkemizde veterinerlik, ziraatçılık, ormancılık, gıda konuları eğer Televole, Kurtlar Vadisi kadar izlenmiyorsa, şapkamızı önümüze koyup düşünmemiz lazım. Ulusal politikalar belirleme yönünde kamu ve özel sektör omuz omuza ciddi bir savaşım vermemiz lazım. Ondan sonra toplumda gereken yerimizi alacağız. Onlarca hükümet gördük, hükümetler değişiyor, maliye politikalarını belirleyen insanların tarıma bakışları değişmiyor maalesef. Burada ben yani ulusal, ulus dışı baskılar falan IMF, diğer Dünya Bankası, yok AB, ben bu konulara, tamam olabilir, ama Türkiye birimi içinde tarım olması gereken yerde değil, çünkü evimizde, ondan sonra aile, mahalle ve Türkiye tarımını anlatmak zorunluluğumuz var. Biz bu eksikliği yaşıyoruz. Dediğim gibi toplumun birçok kesiminde yokuz. Evet tarımsal politikaların belirlenmesi yönünde gerekli çalışmalar, Hazine, Maliye Bakanlığı ve Tarım Bakanlığı olarak sürüyor. Önümüzdeki dönemde şimdi doğrudan gelirin azaltılarak Türkiye'nin ihtiyacı olan kırsal kalkınma, yağlı tohumlar, yer bitkileri, hayvan destek sistemi gibi onlarca ulusun oluştuğu sisteme bir kısmına ileriki dönemlerde geçiyoruz. Yani sadece dışsal etkileri oluşturan politikalar değil, onun yanında ulusal politikaların nasıl yön vereceği konusunda ön hazırlıklar bitti. Bunlar sivil toplumlarla paylaşılarak birlikler, dernekler, tarım kooperatifi son şeklini alacak önümüzdeki dönemde.

Sayın Neriman Hanımın zeytinyağıyla ilgili sorusuna cevap vermek istiyorum. Türkiye zeytinyağı üretimini destekliyor ve desteklemeye devam edecek. Bunun yanında zeytinliklerin aşılmasına yönelik özellikle Ege yöresinde, Marmara yöresinde yoğun özel idareler kaynaklı çalışmalar var. Yine zeytinliğin ıslahına yönelik Araştırma Genel Müdürlüğümüzde ciddi çalışmalar yapılıyor ve yapılmaya devam ediliyor.

Orhan Bey, "300 trilyon prim yeterli mi?" dedi, yani kilogram başına verdiğimiz primler bizleri tatmin etmiyor. Ama genel ekonomik koşullar maalesef bizi baskı altında tutuyor. 2005 ve ilerisinde inşallah doğrudan gelirden aktarılabilecek kaynaktan ve GSMH içinde tarımın payını eğer sabit bir düzeyin, 1.5'in altına düşürmezsek ciddi manada bu yönde destekler artacak.

Sayın ZMO Başkanımız Gökhan Bey'in sorusu, kendi ithal ettiğimiz ürünler soya, mısır, pamuk gibi ürünleri kastettiğini sanıyorum, biz ilk defa bu sene 2004'te mısır olmak üzere desteklemeye başladık. Önümüzdeki dönemde hükümet kararı içinde primleri artırmaya devam edeceğiz, ta ki Dünya Ticaret Örgütü bizi son raddeye zorlayana kadar. Yani Türkiye, yağlı tohumlar ve mısırdaki ihtiyacını kendi iç üretimiyle kapatma yolunda ciddi adımlar atacak.

Tohum, gübre gibi tarımsal girdi satışlarında ziraat mühendisi istihdamı. Bu konuda Bakanlığımız çalışma yapıyor. Bir de örneğin ben genel müdür muaviniyken bir genelge çıkartmıştık 50 ton kapasiteye ziraat mühendisi, veteriner zorunluluğu getirdik. Ufak bir genelge sadece kişisel motivasyonla 50-100 ton arası iki, 100 tondan yukarı da üç. Aradan iki sene geçti sektörü topladık. Ama biz bu mühendisleri aldık ve çalıştık, gerçekten kaliteyi gördük. Dolayısıyla bu konuda gerek bizim birimde, gerek diğer birimlerde yine özelleştirdiğimiz tarımsal işletmelerde mühendis, veteriner çalıştırma zorunluluğunu getiriyoruz.

Tohum, gübre konusunda da gerek benim birimimde, gerekse APK'de bir çalışma yapılıyor. İnşallah sizlerin de görüşüne sunulacak, beraber istihdama yönelik bir çalışmamız olacak.

"Tarımsal istatistikler konusunda çalışma var mı?" diye bir soru gelmişti. Yine Bakanlığımız Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu ve DİE arasında bu konuda bir ciddi çalışma var. Ayrıca DİE'nin de AB uyum sürecinde bir çalışma yaptığını biliyorum. Bu konuda da yasal yetki DİE'de. Her ne kadar biz çalışmalarını bakanlık içinde yapsak dahi ancak DİE tarafından belirtiliyor.

Ürün planlamasıyla ilgili bir sorunuz vardı. Üretim planlaması sadece masa başında bir bakanlığın, bir genel müdürlüğün işte soğan üretmeyin, patates üretmeyin demesiyle olmuyor. Ancak destekleme politikalarıyla bu işe yön verme söz konusu. Birlikler Yasası çıktı, ürün bazındaki üretici birlikleri kurulduğu zaman otomatikman planlamayla ilgili katkı sağlayacaktır. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı Dr. Meftune EMİROĞLU: Biz size teşekkür ediyoruz Sayın Genel Müdür, çok değişik bir bakış açısı getirdiniz. Türkiye'deki tüm idareciler kutsal devlet kavramı içerisinde kendilerine toz kondurmazken, "Hepimizin, hatta benim de hatam var" cümlesini kullanabilmek, bakanlık politikalarının daha mükemmel yapılabilmesi adına sevindiricidir.

Doç. Dr. Bülent GÜLÇUBUK: Şimdi Gıda Mühendisleri Odası Başkanım, "Gıda güvencesi mi, gıda güvenliği mi?" dedi. Çağdaş devleti, çağdaş toplumu gıda güvenliği; diğer taraftan yüzde 40'lık bir yoksulluk sınırında, açlık sınırında olan bir toplumu şu aşamada gıda güvencesi ilgilendiriyor. Bunları da gözardı etmeyelim diye söyledim. Ve değerli Oturum Başkanımızın bir katkısı vardı, ona içtenlikle katılıyorum. Yardım mı yoksa istihdam mı? Ne yazık ki 1986 yılıydı yanılmıyorsam; sosyal yardımlaşma, dayanışma vakıflarının çıkmasıyla devlet kendini sosyal yardım devletiymiş gibi görmeye başladı. Halbuki bunun vatandaşın sosyal hakkı olması gerekiyor. Bu nedenle de sosyal hak, vatandaşa istihdam sağlanarak, istihdam alanları açılarak ve kendi gereksinmelerini karşılayacak duruma gelmesiyle sağlanabilir.

Bir başka dinleyici de, "Gelişmeye yeniden köyden mi başlamak lazım?" dedi. Hayır öyle bir şey yok. O 1970'lerde bir devlet adamımızın, bir başbakanımızın nüfusun yüzde 70-80'i kırsalda yaşarken söylediği bir şeydi. Bu ülkenin tarımı, sanayisi, kırsal, kenti bunların hepsi bir bütünlük ve plan dahilinde gidecektir. Dünyanın hiçbir yerinde kırsal gelişip de kenti geri kalmış veya kentleri gelişip de kırsal geri kalmış bir ülke yapısı yoktur. Fakat şunu söyleyebiliriz: AB uyum sürecine baktığımız zaman, AB artık "Oradaki kalkınmayı gerçekleştir" diyor. Çünkü oradaki geri kalmış yapı, kentsel alanı doğrudan etkiliyor. Bu ikisi arasında bir ayırım yapmanın doğru olmadığını düşünüyorum ve teşekkür ediyorum.

III. OTURUM

GIDA SANAYİNDE YAPI VE DEĞİŞME EĞİLİMLERİ

← - - - Biçimlendirilmiş: Ortadan

Oturum Başkanı Prof. Dr. Gürol ERGİN (CHP Milletvekili / ZMO Önceki Dönem Başkanı): Çok değerli meslek büyüklerim, ZMO'nun sayın Başkanı, TEMA Vakfı'nın sayın Başkanı, çeşitli kurum ve kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin değerli Başkan ve Yöneticileri, hepinizi saygıyla selamlayarak üçüncü oturumu başlatıyorum.

İzin verirsiniz ben konuşma yapacak olan arkadaşlarımı sırayla kürsüye yanıma davet etmek istiyorum. İlk bildiri Sayın Doç. Dr. Mevhibe ALBAYRAK ve Sayın Dr. Erdoğan GÜNEŞ tarafından hazırlanmış, bildiriye sunmak üzere Sayın Erdoğan GÜNEŞ'i davet ediyorum. İkinci bildirimiz Sayın Çağrı KÖSEYENER tarafından sunulacak buyurun efendim. Üçüncü bildirimiz Sayın İlker TANIK tarafından sunulacak, buyurun efendim. Dördüncü bildirimiz Sayın Serdar SARIGÜL tarafından sunulacaktır, buyurun efendim. Son bildirimiz ise Sayın Dr. İsmail Hakkı ERDOĞDU tarafından sunulacak.

Değerli arkadaşlarım, ben genel olarak bu tür oturumları yönetirken yöneticilik sıfatıyla uzun konuşmaları pek doğru bulmayan bir anlayıştayım, onun için ben çok kısa bir iki cümleden sonra sözü arkadaşlarıma bırakacağım.

Program gereği gıda sektörünün bir kısım alt sektörünü temsil eden arkadaşlarım, alt sektörleri özellikle kendi alanlarındaki gıda sanayilerinde ne tür yapı ve değişme eğilimleri olduğunu ve elbette ki AB'ye giriş süreci dikkate alınarak ileride kendi alanlarında nasıl bir sanayi düşündüklerini ya da düşlediklerini anlatacaklar. AB'ye ister üye olalım, ister olmayalım tartışmaları hepimiz biliyoruz. Ama gelecekte dünyayla rekabette bizim kazançlı çıkabilmemiz için kendi açılarından neler yapmaları gerektiğini, gerek hammadde, gerek işleme teknolojileri, gerek iç pazarda karşılaştıkları haksız rekabetleri yenme açısından, uluslararası rekabette öne çıkabilmek açısından ve devlet denetimi dışında kendi oto kontrollerini gerçekleştirme açısından herhalde söyleyeceklerdir. Hijyenik açıdan özellikle bugün ne tür olaylarla karşı karşıya olduklarını, ileride bu konudaki sorunları ne tür çalışmalarla aşacaklarını dile getireceklerdir.

Bu arada belki gıda sanayindeki gelişme eğilimleri açısından ne yeri var diye düşünülebilir ama bu arkadaşlarımdan genetiği değiştirilmiş ürünler konusunda da neler düşündüklerini kendilerinden doğrusu duymamızın yararlı olacağını düşünüyorum. Bu düşünceler içerisinde ilk sözü "Gıda Sanayinin Yapısı ve Gelişme Eğilimleri" konusundaki sunuşunu yapmak üzere Sayın Dr. Erdoğan GÜNEŞ'e vermek istiyorum. Sayın Dr. Güneş, 1967 Gaziantep doğumlu. Yani benim fakülteyi bitirdiğimin ertesi yılı doğmuş. Tarım işletmeciliği alanında doktora çalışmasını yapmış. Ziraat mühendisi arkadaşımız, tarım doktoru ve halen Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültemizin Tarım Ekonomisi Bölümü'nde çalışıyor.

GIDA SANAYİNİN YAPISI VE GELİŞME EĞİLİMLERİ

Dr. Erdoğan GÜNEŞ
Doç. Dr. Mevhibe ALBAYRAK
Ankara Üniversitesi
Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

Silinmiş: ¶

1. Giriş

Silinmiş: ¶

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk
sadır: 0 cm

Tarımsal üretimin mevsime ve yöreye bağlı değişkenliğine karşılık gıda gereksiniminin sürekliliği, çabuk bozulma eğilimindeki tarımsal ürünlere belirli işleme ve muhafaza yöntemlerinin uygulanmasını zorunlu kılmakta ve bu işlevi gıda sanayi yerine getirmektedir (Ekşi 1992). Ekonomide gıda sanayi, imalat sanayinin tüketim malları içerisinde yer almakta, tarım ile sanayinin ortak paydada bulunduğu ve karşılıklı iletişimi ile gelişme gösteren bir sanayi dalı olarak dikkati çekmektedir. Türkiye ekonomisi için önemli olan ve Cumhuriyetin temel sanayilerini oluşturan gıda sanayi, geçen sürede önemli atılımlar yaşamış, ancak beklenen düzeye ulaşamamıştır. Kalkınma planlarına kadar kamu ağırlıklı bir yapı ile faaliyetine devam eden sanayi, özel sektörün yeterli sermaye ile yatırımlara girişmesiyle karma bir hal almış, son yıllarda özelleşme sürecinin de etkisi ile özel sektör yapısıyla ekonomideki yerini almıştır. İmalat sanayi içinde iş yeri sayısı itibariyle %14,3, istihdamdan %12,8 pay alan (DİE 2002) gıda sanayinin gelişmesi, bir yandan tarım-sanayi dikey bütünleşmesinin yolunu açarken, diğer taraftan gelişmiş ülkelerdeki gibi tarımın sanayileşmesi ve kalkınmanın ilerlemesine yardımcı olacaktır. Sektörün GSYİH içindeki payı % 4,8'dir. Genel ihracattaki payı ise 1996 yılında % 20 iken, 2003 yılında % 10 dolayındadır (Dellal ve Tan 2003).

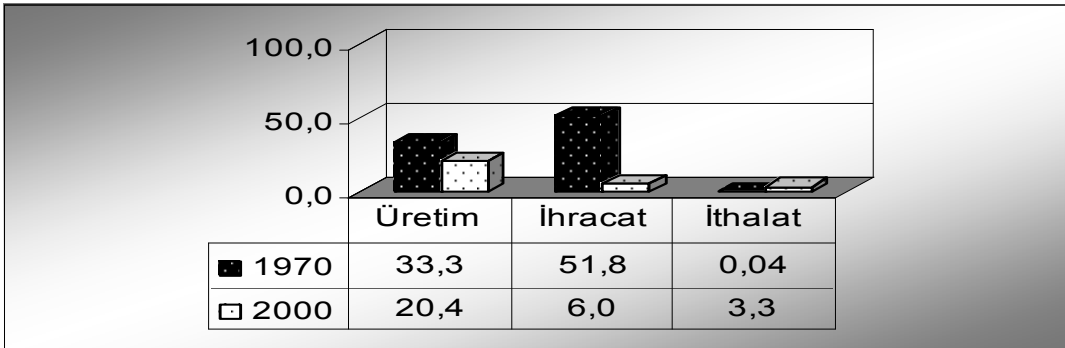
2. Gıda Sanayinin Genel Yapısı

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk
sadır: 0 cm

Türkiye'de gıda sanayinin genel yapısı, imalat sanayi üretim, dış ticaret, istihdamdaki yeri, alt dallar açısından dağılımı, kapasite kullanımı yönlerinden ortaya konulacaktır. Gıda sanayi, imalat sanayi üretim değerinin 1970 yılında %33,3'ünü oluştururken, bu oran 2000 yılında %20,4 olarak gerçekleşmiştir. Benzer şekilde ihracat oranı %51,8'den %6,0'a düşerken, ithalatta yükseliş yaşanmaktadır (Şekil 1).

Silinmiş: ¶

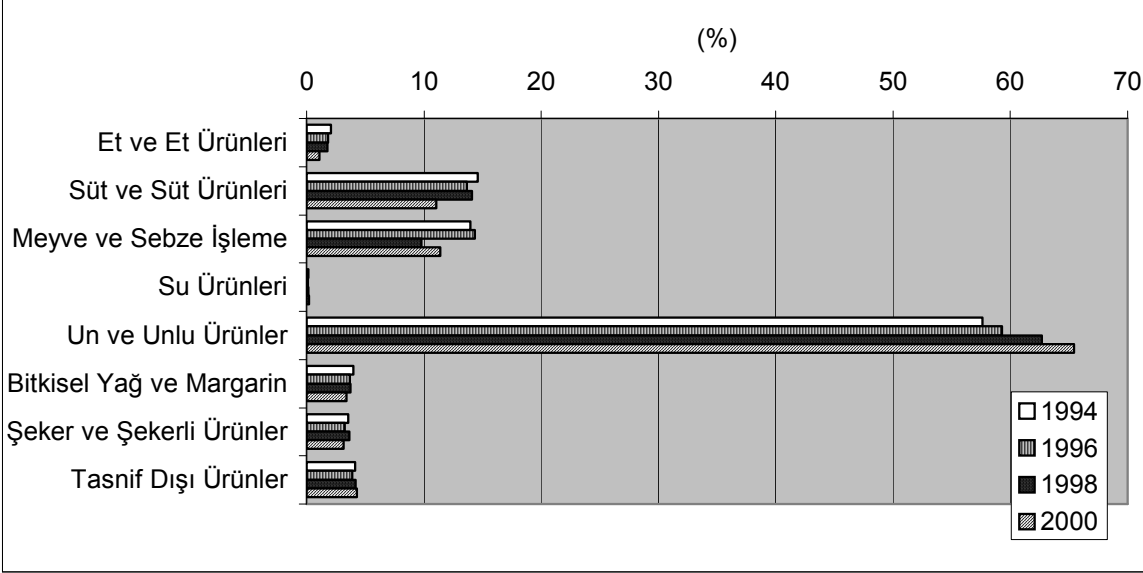
İşyeri ve istihdam bakımından, 2002 yılında gıda sanayi imalat sanayi içinde sırasıyla %14,3 ve %12,8 oranında pay almıştır. Bu yılda gıda sanayi işletmelerinin %6,8'i kamuya ait iken, kamunun istihdamdaki payı %23,5 düzeyindedir (DİE 2002). Bu bakımdan özel sektör gıda sanayinde yerini almıştır. Et, süt, yem yanında şeker ve çay sektöründeki özelleştirmelerin tamamlanmasıyla özel sektör payı daha da artacaktır.

Şekil 1. Türkiye İmalat Sanayinde Gıda Sanayinin Yeri (%) (DPT 2002)

Türkiye’de gıda işletmelerinin büyük bir bölümü (%65) un ve unlu ürünler sanayinde faaliyette bulunmakta, bu sanayi süt ve meyve-sebze işleme sanayi izlemektedir (Şekil 2). Türkiye sahip olduğu hammadde avantajı nedeniyle tüm sanayilerin kurulduğu bir ülkedir ve bu bakımdan zengin bir durumdadır. 1994-2000 yılları arasında işletme sayısı 22.243 adetten 27.543 adede yükselmiş ve %23,8 oranında artış göstermiştir.

Silinmiş: ¶
<sp>

Şekil 2. Türkiye’de Gıda Sanayi İşletmelerinin Sektörel Dağılımı (%) (TKB 2002)

Genel olarak işletmelerin kuruluş yerine etki eden faktörler; hammaddeye yakınlık, ulaşım durumu, pazara yakınlık durumu, altyapı ve güvenilirlik olanaklarıdır. İşletmelerin %26,7’si Ege Bölgesi’nde, %17,3’ü Marmara Bölgesi’nde, %11,8’i de Ortakuzey Bölgesi’nde, %10,9’u Akdeniz Bölgesi’nde yer almaktadır. Buradan sanayinin Marmara ve Ege gibi sanayileşmiş ve pazara yakın bölgelerde kuruldukları ortaya çıkmaktadır.

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

Türkiye’de gıda sanayi dalları da çeşitli bölgelerde yoğunlaşmışlardır:

- ✓ Et ve mamulleri sanayi iş yerlerinin %33,6’sı Ortakuzey Bölgesi’nde,
- ✓ Süt ve süt mamulleri iş yerlerinin %32,5’i Marmara Bölgesi’nde,
- ✓ Meyve-sebze işleme sanayi iş yerlerinin %86,2’si Ege Bölgesi’nde,
- ✓ Su ürünleri sanayi iş yerlerinin %43,8’i Ege Bölgesi’nde,
- ✓ Un ve unlu mamuller sanayi iş yerlerinin %16,8’i Marmara Bölgesi’nde,
- ✓ Bitkisel yağlar ve margarin sanayi iş yerlerinin %71,6’sı Ege Bölgesi’nde,
- ✓ Şeker ve şekerli mamuller sanayi iş yerlerinin %24,5’i Ege Bölgesi’nde,
- ✓ Diğer gıda üreten iş yerlerinin ise %41,4’ü Karadeniz Bölgesi’ndedir (TKB 2002).

Silinmiş: ¶

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 1,25 cm

Silinmiş: ¶

Biçimlendirilmiş: Madde İşaretili + Düzey: 1 + Hizalandığı yer: 1,89 cm + Sekme başlangıcı: 2,52 cm + Girinti yeri: 2,52 cm

Gıda sanayi işletmelerinde kapasite kullanım oranı değişim aralığı %15-108 olup, ortalama olarak %30-50 arasında yoğunlaşmıştır (Çizelge 1). İşletme sayısının fazla olduğu et, süt, un, bitkisel yağ dallarında bu oran % 50’nin altındadır. Sektör ortalaması ise 1995 yılında % 73 iken, 2002 yılında % 60 düzeyindedir (DİE 2002).

Silinmiş:

Biçimlendirilmiş: Yazı tipi: Kalın Değil

Biçimlendirilmiş: Yazı tipi: Kalın Değil

Biçimlendirilmiş: Yazı tipi: Kalın Değil

Silinmiş: ¶

İşletmeler genel olarak düşük kapasite ile çalışmaktadırlar. Bunun temel nedenleri arasında; talep yetersizliği özellikle de yurt içi talebin artırılmaması gelmektedir. Ülkemizde kişi başına düşen gelirin artmaması, bu arada toplam tüketim harcamaları içerisinde gıda talebinin önemli değişim içinde olmaması neden olarak

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

gösterilebilir. Bu arada yurt dışı pazar koşullarının artırılmaması nedeniyle üretimin belirli kapasiteye çıkartılamama sorunları da devam etmektedir. İşletmelerin pazarlamada yaşadıkları sorunlar üretimin düşük kapasite ile devam etmesine neden olmaktadır. Ayrıca oranın düşük olmasında, mevsimsel dalgalanmalara bağlı kullanım dışı kalan kapasiteler, ihracata yönelik gelişme politikası paralelinde yeni, ancak uzun vadeli ve istikrarlı olmayan ihracat pazarlarına yönelmesi, alt sektörlerin önemli bir kısmında, işlenen ürün miktarının yıllara göre değişiklik göstermesi ve bazı alt sektörlerde uygun hammadde teminindeki güçlükler etkili olmaktadır (Kıymaz 2003). Diğer yandan işletmelerin istenilen zaman, fiyat ve kalitede hammadde temini sorunu yaşamaları ve finansal sorunları da düşük kapasitenin diğer nedenini oluşturmaktadır (Güneş vd. 2002).

Türkiye’de işgücü ve enerji başta olmak üzere altyapı olanakları, işletmelerin düşük kapasitede çalışmalarına diğer unsurlar kadar önemli derecede etki etmemektedir. Özellikle işgücü açısından sanayi yeterli konumdadır, ancak işgücünün vasıflılığı artırılmalıdır. DİE’nin yaptığı bir çalışmada sanayide düşük kapasite kullanım oranının nedenleri ağırlıklı olarak; yurt içi talep yetersizliği (%32,4) yurt dışı talep yetersizliği (%10,4), hammadde yetersizliği (%25,0), finansal sorunlar (%12,4), işgücü (%2,8), enerji (%1,5) ve diğer nedenler (%15,5) şeklinde sıralanmıştır (DİE 2000).

Çizelge 1. Gıda Sanayi İşletmelerinde Kapasite ve Kapasite Kullanım Oranları (DPT 2001,TKB 2002)

Gıda Sanayi Alt Dalları	Kapasite (Ton/yıl)	Kapasite Kullanım Oranı (%)
MEZBAHA ÜRÜNLERİ SANAYİİ		
Kırmızı Et BB	1.370	21
Kırmızı Et KB	690	15
Kümes Hayvanları Eti	1.000	57
SÜT VE SÜT MAMULLERİ SANAYİİ		
İşlenmiş İçme Sütü	2.215	15
Yoğurt	826	38
Beyaz Peynir	1.108	21
Kaşar Peyniri	327	18
Süttozu	27	52
Diğer Peynirler	36	39
SU ÜRÜNLERİ MAMULLERİ SANAYİİ		
İşlenmiş Balık ve Kabuklu Ürünler	70	30
TAHİL VE NIŞASTA MAMULLERİ SANAYİİ		
Buğday Unu ve İrmik	30.000	36
Makarna v.b.	1.040	40
Bisküvi	506	58
Nişasta	72	61
Nişasta Tabanlı Tatlandırıcılar	400	43
MEYVE VE SEBZE İŞLEME SANAYİİ		
Dondurulmuş Meyve Sebze	210	50
Meyve-sebze Konserveleri	434	44
Domates Salçası	683	55
Reçel, Marmelat	97	36
BİTKİSEL YAĞ VE MAMULLERİ SANAYİİ		
Zeytinyağı	300	15-70
Bitkisel Ham Yağlar (kıрма kap.)	4.800	36
Margarin	910	58
ŞEKER, ŞEKERLİ MAMULLER SANAYİİ VE DİĞER GIDALAR		
Şeker	2.300	108
Ciklet	180	40
YEM SANAYİİ		
Karma Yem	11.230	45

Silinmiş: ¶
Biçimlendirilmiş ... [1]
Biçimlendirilmiş ... [2]
Biçimlendirilmiş ... [3]
Biçimlendirilmiş Tablo ... [4]
Biçimlendirilmiş ... [5]
Biçimlendirilmiş ... [6]
Biçimlendirilmiş ... [7]
Biçimlendirilmiş ... [8]
Biçimlendirilmiş ... [9]
Biçimlendirilmiş ... [10]
Biçimlendirilmiş ... [11]
Biçimlendirilmiş ... [12]
Biçimlendirilmiş ... [13]
Silinmiş:
Biçimlendirilmiş ... [14]
Biçimlendirilmiş ... [15]
Biçimlendirilmiş ... [16]
Biçimlendirilmiş ... [17]
Biçimlendirilmiş ... [18]
Biçimlendirilmiş ... [19]
Biçimlendirilmiş ... [20]
Biçimlendirilmiş ... [21]
Biçimlendirilmiş ... [22]
Biçimlendirilmiş ... [23]
Biçimlendirilmiş ... [24]
Biçimlendirilmiş ... [25]
Biçimlendirilmiş ... [26]
Biçimlendirilmiş ... [27]
Biçimlendirilmiş ... [28]
Biçimlendirilmiş ... [29]
Biçimlendirilmiş ... [30]
Biçimlendirilmiş ... [31]
Biçimlendirilmiş ... [32]
Biçimlendirilmiş ... [33]
Biçimlendirilmiş ... [34]
Biçimlendirilmiş ... [35]
Biçimlendirilmiş ... [36]
Biçimlendirilmiş ... [37]
Biçimlendirilmiş ... [38]
Biçimlendirilmiş ... [39]
Biçimlendirilmiş ... [40]
Biçimlendirilmiş ... [41]
Biçimlendirilmiş ... [42]
Biçimlendirilmiş ... [43]
Biçimlendirilmiş ... [44]
Biçimlendirilmiş ... [45]
Biçimlendirilmiş ... [46]
Biçimlendirilmiş ... [47]
Biçimlendirilmiş ... [48]
Biçimlendirilmiş ... [49]
Biçimlendirilmiş ... [50]
Biçimlendirilmiş ... [51]
Biçimlendirilmiş ... [52]
Biçimlendirilmiş ... [53]
Biçimlendirilmiş ... [54]
Biçimlendirilmiş ... [55]
Biçimlendirilmiş ... [56]
Biçimlendirilmiş ... [57]
Biçimlendirilmiş ... [58]
Biçimlendirilmiş ... [59]

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Çizelge 3. Gıda Sanayi İthalatı (Milyon ABD Doları) (<http://www.tarim.gov.tr>)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Gıda Maddeleri	2.831	2.649	2.311	2.038	2.133	1.487	1.912	2.465
Canlı Hayvanlar	167	19	26	24	33	23	16	11
Hububat ve Mamulleri	788	719	480	418	408	193	392	646
Meyve, sebze ve mamulleri	101	176	183	159	193	118	142	116
Tabii bal, şeker ve mamulleri	294	44	14	17	16	12	20	32
Hayvan yemleri	150	184	158	176	207	136	144	167
Diğer Gıda Maddeleri	277	285	304	281	302	254	341	455
Tütün ve mamulleri	277	383	307	293	351	283	208	219
Alkollü ve alkolsüz içkiler	19	10	12	15	15	13	10	12
Hayvansal ve bitkisel yağlar ve mumlar	509	570	521	436	375	321	415	464
Yağlı tohumlar ve meyveler	250	260	305	219	233	134	223	343

Türkiye’de gıda sanayi firmaları oligopol bir piyasada bulunmaktadır. Firmalar pazarda paylarını artırmada, çeşitli pazarlama tekniklerinden yararlanmaktadırlar. Firmaların hangi tür rekabetçi ortamda bulduklarını belirlemede, genel olarak yoğunlaşma ölçütlerinden yararlanılmaktadır. Böylece firmaların tam rekabet, tekeli piyasa ve bunlar arasında kalan piyasa çeşitlerinden hangisi içinde yer aldığı belirlenir. Bu amaçla, CR₄ (ilk 4 büyük firmanın pazar payı), CR₈ (ilk 8 büyük firmanın pazar payı) ve Herfindhal indeksi kullanılmaktadır. Yoğunlaşma oranının yüksek olması tekel, oligopol ya da düopol gibi piyasaları düşündürürken, fiyat oluşumunda pazar paylarına göre firmaların ağırlığının olduğunu göstermektedir. Yoğunlaşma oranı düşükse, rekabet edilebilir bir piyasadır söz edilebilir. Gıda sanayi alt sektörlerinde geçerli olan piyasa çeşitlerini belirlemede DİE’nin 1991 ve 1996 yılında yaptığı yoğunlaşma oranları ile ilgili araştırmaların sonuçları açıklayıcı olacaktır. Nitekim 1991 yılında damıtık alkollü içkiler ve su ürünlerinde kısmi tekele yakın, süt ve ürünleri, bitkisel ve hayvansal yağlar, şekerleme, kakao ve çikolata, şarap, malt, bira ve alkolsüz içkiler ve tütün sanayilerinde oligopole yakın yapılar belirlenmiştir (Ukav ve Emeksiz,1998). 1996 yılında da, Herfindhal indeksi’ne göre genelde gıda sanayi alt sektörlerinde rekabet edilebilir piyasalar olmakla birlikte, yoğunlaşmanın diğerlerine göre çok daha fazla olduğu alt sektörler yine su ürünleri (CR₈:96,7), süt ve süt ürünleri (CR₈:71,4), bitkisel ve hayvansal yağ sanayi (CR₈:60,1) ve şeker ve şekerli ürünler sanayileridir (CR₈:60,7). Yoğunlaşmanın en az düzeyde olduğu sanayiler, meyve ve sebze işleme (CR₈:29,7) ile un ve unlu ürünler sanayileridir (CR₈:26,2) (DİE 2001).

DTÖ-Uruguay Round kararları ile iç destek ve ihracat sübvansiyonlarının azaltılması yönünde alınan kararlar ve IMF-Niyet Mektupları sonucunda, Türkiye’de destekleme sistemleri değişmiş, tarımsal ürünlerin pazarlanmasında yer alan KİT’lerin özelleştirilmesi gündeme getirmiştir. 1980’den serbest piyasa ekonomisine geçiş ile 1990’lı yılların başında Süt Endüstrisi Kurumu, Yem Sanayi, Et ve Balık Kurumu’nun (bazı kombinaları özelleşmiş ve Genel Müdürlük Anonim Şirket haline dönüşmüştür) özelleştirilmiş; 2000 yılında Tarım Satış Kooperatifleri yeniden yapılandırılmış, çay, tütün (sigara) ve şekerde özel sektör üretimi başlamıştır. Yapılan düzenlemeler gıda sanayinde ilgili ürün piyasalarında rekabet açısından, firmaların pazar payları ve fiyat oluşumuna etkisi nedeniyle yoğunlaşma oranlarına da yansımıştır.

- Biçimlendirilmiş:** Yazı tipi: 10 nk, Kalın
- Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- Biçimlendirilmiş:** Yazı tipi: 10 nk
- Biçimlendirilmiş:** Ortadan, Girinti: İlk satır: 0 cm
- Biçimlendirilmiş:** Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
- Biçimlendirilmiş:** Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil
- Biçimlendirilmiş:** Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil
- Biçimlendirilmiş:** Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
- Biçimlendirilmiş:** Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
- Biçimlendirilmiş:** Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil
- Biçimlendirilmiş:** Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
- Biçimlendirilmiş:** Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil
- Biçimlendirilmiş:** Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil
- Biçimlendirilmiş:** Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
- Biçimlendirilmiş:** Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
- Biçimlendirilmiş:** Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil
- Biçimlendirilmiş:** Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
- Biçimlendirilmiş:** Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil
- Biçimlendirilmiş:** Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
- Biçimlendirilmiş:** Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil
- Biçimlendirilmiş:** Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
- Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- Biçimlendirilmiş:** Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil
- Biçimlendirilmiş:** Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
- Silinmiş:** ¶

Gıda ve içki alanındaki yabancı sermaye yatırımı 1995 yılında yaklaşık 192,5 milyon, 2000 yılında 23.4 milyon, 2002 yılında ise 269.8 milyon ABD dolarıdır (Kıymaz 2003). Yabancı sermayenin doğru ve akılcı kullanımının sanayiye geliştireceği şüphesizdir. Türkiye’de yerli ve yabancı firma evliliklerinin 70’i doğrudan tarım, yaklaşık 150’si ise gıda alanındadır. Ancak bu birleşmelerin, özellikle teknoloji, istihdam ve ihracat açısından beklenen gelişmeyi sağlamadığı bilinmektedir. Kaldı ki bu evliliklerin çoğu ayrılıkla sonuçlanmakta, biri diğerini yarı yolda bırakmaktadır (Emiroğlu 2003).

4. Gıda Sanayinde Yaşanan Gelişmeler Ve Değişimler

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Türkiye’de gıda sanayi Cumhuriyetten sonra devlet yatırımlarıyla gelişme göstermiş ve bu gelişme planlı kalkınma dönemlerinde özel sektör yatırımlarıyla artmıştır. Sektörde, 1980’li yıllardan sonra iç ve dış faktörler nedeniyle önemli yapısal değişimler yaşanmış ve yaşanmaktadır. Nitekim dış faktörlerden küreselleşme ve AB ile ilişkiler bağlamında değişen tarım politikaları, gıda mevzuatı ve tüketici talepleri sektörü etkilemektedir. Ayrıca tarım ve gıda sektörü arasında sözleşmeli üretim ilişkileri artmakta, sanayinde daha ileri teknoloji kullanılmakta, kalite önem kazanmakta, firmalar arası birleşmeler ile güçlü hale gelme istekleri artmaktadır. Bu süreçte özellikle iç ve dışta rekabette başarı için pazarlama teknikleri geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Bu dönem, gıda alanında kamunun etkilerinin azaldığı ve bu amaçla özelleşme hareketlerinin arttığı dönemdir.

Silinmiş: ¶

Türkiye’de gıda sanayi işletmelerinin içinde bulunduğu üstün, zayıf yönler, fırsatları ve gelişimini tehdit eden unsurlar ana hatları ve bütüncül yaklaşımla Çizelge 4’de verilmiştir.

Gıda sanayinin gelişebilmesinde tarım öncelikli yerini korumaktadır. Yani, sanayinin özellikle nitelikli, istenilen miktar ve uygun fiyatla hammadde talebini karşılamak gıda sanayinin gelişiminde önemlidir. Bu bakımdan tarım politikalarının gıda sanayinin gelişimine yön verecek bir şekilde uygulanması gereklidir. Günümüzde bazı gıda sanayi dallarında bu bakımdan sorunlar yaşanmaktadır. Uluslararası anlaşmalarla, şeker, fındık, tütün ve çay gibi ürünlerin üretimine yönelik getirilen sınırlamalar bu hammaddeleri işleyen sanayilerin gelişimini doğrudan etkilemektedir.

Silinmiş:

IMF ile yapılan anlaşmalar sonucunda tarımın sosyal boyutundan çok karlılık yaklaşımıyla yapılan değerlendirmeler, desteklemelerdeki kısıtlamalar ve üretimde kota uygulamaları ile tarımsal üretimin azalmasına ve gıda sanayinin gerilemesine yol açabilecektir. Devam eden bu süreç, uzun dönemde büyük sorunlar yaratacak tehditler içermektedir. Bu açıdan tarım ürünlerinde olduğu kadar, gıda sanayinde de ürün çeşitliliğine gidilmesi gerekmektedir.

Diğer yandan, gıda sanayi işletmelerinin yeni pazarlama teknikleriyle müşteri odaklı üretim anlayışı, kaliteli üretim, araştırma ve geliştirme çalışmalarına önem veren anlayış yapısı önemli fırsatları da beraberinde getirmektedir. Ancak bu fırsatlar, küçük yapıli işletme büyüklüğünden orta ve büyük yapıli işletmeler grubuna doğru yönelim arttıkça kalıcı ve sürekli olacaktır. Bu anlamda firma birleşmeleri ve sektörel örgütlenme hareket ve anlayışı fırsatlarını yaratmak gerekmektedir.

Gıda sanayinin zayıf yönleri ile içsel ve dışsal tehditler varlığını korumakta ise de, özellikle AB’ye uyum çerçevesinde sektöre yönelik olarak çıkartılan yasal düzenlemeleri de gözardı etmemek gerekir. Uzun dönemde gıda sanayinde üretim ve pazarlama aşamalarında önemli gelişmeler beklenmelidir.

Cizelge 4. Gıda Sanayinin Türkiye’de Olumlu ve Olumsuz Yönleri

POZİTİF	NEGATİF
Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none"> • Tarımsal hammadde varlığı ve çeşitliliği • Sanayinin üretim potansiyeli • Sanayideki ürün çeşitliliği • İşgücü temini kolaylığı ve yetişmiş genç nüfus varlığı • Coğrafi konum ve pazar avantajları • Gelişen altyapı 	<ul style="list-style-type: none"> • Yeterli miktarda, uygun zamanda ve kalitede hammadde temin edememe • Küçük ve orta ölçekli işletme yoğunluğu ve yetersiz sermaye yapısı • Düşük kapasite kullanımı ve ürün maliyetindeki yükseklik • İşletme dayanışma hareketi ve yeterli güç birlikteliği sağlayamama • Sanayi dağılım dengesizliği, yanlış yatırım yeni seçimi ve yüksek kapasite belirleme • Üniversite-sanayi işbirliğinden yararlanamama ve yetersiz Ar-ge kültürü • Profesyonel işletme yönetimi ve deneyim eksikliği • Eğitim, araştırma ve arayış eksikliği • Yeni teknolojilere dayalı üretimde bulunan işletme azlığı • Uygulamada pazarlama hizmetlerindeki (standartlar, ambalajlama, etiketleme gibi) aksaklıklar
Fırsatlar	Tehditler
<p>AB’ye uyum amacı ile çıkartılan kanun ve yapılan uygulamalar</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sözleşmeli tarımsal üretim uygulamaları ile sanayi-tarım ilişkilerinin artırılması • Yabancı sermaye ilgisi ve uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi • Gelişmiş kalite yönetim sistemlerine yönelim (ISO, HACCP, iyi tarım uygulamaları vb.) • Ürün geliştirme ve teknolojik yenileme • Firma birleşmeleri ve sektörel örgütlenme eğilimi • Gelişen promosyon teknikleri ve iyileşen piyasa koşullarına bağlı olarak artan tüketici talebi • Yeni pazarlama teknikleri (e-ticaret gibi) ve müşteri odaklı pazar stratejileri • Bilgiye erişim kolaylığı ve iletişim olanakları • Bilim ve araştırma kuruluşlarıyla artan işbirliği ve bu konuda isteklilik • Ar-Ge, yurt dışı pazarlarda tutundurma ve markalaşma için destek ve teşvikler hakkında gıda ihracatçıların bilgilendirmeye yönelik çalışmaların artırılması 	<ul style="list-style-type: none"> • İşletmelerde ara elaman eksikliği • Küresel rekabet ve uluslararası anlaşmalar • Sürekli değişen ve istikrarsız hale gelen tarım politikaları • Sektörde üretici örgütlerinin yetersizliği fiyat oluşumu ve kalitede sorunları ağırlaştırmakta • Ekonomik istikrarın bozulmasına yönelik beklentiler ve kriz senaryoları • Gelişmiş ülke üretim standartlarına ulaşılamama • İç pazar yetersizliği ve dış satım belirsizliği • İşletme ve gıda dallarının bölgesel dağılım dengesizliğinin kırsal alanlara yansması

Silinmiş: ¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

4. Sonuç Ve Öneriler

Türkiye’de gıda sanayi, Cumhuriyetten günümüze önemli gelişim göstermiştir. Önceleri devletin egemenliğinde olan ve kalkınmanın olabilmesi ve yurt içi emniyetin sağlanmasına yönelik olarak et, süt, şeker alanında zorunlu yatırımlar olarak dikkati çeken sanayi, özellikle kalkınma planları ile birlikte kamu+özel sektörün birlikte yer aldığı karma sisteme, 1980’li yıllardan sonra da özelleştirme uygulamaları ile giderek özel sektör kimliğine bürünmüştür. **Sanayinin özellikle 1980’li yıllardan sonra değişim mi yoksa gelişim mi yaşadığının ortaya konulabilmesi için, çeşitli kriterlerle gücünün ve bu güçteki değişimin ortaya konulması gerekmektedir.** Uluslararası

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk

satır: 0 cm

boyutta kabul gören çeşitli kriterlerle bunun derecesi ve yönü bilimsel olarak ortaya konulabilir (Çizelge 3). Türkiye’de ihracat potansiyeli açısından gıda ürünleri ortalama %20’lik payla önemli bir yer tutmaktadır. Uluslararası pazarda önemli bir üretici konumundaki Türkiye’nin, ürün çeşitlendirilmesi yoluyla ihracat potansiyelini daha da artırılabilmesi mümkündür. Bu durum rekabette avantajlar yaratmaktadır. Bilindiği üzere, Türkiye’de gıda sanayi işletmelerinin sayıca %95’ini küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ) oluşturmaktadır (Aluftekin and Gunes 2004). Özellikle ülkemizde AB ile uyum çalışmaları ve gümrük birliği, gıda sanayi güçlü Avrupa rekabeti ile karşı karşıya gelinmiştir. Bu durum karşısında gıda sektörünün, yeni koşullara uyum sağlayarak uluslararası pazarda varlığını koruyabilmesi, Avrupa standartlarında üretim, ambalajlama, depolama, dağıtım ve kalite kontrolü yapmasına bağlıdır.

Sektörün rekabet gücü olarak ifade edilen bu kriterden ithalat sızma oranı 1984-2003 yılları arasında %2,67’den %6,80’e yükselmiştir (Çizelge 5).

Çizelge 5. Gıda Sanayinde Rekabet Gücü Değerleri

Rekabet Gücü Kriterleri	1984	1990	1995	2000	2003
İthalat Sızma Oranı	2,67	6,37	7,49	6,25	6,80
Uzmanlaşma Katsayısı	1,08	1,06	1,01	1,02	1,00
Dış Rekabete Açıklık	0,18	0,16	0,15	0,12	0,13
İhracat/İthalat Oranı	6,37	1,73	1,10	1,06	1,02

Not: 1984-1990 yılları DPT plan ve programlarındaki verilerden yararlanılarak hesaplanmıştır. 1995-2003 yılları Kıymaz’dan (2003) yararlanılmıştır.

Sanayi, iç talebi giderek ithalat yoluyla karşılamaktadır. Talebin üretimle karşılama oranı olan uzmanlaşma katsayısı bu dönemde 1,08’den 1,00’e, dış rekabete açıklık 0,18’den 0,13’e, ihracatın ithalatı karşılama oranı ise 6,37’den, 1,02’ye azalmıştır. Görüldüğü gibi sanayideki değişim, gelişmenin tersi yönündedir ve talep artışının karşılama kaynağı ithalata yönelik olarak artmaktadır. Oysa Türkiye önemli potansiyeli ile talebi üretimle karşılayabilecek kaynak ve altyapıya sahiptir. Sektörde dünyaca ünlü olarak üretimde bulunan az sayıda işletme olmasına karşın, büyük çoğunluk küçük ölçeklidir ve rekabette geri düzeydedir.

Sonuç olarak, Türkiye’de gıda sanayinin yapısı ve 1984-2003 yılları arasındaki rekabet gücü, mevcut potansiyeline yeterince yansımamıştır. Bunun sağlanması için sektörde büyük çoğunluğu oluşturan KOBİ’lerde yapısal değişimin sağlanması temel koşuldur.

Gıda sanayinde küçük işletmelerin etkinliklerinin artırılması gerekmektedir. Üretim ve pazarlamanın çeşitli aşamalarında bu işletmelerin kolektif ve dayanışma içinde birlikte hareket etmeleri, sanayinin gelişimini hızlandıracaktır.

Ekonomik istikrarsızlık aşılabildiği ölçüde, yabancı sermayenin ilgisi ortaklıklara dönüştürülerek sanayinin gelişimine etkilerde bulunabilir. Bu durum aynı zamanda işletmelerdeki yönetim eksikliklerini de giderebilir. İşletmelerin uluslararası işbirliğini geliştirmeleri ile yenilikçilik ve ar-ge bilinci artabilir. Ancak büyük yabancı şirketlerin sektördeki faaliyetleri, tarımsal yapının bozulmasına neden olmayacak şekilde düzenlenmelidir. Benzer şekilde özellikle iç piyasalarda küresel şirketlerin egemenliğinin, ulusal firmaların rekabet koşullarını bozmayacak yönde organize edilmesine özen gösterilmelidir. Aksi takdirde ulusal firmaların uzun vadede pazar kayıpları artarak, faaliyetleri sona erebilir ya da etkinlikleri kaybolabilir.

Üretim, işleme ve pazarlama aşamalarında sanayi-üniversite-araştırma kurumları arasında güçlü işbirliğinin yaygınlaştırılması ile yeni teknolojilere dayalı işletme

Silinmiş: ¶

Biçimlendirilmiş: Yazı tipi: 10 nk, Kalın

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Yazı tipi: 10 nk

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil

Biçimlendirilmiş: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil

Biçimlendirilmiş: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil

Biçimlendirilmiş: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil

Biçimlendirilmiş: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Yazı tipi: 9 nk, İtalik

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

eksikliği giderilebilir. Gıda üreticilerine ve ihracatçılara üst örgütleri tarafından yapılacak dış pazar araştırmaları ile elde edilecek tüketici taleplerinin aktarılması yaygınlaşmalıdır.

Dış pazarlardaki yasal düzenlemeler konusunda üretici ve ihracatçılar sürekli olarak bilgilendirilmelidir.

Kaynaklar:

- Albayrak, M. ve Güneş, E. 2004. AB'ye Uyum Ve Rekabet Açısından Türkiye Gıda Sanayinde Kalite Yönetim Sistemi Uygulamaları, 6. Türkiye Tarım Ekonomisi Kongresi, Tokat.
- Aluftekin, B, N. and Gunes, E. 2004. Effectiveness of SMEs in Turkish Economy and Agricultural Industry Sector. International Journal of Management and Enterprise Development (IJMED), Vol. 1, No. 4.
- Dellal, İ. ve Tan, S. 2003. Türkiye' nin Yeni Bin Yılda Kalkınma Stratejisi – Tarıma Dayalı Sanayi ve Rekabet Gücü. TZOB yayını, Ankara.
- DİE 2000. İmalat Sanayi Sonuçları, Ankara.
- DİE 2001. Türkiye İmalat Sanayinde Yoğunlaşma 1992-1996. DİE Yay No:2417, Ankara.
- DİE 2002. Türkiye İstatistik Yıllığı, Ankara.
- DPT 2001. Çeşitli Kalkınma Planları ve Özel İhtisas Komisyon Raporları, Ankara.
- DPT 2002. Kalkınma Plan Öncesi Sosyal ve Ekonomik Gelişmeler, Çeşitli Yıllar, Ankara.
- Ekşi, A. 1992. Türkiye' de gıda sanayinin durumu ve geleceği. Gıda 17 (1), 3 – 6.
- Emiroğlu, M. 2003. Gıda sanayinin dünü, bugünü ve yarını. 3. Gıda Mühendisliği Kongresi, Gıda Mühendisliği Odası yayını, Ankara.
- Güneş, E., Albayrak, M., Gülçubuk, B. 2002. Türkiye'de Gıda Sanayi, Tek Gıda İş Yayınları, Ankara. <http://www.tarim.gov.tr>
- Kıymaz, T. 2003. Gıda sanayi raporu. Gıda Mühendisleri Odası yayını, Ankara.
- TKB 2002. Gıda Envanteri Kayıtları, Tarım ve Köy işleri Bakanlığı Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Ukav, İ. ve Emeksiz, F. 1998. Yoğunlaşma Ölçütleri. Ç.Ü.Z.F. Dergisi 13 (4):167-176, Adana.

Silinmiş: ¶
Biçimlendirilmiş: Yazı tipi: Kalın Değil
Biçimlendirilmiş: Girinti: Sol: 0 cm, İlk satır: 0 cm
Biçimlendirilmiş: Yazı tipi: Kalın Değil
Silinmiş: ¶
Biçimlendirilmiş: Yazı tipi: Kalın Değil
Biçimlendirilmiş: Normal, Girinti: Sol: 0 cm, İlk satır: 0 cm
Silinmiş: ¶
Biçimlendirilmiş: Yazı tipi: 9 nk
Biçimlendirilmiş: Yazı tipi: 9 nk
Biçimlendirilmiş: Yazı tipi: Kalın Değil
Biçimlendirilmiş: Girinti: Sol: 0 cm, İlk satır: 0 cm, Sekmeler: Eskisi 1,69 cm
Silinmiş: ¶
Silinmiş: ¶
Biçimlendirilmiş: Yazı tipi: 9 nk
Biçimlendirilmiş: Normal, Girinti: Sol: 0 cm, İlk satır: 0 cm
Silinmiş: ¶
Biçimlendirilmiş: Yazı tipi: Kalın Değil
Biçimlendirilmiş: Yazı tipi: 9 nk
Biçimlendirilmiş: Yazı tipi: Kalın Değil
Biçimlendirilmiş: Girinti: Sol: 0 cm, İlk satır: 0 cm
Silinmiş: ¶
Biçimlendirilmiş: Yazı tipi: Kalın Değil
Silinmiş: ¶
Biçimlendirilmiş ... [68]
Silinmiş: ¶
Biçimlendirilmiş ... [69]
Biçimlendirilmiş ... [70]
Biçimlendirilmiş ... [71]
Biçimlendirilmiş ... [72]
Silinmiş: ¶
Biçimlendirilmiş ... [73]
Biçimlendirilmiş ... [74]

TÜRKİYE’NİN TARIM VE GIDA DIŞ TİCARET YAPISINDA DEĞİŞİM EĞİMLERİ

Çağrı KÖSEYENER
Dış Ticaret Müsteşarlığı

Tarım sektörünün GSYİH içinde payı 2003 yılı itibariyle % 11,8 seviyesindedir. Bu oran 1998’de % 17,5 seviyesindeydi. Bu düşüş tarım sektörünün gerilemesinden çok sanayi ve hizmetler sektörlerindeki yüksek oranlı artışlardan kaynaklanmaktadır.

Öte yandan, 2003 yılında GSYİH % 5,8 oranında büyürken tarım sektöründe % 2,5 düşüş gerçekleşmiştir. Tarım sektörünün toplam istihdam içerisindeki 2003 yılı payı % 34.6 seviyesindedir.

Toplam 238 trilyon TL ile yabancı doğrudan yatırımlar içerisindeki payı ancak % 2 civarındadır.

Ülkemizde, 78 milyon hektarlık toplam alanın % 36’lık kısmında tarımsal üretim gerçekleştirilmektedir (28 milyon hektar). Bu rakam tüm Batı Avrupa ülkelerinden daha yüksektir. Bütün Batı Avrupa ülkelerinden daha yüksek AB’yi korkutmamızın temel nedenlerinden biri de bu olsa gerek. Bir de Türkiye’de ciddi bir tartışma var, Türkiye kendi kendine yeterli bir ülkeydi, şimdi bu özelliğe sahip değil diyor.

Ekonomi terminolojisinde, “kendi kendine yeterlilik” tüm ürünlerde ülke ihtiyacının karşılanması olarak değerlendirilmemektedir. Türkiye net tarım ihracatçısı ülke olarak OECD tarafından “kendi kendine yeterli” ülke olarak tanımlanmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında Türkiye net ihracatçı bir ülke olarak hala kendi kendine yeterli grupta sayılıyor. OECD raporlarına göre Türkiye hala dünyanın en büyük 10 gıda ihracatçısı ülkesinden biri konumunda.

	2001	2002	2003	2003 (1-8)	2004 (1-8)	DEĞİŞİM
İHRACAT	4,071	3,752	4,845	2,751	3,326	%20,9
İTHALAT	1,552	2,006	2,899	1,988	2,186	% 9.9
FARK	2,519	1,746	1,946	763	1,14	

Tablodan da göreceğiniz gibi 2001 yılından aldık. 2001’de 2.5 milyar dolarlık bir dış ticaret fazlamız vardı. 2002’de 1.7’ye düştü, 2003’te 1.9’a yükseldi. 2003 ve 2004 yılları da ilk sekiz aylık gerçekleştirmeler. 2004’ün yazında bir önceki yıla göre artış kaydettik. Bu artışı kaydetmemizin temel nedeni de rekabet gücümüzün artması değildir maalesef. Asıl temel nedenlerinden birisi Türkiye’nin de diğer ülkeler gibi kontrol bölgesi düzenlememesi gibi tarife dışı önlemlere başvurusudur.

2004 yılında ihracatımızın rekor kırarak 5.5 milyar dolara ulaşması beklenmektedir.

Şimdi dünya tarım ticaretiyle ilgili biraz bilgi sunmak istiyorum. 2002 yılı itibariyle 2003 yılı rakamlarına ulaşamayan 2002 yılı itibariyle 1995 yılı tarımsal ihracat rakamına dünyada ulaşamamıştır. Bunun en temel nedeni bu son 8-10 yılda dünya tarım ürünleri fiyatlarındaki ciddi oranlı düşüşlerdir. Bununla birlikte Türkiye’nin ihracatı da gördüğümüz gibi yüzde 1 seviyesinden 1990 itibariyle 2002 yılında 0.87’ye gerilemiştir. İhracatımız son 10 yıllık süreçte genel olarak ciddi bir artış kaydetmemiştir.

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

ÜLKE	DEĞER	PAY
ABD	55.585.786	0,13
FRANSA	34.518.921	0,08
HOLLANDA	32.516.344	0,07
ALMANYA	26.351.272	0,06
BELÇİKA	18.738.650	0,04
İTALYA	17.453.921	0,04
BREZİLYA	16.725.795	0,04
KANADA	16.474.591	0,04
İSPANYA	16.452.209	0,04
AVUSTRALYA	16.023.801	0,04
İNGİLTERE	14.655.245	0,03
ÇHC	14.472.167	0,03
ARJANTİN	11.022.257	0,02
DANİMARKA	9.790.864	0,02
TAYLAND	8.167.397	0,02
MEKSİKA	7.894.334	0,02
MALEZYA	7.373.520	0,02
YENİ ZELANDA	6.742.314	0,02
ENDONEZYA	6.207.400	0,01
İRLANDA	6.136.839	0,01
HİNDİSTAN	5.521.562	0,01
AVUSTURYA	4.167.227	0,01
HONG KONG	3.516.878	0,01

Bu durumda hangi ülkeler kimler tarım ticaretinden pay alıyor? ABD ve AB tarım ticaretinde başlıca gruplar. Toplam tarım ticareti 442 milyar dolar. ABD 55 milyar dolarla birinci, AB'nin birlik içi ticareti de dahil 180 milyar gibi çok yüksek bir tarımsal ürün ticareti mevcut.

İhracatçı ülkelerle benzerlik arz ediyor genel olarak. ABD 45 milyar dolarla en büyük ithalatçı konumunda. AB15'in birlik içi ithalat dahil toplam 192 milyar dolarlık ithalatı mevcut. İthalatçı ülkelerle, ithalatçı ülkeler arasında önemlilik arz eden ülke Japonya. Japonya tarım üreticisi olmadığı için genelde ithalatçı olarak göze çarpıyor.

- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Biçimlendirilmiş:** Girinti: İlk satır: 0 cm
- ← **Silinmiş:** ¶

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

ABD	45,032,277	0.10
ALMANYA	36,857,294	0.08
JAPONYA	33,627,436	0.07
İNGİLTERE	29,147,986	0.06
FRANSA	25,261,096	0.05
İTALYA	22,191,332	0.05
HOLLANDA	19,473,097	0.04
BELÇİKA	16,222,005	0.04
ÇHC	16,114,271	0.03
İSPANYA	12,953,405	0.03
KANADA	12,711,499	0.03
MEKSİKA	11,615,414	0.03
RUSYA FEDERASYONU	9,387,005	0.02
GÜNEY KORE	8,957,817	0.02
HONG KONG	7,932,958	0.02
İSVİÇRE	5,161,383	0.01
SUUDİ ARABİSTAN	5,141,500	0.01
DANİMARKA	4,995,292	0.01
AVUSTURYA	4,973,062	0.01
İSVEÇ	4,614,158	0.01
MALEZYA	4,300,496	0.01
ENDONEZYA	4,201,488	0.01
PORTEKİZ	4,147,212	0.01
HİNDİSTAN	4,019,438	0.01

Türkiye'den söz etmedik. Türkiye, Avusturya'dan sonra 24. ülke konumunda. Tabii bu tarım ve işlenmiş tarım ürünleri, gıda sektörü dahil. Dolayısıyla OECD'nin 10 büyük gıda ihracatçısı sadece işlenmiş tarım ürünlerini değerlendiriyor.

	1970	1983	1990	2000
TARIM	487	2,55	3,288	3,619
TOPLAM	588	5,728	12,959	27,775
PAY (%)	83	45	25	13

Silinmiş: ¶

Bu 70'lerden bugüne tarım ihracatımızın toplam ihracatımız içerisindeki payını gösteren tablo. 1970'te tarıma dayalı bir ihracat yapımız vardı, yüzde 80 oranında pay alıyordu. 1983'te, ihracata dayalı büyümeye geçiş yüzde 45 seviyesindeydi. 2000 yılı itibariyle yüzde 13'e geriledik.

Bu da 2000-2003 arası, 2000 yılında yüzde 13'ken, 2003 yılında yüzde 10,3'e geriledik. Bunun temel nedeni sanayi sektöründe görülen yüksek oranlı ihracat artışı. Bu eğrinin gelecekte de devam etmesini bekliyoruz ve tarım ihracatının toplam ihracatımıza oranının yüzde 6-7'lere gerilemesini bekliyoruz.

	2001	2002	2003	2003 (1-8)	2004 (1-8)	DEĞİŞİM
İHRACAT	4,071	3,752	4,845	2,751	3,326	%20,9
İTHALAT	1,552	2,006	2,899	1,988	2,186	%9,9
FARK	2,519	1,756	1,946	763	1,140	

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Genelde dünya ticareti içerisinde tarımın payı da bu civarda. Fakat yine tekrarlamam gerekiyor Türkiye'nin ihracatında genel olarak son 10 yıl içerisinde kayda değer bir artış da bulunmamaktadır.

Dünyada ne satılıyor? Neyin ithalatı, ihracatı gerçekleştiriliyor? Ürün sıklığının başında 75 milyar dolar ile sebze ve meyve geliyor. Bunun içerisinde kuru meyveler, bakliyat, meyve suları gibi ürünler de dahil. Onu içecekler ve tütün 59.5 milyar dolarla izliyor. Et ve et ürünleri 46.4 milyar dolar. Hububat 37 milyar dolar. Ekonomik özellikler sebebiyle bizim giremeyeceğimiz çay, kahve, kakaoda 28.7 milyar dolar. Süt ürünleri, yem bitkileri ve bitkisel yağlar diye gidiyor. Bitkisel yağlar için bitkisel yağlar rakamını altındaki yağlık tohumlarla birlikte toplarsak daha anlamlı olacağını düşünüyorum. İkisini bir arada değerlendirdiğimizde 35 milyar dolarlık bir ticaret var.

ÜRÜN GRUPLARI	MİLYAR \$
SEBZE, MEYVE	75
İÇECEKLER VE TÜTÜN	59,5
ET VE ET ÜRÜNLERİ	46,4
HUBUBAT	37,8
ÇAY, KAHVE, KAKAO	28,7
SÜT ÜRÜNLERİ VE YUMURTA	27,2
YEM BİTKİLERİ	20,6
BİTKİSEL YAĞLAR	19,1
YAĞLIK TOHURLAR	15,6
ŞEKER	10
KAKAOLU MAMULLER	8
ŞEKERLİ MAMULLER	4,3

Türkiye ne ihraç ediyor? Tablodan da görüleceği gibi 75 milyar dolarlık gruba giren ürün. Topladığınız zaman 2.5 milyar dolar civarında ediyor. Yani biz meyve sebze grubunda yüzde 15.6 dünyada paya sahibiz. Yani her fasıla düşen hayvansal bitkisel yağların 347 milyon dolar ihracatımız var. Hububata dayalı ürünlerde 239 milyon dolar, şeker mamullerinde 187 milyon dolar. Yan tarafta 2003'ün 2002'ye göre mukayesesini görüyorsunuz. Böyle bir karşılaştırma koydum. Bunun temel amacı da Türkiye'nin tarımsal ürün ihracatının en yüksek olduğu yılın 1997 yılı olması. 2004 yılında umuyoruz 5.2 milyar dolarlık 97 rakamını aşabileceğiz sekiz yıl sonra. Dünyada önemli ticareti olan et mamulleri, etlerde bir ikinci fasıl herhangi bir önemli ihracatımız bulunmamakta.

Silinmiş: ¶

Biçimlendirilmiş: Yazı tipi: 9 nk

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

İKİLİ ADI	1997	2000	2003 -	BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Girinti: İlk satır: 0 cm
	TOPLAM DOLAR	TOPLAM DOLAR	TOPLAM DOLAR	
CANLI HAYVANLAR	82.711.328	2.330.714	821	BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sola, Girinti: İlk satır: 0 cm
ETLER VE YENİLEN SAKATAT	19.138.409	10.981.118	18.71	BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Girinti: İlk satır: 0 cm
BALIKLAR,KABUKLU HAYVANLAR,YUMUŞAKÇALAR,DİĞER OMURGASIZLAR	68.206.913	46.401.627	124,84	BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sola, Girinti: İlk satır: 0 cm
SÜT VE SÜT MAMULLERİ,KUŞ VE KÜMES HAY.YUMURTALARI,BAL VB.	64.329.063	24.234.621	78,44	BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Girinti: İlk satır: 0 cm
CANLI BİTKİLER VE ÇİÇEKÇİLİK MÜSTAHSALLARI	18.966.123	12.956.142	31,48	BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Girinti: İlk satır: 0 cm
YENİLEN SEBZELER VE BAZI KÖK VE YUMRULAR	490.573.552	263.859.557	473,33	BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
YENİLEN MEYVALAR,KABUKLU YEMİŞLER,TURUNÇGİL VE KAVUN KABUĞU	1.308.593.930	1.029.915.061	1391,98	BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
HUBUBAT	77.294.340	224.144.198	56,16	BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
DEĞİRMENCİLİK	309.658.415	101.842.763	139,96	BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
ÜRÜNLERİ,MALT,NİŞASTA,İNÜLİN,BUĞDAY GLUTENİ	400.064.418	157.121.778	347,17	BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
HAYVANSAL VE BİTKİSEL YAĞLAR VE BUNLARIN MÜSTAHSALLARI	63.853.401	44.655.129	31,66	BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
ET,BALIK,KABUKLU HAYVAN,YUMUŞAKÇA VB HAYVANSAL MÜSTAHSARLAR	252.430.914	232.490.454	186,97	BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
ŞEKER VE ŞEKER MAMULLERİ	98.176.918	80.332.247	181,42	BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
KAKAO VE KAKAO MÜSTAHSARLARI	298.428.477	113.145.812	239,00	BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
ESASINI HUBUBAT,UN,NİŞASTA,SÜT TEŞKİL EDEN MÜSTAHSARLAR	616.941.155	485.789.841	671,35	BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
SEBZE,MEYVA,BİTKİ PARÇALARI,SERT KABUKLU YEMİŞ KONSERVELERİ	106.796.498	94.444.281	159,71	BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
YENİLEN ÇEŞİTLİ GIDA MÜSTAHSARLARI	73.032.247	37.765.647	70,42	BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
MEŞRUBAT,ALKOLLÜ İÇKİLER VE SİRKE	682.744.817	491.418.606	418,80	BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
TÜTÜN VE TÜTÜN YERİNE GEÇEN İŞLENMİŞ MADDELER	5.226.618.538	3.619.410.163	4.845,49	BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm

Su ürünleri sektöründe de bir miktar yükseliş var.
Süt, süt mamullerinde bir miktar yükseliş var, 1997 ile karşılaştırıyoruz. Peynir ihracatında önemli bir artış var o grupta. Kesme çiçekte 18 milyon dolardan 31 milyon dolara geldik.

Yedinci fasıl sebzeler, bakliyat dahil bu grupta. 490.573 herhangi bir ilerleme yok.

Meyveler sekizinci fasılda 1 milyar 300 milyon dolar, 1 milyar 391 milyon dolar. Bu rakamın içinde önemli bir kesim fındık ihracatı. Hububat grubunda ihracatımız yok. Değirmencilik ürünlerinde 300 milyon dolardan 139 milyon dolara geriledik. 15'inci fasıl hayvansal, bitkisel yağlarda herhangi bir ilerleme bulunmamakta. 16. fasılda da yine pek artışımız yok.

Şeker, şeker mamulleri. Gördüğünüz gibi 1997 yılında genel olarak sektörlere baktığımızda ihracat yönünden fazla bir ilerleme göremiyoruz. Tabii 97'nin özelliği, özellikle 90'dan sonra Rusya Federasyonu ve BDT ülkelerine yönelik çok ciddi bir ihracat potansiyeli oluştu. Türk tarım sektörü, gıda sektörü bu ülkelere yönelik çok ciddi çapta ihracatlar gerçekleştirdiler.

Ürün bazlı ne ihraç ediyoruz onlardan da söz etmek isterim. Burada fındık 412 milyon dolar gözüküyor ama bu paketlenmiş fındıkları kapsamıyor. Fındık ihracatı yaklaşık 800 milyon dolarlık gelire sahip. Bu yıl daha fazla olacak. Çünkü arzın az olması sebebiyle bir kilonun fiyatı 600 dolarları gördü. 1 milyar dolar civarında bir ihracat geliri elde edebiliriz.

- BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Girinti: İlk satır: 0 cm
- BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sola, Girinti: İlk satır: 0 cm
- BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Girinti: İlk satır: 0 cm
- BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sola, Girinti: İlk satır: 0 cm
- BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Girinti: İlk satır: 0 cm
- BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
- BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
- BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
- BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
- BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
- BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
- BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
- BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
- BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
- BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
- BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
- BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
- BİÇİMLENDİRİLMİŞ: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm
- Silinmiş: ¶
- Silinmiş: ¶
- Silinmiş: ¶
- Silinmiş: ¶
- Silinmiş: ¶

KURU MEYVELER

	2003	DEĞİŞİM
FINDIK*	412 MİLYON \$	% 8
ÜZÜM	184 MİLYON \$	% 17
KAYISI	149 MİLYON \$	% 25
İNCİR	89 MİLYON \$	% 10
ANTEP FISTIĞI	6 MİLYON \$	% -25

BU ÜRÜNLERDE TOPLAM İHRACAT 840 MİLYON \$

* FINDIK İHRACAT RAKAMINA FINDIK MAMULLERİ DAHİL DEĞİLDİR

Üzüm, kayısı, incir, geleneksel kuru meyvelerimiz takip ediyor. Yaş meyvelerde Türkiye'nin en önemli ihrac kalemi yıllardır narenciye ürünleri. Sektörel bazda dikkat çekici, yani tüm tarım sektöründe dikkat çekici en önemli ihracat gelişimini tek ürün kiraz sağladı. Bursa'da Alara Tarım, bodur kiraz ağaçlarını Türkiye'nin her yerine ve kendi tarlalarına ekmek suretiyle kiraz ihracatında çok büyük bir gelişme sağladı. Kiraz ihracatı burada 2003 yılında 78 milyon dolar gözüküyor. Ocak-Eylül itibariyle 100 milyon doları geçmiş dolayısıyla 2004 yılı içerisinde yılda ilk defa bir ürün yaş meyve sebze geleneksel narenciye ürünleri talebinin üzerinde bir ihracat gösterecek.

Silinmiş: ¶

Aynı zamanda sultaniye çekirdeksiz üzümün ihracatında da bir miktar artış var. Şeftali ihracatında artış vardı.

YAŞ MEYVELER

	2003	DEĞİŞİM
MANDARİN	86 MİLYON \$	% 0
KİRAZ	78 MİLYON \$	% 50
LİMON	77 MİLYON \$	% -10
PORTAKAL	58 MİLYON \$	% 4
ÜZÜM	51 MİLYON \$	% 46
GREYFURT	32 MİLYON \$	% 10
ŞEFTALİ	24 MİLYON \$	% 200

BU ÜRÜNLERDE TOPLAM İHRACAT 406 MİLYON \$

SON YILLARDA KİRAZ, ÜZÜM VE ŞEFTALİ İHRACATINDA CİDDİ ORANLARDA ARTIŞLAR GÖZLEMLENMEKTEDİR.

Yaş sebzelerde genel olarak serada üretilen ürünlerin ihracatı gerçekleştiriliyor. Domatesle biber ihracatı düzenli artış kaydediyor. Diğer ürünlerin de seralarda yetiştirilmesi, alternatif ürünler yetiştirilmesi ihracatımızı artırıcı.

Silinmiş: ¶

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

YAŞ SEBZELER

	<u>2003</u>	<u>DEĞİŞİM</u>
DOMATES	88 MİLYON \$	% 26
BİBER	35 MİLYON \$	% 40
SOĞAN	16 MİLYON \$	% 7
PATATES	16 MİLYON \$	% 700
SALATALIK	10 MİLYON \$	% 25
HAVUÇ	7 MİLYON \$	% 133

BU ÜRÜNLERDE TOPLAM İHRACAT 172 MİLYON \$

SERA ÜRETİMİ YAPILAN DOMATES, BİBER İHRACATINDA CİDDİ ARTIŞ GÖRÜLMEKTEDİR. SERACILIĞIN DİĞER ÜRÜNLERDE DE GELİŞTİRİLMESİ İHRACATA BÜYÜK İVME KAZANDIRACAKTIR.

Bakliyat, geleneksel ürünlerimiz. Mercimek, nohut, fasulye bu ürünlerin ihracatında da son 10 yılda çok ciddi bir artış bulunmamakta. Bir dönemde mercimeği paketleme, kapsamında gümrük muafiyeti, ithalat izni verdik. Dış Ticaret Müsteşarlığı olarak 2.5 yıldır bu ürünlere izin belgesi düzenleniyor.

KURU SEBZELER VE BAKLIYAT

	<u>2003</u>	<u>DEĞİŞİM</u>
MERCİMEK	88 MİLYON \$	% 69
NOHUT	83 MİLYON \$	% 66
SEBZE KARIŞIM.	29 MİLYON \$	% 26
FASULYE	22 MİLYON \$	% 83

BU ÜRÜNLERDE TOPLAM İHRACAT 222 MİLYON \$

BAKLIYATTA DAHİLDE İŞLEME İZİN BELGESİ DÜZENLENMEMESİ KARARINDAN SONRA ÜRETİM ESKİ SEVİYELERİNE ULAŞMIŞTIR.

Bu 20'inci fasıl meyve sebze konserveleri. İhracatı düzenli artan tek fasıl belki de. Önemli ürünler kuruyemiş konserveleri. Domates salçası gene tabii 100 milyon dolar.

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

MEYVE-SEBZE KONSERVELERİ

2003

		<u>DEĞİŞİM</u>
KURUYEMİŞ KONS.	193 MİLYON \$	% 9
DOMATES SALÇASI	100 MİLYON \$	% 28
REÇELLER	57 MİLYON \$	% 43
DİĞER MEY.SEB. KONS.	54 MİLYON \$	% 29
KORNİŞON KONS.	51 MİLYON \$	% 16
ZEYTİN KONS.	48 MİLYON \$	% 85
ELMA SUYU	33 MİLYON \$	% 57
DİĞER MEY.SEB. SULARI	31 MİLYON \$	% 210

BU ÜRÜNLERDE TOPLAM İHRACAT 567 MİLYON \$

BU ÜRÜN GRUBUNDA SON YILLARDA DÜZENLİ İHRACAT ARTIŞI GÖZLEMLENMEKTEDİR.

Hayvansal ve bitkisel yağlara geçtiğimizde 2003 yılında zeytinyağında 164 milyon dolar ihracat gerçekleşti. Tabii önemli oranda ihracat artışı görüldü. 2004 yılında ihracatımız yine 50 milyon dolarlar seviyesinde gerçekleşecek.

HAYVANSAL VE BİTKİSEL YAĞLAR

2003

		<u>DEĞİŞİM</u>
ZEYTİNYAĞI	164 MİLYON \$	% 249
MARGARİN	92 MİLYON \$	% 51
AYÇİÇEĞİ	23 MİLYON \$	% 155
SOYA	12 MİLYON \$	% 300
PAMUK	12 MİLYON \$	% 300
MISIR	9 MİLYON \$	% 29

BU ÜRÜNLERDE TOPLAM İHRACAT 310 MİLYON \$

ÜLKEMİZ ZEYTİNYAĞI DIŞINDAKİ ÜRÜNLERDE DAHİLDE İŞLEME İZİNLERİ ÇERÇEVESİNDE İHRACAT GERÇEKLEŞTİREBİLMEKTEDİR.

Değirmencilik ürünlerinde buğday ürünümüz var, ama buğday ürünü maalesef yurtdışından ithal buğdayla gerçekleştiriliyordu. Bu yıl TMO Genel Müdürlüğü iki milyon ton civarında bir alım yapınca şimdi dünya piyasa fiyatlarından bu yıl buğday ununa ve diğer sektörlere vergi kapsamında dünya fiyatlarından malı TMO Genel Müdürlüğü verecek. Bu sayede buğday ithalatı önemli oranda azalacak.

DEĞİRMENCİLİK ÜRÜNLERİ

2003

BUĞDAY UNU	110 MİLYON \$	% 129
BULGUR	17 MİLYON \$	% 42

HUBUBATA DAYALI ÜRÜNLER

2003

		<u>DEĞİŞİM</u>
BİSKÜVİLER	128 MİLYON \$	% 44
GOFRETLER	26 MİLYON \$	% 24
MAKARNALAR	26 MİLYON \$	% 53

BU ÜRÜNLERDE TOPLAM İHRACAT 307 MİLYON \$

BUĞDAY UNU İHRACATI DA İTHALATA BAĞIMLIDIR. İŞLENMİŞ TARIM ÜRÜNLERİNDE İŞE MARKALAŞMA YOLUNDA ÖNEMLİ MESAFE KATEDİLMİŞTİR.

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Makarnada ise 1995’lerde, 94’lerde Amerika çok önemli bir pazardı. Antidamping ziraat ürünleri sebebiyle ABD’deki pazarı kaybettik. 1995 yılından beri makarnada geçmiş rakamlara ulaşamıyoruz.

ŞEKER MAMULLERİ

	<u>2003</u>	<u>DEĞİŞİM</u>
ÇİKLET	62 MİLYON \$	% 9
ŞEKER MAM.	59 MİLYON \$	% 40
ŞEKER	46 MİLYON \$	% 28
LAKTOZ	12 MİLYON \$	% - 8

KAKAO VE MÜSTAHZARLARI

	<u>2003</u>	<u>DEĞİŞİM</u>
ÇİK. VE KAKAO İÇEREN.	124 MİLYON \$	% 57
KAKAO YAĞI	39 MİLYON \$	% 225
KAKAO TOZU	13 MİLYON \$	% 44

BU ÜRÜNLERDE TOPLAM İHRACAT 355 MİLYON \$

Şeker mamullerinde ciklet birinci sırada. Şeker görev zararı ya da stok fazlasını eritmek amacıyla gerçekleştirilen bir ihracat. Şeker çok ciddi problemlerle bir sektör.

Özellikle bu yurt dışından gümrüksüz muafiyetli mal sağladığımız için şöyle düşünün:

Dünya şeker piyasasında fiyatlar 300 dolar civarında. Yüzde 130’luk bir korumamız var ve ithalata izin verirsiniz en kötü ihtimalle 700-750 dolara şeker ithalatı gerçekleştirilebilir. İç piyasada şeker satış fiyatı tonu 1100 dolar. Hiçbir şekilde rekabet gücünüz bulunmamakta. Halihazırda şeker şirketi stoklardan karşılıyor. Eğer sanayicileri 1100 dolara şeker almak mecburiyetinde bırakırsanız, genel olarak ihracatta bisküvi, gofret sanayi, kakaolu sanayi, bütün bu şeker hammaddesi kullanan sanayi için çok büyük bir yıkım olur.

Kakao müstahzarlarında düzenli artış var. Özellikle çikolatalı mamullerde. Bazı firmalar ciddi markalaşma yönünde çaba gösteriyorlar.

Bir de organik ürünler koydum. Gördüğümüz gibi 36 milyon dolar. Yani rakam olarak pek fazla bir şey ifade etmiyor. Ama dünya ticaretinde katma değer olarak çok önemli bir ürün olduğunu söyleyebilirim. Biz 36 milyon dolarlık organik ürün ihracatı gerçekleştirebiliyoruz. Bu sadece gelişmiş ülkelere gidiyor. Bu ürünler de üzüm, incir, kayısı, geleneksel ürünlerimiz.

Biçimlendirilmiş: İki Yana Yasla

Silinmiş: ¶

ORGANİK ÜRÜNLER (000 \$)

	2001	2002	2003
KURU ÜZÜM	4,811	5,676	7,056
KURU İNCİR	4,739	5,537	5,166
KURU KAYISI	2,781	4,044	4,734
İÇ FINDIK	41	31	4,508
ELMA SULARI	138	456	3,000
TOPLAM İHR.	21,673	26,253	36,933

İHRACATIN BÜYÜK BÖLÜMÜ AB ÜYESİ ÜLKELERE GERÇEKLEŞTİRİLMEKTEDİR.

İhracatta başlıca ülkeler Almanya yüzde 14.4’le birinci sırada. İtalya 6.8’le iki, ABD’de de 5.8’le üçüncü sırada. Rusya Federasyonu’nda son yıllarda bir miktar artış var.

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

İHRACATTA BAŞLICA ÜLKELER VE İHRACAT ARTIŞ ORANLARI

	<u>2003</u>	<u>PAY</u>	<u>DEĞİŞİM</u>
ALMANYA	700 MİLYON \$	% 14,4	% 15,7
İTALYA	333 MİLYON \$	% 6,8	% 50,5
ABD	284 MİLYON \$	% 5,8	% 20,4
RUSYA FED.	256 MİLYON \$	% 5,2	% 36,4
İRAK	233 MİLYON \$	% 4,8	>% 100
HOLLANDA	216 MİLYON \$	% 4,8	% 23,9
İNGİLTERE	208 MİLYON \$	% 4,2	% 18,7
FRANSA	203 MİLYON \$	% 4,1	% 22,2
SUUDİ ARAB.	181 MİLYON \$	% 3,7	% 14,2

ÖNEMLİ PAZARLARIMIZA YÖNELİK İHRACATIMIZ
CİDDİ ORANLARDA ARTIŞ GÖSTERMİŞTİR.

Şimdi biraz da ithalatla ilgili gelişmeleri göstermeyi düşünüyorum.

Toplam ithalat içindeki payı yüzde 4 civarlarında. 2003'te 2.8 dolarlık ithalat gerçekleştirdik. İthalatta başlıca kalemlerde hammadde tedarikçisi konumundayız. Hububatta açığımız var ve hayvansal ve bitkisel yağlarda açığımız var. Bu iki kalemden ikincisini bir arada toplarsanız 1.5 milyar dolar civarında bir ithalatımız var.

İTHALATTA BAŞLICA KALEMLER

2003

HUBUBAT GRUBU	696 MİLYON \$
HAYV. VE BİTK. YAĞLAR	495 MİLYON \$
YAĞLI TOHUM VE SAN. BİTK.	471 MİLYON \$
KAKAO VE KAKO MÜSTAHz.	199 MİLYON \$
TOPLAM İTHALAT	2,889 MİLYON \$

ÜLKEMİZ TARIM ÜRÜNLERİNDE HAMMADDE
İTHALATÇISI KONUMUNDADIR.

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

İTHALATTA BAŞLICA KALEMLER 2003

HUBUBAT

		<u>DEĞİŞİM</u>
EKMEKLİK BUĞDAY	275 MİLYON \$	% 86
MISIR	275 MİLYON \$	% 106
PİRİNÇ/ÇELTİK	121 MİLYON \$	% 40
ARPA	16 MİLYON \$	% 554

İTHALATTA BAŞLICA KALEMLER 2003

HAYV. VE BİTK. YAĞLAR

		<u>DEĞİŞİM</u>
PALM YAĞI	193 MİLYON \$	% 47.3
SOYA YAĞI	73 MİLYON \$	% 1.3
MISIR YAĞI	69 MİLYON \$	% 11.2
AYÇİÇEĞİ	54 MİLYON \$	% 3.8

YAĞLI TOHUM VE SAN. BİTKİ

		<u>DEĞİŞİM</u>
SOYA FAS.	231 MİLYON \$	% 56
AYÇİÇEĞİ TOHUMU	147 MİLYON \$	% 250
SUSAM TOHUMU	43 MİLYON \$	% 26

Hayvansal, bitkisel yağlarda, soya yağı, mısır yağı ve ayçiçeği ithal ediyoruz. Yağlı tohum, sanayi bitkileri. Tohumlarda da soya fasulyesi, ayçiçeği tohumu ve soya tohumu ithal ediyoruz.

Şimdi bu bölüm önemliydi ama biraz kısa geçmek zorunda kalacağım. DTÖ'de son gelişmelerle ilgili. Türkiye'nin 44 mal grubunda ihracat sübvansiyonu uygulama imkanı bulunmakta. Bu sübvansiyon hakkı 1986, 1990'da ihracat sübvansiyonu uygulayan ülkelere verildi. Dolayısıyla en uygun ülkenin uluslararası mevzuatta sübvansiyon uygulama hakkı yok. Sadece 25 ülkenin hakkı var, bu ülkelerden bir tanesi de Türkiye.

DTÖ Yeni Tarım Müzakerelerinde geline nokta başlangıç beklentilerimizin üzerinde gümrük vergisi indirimini öngörmektedir. Sektörün ancak gümrük vergileriyle korunabildiği dikkate alındığında bu çok olumsuz bir gelişmedir. Sektörde maliyet düşürücü ve kalite artırıcı tedbirlerin süratle alınması gerekmektedir.

Vergi korumalarının azalacağı bir ortamda iç destek mekanizmalarının geliştirilmesi ve desteklerin artırılması büyük önem arz etmektedir.

31 Temmuz'da DTÖ'de bir maslak metin kabul edildi. Gazetelerde bununla ilgili haberleri okumuşsunuzdur. Dünyada ihracat sübvansiyonlarının yüzde 85-90 civarı AB tarımına uygulanıyor. Toplam ihracat sübvansiyonu 4 milyar dolar, 3 milyar dolardan fazla bir kısmını Avrupa uyguluyor. AB de ihracat sübvansiyonlarının kaldırılmasını kabul etti. Dolayısıyla belirli bir süreçte bu müzakerelerin uygulama döneminin sonunda ihracat sübvansiyonları tümünden kaldırılacak.

1995-2004 yılları arasında gümrük vergilerinde her bir üründe %10'dan az olmamak kaydıyla ortalama % 24 indirim mükellefimiz bulunmaktadır.

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

31 Temmuz'da taslak metinde bant yaklaşımı dediğimiz yaklaşım kabul edildi. Yani tarifelerde yüksek oranlı indirim. Şöyle düşünün. Beşer ayda alın bantları. Gümrük vergisi 0-25, 25-50 olacak; 50-75, 75-100 diyelim. Yüzde 100'den daha fazla olduklarında daha yüksek vergi indirimi olacak. Tabii Türkiye'de et, süt ürünlerinin, et ürünlerinde yüzde 150-200 korumamız var. Muzda bile yüzde 170 korumamız var. Dolayısıyla bazı ürünlerde ciddi oranda indirim yapmak mecburiyetinde kalacağız ve bu bazı sektörlerde çok ciddi sorunlar yaratacak. Bu gelişmenin çok titiz şekilde değerlendirilmesi lazım.

Tabii vergi korumaları azaldığı zaman gümrük vergileriyle korumadığımız zaman diğer koruma mekanizmalarının bir an önce yürürlüğe konması, geliştirilmesi çok büyük önem arz ediyor.

Genel olarak tarım sektöründe yapısal programlarla ilgili özetle şunları sıralayabilirim;

Tarım işletmelerinin önemli bir kısmının 50 dekadardan küçük işletmelerden oluşması ve bu işletme arazilerinin parçalı ve dağınık olması.

Sözleşmeli üretimin henüz yeterince yaygınlaşmamış olması, dolayısıyla ihracata yönelik ürün arzında sorun yaşanması.

Özsermaye yetersizliği sonucunda teknolojik gelişmelerin takip edilememesi, buna bağlı verim düşüklüğü.

Üretici örgütlenmesinin henüz yeterince gelişmemiş olması.

Birinci sınıf tarım arazilerinin tarım dışı amaçlara açılması

Dış ticaretimizde karşılaşılan sorunlar ise;

Uluslararası standartlara ve tüketici tercihlerine uygun üretim yapılamaması ve dış pazarlarda karşılaşılan yoğun rekabet.

Uluslararası piyasalarda gelişmiş ülkelere uygulanan yüksek oranlı sübvansiyonlar, ihracat kredi ve garanti sistemleri ve iç destekler.

Karayolu taşımacılığının dışında, alternatif olabilecek diğer taşımacılık imkanlarından yeterince yararlanılamaması.

Bitki ve Hayvan Sağlığı Sorunlarının Giderilememesi.

Limon, demoraj ve nakliye ücretlerinin yüksek oluşu.

Ülkemiz ihracatının finansmanında kaynak yetersizliği.

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 1,25 cm

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

Biçimlendirilmiş: Madde İşaretleri ve Numaralandırma

Silinmiş: ¶

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 1,27 cm

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

Silinmiş: ¶

Biçimlendirilmiş: Girinti: Sol: 2,52 cm, İlk satır: 0 cm

Oturum Başkanı Prof. Dr. Gürol ERGİN: Teşekkür ediyorum Sayın KÖSEYENER. Üçüncü konuşmacımız Sayın İlker TANIK. Sayın TANIK 1951 İzmir doğumlu. İlk, orta, lise öğrenimini İzmir'de yaptıktan sonra Ankara'da Eczacılık Fakültesini bitirdi. 15 yıldan bu yana Un Sanayicileri Derneği Genel Sekreterliğini yapmaktadır. Bir dönem de Ankara Ticaret Borsası Yönetim Kurulu Başkanlığı yapmıştır. Buyurun sayın TANIK. Sizin konunuz da Un Sanayindeki Sorun ve Olanaklar. Buyurun efendim.

UN SANAYİNDE SORUNLAR ve OLANAKLAR

Silinmiş: ¶

İlker TANIK
Un Sanayicileri Derneği

Dünya Gıda Günü'nde hepimizi saygı ile selamlar, bütün dünyamız için, bütün insanlar için sağlıklı, yeterli, ekonomik yönden erişilebilir gıdalar dilerim. Değerli konuklar gıda yönünden kendi kendine yeterli olmak gibi nereden çıktığı belli olmayan bir kavramın yıllarca tartışıldığı bir ülkede un sanayimizin sorunları ve daha da fazlası ile olanakları ile ilgili kısa bilgiler vermek istiyorum. Un sanayimizin hedefi ülkemizde üretilen buğdayla hem iç tüketimi en sağlıklı, en ekonomik şekilde karşılamak ve hem de dünya ikincisi olduğumuz un ihracatında daha üst noktalara gelmektir. Ancak bu, bugün için hedefdir, ulaştırılması için çalışılması gereken bir durumdur. Kendi kendimize yeterli olmak un sanayimiz için asla bir hedef değildir. Buğdayda ve unda ithalat ile ihracat ile Dünya Ticaret Örgütü ve Avrupa Birliği kararları ile dengeleri sağlamak dünyada olacak değişimlere zamanında uyum sağlamak bu hedefin en önemli ulaşım noktalarıdır.

Yurdumuzun ilk sanayi kuruluşları olarak modern un fabrikaları yirminci yüzyılın başlarında faaliyete geçmiş ve yüzyılın sonunda teknolojesi, kapasitesi bilgi birikimi ve yetişmiş insan gücü ile dünyanın sayılı un sanayileri arasında yerini almıştır. Dünya un ticaretinde Avrupa Birliği'nden sonra ikinci ihracatçı ülke olmuştur. Bu gelişime paralel olarak, sivil toplum örgütleri yapılanması da 1980'li yıllarda başlamış ilk olarak bölgesel olarak kurulan un sanayicileri ve değirmenciler dernekleri günümüzde un sanayicileri federasyonu yapısına kavuşmuştur.

Bu yılın başında kuruluşu tamamlanan ve Aralık 2004 ayında ilk genel kurulunu yapacak olan Un Sanayicileri Federasyonumuz 6 derneğin bir araya gelmesi ile yurt genelinde faaliyet göstermektedir. Bu dernekler,

Merkezi Ankara'da 260 üyeli Un Sanayicileri Derneği

Merkezi Tekirdağ'da 57 üyeli Marmara Bölgesi Un Sanayicileri Derneği,

Merkezi Konya'da 56 üyeli Konya Orta Anadolu Un Sanayicileri Derneği

Merkezi Gaziantep'te 53 üyeli Güney Doğu Un Sanayicileri Derneği

Merkezi Adana'da 35 üyeli Çukurova Un Sanayicileri Derneği

Merkezi Samsun'da 33 üyeli Karadeniz Un Sanayicileri Derneği'dir.

Silinmiş: ¶

Biçimlendirilmiş: Girinti: Sol:
1,25 cm, İlk satır: 0 cm

1990'lı yılların başlangıcında yaklaşık 500 fabrika varken geçen yıl 1091 un fabrikası tespit edilmiş ve toplam kapasitelerinin 35 milyon ton yıllık buğday işleme kapasitesine ulaştığı görülmüştür..

Bu kapasite sayıları neyi ifade ediyor diye incelersek: 35 milyon ton yıllık buğday işleme kapasitemizin ancak üçte birini kullanıyoruz. Kullanmadığımız atıl kapasitemiz yıllık 23 milyon ton kadar. Bu atıl kapasite dünya ölçeğinde neyi ifade ediyor dersiniz: Bütün dünya un ticareti yıllık 7 – 8 milyon ton kadar. Bir başka deyişle: Türkiye'nin atıl durumdaki buğday işleme kapasitesi bütün dünyada yapılan un ticaretinin üç misli. Dünya ikincisi olduğumuz ihracat miktarı ise yurt içi kullanımının sadece % 6 – 7'si kadar.

Buğdayda durumumuz nedir dersiniz: İklim koşullarına ve ekim alanlarına göre değişmekle birlikte son otuz yılda buğday üretimi ikiye katlanmış durumda. 1970 yılında on milyon tonluk üretim 2000 yılında 21 milyon tona erişmiş, bu yılki hasat tahminleri ise 21 milyon tonun üzerinde.

Son on yılın verilerinde ise 18 milyon ton ile 21 milyon ton arasında üretim görülmekte. Toplam buğday değerlendirmesinde ise Türkiye net buğday ihracatçısı durumundadır. Yıllara göre ithalat rakamları da yıllık 2,5 milyon tona kadar çıkmakta ancak tabloda sadece buğday rakamları gösterilmekte buğdaydan elde edilen un,

makarna, bisküvi ve bulgur ihracatı ile buğday ve buğday eşdeğeri ürünlerinde ticaret dengemiz hem miktar ve hem de değer olarak artı vermektedir.

Buğday üretiminin son on yıllık gelişmesi de grafikte görülmektedir. Dikkat edilirse genellikle ekim alanına bağlı olmakla beraber çift yıllarda daha fazla ürün elde edilmektedir.

Buğday Türkiye için çok önemli bir gıda kaynağıdır. İnsanlarımızın enerji ihtiyacının % 44'ü buğday unundan yapılmış ekmekten, toplam % 58'i ise bütün tahıllardan elde edilmektedir. Ekmek, makarna, bulgur, bisküvi olarak kişi başına yıllık tüketim 220 kg civarındadır.

EKMEK SANAYİMİZİN YAPISINA KISACA BAKARSAK

Ekmek ülkemizde yaklaşık 35 bin fırında üretilmektedir. Bu fırınların kapasitesi 100 – 500 kg ile 275 ton günlük un işleme kapasitesi arasında değişmektedir. Küçük mahalle fırınları azalırken, varolan fırınların kapasiteleri artmakta ve daha modern hale gelmektedirler. Başta İstanbul ve Ankara olmak üzere Halk Ekmek fabrikaları da tünel tipi fırınlarla yüksek kapasitede ekmek üretmektedirler. İstanbul Halk Ekmek üç tesiste günde 200 gramlık 1 milyon 800 bin, Ankara Halk Ekmek ise tek tesiste 1 milyon 250 bin ekmek üretmektedir. DPT verilerine göre 2002 yılında 10 milyon 250 bin ton, 2003 yılında 11 milyon 370 bin ton ekmek üretimi vardır. 2002 yılındaki bu üretim ile kişi başına düşen yıllık ekmek tüketimi 178 kilo, 2003 yılında ise 179 kilodur.

Sizlere buğday, un ve ekmek sanayimiz ile ilgili kısa bilgiler vermeye çalıştım. Un ve ekmek sanayimiz Avrupa'nın en pahalı buğdayından, Avrupa'nın en ucuz ekmeğini halkımızın kullanımına sunmaktadır. Teknolojimiz her geçen gün daha da gelişmekte pazar çeşitlenmektedir. En önde gelen görevimiz hijyenik koşullarda sağlıklı gıdaların en ekonomik koşullarda sunulmasıdır. Sorumluluk biz üreticilerde ve kontrol birimlerindedir. Ancak, gazetelerde çıkan, "Bu ekmek kanser eder" başlıklı yazılara bakarak, halkımızın en önemli gıda maddesi ekmeğin, bilimsel verilerden uzak bir şekilde sadece sansasyon yaratmak amacı ile sağlığa zararlı, özellikle de kanser yapan bir gıda olarak gösterilmesinin de bir sorumluluğu olması gereğine ve bu gibi davranışların da önlenmesi gereğine inanmaktayım.

Ekmeğinizden korkmayınız. Bu ekmek hiçbir zaman kanser etmez.....

Biz gelecek için güven duyuyoruz. Un sanayimizin bilgisi, kapasitesi, teknolojisi, deneyimi ve özellikle yetişmiş dinamik insan gücü ile dünyada ilk sıraya gelecek düzeydedir. İstenilen sadece ve sadece uygun kalitedeki hammaddenin, dünya fiyatları ile elde edilebilmesidir. Fransız araştırmacılar tarafından Ülkemizde beş ay kalınarak yapılan bir araştırmanın kapak özetinde söylendiği gibi: AB içinde veya dışında Türk buğday pazarı zinciri, kendisini dünyaya adapte edecektir.

Türkiye terminal bir ülke olarak hem kendi ülkesi insanının ihtiyacını karşılayacak, hem de ithalatı ve ihracatı ile dünya ülkeleri pazarlarında hak ettiği yeri alacaktır.

Tekrar Dünya Gıda Günü'nü kutlar hepinize saygılarımı sunarım.

Oturum Başkanı Prof. Dr. Güröl ERGİN: Şimdi Sayın Serdar SARIGÜL, "Makarna Sanayinde Sorun ve Olanaklar" konusundaki bildirisini sunacak. Sayın SARIGÜL, 1961 İstanbul doğumlu. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Biyolojik Bilimler Bölümünden mezun. Daha sonra İngiltere'de pazarlama öğrenimi görmüş ve sırasıyla Ünilever, Bayer ve Jilet gibi uluslararası şirketlerde üretim, satış, pazarlama ve yönetim alanlarında yurt içi ve yurt dışında mühendislik görevi yapmıştır. Halen Filiz Gıda'da Genel Müdür ve Yönetim Kurulu üyesi olan Sayın SARIGÜL aynı zamanda Türkiye Makarna Sanayicileri Derneği'nde Yönetim Kurulu Başkanlığı yapmaktadır. Buyurun efendim.

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Silinmiş: ¶

MAKARNA SANAYİİNDE SORUNLAR ve OLANAKLAR

M. Serdar SARIGÜL
Makarna Sanayicileri Derneği

“Dünya Gıda Günü” münasebetiyle tertip etmiş olduğunuz “Tarladan Sofraya Gıda Güvenliği” sempozyumunda, makarna sektörü ile ilgili konuşma fırsatı vermenizden dolayı şahsım ve sektörüm adına teşekkür ederim.

Bilindiği üzere makarna, tahıl ürünleri içerisinde çok eskiden beri bilinen ve dünyada yaygın olarak tüketilen gıda ürünlerinden biridir.

Silinmiş:

Sektör olarak kaliteye ve hijyene verdiğimiz önem çeşitli kuruluşlar tarafından onaylanmış ve belgelenmiştir. Sektördeki tüm firmalar gıda güvenliğine gereken hassasiyeti göstermekte ve herhangi bir aksama olduğu noktalarda Derneğimiz bu konuda gerekli uyarıları yapmaktadır. Derneğimiz dört yıldan beri 45 günlük periyotlarla piyasadan sektörde yer alan firmaların ürettikleri makarnalardan numuneler alarak TSE Makarna Standardı (TS 1620) ve Türk Gıda Kodeksi Makarna Tebliği'ndeki esaslara göre analizlerini yapmakta ve ürünlerin TS 1620 standardına ve TGK Makarna Tebliği'ne uygunluklarını kontrol etmekte, ürünleri uygun olmayan firmaları ikaz etmektedir. Bu uygulama neticesinde makarna kalitesi yükselmiştir. Türk makarnası tüm dünya üreticileri ile kalite açısından rahatlıkla rekabet edebilecek düzeydedir. Derneğimiz sektörün ürün kalitesini daha yukarılara çekmek için bu uygulamaya önümüzdeki dönemlerde de sürdüreceğiz ve çalışmalarına devam edecektir.

Silinmiş:

Makarnanın sanayi olarak Türkiye'ye girişi tarihi 1922'dir. Bu tarihten de anlaşılacağı üzere Türkiye'de irmik ve makarna tesisleri ilk kurulan gıda sanayi dallarından birisidir.

Silinmiş:

1950 yılına kadar üretim küçük kapasiteli tesislerde yapılmış, 1960 yılından itibaren fabrika sayısı ve dolayısıyla üretimde artışlar olmuştur. Özellikle 1970'li yıllarda büyük fabrikaların açılmaya başlaması ve 1980'li yıllarda yeni fabrikaların yanı sıra diğer fabrikaların da kurulu kapasitelerini artırmaları sonucunda; 1960 yılında 30.000 ton olan kurulu kapasite, 1970 yılında 100 bin ton/yıl, 1980 yılında 250 bin ton/yıl, 1995 yılında 600 bin ton/yıl'a yükselmiş olup, 2000 yılında yaklaşık 900.000 ton/yıl ve 2004 yılına bakıldığında 1 milyon ton/yıl'ı aşmış bulunmaktadır. Sektörde mevcut üretim tesisleri coğrafi olarak makarnalık buğdayların üretim bölgelerinde yoğunlaşmaktadır.

Silinmiş:

Gaziantep, en önemli üretim bölgesi olup, mevcut üretim kapasitesinin % 40'ı burada bulunmaktadır. Diğer önemli bölgeler de %30 üretim kapasitesiyle Orta Anadolu ve % 23 ile Ege Bölgesi'dir.

Silinmiş:

Makarnanın Türkiye'de üretimi 26 fabrikada yapılmakta olup bunlardan 22'si faal olarak çalışmaktadır. Bu fabrikaların tamamı özel sektöre aittir.

Silinmiş:

Makarna sektöründe halen 3.000 kişi istihdam edilmektedir. Diğer bir ifade ile ülkemizde 3.000 aile geçimini makarna üretiminden sağlamaktadır.

Silinmiş:

Türk makarna fabrikaları gerek teknolojik olarak ve gerekse üretim kalitesi olarak dünyadaki rakipleriyle rekabet edebilecek düzeydedir. Özellikle dış pazarlarda pay sahibi olan üreticilerimiz oldukça modern 2000'li yılların teknolojisine ait bilgisayar destekli entegre tesislere sahiptirler.

Silinmiş:

Türkiye'deki tüm makarna fabrikaları üretimleri için gerekli olan irmiği kendileri üretmektedir. Avrupa üreticilerinde yaygın olmayan bu sistem Türk üreticilerimize öncelikle düşük maliyet, standardizasyon, araştırma-geliştirme ve yüksek kalite gibi avantajlar sağlamaktadır.

Silinmiş:

Bilindiği üzere makarnanın ham maddesi “DURUM BUĞDAYI”dır. Genetik yapısı nedeniyle çok sert ve karotenlerden dolayı kehribar sarısı renkli, protein açısından zengin olmasından dolayı camsı görümlü (züccaci) bir buğday çeşididir.

Silinmiş:

Sektör, hammaddesinin hemen hemen tamamını yurt içinden satın almaktadır. Böylece makarnalık buğday üreticisini de desteklemektedir.

Bugün buğdaydan yapılan sanayi ürünleri içerisinde tüketim miktarı bakımından makarna, besin değerinin yüksekliği, kolayca hazırlanması, çeşitliliği ve uzun süre muhafaza edilebilirliği gibi özelliklerinden dolayı dünyada özellikle son yıllarda ekmek tüketimine oranla hızla artmaktadır. Bu nedenle makarna, ülkemizde de gelecek vaat eden gıda sanayi ürünleri arasında yer almaktadır.

Durum buğdayının öğütülmesi sonucu elde edilen irmik ile üretilen makarna yapısında bulunan kompleks karbonhidratlar ve protein açısından oldukça zengin olmasından dolayı diyet uzmanlarına göre kaslar ve beyin için ideal bir besindir.

Makarna ürünleri kolesterol içermez. Kepek katkılı makarnalar kolesterol düşürücü rolüyle kalp-damar hastalıklarını önleyici etki yapmaktadırlar.

Silinmiş:

Ancak kaliteli, besin değeri yüksek ve sağlıklı bir gıda olmasına rağmen makarna, ülkemizde yeterince tüketilememektedir.

Silinmiş:

Dünyada kişi başına makarna tüketiminde 28 kg. ile İtalya ilk sırada yer almaktadır. Bunu 13 kg. ile Venezüella ve 11,7 kg. ile Tunus izlemektedir. Komşumuz Yunanistan'da ise kişi başı yıllık tüketim 8,7 kg'dır.

Silinmiş:

Türkiye'nin kişi başına yıllık makarna tüketimi 1990'lı yılların başında 4,3 kg. iken halen 5,4 kg'a yükselmiştir. Hedefimiz bunu 8 kg'a çıkarmaktır.

Silinmiş:

Bu hedefe ulaşabilmek için; tüketim arttırıcı önlemler üzerinde Türkiye Makarna Sanayicileri Derneği koordinasyonunda çalışmalar başlatılmıştır.

Silinmiş:

Nitekim günlük karbonhidrat ihtiyacını ekmekten karşılayan Türk halkı, makarnayı gerek bulgur ve gerekse pirinç pilavında olduğu gibi ana yemek kabul etmemektedir. Ancak son yıllarda hızlı nüfus artışı, makarnanın ekonomik olması, pazarlama ve ulaşım olanaklarının artması, hızlı kentleşme sonucu çalışan kadınların hazır gıdaları tercih etmelerinin makarna tüketimini arttıracığı beklenilmektedir.

Silinmiş:

Toplam kurulu kapasitesi yıllık 1 milyon tonu aşan makarna sektöründe, üretim kapasitesindeki artışla talepteki artış aynı paralelde gerçekleşmediğinden kapasite kullanım oranı da sürekli düşmüştür. 1995 yılında % 69 olan kapasite kullanım oranı 2000 yılındaki ekonomik krizle % 41'e kadar inmiş olup halen bu oran % 49'lar seviyesindedir.

Silinmiş:

Toplam Türkiye üretim rakamlarına baktığımızda ise 1995 yılında 411.000 ton, 2000 yılında 373.000 ton ve 2000 yılından itibaren ihracatın desteği ile yükselen bir trend ile 2004 yılına gelindiğinde 490.000 ton seviyelerinde bir üretim gerçekleştirileceği beklenmektedir.

İç talebe baktığımızda ise yıllara göre yine yükselen bir trend ile 2004 senesinde tahmini 380.000 ton civarlarında olacağı görülmektedir.

Silinmiş:

Atıl kapasiteyi daha iyi değerlendirmek için sektör ihracata büyük önem vermektedir ve bilindiği gibi Türkiye'nin makarna üretimi tüketim ihtiyacının tamamını rahatlıkla karşılayacak düzeyde olduğundan ithalat çok az yapılmaktadır.

1970 yılında 13 ton ile ihracata başlayan makarna sektörü özellikle 1985 yılında Rusya ve B.D.T. pazarına, 1987 yılında da A.B.D. pazarına girmiş ve 1990 yılından itibaren 48 bin ton olan ihracat 1994 yılında 85 bin tona, 1995 yılında 111 bin tona ve 1997 yılında da 136 bin tona ulaşmıştır.

Silinmiş:

İhracatta % 82'lik payla en büyük pazarımız olan Rusya'da yaşanan ekonomik krizle ihracatımız önemli ölçüde etkilenmiştir. Ayrıca 1996 yılında ABD'nin uygulamaya koyduğu yüksek anti-damping ve telafi edici vergiler ile AB ile yapılan ve 01.01.1996 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği Anlaşması sonucu Türk makarnasına uygulanan 2,5 milyon Euro yıllık değer kotasıyla karşılıklı ihracatın sınırlandırılması ihracatımızı 1999 yılında 25.800 ton seviyesine indirmiştir.

Silinmiş:

Tek pazara yönelmenin sıkıntısını ve zararını gören makarna sektörü yaşadığı bu olumsuzluklar sonucunda yeni pazar arayışlarına yönelmiştir. 2001 yılından itibaren

Silinmiş:

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

sektör yeni pazarlar aramaya başlamış ve bunun sonucunda ihracatımız 36 bin tona, 2002 yılında 49 bin tona ve 2003 yılında da 68.450 tona yükselmiştir.

Son yıllarda ihracatımız Dubai, Japonya ve Kuzey Afrika ülkeleri başta olmak üzere dünyada 90 ülkeye ihracat gerçekleştirilmiştir.

2003 yılı ihracatımızı kıtalara göre değerlendirirsek;

Asya	41.740 ton
Afrika	12.719 ton
Avrupa	7.020 ton
Amerika	6.720 ton
Avustralya	+ <u>220</u> ton
Toplam	68.450 ton olmuştur.

Açtığımız yeni pazarlarla 2004 yılı ihracatımızın 110 bin tonu aşması beklenmektedir. İlk 6 aylık gerçekleşen rakam 57.000 ton'dur. 2005'de ise çalışmalarımızı aynı hızla sürdüreceğiz. Böylece dünya ticaretinde makarna ihracatında Türkiye'nin önemini devam etmesini sağlayacağız. Gümrük Birliği Anlaşmasıyla halen uygulanmakta olan 2,5 milyon Euro/ton değer kotası ve karşılıklı olarak alınan tarım payı adı altındaki 106,7 Euro/ton verginin karşılıklı sıfırlanması ve değer kotasının kaldırılması yönündeki talebimizin kabul edilmesi halinde ve yeni pazarların/ülkelerin arttırılmasıyla önümüzdeki yıllarda ihracatımızda fevkalade artışlar olacaktır.

Makarna sektörü olarak Türk durum buğdayını işleyerek ve ihracat miktarlarımızı arttırarak ülkemize katkıda bulunmayı hedefliyoruz.

Oturum Başkanı Prof. Dr. Gürol ERGİN: Sayın SARIGÜL'e teşekkür ediyorum ve öyle tahmin ediyorum ki, sayın SARIGÜL'ün Mustafa SARIGÜL'le de bir akrabılığı yok galiba değil mi? Değerli izleyiciler bu oturumun son konuşmacısı sayın İsmail Hakkı ERDOĞDU. Sayın Dr. ERDOĞDU 1948 Karaman doğumlu. 1971 yılında Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesini bitirip 1974 yılında Tarım Bakanlığı Yem Tescil ve Kontrol İşleri Genel Müdürlüğü ve buna bağlı laboratuvarında görev yaptı. 12 yıllık çalışma sonunda özel sektöre gitti. Yem fabrikası ve Köy-Tür Holding yem üretim direktörlüğü yaptı. Halen Türkiye Yem Sanayicileri Birliği Genel Sekreterliği görevini yürütmektedir. Buyurun efendim.

TÜRKİYE KARMA YEM SANAYİ

Dr. İ. Hakkı ERDOĞDU
Zir. Yük. Müh. Uğur İLKDOĞAN
Türkiye Yem Sanayicileri Birliği

1- Giriş

Uluslararası düzeyde, ülkelerin gelişmişlik düzeyinin tespitindeki kriterlerden birisi de, o ülkede kişi başına düşen hayvansal ürünlerin miktarıdır. Ülkemizde insanımızı doyurmada probleminiz olmamasına karşın, dengeli beslenmesi açısından kişi başına düşen et, süt ve yumurta miktarı ile bu gıdaların güvenliği ve güvenilirliği konusunda yeterli düzeyde olduğumuzu söyleyemeyiz.

Geleceğimizin garantisi olan genç nüfusumuzun, toplam nüfus içindeki payının ve nüfus artış hızının, gelişmiş ülkelere göre yüksek olması, dengeli beslenmeyle ilgili problemlerimizi bir an önce ve hızlı bir şekilde çözüme kavuşturma mecburiyetinde olduğumuzu ortaya koymaktadır.

Dünyada artık, gıda ile yem birlikte anılmaktadır. Uluslararası alanda yem ile gıda arasındaki ilişki “Yem’den Gıda’ya (Feed to Food)” cümlesiyle sloganlaşmıştır. Ülkemiz için de bu geçerli ve zorunlu olmalıdır. Hele ki; AB üyeliği için içerisine girdiğimiz şu son dönemde, hayvancılık ile ilgili uyum paketinde karma yem ön plana çıkmaktadır. AB standartlarına ulaşmak bizim insanımızın da hakkı olduğu, “Tarladan Sofraya Gıda Güvenliği” sistemi konusunda AB’nin epey yol aldığı, hayvancılık işletmelerinde girdilerin %70’inin yem olması nedeniyle, Karma Yem’in bu sistem içinde potansiyel bir risk teşkil ettiği görüşlerin yaygınlaşması düşüncesinden hareketle; gerekli diğer düzenlemeleri yapmanın yanında, karma yem üretimimizdeki problemlerin halledilmesi hayati öneme sahip bir konu olarak önümüzde durmaktadır.

Bilimsel olarak “Pratikte elde edilen tecrübelerin gösterdiği sınırlar içinde kalan miktar ve şartlarda hayvanlara yedirildiği takdirde, sağlığına herhangi bir zararlı etkisi olmayan ve hayvanların faydalanabilecekleri şekilde organik ve inorganik besin maddeleri ihtiva eden materyal” olarak tarif edilen yem, 1734 sayılı Yem Kanunu’nda; “Madde ve enerji bakımından hayvanın yaşama ve verim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ve belli sınır ve şartlarda yedirildiği zaman, hayvanın sağlığına zararlı olmayan organik ve inorganik maddeler veya bunların karışımlarıdır” şeklinde, karma yem ise; “Çeşitli yemlerin standartlarına uygun karıştırılmasıyla elde olunan yemlerdir” şeklinde tarif edilmektedir.

2- Mevcut Durum

2.1. Karma Yem Sanayi’nin Dünü

Sektörde ilk girişim; 1955 yılında özel sektörle başlamıştır. Gerçek anlamda girişim 1956 yılında Yem Sanayi Türk A.Ş.’nin kurulması ile devletin öncülüğünde olmuştur. Anılan şirket, kısa sürede kendi öz fabrikalarını işletmeye açarken, bir yandan da özel sektörle ortaklık kurarak fabrika sayısını 26’ya ulaştırmıştır.

Özel sektöre ait yem fabrikaları 1965 yılından itibaren kurulmaya başlanmıştır. Öncülük görevini tamamlayan Yem Sanayi Türk A.Ş. tüm yem fabrikalarını özelleştirme kapsamında satarak, 1996 yılından itibaren sektörden çekilmiş, bu tarihten sonra karma yemin tamamı özel sektörce üretilmeye başlanmıştır.

Silinmiş: ¶

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk
sadır: 0 cmBiçimlendirilmiş: Girinti: İlk
sadır: 0 cmBiçimlendirilmiş: Girinti: İlk
sadır: 0 cm

2.2. Karma Yem Sanayi'nin Bugünü

2.2.1. Toplam Kapasite ve Kapasite Kullanım Oranı (KKO)

Karma yem fabrikalarının yıllara göre sayıları, kapasiteleri ve kapasite kullanım oranları Çizelge 1'de verilmektedir.

1996 yılından bu yana serbest piyasa koşullarında kendi ayakları üzerinde durmayı başarabilen karma yem sektöründe, bugün itibarıyla 599 adet kurulu yem fabrikası bulunmakta olup; bunarın 451 adedi faal olarak üretimlerine devam etmektedir. Faal fabrikalar üzerinden hesaplanmak üzere, sektörün son dönemlerdeki kapasite kullanım oranı (KKO) %50'ler dolaylarındadır.

Sektörün toplam fabrika sayısı ve toplam kapasitesi bakımından 1970-1990 yılları arasında hızlı bir sıçrama ile büyük bir gelişme içinde olduğu, bunda karma yeme olan talebin artması ile 1985-1989 yılları arasında karma yeme uygulanan sübvansiyonların etkili olduğu söylenebilir. 1995 yılından itibaren fabrika sayısı ile toplam kapasitenin düşük oranlarda değişim gösterdiği gözlenmektedir.

Çizelge 1: Karma Yem Fabrikalarının Yıllara Göre Sayıları, Kapasiteleri ve KKO'ları

Yıl	Fabrika Sayısı		Top.Kapasite		Faal Olmayan Fabrika		KKO*
	Adet	% Değ.	Miktar (Bin ton/yıl)	% Değ.	Adet	Kapasite	
1960	4	-	56	-	-	-	10
1970	23	475	280	400	-	-	77
1980	94	309	1.657	492	-	-	87
1990	271	188	5.277	218	-	-	75
1995	389	44	9.491	80	-	-	47
1996	409	5	9.920	5	-	-	45
1997	426	4	10.304	4	35	754	52
1998	464	9	11.228	9	54	1.037	52
1999	486	5	11.714	4	90	1.518	59
2000	519	7	12.584	7	98	1.708	61
2001	540	4	12.964	3	110	1.017	48
2002	569	6	13.590	6	147	2.614	48
2003	589	4	14.056	3	143	2.514	54
Nis.04	599	2	14.406	2	148	2.580	

(*) KKO-Kapasite Kullanım Oranı- son 7 yıl için faal fabrikalar üzerinden verilmiştir.

Kaynak : KKG M ve TÜRKİYEM-BİR Kayıtları

Ülkemizde faal fabrikalar ağırlıklı olarak Ege ve Marmara bölgelerinde yer almakta olup; bu bölgeleri İç Anadolu Bölgesi izlemektedir.

2003 yılı için, ülkemizdeki toplam yem fabrikası sayısının %69,4'ünü 10 ton/saat kapasiteden küçük fabrikaların oluşturduğu söyleyebiliriz. 11-20 ton/saat kapasiteli fabrikaların oranı %22,6 olup, geri kalan %8'lik kısım ise 20 ton/saat üzeri fabrikalardır.

Çizelge 2: Yem Fabrikalarının Kapasite Gruplarına Göre Dağılımı-2003

Kapasite Grupları (ton/saat)	Faal Olan		Faal Olmayan		Toplam Fabrika	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-10	287	64,3	122	85,3	409	69,4
11-20	117	26,2	16	11,2	133	22,6
21-30	25	5,6	5	3,5	30	5,2
31-40	11	2,5	-	-	11	1,8
41-50	3	0,7	-	-	3	0,5
51-60	3	0,7	-	-	3	0,5
TOPLAM	446	100	143	100	589	100

Kaynak : KKG M Kayıtları

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Yazı tipi: Kalın

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm

Biçimlendirilmiş: Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Faal olmayan, yani kapanan fabrikaların yaklaşık %85,3 gibi büyük bir bölümünü, 10 ton/saat kapasiteden küçük fabrikaların teşkil etmesi düşündürücüdür. Nitekim bugünlerde sektöre yeni katılan fabrikalar yüksek kapasiteli fabrika kurmayı tercih etmektedir. Kapasite kullanım oranları 70'li yıllarda %77 iken, günümüzde bu oran %54'ler seviyesine inmiştir.

2.2.2. Karma Yem Üretimi

Yıllar	KANATLI YEMLERİ			BB. Ve KB. YEMLERİ			DİĞER YEMLER		TOPLAM	
	Miktar-Ton	% Değ.	% Pay	Miktar-Ton	% Değ.	% Pay	Miktar-Ton	% Pay	Miktar-Ton	% Değ.
1960	3.475	-	60,0	2.172	-	37,5	145	2,5	5.791	-
1970	129.100	3.615	58,9	84.613	3.796	38,6	4.362	1,9	218.975	3681
1980	609.703	372	42,1	834.280	886	57,6	5.008	0,3	1.448.991	562
1990	1.416.110	132	35,6	2.537.137	204	63,8	22.835	0,6	3.976.082	174
1995	1.706.787	20	38,0	2.748.846	8	61,3	17.779	0,6	4.483.412	13
1996	2.012.001	18	44,6	2.462.876	-10	54,7	27.905	0,6	4.502.782	0,43
1997	2.126.932	6	42,8	2.796.851	14	56,4	35.928	0,7	4.959.711	10
1998	2.217.391	4	42,0	2.996.242	7	56,8	61.917	1,1	5.275.550	6
1999	2.615.459	18	43,3	3.338.852	11	55,2	91.765*	1,5	6.046.106	15
2000	3.012.483	15	45,2	3.606.788	8	54,1	42.955**	0,7	6.662.226	10
2001	2.456.645	-18	47,4	2.677.066	-26	51,7	44.619**	0,9	5.178.330	-22
2002	2.498.744	2	48,3	2.625.624	-2	50,7	51.713**	1,0	5.176.081	-0,04
2003	2.775.169	11	47,4	3.015.949	15	51,5	62.279**	1,1	5.853.397	13

(*) Hindî yemi dahil (**) Hindî yemi hariç -hindi yemi kanatlı yemine dahil edilmiştir-
Kaynak: KKG ve TÜRKİYEM-BİR Kayıtları

Çizelge 3'te, 1960 yılından 2003 yılına kadarki karma yem üretim rakamları Tarım Köyişleri Bakanlığı kayıtları dikkate alınarak hazırlanmıştır. Diğer bir deyişle; Bakanlığa bildirilen faturalı resmi rakamlardır. Son olarak 2003 yılında ülkemizde 5.853.397 ton karma yem üretilmiştir. Kendi işletmesi için karma yem üretenler ile sektördeki faturasız satışları dikkate alarak, ülkemiz karma yem üretiminin 10 milyon tonun üzerinde olduğu söylenebilir.

1960 yılından 2003 yılına kadar, kanatlı yemlerin toplam yem üretimindeki payının %60'lar düzeyinden %47'lere düştüğünü, Ruminant yemlerin ise %37'ler düzeyinden %51'lere yükseldiğini görüyoruz. Bu durumdan, kanatlı yem üretiminin gerilediği sonucu çıkarılmamalıdır. Bilakis gelişme içinde olmuştur. Bu gelişme; gerek birim beyaz et ve gerekse birim yumurta üretimi için harcanan yem miktarının düşmesi şeklinde olmuştur. Broiler yemi üretimi, 1990 ile 2003 yılları arasındaki 13 yıllık periyotta 432 bin tondan 1.850 bin tona yükselmiştir. Aynı periyotta yumurta üretiminin artışına rağmen yumurta yemlerinin 900 bin tondan 607 bin tona gerilemiş olması, kendi işletmesi için kayıt dışı yem üretiminin arttığının açık bir ifadesidir.

Bu arada gerek balık yemi ve gerekse hindi yemindeki son 4-5 yıl içindeki artış memnuniyet vericidir.

1985 ile 1989 yılları arasında karma yeme uygulanan sübvansiyon sonucunda karma yem üretiminin % 86 oranında artmış olmasını dikkatinize sunmak isteriz.

← - - - - Biçimlendirilmiş: Sola, Girinti:
İlk satır: 0 cm

2.2.3. Karma Yem Fiyatları

Sektörde karma yem fiyatları 1734 sayılı Yem Kanunu ve Yem Yönetmeliği'nin yürürlüğe girmesinden itibaren Devlet tarafından tespit edilmekte iken, 24 Ocak 1980 kararları sonrası fiyatlar serbest piyasa koşullarında teşekkül etmektedir.

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Çizelge:4 Yıllar İtibariyle Yıllık Ortalama Karma Yem Fiyatları (TL/Kg) ve Değişimleri (%)

Yem Cinsleri	1998		1999		2000		2001		2002		2003	
	Fiyat (TL/Kg)	Değ. (%)	Fiyat (TL/Kg)	Değ. (%)	Fiyat (TL/Kg)	Değ. (%)	Fiyat (TL/Kg)	Değ. (%)	Fiyat (TL/Kg)	Değ. (%)	Fiyat (TL/Kg)	Değ. (%)
Etlik Piliç Yemi	101.718	40	142.660	40	173.022	21	304.815	76	412.876	35	485.689	18
Yum.Tav.Yemi	71.177	38	107.905	52	134.553	25	231.593	72	323.112	40	389.565	21
Süt Yemi	46.645	31	74.906	61	93.322	25	130.742	40	193.870	48	242.310	25
Besi Yemi	47.616	31	78.605	65	96.679	23	137.172	42	204.329	49	252.170	23

Kaynak: KKGm Kayıtları

Fiyat değişim oranlarının her yıl enflasyon oranının altında kaldığı, son yıllardaki döviz fiyatlarındaki artışın bile karma yem fiyatlarına yeterince yansımadağı Çizelge 4'ün incelenmesinden anlaşılacaktır. Bu durum; sektörün, hizmet verdiği hayvancılık sektörünü açıkça sübvansede ettiğinin bir kanıtıdır. Yem sanayi bir ara sektördür. Girdilerini büyük oranda bitkisel üretimden alır ve ürettiğini hayvansal üretime verir. Bu özelliğı nedeniyle yem fiyatları iki unsurdan etkilenir. Bunlardan birisi hammadde fiyatları, diğeri ise hayvansal ürün fiyatlarıdır.

2.2.4. İthalat

Karma yemde kullanılan hammaddelerin üretimleri ile karma yem üretim rakamları artışları ülkemiz için aynı oranlarda olamamış; özellikle protein kaynağı yağlı tohumlar ve küspeleri ile mısır gibi bazı enerji kaynaklı yem hammaddelerinin üretimindeki gelişim hızının, karma yem sanayinin gelişim hızının çok gerisinde kaldığı, böylece açığı kapatmak için ithalat kapısının aralandığı gözlemlenmektedir.

Çizelge:5 1997-2003 Yılları Yem Sanayine Ait İthalat Miktar (Ton), Değer (\$) ve Fiyatları (\$/Ton)

Cinsi	1997			1998			1999			2000		
	Miktar (Ton)	Değer (\$)	Fiyat (\$/Ton)	Miktar (Ton)	Değer (\$)	Fiyat (\$/Ton)	Miktar (Ton)	Değer (\$)	Fiyat (\$/Ton)	Miktar (Ton)	Değer (\$)	Fiyat (\$/Ton)
Karma Yem	766	880.754	1.149,8	1.832	2.200.418	1.201,1	6.605	4.975.835	753,3	6.608	4.043.946	612,0
Kedi-Köpek Maması	3.395	5.040.587	1.484,7	4.001	5.454.778	1.363,4	5.295	6.834.933	1.290,8	5.588	6.329.167	1.132,6
Yem Katkı Maddeleri*	11.084	16.840.136	1.519,3	10.352	16.065.638	1.551,9	42.426	170.750.000	4.024,7	54.016	218.705.811	4.048,9
Mısır	850.632	124.861.699	146,8	765.183	90.181.885	117,9	834.945	91.461.739	109,5	1.283.076	141.196.991	110,0
Arpa	17.600	2.983.810	169,5	191.806	17.897.170	93,3	30.513	3.432.987	112,5	9.538	985.100	103,3
Balık Unu	46.125	31.373.294	680,2	41.958	32.044.869	763,7	58.874	28.050.811	476,5	30.729	13.540.309	440,6
Kepek	1.727	138.921	80,4	109.278	7.425.541	68,0	106.369	7.312.484	68,7	185.800	14.660.138	78,9
Soya Fasulyesi Küspesi	367.327	119.384.709	325,0	390.254	88.043.260	225,6	520.550	95.284.931	183,0	539.310	115.546.010	214,2
Ayçiçek Küspesi	23.878	4.242.009	177,7	31.341	4.598.289	146,7	90.802	8.048.105	88,6	281.703	30.669.209	108,9
Soya Fasulyesi	169.263	56.532.598	334,0	199.635	54.926.085	275,1	353.267	74.503.995	210,9	386.705	82.937.404	214,5

(*) 1999 yılındaki yem katkı maddeleri miktarındaki artış, 2309. GTİPlide dışındaki yem katkı maddelerinin de bu pozisyonda gösterilmesinden kaynaklanmaktadır.

Kaynak: KKGm, Dış Tic. Müs. İth. Gen. Müd. ve TÜRKİYEM-BİR Kayıtları

Özellikle yağlı tohumlar ve küspeleri, mısır ve son dönemde arpa ithalatı için büyük meblağlar ödenmiştir. Ülkemiz karma yem sanayi sektörünün; bugüne kadar

hammadde temininde, gerek fiyat ve gerekse miktar açısından istikrarlı bir yıl geçirdiği hatırlanmamaktadır.

Kanatlı sektörünün gelişmesi sonucu, kanatlı karma yemine olan talep ve kaliteli yem isteği, sektörü; kaliteli yağlı tohum ve küspeleri, balık unu ile üretimi yetmeyen özellikle mısır gibi hammaddeleri ithal etmeye yönlendirmiştir. Toplam kanatlı yemleri içinde ithal hammaddelerin oranı nerede ise %75'leri bulmuştur. Ayrıca; bu yemler içinde yem katkı maddeleri olarak adlandırılan vitamin, mineral vb. ürünler için ise tamamen dışa bağımlı durumdayız.

Karma yem sektörünün cirosu yıllık yaklaşık 2 milyar Dolar olup, bunun yaklaşık 600 milyon Doları ithalat yoluyla yapılmaktadır. Özellikle mısır, yağlı tohum küspeleri ve soya fasulyesi ve küspesi, arpa için ödenen değerler ciddi oranlardadır.

3. Karma Yem Sanayii'nin Sorunları Ve Çözüm Önerileri

1. AGROENDÜSTRİ olarak adlandırılan, çiftçiden aldığı yine çiftçiye satan, hayvancılık sektörünün girdilerinin %70'i olan karma yemi üreten, karma yem sektörünün problemleri halledilmeden, hayvancılığımızın geliştirilmesinin imkansız olduğu mutlaka göz önünde tutulması gerekmektedir.

2. Karma yem sektörünün ihtiyacı olan hammaddelerin üretiminin ihtiyaca yetecek seviyelere yükseltilmesi zorunludur. GAP Bölgesi bunun için oldukça elverişli olup; en büyük olanak olarak burası gözükmektedir. Bu durum hem kalite hem de fiyat rekabeti yaratacaktır.

3. Nüfus artış oranı yüksek olan ülkemizde, genç nüfus oranının yüksekliği dikkate alınarak, bunların ucuz hayvansal ürünlerle beslenmesi gerekmektedir. Hayvansal ürün fiyatlarının makul düzeyde tutulabilmesi için karma yem hammaddelerinin de yem sanayine uygun fiyatlarla mal olması için gerekli önlemlerin zamanında alınması sağlanmalıdır.

4. "Bitkisel üretim hayvansal üretim içindir" prensibi doğrultusunda tarımsal üretim ve fiyat politikaları tekrar gözden geçirilmelidir. Bu bağlamda hububat taban fiyatı politikasından, dünya fiyatları + prim sistemine geçilmelidir.

5. Tüm hayvansal ürünler dahil olmak üzere; gerek karma yem hammaddelerinde ve gerekse karma yemde uygulanan %8'lik KDV oranının %1'ler seviyesine çekilmesi gerekmektedir. Böylece; devlet vergi gelirleri azalmayacak, aksine artacak, haksız rekabet önlenecek, hayvansal ürün tüketimi artacaktır.

6. KDV oranının düşürülmemesi durumunda, hem hayvansal ürün maliyetini aşağıya çekmek hem de tüm yem sektörünü kayıt altına alarak vergi gelirini artırmak bakımından karma yemlere % düzeyinde iade verilmelidir.

7. Sektörün ihtiyacı olan ve ithali için yüksek bedel ödediğimiz soya, mısır, ayçiçeği vb. stratejik ürünlerin, kısa vadede ülkemiz üretimi alternatiflerinin kullanılması için gerekli kolaylaştırıcı önlemler alınırken, uzun vadede birim alandan alınan verim düzeylerinin artırılması dahil olmak üzere gerekli desteklerle üretimin artırılarak sektör ihtiyacına yeter düzeye getirilmesi hayati öneme sahiptir.

8. Karma yem sektörünün özellikle kullandıkları hammaddelerin hasat döneminde düşük faizli kredilerle desteklenmesi gerekmektedir.

9. Karma yem hammaddeleri ithal ve ihracında "katma değer in ülkemizde kalması" politikası çerçevesinde gerekli kararların alınması gerekmektedir. Bunun için hububat ihracı yerine hayvansal ürün, karma yem, un vb.'nin ihracının önü açılmalıdır. Yağ veya küspe ithali yerine yağlı tohum ithali için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

10. Yem üretimimizi düzenleyen halen yetersiz kalan 1734 sayılı Yem Kanunu, Yem Yönetmeliği ve Ekleri gerek günümüzde hayvan besleme ve sosyo-ekonomik durumdaki gelişmeler ve gerekse AB yem müktesebatı dikkate alınarak, sektörün önünü açacak şekilde yeniden düzenlenmelidir. Tabiidir ki bu düzenlemeler

devlet, sektörü temsil eden sivil toplum örgütleri, üniversiteler, tüketici temsilcilerinin görüşleri alınarak ve tüm kesimleri tatmin edecek şekilde yapılmalıdır.

11. Yeni yem fabrikası kurulması yerine, kurulu fabrikaların modernize edilmesi için teknoloji ve donanım sistemleri teşvik edilmelidir.

12. Üniversite-sanayici ilişkisi düzenlenerek, işbirliği mutlaka sağlanmalı, yem ve hayvan besleme ile ilgili araştırmalara ağırlık verilmeli, sektör, hizmet verdiği hayvancılık sektörünün eğitimine özel önem vermelidir.

13. Karma yem hammaddelerinin üretimi konusunda “Prim Destekli Sözleşmeli Üretim” modeli uygulamaya konulmalıdır.

14. Konu ile ilgili tüm kesimlerin iştirak ettiği, önceki yıllarda kurulan “Yem Danışma Kurulu” aksatılmadan her yıl toplanmalı, Kurulca alınan kararlar her kesimi bağlayıcı nitelik taşımaktadır.

15. Karma yem hammaddeleri ithalatına uygulanan gümrük vergisi, iç ve dış piyasa şartları göz önüne alınarak yılda bir kez tespit edilerek yürürlüğe konulmalıdır.

16. Tarımsal ürün borsalarının geliştirilmesi sağlanmalıdır.

17. Bitkisel ve hayvansal ürün maliyetlerinin aşağıya çekilmesi açısından, taşımacılıkta karayolu yerine demir ve deniz yolu taşımacılığına önem verilmeli, konu ile ilgili mevcut engeller ortadan kaldırılmalıdır.

18. Şeker Kanunu sonucu ortaya çıkan melas açığının kapatılması için, maya sanayi sektörü artığı şilempenin potasyumunun alınarak, yem sektörünün kullanabileceği kaliteye getirilmesi ve çevre kirliliğinin önlenmesi amacıyla yönelik kanuni düzenleme getirilmelidir.

19. İnsanlarımızın dengeli beslenmesi bakımından önemli olan ve sektörün karma yem satışını doğrudan ilgilendiren hayvansal ürün tüketimini artıran tanıtım faaliyetleri (süt ve yumurta tüketim kampanyaları gibi) sektörün gelişimi için faydalı olacaktır.

20. Yem sanayi sektörünün ihtiyacı olan hammaddelerden, ülkemiz üretiminin yeterli düzeyde olmayanlarının, yurtdışından ithalinde uygulanan gümrük vergilerinin sıfırlanması, hayvancılık işletmelerinin giderlerinin büyük bir kısmına yansıtacağından tüm ülkemiz insanının beslenmesi için gerekli et, süt ve yumurta fiyatlarının aşağıya çekilmesine zemin hazırlayacaktır.

21. Sorgum, tritikale, kolza vb. gibi alternatif yem bitkilerinin üretiminin artırılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Oturum Başkanı Prof. Dr. Gürol ERGİN: Sayın İsmail Hakkı ERDOĞDU'ya da teşekkür ediyorum. Değerli arkadaşlarım bu oturum biraz geç başladığı için doğal olarak sarktı. Şu anda aslında birkaç dakika sonra tartışmaların da bitmesi gerekiyordu. O bakımdan öncelikle söz almak isteyen arkadaşları belirleyeceğim sonra ona göre söz vereceğim. Söz almak isteyen arkadaşım var mı salondan?

Değerli arkadaşlarım iki arkadaşımız söz istedi. Sayın Mahir GÜRBÜZ ve sayın Oda Başkanımız. Ben şimdi izninizle onlara söz veriyorum ama ikisinden de özellikle soru şeklinde katılmalarını isteyeceğim. Buyurun efendim.

Mahir GÜRBÜZ: İhracat rakamlarındaki düşüşlerde miktarlarda mı fark var yoksa kur politikalarının etkisi var mı, bunu analiz etmenizi rica ediyorum Teşekkür ederim.

Çağrı KÖSEYENER: Valla bizim aldığımız rakam DİE resmi rakamları. Özetle şunu açıklayayım: Miktar konusunda konuşalım haklısınız. İhracat miktarlarımızda ciddi anlamda düşüş oldu. Miktarlarda da düşüş oldu. Yani değer düşüşünden kaynaklanmıyorlar. Miktarda da düşüş oldu. Bunun temel nedenlerini biraz vermeye çalıştım. Rusya pazarı, bizim Ortadoğu pazarında son 10 yılda önemli ölçüde düşüş gerçekleşti. Bu nedenle de miktarlarda ciddi anlamda düşüş var. Kur politikaları haklısınız, tabii ki diğer sektörleri olduğu gibi tarım sektörünü de ciddi olarak etkilemekte. Sanayi ürünlerinden daha ileri boyutta çok küçük kar marjlarıyla çalışıyorlar. Dolayısıyla çok ciddi anlamda etkiliyor. Özellikle bu unlu mamuller, makarna ve benzeri sektörler çok büyük rekabetle karşılaşmaya başladılar. Kar marjları sıfıra kadar inmişti. 1 milyon 500 binli seviyeleri bulması toparlayıcı oldu ve mutlaka tarım sektörüne menfi etkisi var TL'nin değerlendirilmesinin. Teşekkür ederim.

Gökhan GÜNAYDIN: Ben de teşekkür ederim. Aslında benzer bir soru düşünüyordum, ancak şöyle bir ilave yapmak istiyorum: Tüm ürünleri dikkate aldığımızda 2003 yılından itibaren Türkiye'ye tarım ürünleri ticaret belgesinde negatif bir ülke. Oysa bizim rakamlarımızda hala tarıma dayalı bir ülke görünüyor. Burada acaba kapsama alınan ürünler açısından bir sorun olabilir mi? Pamuk, tütün, lifli bitkiler gibi. Teşekkür ederim.

Çağrı KÖSEYENER: Dediğiniz gibi şimdi tarım ve işlenmiş tarım ürünleri gümrük 24. fasıllar olarak değerlendiriliyor. Pamuk, lifli ürünler, yün, yapağı, yani tarım tekstil hammaddesi konumunda olan ürünler bir ve 24 arasında değil. Dolayısıyla o diğer ürünlerde pamuk, tekstil ve diğer lifli ürünlerde ülke olarak ciddi anlamda ithalatımız bulunması sebebiyle Tarım Bakanlığı prezantasyonlarında böyle bir farklılık ortaya çıkıyor ister istemez. Biz Dış Ticaret Müsteşarlığı olduğumuz için gümrük ve genel verilerini almak mecburiyetinde olduğumuz için bu 1 ile 24 fasıl arasını kullanıyoruz. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı Prof. Dr. Gürol ERGİN: Teşekkür ederim şimdi biz fakültede okurken, istatistikte bize bir şey öğretmişlerdi, demişlerdi ki, istatistik yanlış rakamların doğru değerlendirilmesidir. Şimdi burada da görüyoruz ki amaca bağlı sonuca ulaşmak durumları ortaya çıkabiliyor. Ama genel olarak baktığımızda hepimizin gördüğü ve bildiği Türkiye'nin gerçekten hem üretimde, hem dış ticaretinde tarımda sürekli aynı durumu yaşadığıdır. Yani bunun üstü örtülebilir bir durumu herhalde yok. Çünkü bizzat yaşıyoruz. Ve özellikle tarımsal alanların bugün hububatta boş kaldığını görüyoruz ve böyle bir durumu yaşıyorsa bunu doğal bir sonuç olarak görüyoruz.

Efendim hepimiz adına ve kendi adıma konuşmacı arkadaşların hepsine tek tek saygılar sunuyorum.

IV. OTURUM GIDA SANAYİ VE POLİTİKALAR

Oturum Başkanı Dr. Avni BAŞDOĞAN (ZMO Önceki Dönem Başkanı):

Bu kutsal günde salonumuzda bulunan tüm katılımcıları ve dinleyicileri -iftar vakti yaklaştığı için söylüyorum özellikle- ayrıca kutlamak gerekiyor.

Dünya Gıda Günü'nün bir rastlantı olarak AB Komisyon Raporu'nun açıklandığı tarihle örtüşmesi daha bir anlamlı. Ancak ne var ki açıklanan raporlar değinildiği gibi raporun ucu açık diyorlar. Nereye giderse. Rapor imtiyazlı üyeliği getirebilir diyorlar ve sonuçta raporun kabul edilebilmesi için referanduma da gidilecek. Biz bu görüşlerimizden yola çıkarak kendi halkımızın ekonomisi, sağlıklı ve yeterli beslenmesi ve de ekonomimiz yönünden yapılması gerekenleri bu ülke için yapmak zorundayız. Ve adımlarımızı da böyle atalım. Eğer AB'ye gireceksek (20 sene sonra AB kalır mı onu da kimse şimdiden bilemiyor ama) bu güzel ülke için, bu güzel ülkede yaşayanlar için gerçekten bu sektörde yapılması gereken çok önemli konular var.

1957 yılında Türkiye'de kırmızı et buhranı baş gösterdiği vakit Amerika'dan dondurulmuş tavuk ve hindi ithal edilmişti. İşte 1960'larda görüldü ki o zaman hükümetteki Başbakan Yardımcısı Ethem ARICAN'a kim önerdiyse savaşta ve barışta, yani Türkiye bir savaşa girse gıda stokumuz yok. İşte bu Gıda İşleri Genel Müdürlüğü'nün kurulması o günlerde böyle bir gerekçeyle gelmişti. Sonra sadece bir gıda stoklamasından sorumlu genel müdürlük değil, bir dev genel müdürlüğe ihtiyaç var diye karar verildi ve Gıda İşleri Genel Müdürlüğü kuruldu. Ne olduysa o Tarım Bakanlığı'nın dev organizasyonu çerçevesinde bir de baktık ki Gıda İşleri gitmiş. Yani istediğin kadar yalvar yakar...

Gıda mühendisliğiyle ilgili yeni fakülteler kuruldu, rekabete açıldı. Bunların hepsini büyük bir hoşgörüyle karşılıyoruz. Ortadoğu'da da, Hacettepe'de de, Ege Üniversitesi'nde de, Ankara'da da üniversitelerarası, fakültelerarası yetiştirdiğin meslek adamlarıyla övüneceksin, güçleneceksin. 1848'lerde Mekteb-i Ziraat-i Şahane kurulduğu vakit en önemli derslerin başında Ziraat Sanatları geliyordu. Yani Gıda Mühendisliği. Okul bir isyanla kapatıldı. Ama 20-25 yıl sonra yine halk adına Yüksek Ziraat Mekteb-i Âlisi açıldığı vakit de derslerin başında ziraat sanatları geliyordu. Nereye kadar geldi? Ankara'daki ziraat mühendisliğine.

Böyle bir toplantıyı organize eden ZMO'ya, Gıda Mühendisleri Odası'na (GMO), Çankaya Belediye Başkanı'na ve TEMA Vakfı'na, diğer sivil toplum örgütlerinden katkıda bulunanların tümüne ve sizlere şükranlarımı ve saygılarımı sunuyorum.

Bu toplantıda gıda sanayi ve politikalar başlığı altında konuşmacıları, konuşma sırasına göre kürsüye davet ediyorum. Sayın Halil ÖLÇÜCÜER, sayın Kemal AKMAN, sayın Ozan DİREN, sayın Coşkun GÜNER, sayın Dr. Servet KEFİ, lütfen yerimizi alalım ve de mümkün olduğu kadar öz bir şekilde sunumları dile getirelim.

Sayın Halil ÖLÇÜCÜER bize Gıda Sanayinde Özel Sektör Perspektifi konulu sunuşunu yapacaklar. Buyurun efendim.

GIDA SANAYİNDE ÖZEL SEKTÖR PERSPEKTİFİ

Halil ÖLÇÜCÜER
Gıda Dernekleri Federasyonu

Sayın Başkan, değerli misafirler, hepinizi saygıyla selamlıyorum. Gıda Federasyonu adına şahsıma ayrılmış olan sürede gıda sanayinde ve de sektör perspektifi hakkında kısa bir açıklama yapmaya çalışacağım.

Malumunuz üzere ülkemizde sanayileşme hamlesi 1950 yıllarında başladığında gıda sanayi ilkel yöntemlerle yapılmaya çalışılıyordu. 1970'li yıllarda kısmen modernizasyon yaşanmış olsa da asıl hamle 1990'lı yıllarda ihracatın artmasıyla gerçekleşmiştir. Buradan da anlaşılabilir gibi ihracat tüm sektörlerde olduğu gibi gıda sanayinde de son derece önemlidir.

Günümüze gelindiğinde çağı yakalayabilmek adına yapılması gereken birtakım hususlara da birazdan değineceğim. Gelişmekte olan ülkelerde savaş öncelikle sanayileşmedir. Ülkelerin kalkınma planları yapılırken önemli bir sermaye birikimi olan tarım ve tarıma dayalı sanayi, yani özellikle gıda sanayi öncelikli konudur. Az gelişmiş ülkelerde halkın satın alma gücü bu ve buna benzer sektörlerde yeterli finansmanı temin edemeyeceğinden yukarıdaki listeye bir de ihracat önceliği eklenir.

Kalkınmış ülkelere bakıldığında ve geçmişleri irdelendiğinde de manzara çok farklı olmayacaktır. Şu halde uygulamalarla ilgili elimizde birtakım tecrübeler de vardır. Sanayileşme hamlesine 1950'li yıllarda başlayan Türkiye gıda sanayine önem vermiştir. Ancak olanaklar dahilinde ve neredeyse tüm ciddi yatırımlar devlet eliyle yapılmıştır. Ya da yapılmak durumunda kalınmıştır. Devlet yatırımının çeşitli sebeplerden dolayı sürekli çağın gerisinde kaldığını hepimiz biliyoruz.

Sektörümüzün sorunları ve yapılması gerekenlerle ilgili de şöyle bir kısaca bir değinmek istiyorum müsaade ederseniz.

Çağı yakalama adına bir, eğitim çok önemli bir katkıdır. Gıda sanayinde istihdam edilen personelin mutlak suretle hijyen ve sağlık açısından ve bu konularda eğitilmesi şarttır. Aynı zamanda makineleşen çağımızda makineyi kullanacak teknik personele de açık her geçen gün büyümekte, diğer taraftan milyonlarca gencimiz işsiz durumda beklemektedir.

Demek ki yapılması gereken birtakım işler var bu konuda. Bu durumda Milli Eğitim Bakanlığı, gerek sektör temsilcileriyle ve gerekse sivil toplum örgütleriyle valilikler kanalıyla ilişkiye geçip açığı belirlemeli ve bunlar için en azından lise seviyelerinde mesleki liselerde eğitimi temin edebilmelidir. Hatta bunu teşvik etmelidir. Ne yazık ki şimdi teknik liselerde biliyorsunuz sıkıntılar yaşanıyor. Bunların aksine dönüştürülmesi şart. Sektör adına, tarım adına bunun teşvik edilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Şimdi yetişkin personelimiz de varsa işler biraz daha kolaylaşıyor. Modernizasyon yatırımları, özel finansman imkanlarıyla teşvik edilmelidir. Bu bize sadece gıda sanayimizi değil, tarımımızı da kazandıracaktır. Yatırımların finansman imkanlarının batılı ülkelere göre pozisyonundan daha cazip hale getirilmesi şarttır. Bunun için Türkiye Yatırım Bankasının, gerek Dünya Bankası ve gerekse Avrupa Yatırım Bankasıyla sıkı bir ilişkide olması ve bu imkanların olgunlaştırılması gerekmektedir. İstihdamın hala ekonomik sayılabileceği ülkemizde yatırım modernizasyon kredilerinin batılı ülkelere olduğu gibi en az 5, 10 yıl vadeli oluşturulabilmesi durumunda biz de makinelerdeki geri kalmışlığımızı bir anda bitireceğiz. Bu hamle merdiven altı tabir edilen ama bizim böyle kabul etmediğimiz tüm sanayicimizin de önünü açacak veya tamamen sektörün dışına çıkmasını temin edecektir. Böylece ülkemizde ilkel işletmeler, verimli, modern işletmelere dönüşecektir. Modernizasyonu ülke olarak gıda sektöründe

hızlı ve planlı yapmak zorundayız. Aksi halde gıda sektöründe denetimi mümkün olmayan çok küçük işletme yapısından kurtulamayacağız.

Sonunda karşımıza gittikçe düşen ürün kalitesi çıkacaktır. Tarıma elverişli geniş toprakları, suyu ve iklim çeşitliliği ile fırsatlar cenneti olan ülkemizde herkesin üzerine düşeni yapması gerektiğini düşünüyorum. Gıda sanayinde ana ihraç ürünlerimiz olan fındık, fıstık, kuruyemiş, turunçgiller, çay, işlenmiş meyve ve sebzeler ve bazı şekerli ürünlere ülkemize has ürünler olması nedeniyle özel önem gösterilmelidir.

Ticari sayılabilecek bazı konulara da kısaca değinerek sözlerimi tamamlayacağım.

Gıda sektöründe denetim sorunu hala devam etmektedir. Bu ciddi bir sorundur. Gıdada uygulanan veriler özellikle katma değer vergisi oranı çok yüksektir. Sanayicinin yüzde beş kar ile çalışmayı kabullendiği ülkede yüzde 18 katma değer vergisi uygulaması afaki ve kabul edilemezdir. Gıda üretimi yapan firmalara verilen çok da manası olmayan bazı izinler bürokratik engellere takılmakta ve işlemler geciktirilmektedir. İhracatın önünde hala havadan, sudan bahaneler bulunmaktadır. Bu uygulamalar özellikle gıda gibi süreli ve hassas bir ürünün üreticisinin ve ihracatçısının motivasyon ve moralini bozmaktadır. Bu uygulamalar derhal bitirilmeli ve ihracatçıya gerçekten yardımcı olunmalıdır.

Şeker ve şekerli ürün imalatçı gıda firmalarının glikoz kotaları ve ihracatçının şeker alımlarından kaynaklanan sorunları devam etmektedir. Ve çok da rahatsız edici boyutlara gelmiştir son günlerde. Devlet tekelinde olan enerji maliyetleri, doğalgaz ve elektrik fiyatları komşu ülkelerdekinden yaklaşık iki misli daha pahalıdır. Şeker fiyatları dünya fiyatlarının ne yazık ki tam dört misli daha pahalıdır.

Saygıdeğer misafirler, ülkemizde gıda sektörü zor şartlarda üretim yapmayı ve aslında verimli çalışmayı öğrendi. Kamu kurumlarında yapısal dönüşümlerini tamamladıklarında Türkiye içinde bulunduğu bölgenin en güçlü gıda üreticisi olabilir. Herkesin daha verimli, daha etkili ve sorumluluk alarak çalıştığı bir Türkiye dünyanın hep parlayan yıldızı olacaktır. Teşekkür ederim.

BEYAZ ET SANAYİNDE SORUNLAR VE OLANAKLAR

M. Kemal AKMAN
Besd Bir Yönetim Kurulu Bşk.

Beyaz et deyimi geniş manada balık etini de kapsamakla beraber ben piliç ve hindi eti üretimiyle ilgili konuları ele alacağım. Tavuk, piliç ve hindi için müşterek deyim olan “kanatlı” kelimesini kullanacağım.

Kanatlı eti sanayinin sorunlarına girmeden önce, bu üretim dalında ne kadar üretilip, ne kadar tüketiyoruz ve dünya üretimi içindeki yerimiz nedir bir ona bakalım. Tavuk eti üretimimiz 1980’li yıllarda entegre tesislerin çoğalması ve sözleşmeli üretim modelinin uygulanması ile önemli bir yapısal değişim göstermiştir. 1990’lı yıllarda büyük yatırımlar yapılarak dünya standartları yakalanmış ve üretim 2000 yılına kadar her yıl ortalama %14 artarak bu günlere gelinmiştir.

2003 yılında, piliç eti üretimimiz 768 bin ton, hindi eti üretimimiz 35 bin ton, yumurta tavuğu ve diğer kanatlı etleri 51 bin ton olmak üzere toplam kanatlı eti üretimimiz 853 bin tona ulaşmıştır.

1995 yılında 2.650 ton olan hindi eti üretimi, yapılan yatırımlar sonunda 1998 yılında büyük bir atılımı gerçekleştirmiştir. 2001 yılında 39 bin tona ulaşmıştır. Sadece yılbaşlarında tüketilen hindi eti artık her gün tüketilebilir hale gelmiştir.

2002 yılı üretimine göre Türkiye 612.000 ton üretimle dünyada piliç eti üretiminde 25. sırayı almıştır. 2000 yılında fert başına 10 kg kanatlı eti tüketimi ile 135 ülke arasında 82. sırayı alabilmiştir. 2003 yılında fert başına tüketim 12 kg seviyesine yükselmiş bulunmaktadır. Piliç ve hindi eti ürünlerindeki çeşitliliğin artması tüketimin artışında da olumlu rol oynamıştır.

Kanatlı sektörünün (yumurta dahil) ülke ekonomisindeki yerine de kısaca değinmek istiyorum. Geçimini tavukçuluk sektöründen temin eden (üretici çiftçi, sektörle ilgili esnaf, yem, ilaç, yan sanayi, nakliye, pazarlama dahil) insan sayısı yaklaşık 2 milyon kişidir. Sektörün yıllık cirosu 2,5 milyar \$ civarında olup GSMH içindeki payı %1,7’dir. Tavukçuluk sektörü ülkemiz tarımı içinde en güçlü olan sektörlerden biridir.

Kanatlı kesimhanelerimizin 6 tanesi AB yetkili uzmanları tarafından 2003 yılı Eylül ayında denetlenmiştir. Heyetin inceleme sonrası verdiği rapor olumludur. Yakın bir tarihte 4 piliç, 2 hindi kesimhanesinin AB standartlarına uygunluk norm numarası alması beklenmektedir. Bu onay hem AB ülkelerine hem de diğer ülkelere ihracatta ülkemize avantaj sağlayacak, ihracatımızı artırıcı etki yapacaktır.

Tabii ki bu hızlı büyümenin sonucu üretim ve pazarlamada çözümü gittikçe zorlaşan, gittikçe büyüyen sorunlar ortaya çıkmıştır. Gittikçe artan kanatlı eti üretimi, iç pazar taleplerinin üzerine çıkmış, ihracat imkanlarını zorlamaya başlamıştır. Bu nedenle kurulu kesimhane kapasitemizin bugün ancak %74’ünü kullanabiliyoruz.

Bu çerçevede içinde belli başlı sorunlarımızdan bir kaçını sizlere aktarmak istiyorum.

1- Maliyetlerin Yüksekliği

Kanatlı eti üretim maliyetlerinin dış ülkelere kıyasla yüksek olması önde gelen sorunlardan biridir. Üretim maliyetleri dış dünya ülkeleriyle aynı seviyeye çekilemediği takdirde ülkemiz kanatlı sektörünün geleceği daima sıkıntılı olacaktır. Yurt içi üretimi korumak amacıyla, kanatlı etine %65, oranında gümrük vergileri uygulanmaktadır. Bu

engelleme sayesinde dış pazarın rekabeti önlenmektedir. Ancak, tarımsal ürünlerin tamamının Gümrük Birliği'ne alındığı gün ithalata konulan vergiler kalkacak, dış ülkelerin kanatlı ürünleri ülkemize rahatlıkla girecek ve üretimimizi durma noktasına getirebilecektir. Bu sorunun çözümü öncelikle ele alınmalıdır. Üretim maliyeti ana unsurlarını tek tek ele alarak soruna biraz daha açıklık getirelim.

Yem Hammaddeleri

Kanatlı eti üretim maliyetinin %70'ini yem bedeli oluşturmaktadır. Maliyeti düşürme operasyonunun yem hammaddelerinden başlatılması bu nedenle zorunlu görülmektedir.

Devletin uyguladığı fiyat politikası sonucu mısırın iç pazar fiyatları dış pazar fiyatlarının iki katını aşmıştır. Üretim maliyetleri bu nedenle yükselmektedir. Kanatlı yemlerinin ucuzlatılabilmesi için dış ve iç pazarlar arasındaki bu aşırı fiyat farkı kaldırılmalı, yem sanayicisinin dış pazar fiyatlarından hammadde alması sağlanmalıdır. Yem sanayicisine dış pazar fiyatları paralelinde mısır satacak üreticiye, iç pazarla dış pazar fiyatları arasındaki fark, bütçede oluşturulacak fondan teşvik primi olarak ödenmelidir.

Ülkemizde yeterli miktarda üretilmeyen yem hammaddesi mısırın %30'u, soyanın %90'ı ithalattan karşılanmaktadır. Değişen döviz kurları maliyetler üzerinde etkili olmaktadır. Mısır ve soyanın ihtiyaca yeterli miktarda yurt içinde üretilmesini temin için, teşvik primi kapsamında tutulmalı, alternatif ürün projesi kapsamındaki ürünler listesindeki yem hammaddeleri mısır, triticale, sorgum gibi ürünlere öncelik verilmeli ve desteklenerek üretiminin artırılması sağlanmalıdır.

TMO'nun uyguladığı fiyat politikasında maliyet bazlı belirlemeler yapması ve üreticiyi koruduğu gibi tüketiciyi de koruyacak bir yol izlemesi sağlanmalıdır.

KDV İndirimi

Canlı tavuk, hindi ve civciv ile yumurta ve kanatlı etlerine, ayrıca karma yeme ve bir kısım yem hammaddelerine uygulanan KDV'nin % 8'den diğer temel gıda maddelerinde olduğu gibi % 1'e indirilmesi maliyetlerin düşürülmesi açısından son derece yararlı olacaktır. İleri işlenmiş kanatlı eti ürünlerine uygulanan KDV'nin de %18'den %8'e indirilmesinde aynı şekilde yarar görülmektedir.

2-İhracatın Geliştirilmesi

AB'ye uygunluk norm numarasının alınması ve ülkemizin Kalıntı İzleme Planı'nın onaylanması sonrasında Türkiye'nin AB'nin ithalat yapabileceği üçüncü ülkeler listesine girmesiyle birlikte ihracatımızda bir sıçrama yaşanabilir. Ancak üretimdeki yüksek maliyetler ihracatımızı olumsuz etkilemeye devam edecektir.

Kanatlı eti ihracatına AB Ülkelerinde 310 \$/Ton, ABD 600 \$/Ton civarında yüksek sübvansiyonlar uygulanmaktadır. Ülkemizde ise ihracat sübvansiyonu (Ele geçen net miktar olarak), kanatlı etinde 26 \$/Ton, 1000 adet yumurtada 4,7 \$'dır. Dış pazarlarda bu ülkelerle rekabet edebilmemiz için mevcut ihracat iadelerine ek olarak;

**Piliç etine 300 \$/Ton,
Civcive 25 \$/1000 adet,
Kuluçkalık ve damızlık yumurtaya 20 \$/1000 adet,
Sofralık yumurtaya 10 \$/1000 adet
ihracat iadesi verilmelidir.**

Mısır ve soya ithalatından alınan Gümrük Vergileri bir fonda toplanmalı, bir kısmı kanatlı etine ve yumurtaya ihracat iadesi olarak, kalanı mısır ve soya üreticisine prim şeklinde verilmelidir.

3-Tüketim Azlığı

Kanatlı sektörünün diğer önemli bir sorunu pazarlamadır. Halen başta piliç ve hindi eti olmak üzere üretilen kanatlı eti ve ürünlerinin tamamına yakın bir kısmı iç piyasada tüketilmektedir. Sektörün büyüme hızı dikkate alındığında ihracat imkanlarının açılmasının yanında, iç piyasadaki tüketimin artırılması da bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Tüketimimiz AB ülkelerinin tüketim miktarlarının çok altında, hatta yarısı kadardır. Tüketimin artırılmasının gelir düzeyi ile yakın ilişkisi olduğu bilinmekle beraber, tavuk eti ve yumurtanın insan sağlığı açısından önemli ve ekonomik birer kaynak olduğu ülkemiz insanına yeterince duyurulması halinde tüketimi artırıcı etki yapacağı muhakkaktır.

Tüketimi artırmada promosyonun etkisinden yararlanmak için bir kampanya düzenlenmesi, bu kampanyada, süt ve mercimek tüketimini artırmada olduğu gibi Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın önderliğinde koordinasyonun sağlanarak üretici firmaların katılımının temin edilmesi mümkün ve gerekli görülmektedir.

Basın ve yayın kuruluşları aracılığı ile tavuk eti ve özellikle yumurta tüketimi ile ilgili olumsuz haber ve yorumlar yapılmaktadır. Tüketime olumsuz etkileri olan ve bilinçsiz yapılan bu yorumların önüne geçilmelidir.

4-İşletmelerin Yoğunluğu

Türkiye'de kanatlı hayvan yetiştiriciliğinin belli bölgelerde büyük yoğunluk kazanması bulaşıcı hastalıkların kolayca yayılmasına neden olmaktadır. Özellikle salgın hastalıkların kontrolü bakımından kurulacak damızlık tesisler ve yetiştirici kümesleri için yer seçimi büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla, çevresinde kuluçkahane, kümes veya kesimhane olmayan, hijyenik açıdan kirletici yapı ve tesislerden yeterince uzak, mümkün olduğunca izole bir yerde yatırım yapan damızlık işletmeleri ve kanatlı üreticilerini koruyan bir yasal düzenleme bugüne kadar yapılamamıştır. Yönetmeliklerle bazı koruma şeridi tesisi gayretleri bulunmakla beraber yeterli ve etkili değildir. Yeni kurulacak her türlü tarımsal tesis için Tarım İl Müdürlüklerinden izin alınırken, bu sırada koruma bandı öncelikle dikkate alınmalı, ayrıca verimli tarım arazilerinin üzerine kümes tesis edilmesi önlenmeli, verimsiz ve işlenemeyen araziler üzerine bu tür tesislerin yapılmasına izin verilmelidir. Bu konuda yeni yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır. Koruma bandını ihlal eden yapılarla ilgili davalar yıllarca sürmekte ve istenen sonuç alınmamaktadır.

5-Küçük İşletmelerin Sayısındaki Fazlalık

Kanatlı işletmelerinin büyük çoğunluğu ekonomik kapasitelerin altındadır. Oysa sahip olduğumuz teknolojiye uygun işletmelerin kurulu kapasitelerinin minimum 15-20 bin hayvan olması, çoğunluğun ise 50-100 bin kapasite arasında olması gereklidir. Küçük kapasiteli kümeslerin havalandırma, nemlendirme, ısıtma, yemleme ve sulama gibi tesisatlarıyla ısı yalıtımları yetersizdir. Bu işletmelerin fire kayıpları yüksek, verimleri düşük, maliyetleri yüksektir. İlerleyen zaman içinde entegrasyonların, küçük kapasiteli kümesleri üretimden çıkarmaları, yerine büyük kapasiteli ve modern donatımlı kümesleri devreye sokmaları gereklidir. Bakanlığın da yeni kümes barınaklarına izin verirken bu hususa dikkat etmesi yerinde olacaktır.

Entegre hindi üretiminin yapıldığı bölgelerin genelde entegre piliç eti üretim alanları olması nedeni ile piliç kümeslerinin bir kısmı hindi eti üretimi amacı ile kullanılmakta, bu da modern kümeslere olan gereksinimi artırmaktadır.

Organik Kanatlı Yetiştiriciliği

Kanatlı işletmelerinin gelirlerini artırmanın önemli bir yolu yeni ve alternatif ürünleri piyasaya sunabilmektir. Bununla ilgili olarak günümüzde organik yumurta ve kanatlı eti üretimi yetiştiriciler için önemli bir avantaj olabilir. Tarımsal üretimle birlikte düşünülmesi gereken organik üretim ihracata dönük olarak düşünüldüğünde kanatlı hayvan yetiştiricileri için önemli bir gelir kapısı olacaktır. Organik olarak kanatlı eti ve yumurta üretimi konusunda yapılan çalışmalar var ise de geliştirilmeye muhtaçtır. Bu konuda üretim yapan ve bu üretimi denetleyen örnek firmalara ihtiyaç vardır.

Bana ayrılan süre içinde sizlere özetlemeye çalıştığım kanatlı eti üretim sektörünün sorunlarını çözebildiğimiz ölçüde büyüme ve gelişme sürecektir. Sadece kanatlı sektörde değil diğer birçok tarımsal üretim dalında maliyetlerin yüksekliği sorunu birinci sıradadır. Dünya Ticaret Örgütü koşullarında olsun, AB koşullarında olsun mevcut ürünlerimizin devamlılığı için maliyetlerimizi düşürmemiz birinci koşul halini almıştır.

MEYVE SUYU SANAYİNDE SORUNLAR VE OLANAKLAR

Ozan DİREN
Meyve Suyu Endüstrisi Derneği

Ben birazdan yapacağım konuşmada Meyve Suyu Endüstrisi Derneği'nin resmi fikirlerini anlatmaya çalışacağım. Konuşmamda hatalı bilgiler verirsem veya sizlerle çatışırsam bunlar hep özel fikirlerimdir. Ancak konuşmamın sonunda konuyu toparlayacağım.

Öncelikle size biraz sektörümüzün boyutlarından bilgiler vermek istiyorum. Sektörümüzde nihai ürün olarak 300 milyon litrelik meyve suyu üretimimiz var. Bu rakam 150 milyon dolarlık bir değere tekabül ediyor. Biz sektör olarak vişne, şeftali, kayısı, portakal ve elmayı ana ürün olarak işliyoruz. Toplamda yaklaşık 500 bin ton civarında tarımsal ürünü değerlendiriyoruz. Bu ürünün bir kısmını meyve suyu yani nihai ürün olarak satıyor, bir kısmını konsantre olarak çeşitli sanayilerde girdi olarak kullanıyor veya ihraç ediyoruz. Kısaca belirtmek gerekirse 50 bin tonun üzerinde vişne, 100 tonun üzerinde şeftali, 30 bin tonun üzerinde kayısı ve portakal ve 350 bin tonun üzerinde de elma işliyoruz.

Burada meyve suyu sanayindeki sorunlara değinirken öncelikle bu sorunlara ne açıdan baktığımızı belirlememiz gerekiyor. Sektörün paydasını yani meyve işleme kapasitesini artırmak, sektörde neler yapılması gerektiğini belirlemek için, 2001 yılında bir arama ve karar konferansı heyeti düzenledik. Burada sektörün hem sağlayıcıları, hem oyuncuları, hem de tüketiciler, perakendeciler, devletten ve bürokrasiden katılımcılarla birkaç gün süren bir çalışma yaptık. Konferansın sonucunda da bazı yapılması gereken unsurları ortaya koyduk. Bunların bir kısmını sektör olarak yapabiliyoruz. Zaten sektör olarak genelde kendimiz çözüm üretmek taraftarız. Bazılarını ise tabii ki gücümüz yetmeyeceği için hükümetten veya devletten beklememiz gerekiyor.

Öncelikle araştırma rakamlarına bakarak başlamak istiyorum. Türkiye Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında yılda kişi başına 5,5 litrelik tüketimle yine en sonlarda yer alan ülkelerden biri. Bu oran Almanya 42 litre, ABD'de ise 30 litre.

Dünyada hiç meyve suyuyla tanışmayan ülkeler olduğunu varsaysak da, biz AB'yi baz aldığımız için sektör olarak 2010 yılına kadar aşağı yukarı AB'deki ortalama miktara yakın bir tüketimi hedefliyoruz.

Öncelikle ürünlerimizin kategorileri önemli. Kategorilerine baktığımızda ürünlerimizin hepsi piyasada biliniyor ve tüketiciler tarafından tüketiliyor. Burada tüketicilerin bilinçli olmamasından ve haksız rekabete yol açılmasından kaynaklanan çeşitli problemler var. Meyve suları ve nektarları meyve içeren, ürünün cinsine göre meyve suyu da olabilen ürünler. Örneğin üzüm suyu, elma suyu, portakal suyu olabilirken, şeftali, kayısı gibi ürünler nektar olarak satılabilir. Dolayısıyla bu ürünler kendi meyvesine göre değişen özelliktedirler.

Meyve içeceklerine baktığımızda, minimum %10 meyve içermesi gereken, dünya pazarında ağırlıklı olarak serinletici özelliğiyle ön plana çıkarılarken, Türkiye'de daha çok fiyat rekabetinde maliyetleri düşürmek amaçlı kullanılan bir ürün olarak gözümüze çarpıyor.

Bir de meyve aromalı içecekler ve toz içecekler var. Meyve aromalı içecekler %10'un altında meyve içerir ve renk, koku, tat maddeleri gibi katkı maddeleriyle güçlendirilir. Bu ürünlerin hepsi aynı ambalajlarda, aynı raflarda satıldığı ve tüketiciye yönelik bilinçlendirme çalışmaları fazla yapılmadığı için birtakım sıkıntılar ortaya çıkıyor. Burada söz konusu olan haksız rekabeti önlemek için, biz heyet olarak pazardaki ürünleri ölçümleme kararı almıştık. Üzerinde nektar yazan bir ürünün nektar değil, içecek olması gibi sorunlarda, 2000 yılındaki ölçümlerde doğru yazılmışların

oranı %60'lar seviyesinde iken, çalışmalar sonucunda, 2003 yılında %95 seviyesine çıkardık. Yani artık piyasadaki satılan ürünlerin hemen hemen hepsi üzerinde ne yazıyorsa gerçekten o.

İkinci aşama, bu konunun Tarım Bakanlığı'na bildirildikten sonra, ulusal marketlerde de uygulanması. Yarın bir gün bir problem çıktığında, marketin de ben bunları bilmiyordum, devlet bunu kontrol etmiyor diyememesi için bu çalışmaların yapılması gerekiyor. Çünkü eğer meyve suyu ya da nektar almak isteyen tüketiciye daha düşük kaliteli bir ürün verirsiniz ve o tüketici bundan soğursa, tüketiciyi tekrar meyve suyu tüketimine alıştırmaya şansınız pek olmaz.

Meyve suyu kategorilerinin bilinmemesinde tanıtım eksikliği de büyük bir problem olarak ortaya çıkıyor. Birincisi meyve suyunun beslenmedeki önemi çok fazla bilinmiyor. Biliyorsunuz süt hemen hemen bir insanın gıdasının tamamını karşılayabiliyor. Birtakım mineraller ve vitaminler eksik kalıyor. Bunları da meyve suyuyla karşılayabiliyoruz. Bu sebeple meyve suyu da temel gıda maddelerinden bir tanesi. Zaten yurtdışında tüketimlerine ve vergilendirilmesine baktığımızda, özellikle AB ülkelerinde meyve suyunun temel gıda sayıldığını görüyoruz. Şu anda da zaten ürün kategorileri hakkında bilinçlendirme çalışmaları yapılıyor.

Bir diğer sorun da ürün imajının sağlanması. Bu da örneğin kola içtiğinizde güzel kızlar, yakışıklı erkekler görüyorsunuz, bilinç altında ben de içersem böyle olacağım gibi bir imaj çıkıyor. Fakat meyve suyu içtiğinizde ne olacağınızı bilmiyorsunuz.. Bu bizim problemimiz, bizim hatamız. Dolayısıyla burada sektörün oyuncularını olarak her markanın belli kişiliğini üzerine alıp, hitap ettiği hedef kitlesini belirlemesi gerekiyor. Beni içtiğiniz zaman eğleneceksiniz, beni içtiğiniz zaman hayatı daha farklı göreceksiniz gibi bir şeyleri sahiplenip ürünün imajına marka bazında da destek olunması gerekiyor. Bunlar zaten bizim yapmamız gereken ve yaptığımız şeyler. Son üç yıla baktığımızda, sektörde birçok firmanın reklamı olduğunu görüyoruz. Bu reklam yatırımlarının sonucunda da yıllık kişi başı tüketim oranı son 10 yılda ilk defa 4 litreden 5,5 litreye yükseldi. Pazarımızdaki bu büyüme bence çok nemli.

Ürünün tüketiminin ötesinde yapılması gereken bir diğer iş tarımı kaldırmak ve tarıma destek olmayı sürekli kılmak. Aslında tarıma dayalı sanayi ve tarım sektörleri serbest sektörler. Meyve suyu sektörünün büyümesi de aslında tarıma bir destektir. Çünkü tüketim arttıkça hammaddeye olan talep artacaktır. Hammaddeye talep arttıkça da arz talep dengesinden dolayı otomatik olarak fiyatlar yükselecek ve daha karlı ürünler olacaktır.

Bunun dışında uluslararası bir rekabet de söz konusu. Burada kararımızı vermek zorundayız, çünkü global rekabet içine gireceğiz veya girmeyeceğiz diyeceğiz. Türkiye de burada rekabete girmeye, bildiğimiz kadarıyla kapalı olmamaya karar verdi. Dolayısıyla burada verimlilik ve maliyetler çok önem kazanıyor. Çünkü dünyanın her yerinde, her saniye bir şeyler geliyor, her saniye daha iyi yaşıyoruz, daha ucuza, daha kaliteli yaşıyoruz. Dolayısıyla global rekabetin gereklerini yapmamız gerekiyor. Bu da yine sektöre düşen, özellikle girdiye yatırım, teknolojiye yatırım anlamında önemli konulardan biri. Tabii bu global süreçte Çin gibi farklı öncelikleri ve güçlü yönleri olan bir ülkenin de pazara girdiğini görüyoruz. Çin, son 10 yılda iki kat büyüyen bir ihracatçı. Özellikle konsantre boyutunda. Hatta son 12 yıla baktığımızda yaklaşık 600 kat büyüyen bir yapısı var. Bu gelişme bizim daha verimli, daha maliyetlere odaklı ve daha kaliteli ürünler yapmamız gerektiğini biraz daha ortaya çıkarıyor. Eğer uluslararası pazarlarda elde ettiğimiz başarıya bakacak olursak, bugün sadece kuru üzümde veya kuru kayısıda, daha doğrusu tarladan çıktığı gibi ürünleri satmada güçlüyüz. Çok güçlüyüz ama meyve suyu sektörü biraz daha katma değer koyabileceğimiz bir sektör ve bu gücü diğer sektörlerde, verimliliği ve maliyetleri biraz daha iyileştirebilirsek tahminimce ülkemize daha çok döviz kazandırabiliriz.

Ayrıca girdi problemi denilebilecek bir sorunumuz var. Türkiye’de şu anda yetersiz dediğim kişi başına yıllık 5,5 litre meyve suyu tüketimini biz 12 litreye çıkarmayı hedefliyoruz. Bunun için tanıtım çalışmaları devam ediyor ama şu anda bile kayısı, vişne, şeftalide dönem dönem hammadde sıkıntıları yaşıyoruz. Hatta yeri geldiğinde ithalat yapmak zorunda bile kalabiliyoruz. Dolayısıyla bugün yetmiyorsa, hedeflediğimiz 12 litrele çıktığında çok büyük sıkıntılar bizi bekliyor.

Biraz önce Çağrı Bey’in bahsettiği gibi, meyve suyunda, bodur ağaçlar, meyve toplaması daha kolay, verimliliği daha yüksek ağaçlar olursa, daha ölçek ekonomisine uygun üretimler yapılarak maliyetler daha düşürülebilse, bizim de meyve suyu sektörü olarak uluslararası pazarda rekabet şansımız artar. Bu durumun fiyatlara da yansiyarak fiyatları düşürmesi, sadece tarım kesimine değil, verimliliğini artırarak meyve suyu sektörü olarak bize de yararlı olur. Uluslararası piyasada gücümüzün daha artırılması sağlanır diye düşünüyorum.

Ayrıca sadece gıdanın ve meyve suyu sektörünün genel problemleri, özellikle hammadde maliyetleri çok büyük bir sıkıntı olarak karşımıza çıkıyor. Şeker maliyeti de belli sıkıntılarımızdan bir tanesi. Şekere bir örnek verecek olursak, şu an 1000, 1100 dolardan satın alıyoruz. Türkiye’de şeker pancarını biz üretiyoruz, fabrikalar bizim, her şey bizim. Ancak dışarıdan ithal ediyoruz. Birkaç ay önce Azerbaycan’a gittim. Orada Brezilya’da üretilip gemiyle Azerbaycan’a taşınan şekeri Azerbaycan’daki ile karşılaştırırsanız, tabii Azerbaycan’da her şey tekel, şekerin tonu 35 dolara satılıyor. Demek ki burada da, işletmede bir sıkıntı var.

Bunun dışında neler yapılabilir? Örneğin mısır şekeri var gündemde. Biz sektör olarak şekere çok ihtiyaç duymuyoruz. Şeker fabrikaları sıvı şeker üretip bize sıvı olarak bunu satabilir. Bu konuda taleplerimiz de oldu, ama henüz bu maliyetleri düşürecek herhangi bir girişimde bulunmadık. Belirttiğim gibi bu konuları kendi ürünümüzün Türkiye’ye faydasını maksimuma çıkarmak olarak düşünmemiz gerekiyor. Meyve suyu sektörünün kazanması veya tarım sektörünün kazanması çok önemli bir aşamadır. Bunlar bizim yapabildiklerimiz. Bir de özellikle hükümetten birtakım beklentilerimiz var ki, bunlar bizim yapamayacağımız şeyler. Meyve sularının nektarlarının KDV’si gibi. Zaten kar payları çok düşük olan meyve suları ve nektarlarında KDV oranının %8’e indirilmesi, hem bu ürünlerin tüketici gözünde temel gıda maddesi sayılmasına ve tüketicilerin yönlendirilmesine yardımcı olur, hem de bu ürünlerin rekabet şansı artırılarak dolaylı olarak tarıma da destek olunur.

Bunlar dışında meyve suları ve nektarları tüketiciler tarafından hep birbirlerine karıştırılıyor. Dolayısıyla tüketici alırken sadece fiyat mukayesesiyle bunları alıyor. Halbuki pazardaki ürünlerin hepsi gerçekten meyveyi yeteri kadar içermiyor veya hiç içermiyorlar. Dolayısıyla etiket standartlarının önemi artıyor. Bu ürünleri en azından sanki gerçek meyveymiş gibi reklam yapmaları veya sanki gerçekten meyve içeriyormuş gibi ambalajlarını tasarlamaları da bence önemli bir sıkıntı. Bu durumun önüne geçmek için de Tarım Bakanlığı’ndan ayrı girişimlerimiz var. Yakında sonuç almayı umuyoruz. Önemli bir desteğe ihtiyacımız olan diğer konu, meyve fiyatlarındaki yükseklikten dolayı çiftçilerin ekonomisine uygun meyve bahçelerinin teşvik edilmesi. Türkiye’de genelde çiftçiler bahçelerinin bir kısmında veya çok küçük alanlarda meyvecilik yapıyorlar. Bundan elde ettikleri gelir onlara bir yıl boyunca baktıkları için yetmiyor. Karlılıklar çok düşük oluyor, dolayısıyla meyve satın alma ücretleri de artıyor.

Öngörülebilir bir ekonomik programa da şiddetle ihtiyacımız var. Programın olmaması çok büyük bir sorun. Zaten tarım dışında ihracatta da çok büyük sıkıntılarla karşılaşabiliyor, zararına satış yapıyoruz. Ürünler yurt dışı pazarında satılırken, belli bir zam yapmazsanız zarar ediyorsunuz. Ancak yaparsanız da, yıllarca kurmak için emek harcadığınız pazarı silmeniz gerekir. Dolayısıyla zarar etmeyi tercih ediyorsunuz. O anlamda da öngörülebilir bir ekonomik ortam bizim için çok çok önemli.

ŞARAP SANAYİNDE SORUNLAR ve OLANAKLAR

Coşkun GÜNER
Şarap Sanayicileri Derneği

Üzümün ve şarabın vatanı olan Anadolu'da pek çok medeniyetler yaşamış, şarap buradan tüm dünyaya yayılmıştır. Ancak dünya sıralamasında, bugünkü durum itibarıyla 550.000 hektar bağ alanı ile 4. sırada 3,5 milyon ton üzüm üretimi ile 6. sırada yer almaktayız.

Bilindiği üzere bu miktar üzümün büyük kısmı sofralık ve kurutmalık olarak, bir kısmı sumalık olarak ve %2,5-3 oranındaki kısmı ise şaraplık olarak değerlendirilmektedir. Resmi kurumların gayri resmi rakamlarına göre yurdumuzda 2003 yılı itibarıyla üretilen şarap miktarı 55 milyon litre olarak ifade edilmesine karşın kayıtlarda daha düşük değerler olduğu, gerçek değer ise 70-80 milyon litre civarında olduğu tahmin edilmektedir. Kesin bir rakam belirtilememesinin en büyük sebeplerinin başında bağ alanlarının miktarı, buna bağlı olarak üretilen şaraplık üzüm cinsleri ve miktarlarının sağlıklı olarak bilinmemesi ve en önemli olanının ise üretilen şarap miktarının ve satılan miktarın gerçeğe uygun olarak bilinmemesinden kaynaklanmaktadır.

Bu hususlara değinmeden konuya açıklık getirmek mümkün değildir. Tarım Bakanlığı'nın bünyesinde yapılan ve kısa zamanda sonuçlanacağını ümit ettiğimiz Bağcılık Kanunu ile ilgili yapılan çalışmalar sağlam bir zeminin oluşmasını sağlayacaktır. Bu kanunun hazırlanmasında emeği geçen tüm kurum ve kuruluşlara teşekkür ederiz. Bu kanuna bağlı olarak çıkarılacak yönetmelikler ile AB uyum yasalarına uygun üzüm yetiştiriciliği yapılacak, artık bir dekar alandan 2-2,5 ton üzüm elde edilmeyecek, üzüm üreticilerimiz daha az ve kaliteli üzüm üreterek emeklerinin karşılığını alacaklardır. Sulanarak bol ürün elde edilen bir bağın ürününün gerek sofralık, özellikle şaraplık olarak kullanılması uygun değildir. Ama bu tür üzümleri kullanan şarap üreticileri de yok değildir. Kötü üzümünden kaliteli şarap yapmak mümkün değildir, ama kaliteli üzümünden fena şarap yapmak mümkündür. Kaliteli şarap kaliteli üzümünden yapılır. Bu nedenle üzümün kaliteli olması, yerinde kurulmuş bir bağ, buna uygun olarak seçilmiş cins, zamanında yapılmış bakım ve hasat ile başlar.

Geçmiş yıllara göre şarap üreticilerinin sahip olduğu bağ alanlarının miktarı hızlı bir şekilde artmaktadır. Diğer bir ifade ile şarap üreticileri, üzüm yetiştiricileri durumuna da gelmiştir. Buradaki en büyük etken kaliteli üzüm bulmada çekilen sıkıntıdır. Üzüm yetiştiricilerimizin bir kısmı su vermek suretiyle daha fazla ürün elde ederek daha çok kazanç sağlayacağını düşünmekte ise de bu durum üreticinin aleyhine dönmektedir. Şaraplık üzümün seyri böylece topraktan yani bağdan başlayarak yola çıkmaktadır. Şarap üreticilerinin de topraktan başlayan serüvende yer alması içtiğimiz şarabın kalitesinde büyük etken olmaktadır.

İşlenmek üzere fabrikaya getirilen üzümlerimizin bir kısmı zorunlu olarak çok yol kat etmektedir. Bu da ister istemez kaliteyi etkilemektedir. Şarap üreticisinin uygulamış olduğu teknik ve proses şaraba etki etmektedir. Bu aşamada gerekli kontrollerin yeteri kadar yapılamadığı görülmektedir. TEKEL'in özelleşmesi sonucu oluşturulan Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu tecrübeli, ancak az sayıdaki personeli ile bu denetimlerini zamanında ve yerinde yapamamaktadır. Böylece bir kısım şarap üreticisi doğan boşluğu kendisine uygun olarak değerlendirmektedir. Kayıt dışı satışlar büyük miktarlara ulaşmaktadır. Özel Tüketim Vergisi'nin yüksek oranlarda oluşu nedeniyle de kayıt dışı satışların artışı kendi felsefesini haklı gösterme gayreti içine çekmektedir. ÖTV'nin makul oranlara getirilmesi sonucu hem fiyatın düşeceği, hem de daha fazla vergi elde edileceği bilinmesine rağmen bu konuda hiçbir düzenleme yapılmamaktadır. Hatta en kolay

vergilendirme olan alkollü içkiye zam yapma yolu tercih edilmektedir. Düzgün ve yasalara uyan şarap üreticisi ise bu şartlar altında kapasite artırma, yeni teknolojiye uygun yatırım yapma, yeni bağ alanları tesisi etme konusunda zorluk çekmektedir.

Olumsuzlukları yenmeye çalışan şarap üreticisi, her kesime hitap eden ürünlerini piyasaya arz ederken sofralık şarap satışı konusunda haksız rekabet ile karşılaşmaktadır. Bu sorun da şarap üreticilerinin içinde bulunduğu en önemli hususlardan biridir. Üzüm satın alınmadan şarap üretilmesi mümkün olmaktadır. Ucuz şarap veya sofralık şarap piyasasında bu durum bir gerçektir. Turizmde uygulanan her şey dahil sistemi yurdumuzun kaliteli şaraplarının değerlendirilmesine ve tanıtılmasına olumsuz yönde etki etmiştir.

Son zamanlarda şarap her sofrada bulunur hale gelmiştir. Geçmiş yıllarda gelir seviyesi daha az kesimin içkisi olan şarap yaygınlaşarak gelir seviyesi yüksek tabaka da dahil olmak üzere sofralarda yer almıştır. Gelir seviyesi yüksek olan kesim haliyle daha kaliteli, yıllanmış şarap istemektedir. Bunun da bir bedeli olmaktadır. Talepteki artış sonucu yüksek vergi oranına rağmen şarap fiyatları artırılmamıştır. Şarap üreticileri arzı artırmak suretiyle bu durumu dengelemişlerdir. Bu hususta ithal şarapların da etkisi olmuştur. Ancak bu etki kalitede kendini göstermiştir. Aynı kalitede olabilecek şaraplardan yerli olanının fiyatının daha uygun olduğu bilinmektedir. Her türdeki şarabın ithal edilmesi sektörümüze etki etmemiştir.

Bir sektörün yurdumuzda yaptırmış olduğu araştırma, 18 yaş üzerinin % 63'nün hiçbir şekilde alkollü içki kullanmadığını ortaya çıkarmıştır. Halbuki kırmızı şarabın bazı rahatsızlıklara iyi geldiği, özellikle bu hastalıkların ileri yaş dönemlerinde görüldüğü tıp çevrelerince ifade edilmektedir. Kişi başına bir şişe şarabın tüketildiği ülkemizdeki bu rakam AB ülkelerindeki ortalamaların çok çok altında olmaktadır. İçki alışkanlığı temayülü olmayan halkımızda şarabın tehlike yaratmasının söz konusu olamayacağı kanaatindeyiz. Rakı içme alışkanlığının yoğun olduğu sofralarımızda şarabın gelişimi daha ağır ama kalıcı bir şekilde seyretmektedir.

Çeşitli firmaların çeşitli isimlerle ürettikleri şarapların piyasaya arzı sırasında yaptığımız incelemede Gıda Üretim İzin Belgelerinin tarih ve sayıları etiketlerde belirtilmemekte, hatta bulunmamaktadır. Bu tür ürünlerin satışını yapanların sorumlu olduğu bilinmesine rağmen piyasada bu tür şaraplar satılmaktadır. Tarım İl Müdürlükleri yetkilileri, piyasa ve fabrika denetimlerini sık sık yaparak tüketiciye sağlıklı ürün satışı konusunda yardımcı olmalıdır. Konu uzmanı olan kişiler, piyasada mevcut olan aynı cins üzümünden üretilen ayrı üreticilere ait şarapların incelenmesi sonucu, üzümün özelliklerini içermeyen renk, tat ve özelliklere rastladıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum hem tüketiciyi yanıltmakta hem de haksız rekabete yol açmaktadır.

Şarap damak zevkine hitap eden içecektir. Bu hususta somut bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. Ancak olması gereken belli kriterleri vardır. Çok bekletilmiş bir şarap çok kaliteli şarap olmayabilir. Bu nedenle içilmesi tavsiye edilen zamanda tüketilmesi önemlidir. Bir kısım yerli veya ithal şarapların etiketinde yer alan eski tarihlerin bizi yanıltmaması gerekir. İçi boşalmış tabir ettiğimiz bu tür şaraplar sofralarımızda bizi hüsrana uğratabilir. Yurdumuzda yetişen ve kalitesinden şüphe duyamayacağımız önemli üzüm cinslerimiz mevcuttur.

Üzüm bağından başlayan ve sofrada biten uzun yolda üzüm üreticisinden başlayarak, şarap üreticisi, Tütün Kurumu, Tarım Bakanlığı, Maliye Bakanlığı yetkililerine çok büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir. Kontrol sisteminin yanı sıra üreticinin maddi külfetini azaltmak suretiyle daha kaliteli ve fiyatı uygun şarapların sofralarımızda yer alması sağlanmalıdır.

AVRUPA BİRLİĞİ ALTINCI ÇERÇEVE PROGRAMI
KAPSAMINDA
GIDA KALİTESİ VE GÜVENİLİRLİĞİ

Dr. Servet KEFİ

TÜBİTAK AB 6. Çerçeve Programı Ulusal Koordinasyon Ofisi
Servet.kefi@tubitak.gov.tr

Avrupa Birliği Altıncı Çerçeve Programı

Avrupa Birliği'nin (AB) bilimsel araştırma ve teknoloji geliştirme kapasitesini artırmak, bu yolla sosyal ve ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla yürüttüğü, ilki 1984 yılında yürürlüğe giren Çerçeve Programlar, diğer birçok Topluluk programı gibi amaçları ve bütçesi ile belli bir dönem için tasarlanmış, uzun dönemli programlardır.

Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya'nın bilim ve teknoloji alanında katettiği yolun oldukça gerisinde kalan AB, Birliğin araştırma politikasını gözden geçirerek, bilimsel mükemmeliyet ve rekabet edebilirliği sağlamak amacıyla, araştırmaya dahil olan ilgili tarafların tümünün katılımıyla bir "Avrupa Araştırma Alanı (ERA)" yaratılmasını hedeflemiştir. 2002-2006 yıllarında yürürlükte olacak Altıncı Çerçeve Programı'nın (6. ÇP) temel hedefi de, Avrupa'yı 2010 yılında dünyanın en dinamik ve rekabet gücü en yüksek bilgi ekonomisi haline getirmeyi amaçlayan ERA'nın gerçekleştirilmesine katkıda bulunmaktır.

AB'nin 6. ÇP'deki hedefi "sürdürülebilir ekonomik büyümesini ve sosyal dayanışmasını gerçekleştirebilen, daha fazla ve daha kaliteli iş alanları yaratabilen, dünyanın en büyük bilgi tabanlı ekonomisi olmak"tır. Bu hedefe erişebilmek için aşağıdaki amaçlar benimsenmiştir:

- ✓ Ekonomik büyüme ve toplumsal refah giderek araştırma bağımlı olduğundan ve ulusal düzeydeki yatırımlar yetersiz kaldığından, belli alanlara odaklanmış ve AB seviyesinde bütüncül araştırmalara yönelmek;
- ✓ Araştırma alanlarının birleştirilmesi ve etkileşimli hale getirilerek işbirliğinin artırılması ile güçlü bir Avrupa Araştırma Alanı (ERA) yaratmak; yani bir anlamda AR-GE'de de "Ortak Pazar" oluşturmak, böylelikle dünya çapında ARGE'de daha fazla söz sahibi olmak;
- ✓ Kadın araştırmacıların desteklenmesini sağlayarak kadınların AR-GE'deki rollerini güçlendirmek;
- ✓ **Dikey entegrasyonu gerçekleştirmek:** Bilgiyi üretmekle kalmayıp toplumda kullanılabilir hale gelmesini sağlamak; bunun için bilgiyi kullanacak tarafları, öncelikli olarak da KOBİ'leri, işin içine sokmak; diğer bir deyişle, araştırma sonuçlarının toplumda kalıcı etki yaratmasını, toplumun refahını arttırmasını sağlamak;
- ✓ **Yatay entegrasyonu gerçekleştirmek:** Tek disiplinlilikten çok disiplinliliğe yönelmek, böylelikle daha karmaşık sorunlara çözüm bulabilmek, yeni ve özgün araştırma alanları yaratmak ve bu alanlarda öncü konuma geçmek.

Çerçeve Programları'nın bütçesi, üye ülkelerin katma değer vergisi yoluyla yaptıkları katkıların yanı sıra, ortaklık anlaşması imzalamış ülkelerin GSYİH'leri oranında ödedikleri katılım paylarından oluşmaktadır. Bu Çerçeve Programlarına AB'nin üye ülkeleri (Almanya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Lüksemburg, Portekiz, Yunanistan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Kıbrıs Rum Kesimi, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovak Cum, Slovenya) dışında, AB'ye aday ülkeler (Bulgaristan, Türkiye,

Romanya) ve Asosiye Ülkeler (İsrail, İsviçre, İzlanda, Lihtensteyn, Norveç) ve daha birçok Avrupa ve Dünya ülkesi çeşitli düzeylerde katılabilmektedir.

6. ÇP'nin en önemli özelliği tercih edilen ve desteklenen araştırma projelerinin çok uluslu ve çok ortaklı olmalarıdır. Ulusal veya bölgesel olarak yürütülecek girişimler bu programda desteklenmemekte, Avrupa katma değeri olan ve ortak faydalar yaratabilecek projeler kabul görmektedir.

EURATOM programı hariç 17,466 milyar Euro'luk bütçeye sahip olan ve Kasım 2002'de Brüksel'de yapılan açılış konferansı ile resmen başlayan Altıncı Çerçeve Programı'nın ilk proje teklif çağrıları Aralık 2002'de yapılmıştır. Altıncı Çerçeve Programı üç eylem planından oluşmaktadır:

1. Topluluk araştırmasının odaklanması ve bütünleştirilmesi
2. Avrupa Araştırma Alanı'nın yapılandırılması
3. Avrupa Araştırma Alanı'nın güçlendirilmesi

Her bir eylem planı aşağıdaki tabloda sunulduğu gibi alt başlıklar içermektedir.

BÜTÇE

1. ERA'nın Bütünleştirilmesi	14.247 M€
1.1. Tematik Alanlar	12.078 M€
1.1.1. Yaşam Bilimleri, Gen Bilimi ve Sağlık Biyoteknolojisi	2.514 M€
1.1.2. Bilgi Toplumu Teknolojileri	3.984 M€
1.1.3. Nano-teknolojiler, Akıllı Malzemeler ve Yeni Üretim Süreçleri	1.300 M€
1.1.4. Havacılık ve Uzay	1.182 M€
1.1.5. Gıda Kalitesi ve Güvenilirliği	753 M€
1.1.6. Sürdürülebilir Kalkınma, Küresel Değişim ve Ekosistemler	2.120 M€
1.1.7. Bilgi Temelli Toplumda Yurttaşlık ve Yönetişim	225 M€
1.2. Özel Etkinlikler	2.169 M€
1.2.1. Politikalara Bilimsel Destek	375 M€
1.2.2. Yeni ve Gelişmekte Olan Bilim ve Teknoloji	215 M€
1.2.3. Yatay KOBİ Etkinlikleri	473 M€
1.2.4. Uluslararası İşbirliği Etkinlikleri	346 M€
1.2.5. Ortak Araştırma Merkezleri	760 M€
2. ERA'nın Yapılandırılması	2.872,2 M€
2.1. Araştırma ve Yenilikçilik	319 M€
2.2. Araştırmacıların Dolaşımı ve İnsan Kaynakları	1.732 M€
2.3. Araştırma Altyapıları	733,2 M€
2.4. Bilim ve Toplum	88 M€
3. ERA'nın Güçlendirilmesi	347 M€
3.1. Araştırma Etkinliklerinin Eşgüdümü	292 M€
3.2. Araştırma ve Yenilik Politikalarının Geliştirilmesi	55 M€

AB her bir alt başlıkla ilgili proje çağrılarında bulunmakta ve değerlendirme kurullarınca uygun bulunan projelere belirli ölçülerde maddi destek sağlamaktadır. Bu projeler aracılığıyla 6. ÇP kapsamında şu hedeflere ulaşılması arzu edilmektedir:

- ✓ Uzmanlık ve deneyim birikimlerini birleştirmek için AB düzeyinde araştırma ağları oluşturmak
- ✓ Avrupa'da bilimsel mükemmeliyeti ve teknolojik kapasiteyi geliştirmek, düzenlemek ve desteklemek
- ✓ Topluluk sanayindeki bilimsel bilgi ve know-how kapasitesini güçlendirmek, uluslararası rekabet gücünü geliştirip yenilikçiliği (inovasyon) teşvik etmek
- ✓ Başlıca toplumsal sorunları çözmek

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

- ✓ Sektörel bazda AB politikalarının düzenlenmesini ve uygulanmasını desteklemek
- ✓ Avrupa Araştırma Alanı'nın boyutlarını, ana hatlarını belirlemek.

6. Çerçeve Programına Katılmanın Türkiye için Potansiyel Faydaları

Türkiye'nin Çerçeve Programlarından elde edeceği yararları incelemenden önce, halihazırdaki AR-GE yatırımlarını gözden geçirmekte fayda vardır.

Türkiye'de AR-GE Çalışmalarına İlişkin Bazı İstatistikler

	Gayri Safi Milli Hasıladan AR-GE etkinliklerine ayrılan pay		AR-GE'de özel sektörün payı		
	(%)	Büyüme (% , 1995-2001)	Ar-Ge'de Payı (%)	Ö.S.	Yıllık Büyüme (% , 1995-1999)
AB	1.94	0.6		56.3	1.3
ABD	2.80	1.7		66.2	1.4
JP	2.98	1.8		72.4	-0.3
TR	0.64	0.21		42.9	?

	AR-GE insan kaynaklarının Sektörlere Göre Dağılımı (%)			AR-GE insan yoğunluğu		
	Özel	Kamu	Üniversite	Bin Kişide Personeli	Ar-Ge	Büyüme Hızı (% , 1991-1999)
AB	50	14	34		5.36	19
ABD	83	4	11		8.66	16
JP	66	2	27		9.72	6
TR	16	11	73		1.00	?

Bilimsel Performans

	Yayın Payları (2001, %)	Büyüme (1995-1999, %)	Araştırmacı Yayın	Başına
AB	37.5	2.3		1.18
ABD	31.5	-3.0		0.84
JP	10.0	?		0.46
TR	3.40	?		0.11

Görüldüğü gibi, AB, ABD ve Japonya ile karşılaştırıldığında Türkiye'de AR-GE alanında yapılan yatırımlar ve faaliyetler oldukça yetersizdir. Bu noktada, 6. Çerçeve Programına Türkiye'nin katılımı ülkemizin bu alandaki rekabet gücünü artırmasına katkıda bulunacaktır. Bunun yanı sıra 6. Çerçeve Programına katılmanın Türkiye için diğer potansiyel faydaları şöyle özetlenebilir:

- ✓ Küreselleşme sürecinde etkin rol oynayan AB bilimsel gücünün bir parçası olmak
- ✓ Üniversiteler, araştırma enstitüleri, kamu ve sanayi kuruluşları ile KOBİ'ler arasındaki işbirliğini artırarak kritik araştırmacı kütlesi oluşturmak ve güçlendirmek
- ✓ Türkiye'nin AR-GE etkinliklerini finanse edecek uluslararası düzeyde yeni kaynaklar bulmak
- ✓ Stratejik ortaklıklar oluşturarak Avrupa ile olan iş hacmimizi büyütme

5. Çerçeve Programına Katılmanın Şirketler Açısından Yararları

- ✓ İleri teknoloji geliştirilmesi
- ✓ İleri teknolojiye ulaşma
- ✓ Belli başlı şirketlerle işbirliği
- ✓ Anahtar müşterilerle işbirliği
- ✓ Yeni pazarlara ulaşma
- ✓ Yeni coğrafi bölgelere ulaşma
- ✓ Uluslararası standart geliştirme
- ✓ Belli başlı şirketlerin yaptıklarından haberdar olma

6. Çerçeve Programı ve Türkiye

6. ÇP'nin Türkiye için özel bir önemi bulunmaktadır çünkü, 10 Ocak 2003'te 6. ÇP'ye katılımına yönelik mutabakat zaptının yürürlüğe girmesiyle, Türkiye ilk kez programa AB üye ülkeleriyle eşit statüde ve herhangi bir sınırlama olmaksızın girmiştir. Toplam bütçesi 17,466 Milyar Euro olan 6. ÇP'ye katılım karşılığında Türkiye programa 229 Milyon Euro'luk bir ülke katkısı yapmaktadır. Türkiye'den akademik ve endüstriyel araştırmacıların program çerçevesinde yürütülecek ve Komisyon tarafından desteklenecek projelere aktif katılımlarının sağlanması durumunda katılım için ödenen paranın, hatta daha fazlasının geri alınması mümkündür. Ancak, Çerçeve Programa katılım açısından Türkiye henüz bu hedeften uzaktadır.

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından Avrupa Birliği Çerçeve Programları Ulusal İrtibat Kuruluşu olarak 2003 yılı başı itibarıyla resmen görevlendirilmiş ve AB Altıncı Çerçeve Programı Ulusal Koordinasyon Ofisi kurulmuştur. Bu ofiste, Ulusal Koordinatöre bağlı olarak çalışan ve çerçeve programında kapsanan her tematik ve yatay alandan sorumlu Ulusal İrtibat Noktaları (UİN), asistanları ve proje elemanları bulunmaktadır. Ofisin misyonu, AB Çerçeve Programlarına Türkiye'nin katılımını sağlamak ve Türkiye Araştırma Alanı'nın Avrupa Araştırma Alanı (ERA) ile bütünleştirilmesini kolaylaştırmak amacıyla, proje yapan araştırmacılarımıza her türlü desteği vermektir. AB Altıncı Çerçeve Programı Ulusal Koordinasyon Ofisi'nin başlıca görevleri ve yapılan çalışmalar aşağıda özetlenmektedir:

- ✓ Programa geniş ve etkin katılım sağlamak üzere, ülkedeki ilgili kurum, kuruluş ve kişilerin bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesi
- ✓ Diğer ülkelerin UİN ile ilişki kurarak, 6. ÇP'nin öngörülen hedefler doğrultusunda uygulanması ve Avrupa Araştırma Alanı'nın (ERA) oluşturulmasına katkıda bulunulması
- ✓ Programın uygulanması esnasında karşılaşılan problemlerin ve zorlukların Komisyon'a bildirilmesi
- ✓ Yardıma ihtiyacı olan potansiyel katılımcıların sorunlarının ilgili diğer Topluluk ağlarına iletilmesi
- ✓ 6. Çerçeve Programı Komitelerinde ve diğer AB platformlarında Türkiye'nin temsil edilmesi
- ✓ Ülke çapında bilgi ağlarının oluşturulması
- ✓ Ülke çapında düzenlenen Bilgi Günleri aracılığıyla 6. ÇP hakkında toplumun bilgilendirilmesi
- ✓ 6. ÇP'ye yönelik çalıştay ve tematik konferansların düzenlenmesi
- ✓ Bilgi ve eğitim kitaplarının ve bültenlerin yayınlanması
- ✓ 6. ÇP'ye araştırma projeleri sunan araştırmacılara yönelik seyahat desteği ve proje yazma özendirme ödülleri verilmesi

Gıda Kalitesi Ve Güvenilirliği

Bilim ve teknolojiadaki ilerlemelere bağlı olarak, günümüzün tarım-gıda sektörü sıkı standartlara, kalite kontrollerine ve izleme süreçlerine uymak zorundadır. Yine geçtiğimiz son on yıl içinde insanoğlu, BSE (*Bovine Spongiform Encephalopathy*, deli dana hastalığı), dioksin, listerya, salmonella gibi çok sayıda gıda kaynaklı tehditte karşılaşmaktadır. Tüm bu krizler, tüketicilerde güven eksikliğine yol açmaktadır. Bu nedenle gıda kalitesi ve güvenilirliği alanındaki araştırmalar, AB Altıncı Çerçeve Programı kapsamında öncelikli alanlar arasında yer almaktadır.

Gıda Kalitesi ve Güvenilirliği öncelikli alanı, beslenmenin ve çevresel faktörlerin insan sağlığına etkileri üzerinde araştırmalar yaparak, güvenilir, yüksek kaliteli ve sağlıklı gıdalar sağlayarak Avrupa toplumunun sağlık ve refahının artırılmasını amaçlamaktadır. Bu bağlamda tüketicilerin yüksek kaliteli ve güvenilir gıda isteklerine ve haklarına öncelik vererek, klasik “TARLADAN SOFRAYA” yaklaşımı yerine “SOFRADAN TARLAYA” yaklaşımı ile yeni ve daha güvenilir gıdalar ve gıda üretim zincirleri geliştirmek hedeflenmektedir.

Ülkemizdeki gıda kalitesi ve güvenilirliği yaklaşımında, gıdanın “işlenmiş ürün” olarak kabul edilmesine karşın, AB’nin yeni “Sofradan Tarlaya Gıda Kalitesi ve Güvenilirliği” yaklaşımında, tarımsal (bitkisel ve su ürünleri dahil hayvansal) üretimden elde edilen ürünlerin işlenerek tüketiciye sunulduğu mamule kadar olan süreçler kapsamaktadır. Bir diğer deyişle AB’nin gıda kalitesi ve güvenilirliği tanımı, bitkisel üretimde tarladaki/bahçedeki tohum, gübre, pestisit gibi girdilerin ve su ürünleri dahil, hayvansal üretimde ise çiftlikte yem, ilaç vb. girdilerin kullanılarak yapılan birincil üretimden elde edilen ürünlerin sanayide işlenerek son kullanıcı olan tüketiciye ulaşıncaya kadar geçen süreçleri içermektedir.

2005 Dönemi Gıda Kalitesi ve Güvenilirliği Çalışma Programı (III. Çağrılar)

Gıda Kalitesi ve Güvenilirliği alanında, gıda alımı ve çevresel faktörlerin insan sağlığı üzerindeki etkilerinin daha iyi anlaşılacak, güvenilir, yüksek kaliteli ve sağlık şartlarını iyileştirici gıdalar yoluyla insanların sağlığının ve refahının artırılması amaçlanmaktadır.

Bu alanda 6. ÇP kapsamında 2005 yılında desteklenecek ve konuları III. Çağrılar ile duyurulan projeler için ayrılan toplam bütçe 216 milyon Euro’dur. Bütünleştirilmiş Projeler (Integrated Project, IP) ve Mükemmeliyet Ağları (Networks of Excellence, NoE) gibi büyük çaplı projelerin bütçesi toplam 152 milyon Euro olup; Özel Hedefli Araştırma Projeleri (Specific Targeted Research Projects, STREP) ve Eşgüdüm Etkinlikleri (Coordination Action, CA) gibi küçük projelerin bütçesi 54 milyon ve Özel Destek Eylemleri’nin (Specific Support Action, SSA) bütçesi ise 10 milyon Euro’dur. Toplamda 16 tane büyük proje (13 IP, 2 NoE, 1 IP veya NoE) ve 15 tane küçük (14 STREP ve 1 CA) proje desteklenecektir.

2005 yılında desteklenecek projeler için yapılan duyuru ve proje son teslim tarihi aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

ARAÇ	İLAN	TESLİM TARİHİ
STREP ve CA	14 Temmuz 2004	08 Şubat 2005
SSA I	14 Temmuz 2004	08 Şubat 2005
SSA II	14 Temmuz 2004	07 Eylül 2005
IP ve NoE		
Birinci Etap	14 Temmuz 2004	07 Ekim 2004
İkinci Etap		08 Şubat 2005

Bu çağrılarda değerlendirme süreci göz önüne alınarak, STREP, CA ve SSA tipi uygulama araçlarında son başvuru tarihini takip eden 4 ay içinde sonuçlar açıklanacaktır. IP ve NoE'lerde ise sonuçlar, birinci etap başvurular için Kasım 2004'ün ilk yarısında, ikinci etap başvurular için Şubat 2005'i takip eden 4 ay içerisinde açıklanacaktır.

Gıda Kalitesi ve Güvenilirliği öncelikli alanında, desteklenecek araştırma projeleri için belirlenen temel alanlar şunlardır:

- ✓ Tüm gıda zinciri
- ✓ Gıda ile ilişkili hastalık ve alerjilerin epidemiyolojisi
- ✓ Gıdaların sağlık üzerindeki etkisi
- ✓ Üretim zincirinde izlenebilirlik süreçleri
- ✓ Analiz, tayin ve kontrol yöntemleri
- ✓ Daha güvenli ve çevre dostu üretim metotları ve teknolojileri ve daha sağlıklı gıdalar
- ✓ Hayvan yemlerinin insan sağlığı üzerindeki etkisi
- ✓ Çevresel sağlık riskleri.

Bu temel alanlarda desteklenecek araştırma projeleri için konular, 2003 (1. çağrılar) ve 2004 (2. çağrılar) yıllarında belirlenmiş olup; 2005 yılında desteklenecek projeler için tespit edilen konular ise yapılan 3. çağrılar ile duyurulmuştur.

1. Tüm Gıda Zinciri: Tüm gıda zinciri; tarlada/bahçede tohum, gübre, pestisit; çiftlikte ise yem ve ilaç gibi girdiler kullanılarak yapılan tarımsal üretimden elde edilen birincil ürünlerin gıda sanayinde işlenmesi ve perakende sektöründen nihai tüketiciye ulaşıncaya kadar geçen tüm süreçte güvenilirlik ve kalite yönlerinin iyileştirilerek **sağlığa yararlı, yüksek kaliteli ve güvenilir gıdalar üretmeyi amaçlayan** bir zincirdir. Bu bağlamda AB'nin yeni yaklaşımı devreye girmektedir:

“SOFRADAN TARLAYA – ÇATALDAN ÇİFTLİĞE” Gıda Kalitesi ve Güvenilirliği

Bu temel alanda belirlenmiş proje konuları:

- **Meyve tüketimini arttırmak için, çok disiplinli bir yaklaşımla, çevre dostu ve sürdürülebilir üretim metotları kullanarak, yüksek kalitede ürün sağlamak (IP):** Bu projede amaç; genetik mühendisliği dahil ileri tekniklerin de kullanılarak, meyve ve meyve bazlı ürünlerin güvenilirlik, kalite ve görünüşlerini iyileştirerek meyve tüketimini arttırmak ve bu yolla sağlıklı beslenmeye katkıda bulunmaktır.
- **Avrupa geleneksel gıda üretim sistemlerinde kaliteyi geliştirmek ve yeniliğe teşvik etmek (IP veya NoE):** Modern teknolojilerin geleneksel tekniklerle entegrasyonu yoluyla, geleneksel sistemler ile üretilen gıdaların kalite ve güvenilirliklerinin artırılması için yöntemlerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.
- **Yeni ve yenilikçi, tüketime hazır ve yarı hazır gıdaların kalite ve güvenilirliklerini geliştirmek (STREP):** Hammadde kalitesi ve güvenilirliğinin daha iyi bir şekilde izlenmesi ve üretim zinciri boyunca yenilikçi işlemler geliştirilmesi yoluyla, tüketime hazır ve yarı-hazır gıdaların güvenilirlik ve besin değerlerinin iyileştirilmesi hedeflenmektedir.

2. Gıda ile ilişkili hastalık ve alerjilerin epidemiyolojisi: Gıda ile ilişkili hastalık ve alerjilerin epidemiyolojisi oldukça kompleks bir yapıya sahiptir. Bu yapının daha iyi anlaşılması için gıda kaynaklı hastalık ve alerjilerin önlenmesi için, bu yapının temelinde yer alan gıda alımı, gıda metabolizması, bağışıklık sistemi, genetik temel ve çevre koşulları üzerine anahtar risk faktörlerinin belirlenmesi ve veri tabanının oluşturulması hedeflenmektedir.

Bu temel alanda belirlenmiş proje konuları:

- **Beslenme ve yaşam şekillerinin çocuk sağlığı üzerindeki etkisi (IP):** Çocukluk döneminde (obesite ve hiperaktivite gibi) veya yaşamın sonraki dönemlerinde (osteoporoz gibi) ortaya çıkabilen beslenme ile ilişkili hastalık ve düzensizliklerin önlenmesi amacıyla, 2 yaş ile ergenlik sonu arası yaş aralığının ele alınarak, beslenme, yaşam şekli ve gıda tercihlerinin, çocuk sağlığı üzerindeki etkilerinin belirlenmesi hedeflenmektedir.
- **Gıda tüketimini çalışmak için Avrupa ülkeleri arası bir metodoloji geliştirmek (STREP):** Amaç, önceki EFCOSUM ve DAFNE projelerini de dikkate alarak, bireysel gıda ve içecek tüketim şablonları üzerine bilgi toplamak için Avrupa ülkeleri arasında karşılaştırmalara olanak verecek metodolojiler geliştirmektir.
- **Artan küresel gıda ve gıda içerikleri ticaretinin yararları ve sağlık riskleri (STREP):** Amaç, Avrupalı tüketicilerin sağlığı açısından, egzotik ve ithal gıdaların ve hammaddelerin yararları (besinsel ve duyuşal kalite, mevsimsel bulunabilirlik gibi) ve taşıdıkları potansiyel sağlık risklerinin (kontaminasyon, alerji ve tahriş etkileri) araştırılarak karşılaştırılmasıdır.

3. Gıdaların sağlık üzerine etkisi: Bu temel alanda, gıda metabolizmasının daha iyi anlaşılması için beslenme vasıtasıyla sağlığın geliştirilmesinin bilimsel temelini ortaya konulması ve proteomik ile biyoteknoloji fırsatlarından yararlanılarak sağlığı teşvik edici yeni gıdaların geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Bu temel alanda belirlenmiş proje konuları:

- **Tüketici tercihlerinin ve beslenme alışkanlıklarının anlaşılması (NoE):** Amaç, yaşam şekli, sosyo-ekonomik statü gibi tüketici özellikleri yanında, fizikokimyasal ve duyuşal özellikler, ürün etiket bilgileri ve algılanan ürün değeri gibi ürün özelliklerini de dikkate alarak, Avrupalı tüketicilerin beslenme bilgilerinin, algılarının, tercih, seçim ve beslenme alışkanlıklarının altında yatan faktörleri araştırmaktır.
- **Beslenme ve kalp-damar hastalıklarının önlenmesi (IP):** Kalp-damar hastalıklarında gen-besin etkileşimlerinin daha iyi anlaşılması için, seçilen gıda bileşenlerinin, gıdaların ve diyetlerin insanın genetik altyapısı ile birlikte kalp-damar hastalıklarının önlenmesi üzerindeki etkilerinin belirlenmesi ve böylece risk altındaki popülasyonlara yönelik sağlıklı gıdalar için kılavuzlar hazırlanması hedeflenmektedir.
- **Beslenme vasıtasıyla hasta sağlığının geliştirilmesi (IP):** Kanser, enfeksiyon hastalıkları, yanık, bağışıklık sistemi bozuklukları, organ rahatsızlıkları ve transplantasyon gibi durumları bulunan hastaların beslenmeleri ve terapileri arasındaki etkileşimin araştırılması amaçlanmaktadır. Odak noktası, önleyici beslenme değil, tedavi edici beslenme olup; sonuç olarak, özel medikal

amaçlar için yeni gıdaların geliştirilmesi ve hastaların sağlığını iyileştirmek için diyet önerilerinin hazırlanması hedeflenmektedir.

- **Ev dışında beslenme ve hazır yemek (CA):** Avrupalı tüketicilerin yeme alışkanlıklarını, kantin, okul, hastane, dinlenme evleri, restoran, tren, havayolları ve gemi işletmeleri gibi ev dışında yemek tüketilen yerlerle ilişkili olarak anlamak ve geliştirmek; ve bu vasıta ile sektördeki tedarikçilere porsiyon büyüklükleri, kompozisyonu, hazırlama, paketleme ve sunum uygulamalarına ilişkin öneriler verilmesi amaçlanmaktadır.

4. Üretim zincirinde izlenebilirlik süreci: Daha güçlü bir bilimsel ve teknolojik temel ile hammaddeden satın alınan gıdaya kadar tam izlenebilirliğin sağlanması sonucunda gıda temininde tüketici güveninin artması hedeflenmektedir.

Bu temel alanda belirlenmiş proje konuları:

- **Soğuk Zinciri (IP):** Soğuk ve dondurulmuş gıdaların üretim, nakliye, depolama ve dağıtım zincirinde, çevre koşullarının izlenmesi, kaydedilmesi; güvenlik, kalite ve enerji tasarrufu için fizibil teknolojilerin, araçların (HACCP yaklaşımlar, basit izleme-kayıt cihazları, çevre faktörlerini kaydeden sensörler, uzaktan kumandalı platformlar, veri toplama platformları, küresel uydular, radyo-frekans tanımlama gibi yüksek veya düşük teknoloji içerikli araçların) ve yaklaşımların tanımlanması ve doğrulanması amaçlanmaktadır.
- **Gıda ve yem zincirlerinin tehlikeli maddelere maruz kalabilirliği (STREP):** Kimyasal ve biyolojik terör olasılığına karşılık, içme suyu dahil seçili sayıda ürün için kritik zincir bağlantılarında, gıda/yem zincirinin istenmeyen maddelere maruz kalması açısından, izlenebilirlik sistemini optimize etmek amaçlanmaktadır.

5. Analiz tayin ve kontrol yöntemleri: Gıda ve yemlerde patojenlerin ve bulaşanların tespiti için, güvenilir ve hesaplı örnekleme/ölçüm stratejilerinin iyileştirilmesi, geliştirilmesi, uyumlaştırılması ve onaylanması sonucunda, risk analizi için doğru verilerin elde edilmesi ve böylece gıda/yem kaynaklarının etkin kontrolünün sağlanması hedeflenmektedir.

Bu temel alanda belirlenmiş proje konuları:

- **Uyumlaştırılmış risk değerlendirmesi ve iletişimi için yeni araçlar (IP):** Amaç, gıda ve beslenmede düşük tehlike düzeyindeki kompleks karışımlara ilişkin uyumlaştırılmış risk değerlendirmesi ve iletişimi için, risk-yarar analizine katkıda bulunacak farklı araçlar geliştirmek ve doğrulamak; ayrıca tehlikeli kompleks karışımlara düşük dozlarda uzun vadeli maruz kalma sonucunda oluşacak potansiyel riskleri değerlendirmektir.
- **Gıda ve yemlerin analizi için gelişmiş, hızlı ve tahribatsız teknikler (IP):** Gıda ve yemlerin kalite ve güvenliklerinin incelenmesine yönelik ileri düzeyde, standardize edilmiş, hızlı, kolay uygulanabilen, tahribatsız ve zararsız, ucuz ve hassas on-line, at-line, in-situ ve perakende örnekleme ve ölçüm yaklaşımlarının geliştirilmesi, doğrulanması ve uygulanması hedeflenmektedir.
- **Tespit ve kontrol stratejilerinin rasyonel gelişimi için TSE temelinin araştırılması (STREP):** Amaç, bir suşu neyin tanımladığını ve “türler arası bariyer etkisi”ne nelerin neden olduğunu saptamak için, yaygın TSE (Transmissible spongiform encephalopathies) ile yeni BSE (Bovine spongiform

encephalopathies, Deli dana hastalığı) suşlarının moleküler biyolojilerine ve kıyaslamalı yapısal karakteristiklerine odaklanmaktadır.

6. Daha güvenli ve çevre dostu üretim metotları ve teknolojileri ve daha sağlıklı gıdalar: Bu temel alanda, düşük girdili çiftçilik sistemleri, yenilikçi teknolojiler ve geliştirilmiş dönüşüm işlemleri ile güvenilir ve sağlıklı gıda ve yemlerin üretimi hedeflenmektedir.

Bu temel alanda belirlenmiş proje konuları:

- **Kalite ve insan sağlığı için tarımsal ürünlerin geliştirilmesi (IP):** Tüketicilerin, işleyicilerin ve üreticilerin kanıtlanmış ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde, kompozisyonu iyileştirilmiş yıllık meyve-sebze üretimi için gerekli olan bilginin oluşturulması ve genetik mühendisliği (modern biyoteknoloji) dahil ileri tekniklerin kullanılması amaçlanmaktadır.
- **Yüksek kaliteli ve güvenli gıda üretimi ve dağıtımı için yenilikçi işleme yöntemleri (IP):** Modern çevre dostu malzemeleri (biyoaktif ve akıllı yüzeyler, geliştirilmiş mekanik prosesler, akıllı ambalajlar, biyo-bozunur malzemeler gibi) ve çevre dostu prosesleri (su kullanımını azaltan, raf ömrünü uzatan vb.) kullanarak endüstrinin kullanımına hazır yenilikçi işleme, muhafaza ve paketleme yöntemlerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.
- **Ürün kalite ve güvenliğinin uzun vadeli iyileştirilmesi için, sürdürülebilir besicilik stratejilerinin geliştirilmesine yönelik genomik ve epigenetik çalışmalar (IP):** Projenin amacı, daha fazla sürdürülebilir, çevre dostu, düşük girdili hayvansal üretimi desteklemek için genomik ve epigenetik araştırmaları geliştirmektir.
- **Epizootik hastalıkların teşhisi ve kontrolü (NoE):** Oluşturulacak bu ağın amacı, epizootik hastalıkların teşhisi ve kontrolüne ilişkin Avrupa uzmanlığını entegre ederek bu alanda Avrupa'daki çalışmaları güçlendirmek ve böylece hayvanlardan (tavuk ve balık dahil) sürekli, güvenli ve yüksek kaliteli gıda arzını garantilemektir.
- **Sürdürülebilir arıcılık ve bal üretimi (STREP):** Projenin amacı, baldaki kalıntı seviyelerini düşürmek için arıcılık bölgelerindeki belirli zararlıların ve patojenlerin etkin kontrolü ve toplama sırasındaki bulaşmaların azaltılmasına ilişkin metotlara odaklanarak, daha kaliteli ve güvenilir bal üretimini garantilemektir.
- **Besi hayvanlarında helmint kontrolü için metotlar (STREP):** Amaç, besi hayvanlarında ve insanlarda gıda kaynaklı helminti azaltmak için helmint barınağı, aşılama, geliştirilmiş genetik direnç gibi daha kullanıcı ve tüketici dostu, düşük girdili ve sürdürülebilir helmint kontrol stratejileri geliştirmektir.
- **GM bitkiler için etkin ve sabit biyolojik kontrol sistemlerinin geliştirilmesi (STREP):** Amaç, gıda ve yem zinciri boyunca GM materyallerinin izlenebilirliği ile genetik modifiye, konvensiyonel ve organik ürünlerin aynı anda var olmasını (co-existence) kolaylaştırmak için metodoloji geliştirmek ve onaylamak ve bu konularda kılavuzlar sağlamaktır.
- **Geliştirilmiş tavşan üretimi (STREP):** Koloni tipi evler ve diğer sürdürülebilir sistemler gibi daha fazla hayvan dostu üretimi sistemleri kullanılarak ve antibiyotik uygulanması ihtiyacının azaltılarak tavşan sağlığının iyileştirilmesi ve böylece daha güvenli ve yüksek kaliteli tavşan eti arzı hedeflenmektedir.
- **Kaliteli ve güvenli ürünler için suyun rasyonel kullanım (STREP):** Tarımsal ürünlerin üretiminde suyun rasyonel kullanılmasını sağlamak üzere,

bitki-su ilişkisini de araştırarak tarımsal ürünlerin kalite-güvenilirliğinin iyileştirilmesine yardımcı olacak yenilikçi sulama sistemlerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

- ***Mycobacterium avium alt türü paratuberculosis'in teşhis ve kontrolü (STREP):*** Amaç, MAP'in hayvanlarda teşhisi, hayvan ürünlerinden eliminasyonu ve Crohn hastalığındaki potansiyel rolünün çalışılması için yeni araçların geliştirilmesidir.

7. Hayvan yemlerinin insan sağlığı üzerindeki etkisi: Hayvan yemlerinin gıda güvenilirliği üzerindeki rolünün daha iyi anlaşılması sayesinde, alternatif yeni hayvan yem kaynaklarının bulunması ve yemlerde istenmeyen hammadde kullanımının azaltılması hedeflenmektedir.

Bu temel alanda belirlenmiş proje konuları:

- ***Farklı kökenli kültür balıkçılığı yemlerinin gıda kalitesi, güvenliği ve sağlığına etkisi (IP):*** Bitki, alg ve sürdürülebilir deniz kaynaklarından yenilikçi kültür balıkçılığı yem karışımlarını geliştirerek, bu yemlerin deniz ürünlerinin kalitesi ve tüketici sağlığı üzerine toksik ve yararlı etkilerinin araştırılması amaçlanmaktadır.
- ***Hayvan yemleri için alternatif besin ögesi kaynaklarının geliştirilmesi (STREP):*** Hayvan (balık hariç, tavuk dahil) yemleri için algler ve bitkiler gibi alternatif besin ögesi kaynaklarının geliştirilmesi; bu kaynakların besin ve ekonomik değerlerinin belirlenmesi ve nicelendirilmesi ve hayvan ürünleri üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

8. Çevresel sağlık riskleri: Bu temel alanda, zararlı çevresel faktörlerin teşhisi ve işleyen mekanizmaların anlaşılması ile bu çevresel etki ve risklerin nasıl önleneceği veya azaltılacağı belirlenmesi hedeflenmektedir.

Bu temel alanda belirlenmiş proje konuları:

- ***Metallerin sağlık etkilerinin belirlenmesi; Kaynakları, yararları ve toksik etkileri (IP):*** Kirlenmiş bölgelerdeki bitkiler yoluyla alınanlar da dahil olmak üzere, gıda bağlantılı kaynaklardan alınan metallerin insan sağlığı üzerine etkilerinin araştırılması; yaşlılar ve çocuklar gibi bireysel etkilenebilirlik ile uzun vadeli düşük doz etkilerinin ve spesifik metal/karışımlar için eşik konsantrasyon değerlerinin belirlenmesi hedeflenmektedir.
- ***Anne-çocuk doğum gruplarını ve biyo-bankalarını kullanarak, kimyasallara maruz kalma ve bunun etkileri için biyomarkırlar geliştirmek (IP):*** İnsan sağlığı ve hastalıkları (kanser gibi) ile ilgili kimyasallara maruz kalmanın biyomarkırları ve seçilmiş kimyasalların etki noktalarını belirlemek için kimyasal ve biyolojik analitik metotların tanımlanması amaçlanmaktadır.
- ***Seçilmiş gıda gruplarının, potansiyel çevresel kirlilik faktörlerine karşı sağlığa katkılarının değerlendirilmesi (STREP):*** Amaç, gıdaların, tüketici sağlığı ve refahı üzerindeki yararlı ve zararlı etkilerini entegre eden yenilikçi ve gelişmiş risk analizi metotlarının geliştirilmesi ve kanıtlanması; sağlık çıktıları üzerindeki iyi ve kötü etkileri entegre eden prediktif modellerin geliştirilmesidir.
- ***Dioksine benzemeyen poliklorinli bifenillerin (PCBler) risk değerlendirmesi (STREP):*** Risk değerlendirmesi ve yasal karar verme çerçevesinde, gıdalar yoluyla alınan dioksin benzeri olmayan PCB'lerin toksikolojik özelliklerinin ortaya konulması hedeflenmektedir.

Özetlenen IP, NoE, STREP ve CA türü projeler dışında, kişisel bazda bile yararlanma olasılığı bulunan, **ÖZEL DESTEK EYLEMLERİ (SSA)** projelerini de ihmal etmemek gerekir. Genelde toplam bütçeleri az ve süreleri kısa olmasına rağmen işleri daha kolaydır (özellikle ortak olma işlemleri çok daha kolay). Çevre oluşturma ve Avrupa ile bilim ve teknoloji alanında bütünleşme girişimleri için çok yararlı bir araç türüdür.

7. ÇERÇEVE PROGRAMI 2006-2010 “BİLGİ TEMELLİ BİYO-EKONOMİ”

Avrupa Birliği'nin 7. Çerçeve Programı'nda (2006-2010) gıda alanındaki hedefi ise “BİLGİ TEMELLİ BİYO-EKONOMİ” olup; biyo-tarım-gıda araştırmalarının geleceği olarak,

- Besleyici, sağlıklı ve değişik gıda temini (« çataldan çiftliğe»)
- Sağlık, sanayi, çevre ve enerji için biyolojik temelli materyaller
- Biyolojik kaynakların (toprak, orman, deniz) sürdürülebilir yönetimi konuları taslak olarak belirlenmiştir.

AB, gelecekteki bilgi temelli biyo-ekonomiyi “GIDA VE YEM” ile “GIDA-DIŞI KULLANIM” olarak ikiye ayırmıştır. “Gıda ve Yem”de yine tüketicilerin tercihleri doğrultusunda, “kırsal gelişme, düşük girdili çiftçilik ve sürdürülebilir biyoçeşitlilik” vasıtasıyla yapılan üretim ve “akış aşağı işlemler, membran teknolojileri” gibi yenilikçi işleme prosesleri kullanılarak güvenilir, sağlıklı, kaliteli ve değişik gıda elde edilmesi hedeflenirken, “Gıda-dışı Kullanım”da “BEYAZ BİYOTEKNOLOJİ” ile hammadde ve atıkların temiz biyo-işlemleri, “YEŞİL BİYOTEKNOLOJİ” ile optimize biyolojik hammaddelerin üretilmesi ile yenilenebilir biyomateryaller, biyoenerji ve çevresel teknolojilerin geliştirilmesi ve kullanılması planlanmaktadır.

Bu konudaki detaylı bilgilere:

http://europa.eu.int/comm/research/future/themes/index_en.html adresinden ulaşılabilir. Ayrıca,

- Proje öneri çağrılarına ve diğer bilgi ve dokümanlara CORDIS üzerinden ulaşılabilir: <http://fp6.cordis.lu/fp6/calls.cfm>
- Ortak arama (partner search): <http://fp6.cordis.lu/fp6/partners.cfm>

Ayrıca bu konudaki bilgilere TÜBİTAK'ın web sayfasından da erişilebilir:

Türkçe: http://www.fp6.org.tr/_etkinlikalanlari/food/index.htm

İngilizce: http://www.fp6.org/_etkinlikalanlari/food/index.htm

TÜBİTAK Gıda Kalitesi ve Güvenilirliği Ulusal İrtibat Noktası: Prof. Dr. Nuri AKKAŞ

e-mail adresi: ncpfood@tubitak.gov.tr

TÜBİTAK

FP6 Ulusal Koordinasyon Ofisi

Atatürk Bulvarı No:221 06100 Kavaklıdere/ANKARA

Tel: (312) 468 53 00 - Faks: (312) 427 40 24 - e-posta: info@fp6.org.tr

TARTIŞMA ve KATKI

Neriman ÖZKANLIOĞLU (ZMO Üyesi): Birincisi, teknik lise mezunlarına iş olanağı hazırlanırsa bu iş daha mı rahat olur? İkinci olarak da teknik lise diye imam hatip liselerinin gündeme getirilmeleri düşüncesine kendileri katılıyorlar mı? Bu konudaki görüşlerini rica ediyorum. Teşekkür ederim.

Halil ÖLÇÜCÜER: Bizim imam hatiplerle bir ilgimiz yok önce onu bir söyleyeyim. Onlarla bir alakamız yok, öyle bir düşüncemiz de yok, olmadı da. Biz sadece gıda sektörüne yetişmiş teknik elemana ihtiyaç olduğunu vurgulamaya çalıştık. Tabii ki Milli Eğitim Bakanlığı'nın konuşmamda da bahsettiğim gibi sektör temsilcileriyle bir araya gelip ihtiyaçları belirledikten sonra bu paralelde yetişmiş insana ihtiyaç olduğu açıkları da tespit edip bu paralelde eğitime önem verilmesi durumunda o bahsettiğiniz iş olanakları zaten otomatik olarak kendi kendine ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla şu anda çok da amacına uygun bir teknik lise yok ne yazık ki Türkiye'de. Ama şu bir gerçek ki; gıda sektöründe gerek makine anlamında, gerek gıda anlamında yetişmiş teknik eleman sorunu had safhada.

Nilgün TOZLU: Sektör Koordinatörü Bölüm Şefi olarak çalışıyorum okulumuzda. Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu anlamda sektörle işbirliğini sağladığını düşünüyorum. Çünkü sürekli olarak sektörü araştırıyorum, ben de gıda teknolojisi öğretmeniyim. Sektörde tespit ediyorum: Eğitimli eleman. Fakat sektör meslek lisesi mezunlarını tercih etmiyor. Bunun için sektör olarak özel bir talep olabilir mi ya da bu konuda neler yapılabilir? Yani bunun şart olarak konması gündeme getirilebilir mi? Bu alanda çalışanların en azından lise mezunu olması şartı gıda sektörüne getirilemez mi, sizin baskılarınızla? Teşekkürler.

Halil ÖLÇÜCÜER: Aslında ikimiz de aynı şeyi konuştuk zannediyorum. Siz kız meslek lisesi, bir eğitimci olarak konuya vakıf olduğunuzdan bahsediyorsunuz. Biz de dernek temsilcileri olarak böyle bir koordinasyon olmadığından bahsediyoruz. Siz olduğundan bahsediyorsunuz, biz olmadığından. Demek ki bir iletişim sorunumuz var. Öncelikle bu iletişim sorunumuzu çözmemiz lazım. İletişim sorunu çözüldüğü zaman ben inanıyorum ki meslek lisesinden yetişmiş insanların, yani ara eleman dediğimiz arkadaşlarımızın iş bulması Türkiye'nin her noktasında inanın çok daha kolay olacaktır. İletişim sorunu var. Bunu nasıl giderebiliriz? Ben Şekerli Mamul Sanayicileri Derneği'nde de yönetimdeyim aynı zamanda. Derneğimiz olarak, federasyon olarak da bize böyle bir talep olması durumunda ya da bizim böyle bir talebimizin doğru karşılanacağını tahmin etmemiz durumunda böyle bir olaya gireriz, en azından kendi sektörümüz adına böyle bir faaliyette bulunabiliriz.

Oturum Başkanı Dr. Avni BAŞDOĞAN: Almanya'ya gittiğiniz vakit çoban okulu, süt sağım okulu, tarım alet makineleri okulu gibi lise düzeyinde belli, spesifik konularda okullar var. Bunlar da herhalde sizin talep ettiğiniz ara insan gücüne denk düşüyor. Yoksa Türkiye'de gıda mühendislerini yetiştiren son derece seçkin üniversiteler, fakültelerimiz var. Teşekkür ederim.

Toprak Su Genel Müdürlüğü'nden bir meslektaşımız parlamentoya girmişti. Tarımsal yatırımlar, destekleme kapsamında ilgili Meclis'te çok önemli bir konuşma yapmıştı. Bizler gıda mühendisleri altı kişi vardık. “Konuşmalar boşa mı gitti?” dedim, “Yok, tutanağa geçti. Burada olmayan ne kadar milletvekili varsa alırlar, bakarlar, okurlar” dedi. Tabii biraz yorgunluk, biraz Ramazan nedeniyle ben şöyle bir saydım. Beş dakika önce yine bu salonda sayımız bayağı azalmış ama konuya ilgi duyan kaliteli izleyicileri tercih ediyoruz. 10 dakikalık bir süremiz var, sorularınızı almak isteriz. Sayın Mahir GÜRBÜZ buyurun efendim.

Mahir GÜRBÜZ: Sayın Başkan ben çok kısa bir soruyu sayın AKMAN'a yöneltmek istiyorum. Söylediklerinize göre, AB ile gümrüklerin sıfırlanması, sektörün batması anlamına geliyor. Tabii zorluklar var ama yani bilebildiğim kadarıyla ana

maddesi olmak üzere yem hammaddesi dışında Avrupa'dakilerin bizim önümüzde olmalarını gerektiren hangi artılar var? Örneğin yetiştirme tekniği, örneğin genetik potansiyel, verimlilik. Yani sadece maliyet değil.

İkincisi, şu anki miktarlara bakınca sektörün doğru ama; bir yandan da Dünya Ticaret Örgütü'nün ihracat sübvansiyonlarının bizim gibi ülkeler için oranları var. İhracat sübvansiyonunun kaldırılmasının gündeme geldiği bir dönemde bunların artırılmasını talep etmek ne anlama geliyor anlayamadım. Bir de tabii alıcı ülkeler de gümrüklerini sıfırlayacakları için onun da bizim için bir artı unsur olduğunu belirtmek gerekiyor.

Son olarak, 850 bin ton beyaz et üretiyorsak, kişi başına da 12 kilo üretiyorsak, Tarım Bakanlığı 9 kilo olduğunu söylüyor, Yani Türkiye toplumu kırmızı et kadar beyaz et tüketiyor. Bu da bir soru işareti..

Kemal AKMAN: Teşekkür ediyorum gerçekten ben bu konuda perspektif çizirken şunu uyguladım, maliyetlerin yüksekliğini biz ortadan kaldıramazsak, dünya ile rekabet etmek mümkün değil. Ben Gümrük Birliği'ne alındığımız günden sonra tarım ürünlerinin sıfırlanması halinde riski söyledim. Şimdi yüzde 65 korumacılık var. Bu korumacılık kalkarsa oradaki maliyetleri biz aynı seviyede kendi ürünüme getiremediğimiz için o ürünlerin Türkiye'ye gelme tehlikesi var. Bunu vurguladım.

Şimdi biz dünya fiyatlarıyla girdilerimizi almış olsak onlarla aynı ölçüde şey yapacağız. Bugün Amerika'da mısır 100 dolar ve biz burada 250-270 dolara üreticimize mal ediyoruz. Bize de 100 dolardan intikal etse bizim maliyet de, hammadde girdisi de o oranda olacak.

Prof. Dr. Celalettin KOÇAK: Benim sorum son konuşmacıya. Bir defa Altıncı Çerçeve'den bugüne kadar Türkiye yararlandı mı? Kaç proje desteklendi?

İkinci sorum da kaliteyle güvenlik arasında ne fark var, niye ayrı kullanılıyor kaliteli ve güvenli diye? Bunu açıklar mısınız? Teşekkür ederim.

Dr. Servet KEFİ: Teşekkürler. Altıncı Çerçeve Programı Türkiye'nin yeni girdiği ve ilk defa kendini içinde bulduğu bir alan. Hem tanınmıyor diğer ülkeler tarafından, hem de kendisinin bağlantı kuracağı partnerler yönünde de oldukça zayıf olduğu bir dönem Altıncı Çerçeve. Dolayısıyla Altıncı Çerçeve Programı'nda Türkiye'nin girdiği projelerin sayısı belki düşük olabilir. Ama Türkiye'nin buna girmiş olması ve girdiği kabul edilen projelerdeki partnerlik vasıtasıyla, bundan sonraki projelere özellikle Yedinci Çerçeve Programı'nda daha çok katkısı olacaktır. Gıda kalitesi ve güvenilirliği alanında 2004 yılı içerisinde 6 tane projeye Türkiye ortak oldu. Bunlardan bir tanesi de SETBİR, bu da çok büyük bir başarıydı gerçekten. Gaziantep Üniversitesinden bir bölüm, Ankara Üniversitesi üçüncüsü. Dördüncüsü bizim Ankara İl Kontrol Laboratuvar Müdürlüğü, beşincisi Gebze'deki TÜBİTAK MAM ve altıncısı ise İstanbul Teknik Üniversitesi'dir. Bunlar gıda kalitesi ve güvenilirliği projelerine ortak oldular. Ama bildiğim kadarıyla diğerlerinde, yani bilgi toplumu teknolojilerinde ve nano teknolojilerde özel sektör, özellikle gıdalla kıyasladığımızda çok daha başarılı olduğu için Türkiye'nin o alandaki başarıları gıdadan daha yüksek oldu.

Kalite ve güvenilirlik aslında bu belki de iki gün boyunca süren sempozyumumuzun ana konusu. "Gıda Kalitesi ve Güvenilirliği" terimi sadece AB 6. ÇP kapsamında saptanmış bir öncelikli alan adı olup; benim ayırmış olduğum bir şey değil. Kalite ve güvenilirlik tamamen birbirinden farklı. Kalite dediğimiz zaman o ürüne veya sahip olduğu besinsel değerinden tutun da, içindeki insan sağlığına faydalı olacak her şey var. Ama güvenilirlik özellikle bu gıdaların doğrudan insan sağlığına risk teşkil etmeyecek şekilde olmasıdır.

Şimdi bir ürünü alalım, aklıma gelen şey belki yanlış da bir örnek vereceğim ama örneğin patatesi alalım. Kaliteli patates yediğimiz zaman, benim konum olduğu için söyleyeceğim, ben onun içerisindeki nişasta miktarına, kuru maddenin yüksekliğine bakarım. Değil mi? Kalite dediğimizde, özellikle cipslik bir patatesle, sanayicinin zaten

aradığı belirli miktardır. Örneğin yüzde 13, yüzde 14 kuru madde miktarı ister. Bu kuru madde miktarı varsa bu gerçekten özellikle cipslik patates için kalite unsurudur. Parmak patatese baktığınız zaman kalite için o patatese özgü bir uzunluk olması lazım. Uzun yumru tipi ve yine kuru madde miktarı yüzde 13-14 ise bu patates, parmak patates kullanımı için kalitelidir.

Gelelim güvenilirliğe. Siz bu patatese çok fazla miktarda gübre uygularsanız, uyguladığınız pestisitler bitkinin içerisinden patatesin kendi ürününe kadar gelmişse ve yediğiniz bu patates size bir toksik etki yapıyorsa, işte bu patates güvenilir değildir. Teşekkürler.

SORU: Servet Hanım'a bir soru yönelteceğim. Belki bir yerleri kaçırmış olabilirim. Altıncı Çerçeve Programı'nın ben çok araştırma ağırlıklı olduğunu düşünüyorum. Bu durumda KOBİ'lerle bu projenin nasıl yürüdüğünü merak ediyorum, biraz açıklar mısınız? Bir partner mi gerekiyor, nasıl gidiyor? Biraz bilgi alalım.

Dr. Servet KEFİ: Çok teşekkür ediyorum, gerçekten sorunuz beni çok memnun etti. Sürem çok kısıtlı olduğu için orada dikkat ettiniz mi bilmiyorum. Parantez içinde böyle IP, STREP, CRAFT gibi değişik kısaltmalar vardı. Sayın Başkan sağ olsun bana süre verdi ama ben hiç onlara değinmemeyi tercih ettim.

Şimdi AB'de geleneksel araştırma projeleri araçlarının dışında yeni yaklaşımda Altıncı Çerçeve iki tane yeni uygulama aracı var. Bunlardan bir tanesi kısaltması IP olan Integrated Project yani Bütünleştirilmiş Projeler. Bir diğeri ise NoE denilen Mükemmeliyet Ağları. Birinci proje aracı olarak IP dediğimiz projede amaç, bir bilgi, bir teknoloji üretmek. Ama bilgi ve teknolojiyi üretirken, duyurulan çağrı konularına göre proje hazırlanıyor. Oraya bakıldığında her bir konu için özellikle diyor ki AB, burada KOBİ'lerin olması şart. Diyelim ki o konuda bir proje hazırlamışsak, az önce de söyledim, IP Projeleri için en az üç tane ortak isteniyordu. Ama şu an AB'de bu sayı arttı. Neredeyse 9, 10 hatta 15 tane ülkenin yer aldığı projeler var. Örneğin bir kamu araştırma enstitüsü veya üniversite, bir proje teklif ettiği zaman, eğer o konuda KOBİ'nin yer alması çağrıda belirtilmişse, muhakkak KOBİ'nin projede yer alması şarttır.

Türkiye'den teklif edilenler de kendi ülkesinden KOBİ alabileceği gibi, şimdi biraz sonra söyleyeceğim o mükemmeliyet ağlarında aslında bu tür alanda bulunan potansiyel üniversitelerin, kamu araştırma kuruluşlarının ve KOBİ'lerin yer aldığı ağlar oluşturuluyor. Bu ağ vasıtasıyla da başka ülkelerden de yine KOBİ'ler, o entegre projeyi hazırlayan kamu kuruluşu ve üniversite tarafından projeye ortak olarak alınabiliyor.

Birinci slaydım atladığı aslında. Orada ben şunu söylemek istiyordum: Altıncı Çerçeve Program için AB'nin ayırdığı kaynak 17.5 milyar Euro. Bunun 2.5-3.5 milyar Euro'su EUROTOM projesine ayrıldı, yani Avrupa Atom Araştırmalarına ayrıldı, geriye kalan da yedi tane tematik alana. Gıda kalitesi ve güvenilirliğine ayrılan da 800 milyon Euro ve bunun yüzde 15'i hiç abartısız, yüzde 15'i KOBİ'lere ayrılmış durumda. Özellikle KOBİ'lerle bundan sonra iletişim halinde olalım, çünkü KOBİ'ler AB'de, üstelik de bu belirttiğim alanların dışında kendi sektörleriyle ilgili bir sorunu, herhangi bir sorunu çözmek için bile AB'den kaynak alabiliyor. Bunun iki tane şekli var. Bir tanesi CRAFT dediğimiz Kooperatif Araştırma Projesi, bir diğeri de birliklerin, kooperatiflerin ve çiftçi örgütlerinin oluşturacağı Kollektif Araştırma Projeleri var. Bir KOBİ'nin herhangi bir problemi varsa, bu problemi çözmek üzere üniversite tarafından CRAFT projesi yapılabilir. Sadece Türkiye'de değil, birçok ülkede KOBİ'ler araştırmalara gerçekten kaynak ayıramıyor. Çünkü onların tek amacı haklı olarak ayakta kalabilmek, ticaret yapmak. O yüzden araştırmalara KOBİ'ler tarafından kaynak aktarılamıyor. Bunu göz önüne alan AB, 6. ÇP'de KOBİ'lere özel destek etkinlikleri düzenlemekte.

SORU: Araştırmalarda genel amaç alandan elde edilen verimi artırmak. Altıncı Çerçeve Programı'nda fonlar daha çok araştırmalara tahsis edildiği halde İngiltere'de dönümden elde ettikleri buğday bin kiloyu aştığı zaman araştırmalara fon veriyorlar. Yani biz aslında öyle bir duruma geldik ki, daha hala verimlilikle ilgili problemleri çözmekle meşgulüz. Ama onlar sizin anlattığınız Altıncı Çerçeve Programı, çevre dostu üretim ve kaliteye önem veriyor. Bu durum Avrupa'da, AB'nin bir normundan mı kaynaklanıyor? Yoksa oraya mahsus bir özellik mi? Teşekkür ederim.

Dr. Servet KEFİ: Ben aslında konuşmamda belirtmiştim, gıda kalitesi ve güvenilirliğini anlatırken dedim ki, artık AB'nin gıda güvencesi diye bir problemi yok. O verimlilikte zaten istediği düzeye ulaştı ve elinde de üstelik ihtiyacının üzerinde üretim var, dolayısıyla AB'nin derdi değil artık verimliliği artırmak. Onun tersine özellikle işte belirttim, Gündem 2000'le Ortak Tarım Politikası'nda yaptığı reformla AB aslında tarımını desteklemek için artık başka alanlar bulmaya çalışıyor. Ne yapıyor? Diyor ki kaliteyi iyileştir, efendim güvenilirliği iyileştir, sürdürülebilir tarım yap, çevre dostu üretim teknikleri kullan. Kırsal alanın gelişmesini sağlamak gibi diğer konulara kaymış durumda. Çünkü AB'nin güvence diye bir problemi yok. Verimliliği artırmış, o sadece kaliteli, güvenilir ve bir de özellikle bakın dikkat edin çok vurguladım, artık insan sağlığına ama sadece sağlık değil, hastalığı bile iyileştiren yeni gıdaların, ilaç olabilecek yeni gıdaların üretilmesinin peşinde AB. Türkiye olarak neredeyiz? Onu belirttim. Biz şu an güvenliği yani gıda güvencesini bir kenara bırakamayız. Bizim hala birçok üründe verimliliğimiz, AB ile kıyaslandığında halen çok düşük. Bu nedenle verimliliği artırmaya devam edelim, ama bir yandan da gıda güvenliği konusunda, "bizim sorunumuz gıda güvenliği mi, kalitesi mi" demeyip, çalışalım. Yani verimliliği artıralım ama öte yandan kalite için, güvenilir gıda üretimi için de çalışmalarımızı yapalım. Benim belirtmek istediğim buydu.

Oturum Başkanı Prof. Dr. Avni BAŞDOĞAN: Efendim en çok soru yöneltilen oturumun yönetmeniyim ve gurur duyuyorum. Sizlere teşekkür ederim. Tarım kesimi birinci beş yıllık plan döneminin dışında hiçbir zaman gereken değeri ve desteği görmemiştir. Ben biraz daha sevinçliyim. Neden? Şu AB ilerleme raporu açıklandıktan sonra bir ilgi odağı oldu tarım kesimi. Bu noktaya gelinmesinden dolayı umudum arttı. Tarım kesimine gereken destek ve önemin verilmesinden dolayı.

Şimdi bu ilgiyi çekme bakımından bir şükran borcunu huzurlarınızda ifade etmek istiyorum. Adıyla sanıyla Cumhuriyet Gazetesi'nin bu hafta başında Tarım ve Hayvancılık ekini Türk kamuoyuna sunmasını çok önemli bir destek ve adım olarak görüyorum. Buna vesile olanları da kutlamak gerekir. Bir de hani tarım kesiminin bir bölümünde de olsa sesini duyurduğu için Hayrettin KARACA, TEMA Vakfı'nın Kurucusu, Onursal Başkanı. Bana göre hayırlı dedenin ağzından ne çıksa hiç olmazsa basında yer alıyor, kamuoyu oluşturuyor. Erozyon gibi bir kanserin önlenmesinde ilk adımı attıkları için ellerinden öpüyor ve bu oturumu kapatıyorum, hayırlı uğurlu olsun.

V. OTURUM
GIDA MEVZUATI ve TÜKETİCİ HAKLARI

Oturum Başkanı Sami DOĞAN (ZMO Önceki Dönem Başkanı): ZMO'nun sayın Başkanı, çeşitli kurum ve kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin değerli Başkan ve Yöneticileri, hepinizi saygıyla selamlayarak beşinci oturumu başlatıyorum. İlk sözü, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Koruma ve Kontrol Genel Müdür Yardımcısı Prof. Dr. Nevzat ARTIK'a veriyorum. Buyurun efendim.

5179 SAYILI YASA ÇERÇEVESİNDE
GIDA SEKTÖRÜNÜN DÜZENLENMESİ

Prof. Dr. Nevzat ARTIK
TKİB-KKGM Genel Müdür Yardımcısı

Değerli sayın Başkanım, öncelikle tüm meslektaşlarımı, gıdaya gönül verenleri saygıyla selamlıyorum. Bu topluluk içinde bir grup büyüklerimiz, meslek ağabeylerimiz var, bir de öğrencilerimiz var. O nedenle kanunun bilinmeyen kısımlarını tekrara girersem lütfen affınıza sığınıyorum. Dikkat ederseniz başlık olarak 16 Ekim 2004 Dünya Gıda Günü dedik, bir iki cümle ondan bahsedeyim. Bugün Gıda Günü dünyada yaklaşık 850 milyon kişi açlıktan ölmekte ve yine FAO'nun kaynaklarına göre yaklaşık 1.5 milyar insan günde bir doların altında bir parayla geçimini devam ettirmek zorunda.

Bir diğer önemli şey, dünyada bir açlık haritası çıkarılmış durumda. Bizim ülkemiz bu açlık haritasında, bunu burada göstermiyorum, yaklaşık yüzde 2.5 nüfus olarak bir gıdada sorun yaşayan kitle içermekte. Bunu da hepimiz biliyoruz.

Şimdi 5179 sayılı Kanun ile ilgili genel bir tanımlama yapacağım. Onunla ilgili şöyle diyebiliriz: Biraz evvel sayın Başkanımız, eski meslek odamız Başkanı Sami Beyin belirttiği gibi 560 sayılı Kanun hükmündeki kararnameyle yetkiler birçok yerde toplanıyor idi. 5179 sayılı Kanun ile bu yetkiler, satış yerleri dahil Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na verilmiş durumda. Tabii bu büyük bir sorumluluğu da birlikte getirmektedir.

Gıda ile ilgili çok kişi her gün demeç verebiliyor. Yani, mesleği olsun olmasın demeç verebiliyor. İşte, "Gıda terörü var" deniyor. Bakın bu kanunun amacı şöyle: Ana tema tüketiciye güvenli gıda vermek. Birçok detayı var. Bu güvenli gıdayı verirken nasıl bir yol izlenmeli, bunun değişik şekilleri var. Bir tane üretim yeri var. Bir tüketici tarafı var, bir de toplu tüketim yerleri ve satış yerleri var. Her birinin ayrı ayrı problemi var. Bu problemleri giderebilmek için ana tema daha başlangıçtan itibaren önlemlerin alınması. Yani gıda güvencesi veya gıda güvenliği uzun bir zincir ve çalışmayı gerektirmektedir. Uzun uzun hepinizin bildiği kapsamını, amacını söylemiyorum. Amaç tüketiciye güvenli gıda iletmek için düzenli ve sürdürülebilir bir çalışma dizisi yapmaktır burada. Özellikle tabii bu 5179 sayılı Kanun'u bir de çerçeve kanun olarak tanımlayabiliriz. Ben o şekilde ifade ediyorum. Çerçeve kanundan kastımız ana unsurlar çizilmiş, detaylar yönetmeliklere bırakılmış durumda. Yönetmeliklerle bunlar düzenleniyor. Acil olan yönetmeliklerin çıkması için Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na bir yıl süre tanınmış durumda. Bu bir yıl içinde yönetmelikler çıkacak.

"Efendim daha hala yönetmelikleri çıkarmadılar, iki ay oldu, iki yönetmelik çıktı, bunlar iki senede çıkaramaz..." Aynı kişiye, gönderilen yönetmeliğe cevap verdiniz mi diye sorduğunuzda, "Efendim tatile gitmiştik, Ağustos tatilinde müdürümüz yoktu havale edemedik" gibi bir yaklaşım. Yani bunları burada söylemek durumundayım.

Bizim hiçbir arkadaşımız tatile gitmedi hepsi burada çalıştılar yaz tatilinde, onu belirterek söyleyeyim. Hangi yönetmeliğimiz çıktı? Çalışma izni. Bu kanunu burada uzun uzun size okumak istemiyorum.

Şimdi en önemli şeylerden birisi üretim izni. Bakın üretim iznini şöyle tanımlayabilirim: Herhangi bir gıda üreten tesis üretim yapacağı ürünü tanımlayıp, üreteceği yeri gösterip bir belge aldığı zaman veya denetlettiği zaman daha başlangıçta denetim yapılmış durumda. Bunu denetimden saymıyor bazı gıdacı veya meslektaş olmayan arkadaşlar. Yani orada işletmenin kuruluşunda, işte belli kurallar var, hepiniz biliyorsunuz. O kuralları düzenlemek denetimden sayılmıyor. Onların yorumuna göre. Bence son gününde denetim yapıp arızalı ürünü bulmak yerine daha başlangıçtan itibaren izlemek gerekiyor. Üretim izni ve gıda sicili. İşte etiketlerde görüyorsunuz. Bu ürün Tarım Köyişleri Bakanlığı'nın filanca filanca sayılı izniyle üretilmiştir. Büyük marketler bu olayı şöyle yorumluyor: İzni olmayan ürünü rafa yerleştirin. Bakın kontrol nereden başladı? Biraz sonra söyleyeceğim, özellikle Tüketiciler Derneği Başkanımız Turhan Bey bugün kendisi burada yok, Süleyman Bey'e iletmesi için lütfen tekrar söylüyorum. Yoğun denetim yapılan bir dönemde bir demeç verdi. "İşte efendim denetim yok..." Açtım telefonu, bizim tanıdığımız bir büyüğümüz, dedi ki "Hocam benim bilgim yok, hangi gazetede çıktığını bile bilemiyorum..."

Bakın, çok üzücü bu. Dedim ki "Eğer vaktiniz varsa şu anda denetim yapılıyor, beraber gidelim." Konuşmamın sonunda ne kadar denetim yapıldığını ürün bazında, işletme bazında ne kadar para cezası verildiğini de söyleyeceğim. Süleyman Bey'den rica ediyorum bu hususları lütfen Turhan Bey'e iletiniz, bu demeçler bütün meslektaşlarımızı üzmektedir.

Devam ediyorum. Bu yasayla işte birçok kişi: Özellikle meslek odalarımız var, ZMO'ya da, GDO'ya Hayır Platformu'na da çok büyük teşekkürler ediyorum bakanlık olarak. Neden? Çok büyük katılım sağlıyorlar, her türlü şeyde destek veriyorlar ve görüşlerini bildiriyorlar. Görüşlerini bildirirken, tabii sadece birkaç insan bu görüşleri incelemiyor. Bakanlıkta kanunla ilgili yönetmeliği hazırlamak için stratejik, planlama, uygulama grubu olarak adlandırılan bir grup var. Burada işte Gıda Dernekleri Federasyonu var, üniversitenin bölümlerinden değerli hocalarımız ve Bakanlığın üst düzey personeli görev yapmakta.

Bazen saat 09.30'dan gece 11.30-12.00'ye dek sürüyor. Buradaki hocalarımız biliyor, sizler biliyorsunuz da, özellikle bu şekilde yoğun bir çalışma var. Bu çalışmadan sonra hiçbiri atlanmadan bütün kuruluşlara gönderildi. Bu çıktıktan sonra Başbakanlığa gönderilirken tüm kuruluşlardan gelen görüşler, olumlu görüş, olumsuz görüş, bir büyük dosya halinde gönderiliyor. Ondan sonra da Türkçe olarak incelenmeye başlıyor. "İşte gıda güvenliği diyorsunuz, o güvencesi olamaz mı?" diye soruyor orada. Gıdayı herkes bildiği için herkes görüş bildiriyor. Onu bir arkadaşımız anlattı, iki gün Türkçe üzerinde uğraşıyor.

Yani bunları sistemin neden geç yürüdüğünü anlatmak için söylüyorum.

Şimdi asıl önemli olan Ulusal Gıda Kodeks Komisyonu. Burada değerli uzman arkadaşlarımız var bu konuyla ilgili. Bakın, Ulusal Gıda Kodeks Komisyonu konusunda bir kanunda şöyle bir madde var: Bu komisyon Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'ndan üç kişi, Sağlık Bakanlığı'ndan iki kişi, TSE'den bir kişi, gıda konusunda temayüz etmiş öğretim üyelerinden ve gıda konusunda çalışmış uzmanlardan şeklinde. Tekrar bu şekilde yazdığımızda ikinci sefer gelen cevap Gimat Toptancılar Derneği gibi, tam adını bilemiyorum, nitekim 49 üyesi var. Onlar gıdayı satıyorlar, üretim değil. O şekilde bir çalışma sonunda en son bütün gıda üretimini bünyesinde bulunduran Gıda Dernekleri Federasyonu seçildi. Ve böylece şu anda gördüğünüz komisyon belirlendi.

Bu komisyon ne yapacak? Bakın en fazla üzerinde durulacak konulardan birisi, mevzuattaki tıkanmayı açabilmek için AB kodeksleriyle bizim kodekslerimizi uyumlu

hale getirmeye çalışılacak. Tebliği olmayan, kodeks birliği olmayan ürünlerle ilgili tebliği hazırlayacak. Bunun için bu ana komisyon dışında her konuyla ilgili bir alt komisyon kurulacak. Örneğin makarnayla ilgili bir sorun var ise, sütle ilgili bir sorun var ise bir alt komisyon oluşturulacak. Alt komisyon da üniversitelerin, sivil toplum örgütlerinin, meslek kuruluşlarının katılımıyla gerçekleşecek. Şöyle söyleyeyim: Hiçbir dönemde bu kadar katılımcı olmamıştır. Meslek kuruluşları da örgütlendiği için çok ciddi bir fikir birliğine varma, tartışma söz konusu. Bu kanunda hiçbir mesleğe bir öncelik tanınmıyor. Ama bazı mesleklerin de aldığı eğitim nedeniyle buraya alınmasının gerekliliği üzerinde çalışılıyor.

Şimdi bilimsel komiteler henüz daha kurulmadı, o da yine üniversiteler ve diğer kuruluşlardan katkıyla kurulacak. Şimdi gıda bankalarından biraz bahsedeyim. Gıda bankaları dediğimiz olay kanuna son anda eklendi, bu da bir yönetmeliktir. Basın önünde hazırlanmadı ama bir alt grup şeklinde hazırlandı. Tam işte Ramazan ayındayız, bir sosyal dayanışma vardır biliyorsunuz. Bakın bizim ülkemiz öyle bir ülkedir ki, dışarıdan gelen peşmergeleri kabul ettiğimizde, o insan haklarına çok dikkat eden yabancı ülkelere bize gelen ürünlerin birçoğunun raf ömrü geçmişti. Hepsini imha edildi, bizim ülkemiz onlara yardım etti. Eğer insan haklarıysa onlardan da burada söz etmemiz gerekiyor.

Turhan ÇAKAR Bey'e atfederek ve gıda ürünleri, meslekle ilgisi olmayan, hayatında gıdayla ilgili iki satır okumayan insanlara atfetmek üzere bir denetim tablosu göstereceğim.

2004 yılı 15 Ekim itibarıyla, yani bu yeni kanun çıkmadan önce yapılan denetimleri de kapsayan ve en son toplu tüketim yerine ilave ettiğimiz bir şey var. Gıda üretim yerleri. Arkadaşlarımız 81 tane ilde, il müdürlüklerinde rutin olarak denetime giderler. Bakın, 28 bin 142 işletme denetlenmiş, 784 işletmeye ceza kesilmiş. Değişik nedenlerle savcılığa sevk edilen 441 işletme var, yani bir izninde hata olmuş veya belediyeden ruhsat almamış satış yerleri. Son zamanlarda yoğun denetimler var. Bakın bu toplu tüketim yerlerindeki denetim normal rutin denetimin dışında sürdürülüyor. Bakın burada toplam 58 bin denetim yapıldı. 58 bin dışında Ankara'da dün biten bir denetim var, rakam 8 bin 564. Buraya işlemedik.

Bakın süt ve süt ürünleriyle ilgili 3 bin 326, et ürünlerinde 1902, un ve unlu mamuller ile ilgili 4 bin 901, ekmek ve fırıncılık ürünleriyle ilgili 9 bin 306, yaş sebze ve meyvede de 567 denetim yapılmıştır. Bakınız toplam 58 bin işletme denetlenmiş 818'üne idari para cezası verilmiş, 444'ü de savcılığa sevk edilmiş. Toplu tüketim yerlerine son zamanlarda yapılmış olan denetimlerdeki rakamları söyleyeyim. İstanbul'da 11 bin 171 bin işletmeye gidildi, bizzat ben ve Bakanlığın üst düzey yetkilileri katıldı. Vatandaş gibi izledim. Bazısı şöyle dedi: "Hocam siz istediğiniz güzel yerlere götürüyorsunuz, bizi başka yerlere götürmüyorsunuz..." Arabaya bindirdik İstanbul'da, arkadaşlar istediğiniz işletmeyi siz seçiyorsunuz, önce siz gidiyorsunuz, biz sizle geliyoruz. Çok güzel yerlere de rastladık, kötü yerlere de rastladık. Aynı şekilde İzmir'de yapıldı. Bu hafta İzmir'de okul kantinleri, hastane kantinleri denetleniyor.

Tabii şimdi bu benim konuşmamdan da şu anlaşılır: "İşte her şeyi düzgün anlatma..." Bakın arkadaşlar ben gıda işletmesinde de çalışan birisiyim. Gıda üretiminde sorun yok ise veya bir işletmede o gün sorun yoksa bir yerde bir sorun vardır gibi düşünen birisiyim. Mutlaka çözülmesi gereken şey var. Şöyle söyleyeyim: 1972'den beri gıdanın içindeyim. O zamanla bu zaman arasında siyahtan beyaza kadar fark var. O AB ülkeleri çok kendilerini methederler, ben Macaristan'da bir süt işletmesine gittim. Karşıdaki insanı sinekten göremedim. Yani kendimizi de çok küçük görmeyelim, çok yapacağımız şey var, hepimize görev düşüyor. İnsanların hastalanmadan, hastaneye gitmeden yaşamasına çalışan bu meslek çok kutsal, bu mesleği hepimiz yüceltmeliyiz, hepimiz meslektaşlarımızla dayanışma içinde olmalıyız.

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Gıdayla ilgili işler bir toplu çalışmayı gerektiren bir husustur, bu şekilde hepimizi en içten saygılarımla selamlıyorum.

2004 YILI DENETİM RAPORU (Ekim 15 itibari ile)

DENETİM YAPILAN İŞYERİ	DENETİM SAYISI	İDARİ PARA CEZASI	SAVCILIK
GIDA ÜRETİM	28.142	784	441
SATIŞ YERİ	23.738	19	1
TOPLU TÜKETİM YERİ	6.241	15	2
TOPLAM	58.121	818	444

2004 YILI GIDA ÜRETEK İŞYERLERİ DENETİM SONUÇLARI

İŞYERİ	DENETİM SAYISI	İDARİ PARA CEZASI	SAVCILIK
SÜT ve SÜT ÜRÜNLERİ	3.326	112	139
ET ÜRÜNLERİ	1.902	71	53
EKMEK ve FIRINCILIK ÜRÜNLERİ	9.306	248	112
UN ve UNLU MAMULLER	4.901	179	52
MEYVE-SEBZE İŞLEME TESİSLERİ	642	8	1
BİTKİSEL YAĞ ve MARGARİN	434	6	0
MEŞRUBAT ve ALKOLSÜZ İÇECEK	187	10	2
ALKOLLÜ İÇKİLER	69	8	3
ŞEKERLİ MAMÜLLER	1.328	55	7
SU ÜRÜNLERİ	735	11	5
AMBALAJ SANAYİİ	265	4	0
TASNİF DIŞI GIDALAR	3.654	65	32
YAŞ MEYVE-SEBZE	567	2	1
KURU MEYVE	826	5	34
TOPLAM	28.142	784	441

2004 YILI GIDA SATIŞ ve TOPLU TÜKETİM YERLERİ DENETİM SONUÇLARI

DENETLENEN YER	DENETİM SAYISI	İDARİ PARA CEZASI	SAVCILIK
SATIŞ YERİ	23.738	19	1
TOPLU TÜKETİM YERİ	6.241	15	2
TOPLAM	29.979	34	3

**GIDALARIN ÜRETİMİ, TÜKETİMİ VE DENETLENMESİNE DAİR
KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMENİN DEĞİŞTİRİLEREK KABULÜ
HAKKINDA KANUN
“5179 SAYILI YASA ÇERÇEVESİNDE GIDA SEKTÖRÜNÜN
DÜZENLENMESİ”**

Prof. Dr. S. Aykut AYTAÇ
Gıda Mühendisleri Odası Y.K Üyesi

27.5.2004 tarihinde 5179 sayılı “Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun” yürürlüğe girmiş ve Türkiye böylece ilk kez doğrudan insan sağlığını ilgilendiren gıda konusunda bir yasaya kavuşmuştur. Yasaya genel anlamda bakıldığında bazı önemli noktaların ve olumlu yönlerin olduğu görülmektedir. Bunlar;

- ✓ Yetkiler ve denetimler tek birimde toplanmıştır
- ✓ Risk analizlerine dayalı kontrol sistemi uygulamaya geçirilmeye çalışılmıştır
- ✓ Et, süt işletmeleri ve yemek fabrikalarında işletme kapasitesine bakılmaksızın tam zamanlı sorumlu yönetici istihdam zorunluluğu getirilmiştir

Ancak bunlarla birlikte yasa ve yasa kapsamında çıkarılan yönetmeliklerde yetersiz ve eksik görülen noktalar da bulunmaktadır. Yasanın 6. maddesi “**Gıda maddeleri ve gıda ile temasta bulunan madde ve malzemeleri üreten iş yerlerinde, üretimin niteliğine göre sorumlu yönetici istihdamı zorunludur**” şeklinde ifade edilmiştir. Burada açıkça görüldüğü gibi sorumlu yöneticilik yapacak meslek grupları belirtilmemiştir. Oysaki 560 sayılı KHK’de bu açık bir şekilde belirtilmiştir. Bu düzenleme daha sonra TKB tarafından hazırlanan “**Gıda ve Gıda ile Temas Eden Madde ve Malzemeleri Üreten İş Yerlerinin Çalışma İzni ve Gıda Sicili ve Üretim İzni İşlemleri ile Sorumlu Yönetici İstihdamı Hakkında Yönetmelik**”de tanımlanmıştır. Ancak bu ifadelerin yönetmelikler yerine yasada yer alması gerekmektedir. Yasa taslağının hazırlanması sırasında bu konudaki çeşitli oda ve organların görüşleri ne yazık ki yasaya yansıtılmamıştır.

Aynı yönetmelikte, “**(c) (a) bendi dışında kalan iş yerlerinden yılda en çok 3 ay faaliyet gösteren mevsimlik iş yerleri ile 10 beygir gücü ve altında motor gücü bulunan ekmek ve ekmek çeşitleri üreten iş yerleri, pastacılık ürünleri üreten iş yerleri, mantı, simit, yufka, bazlama, pide, galeta, kadayıf gibi unlu mamul ürünleri üreten iş yerleri; yetkili makamlarca verilmiş ustalık belgesi almış elemanlar, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile ilgili meslek odalarının birlikte açtığı kurslardan sorumlu yöneticilik usta eğitim belgesi almış olmaları hâlinde sorumlu yönetici olarak istihdam edilebilirler**” hükmü ile bu tür gıda üretimi yapan yerlerde usta eğitim belgesi almış olan ustalar sorumlu yöneticilik yapabilmektedir. İnsan ve toplum sağlığını yakından ilgilendiren ve ülkemizde hemen her yerde ve her gün tüketilen unlu ürünlerde ustabaşları mühendislerle bir tutularak üretim sorumluluğu bu kişilere teslim edilmiştir.

Kanununun 24. Maddesi’ne göre kalite, risk analizi ve Bakanlığın uygun gördüğü benzeri diğer konularda kontrol ve sertifikasyon hizmetlerinin yetkilendirilmiş kuruluşlarca yapılabileceği hükmü getirilmiştir. Bu durumda ise özellikle risk analizi gibi doğrudan Bakanlığın yapması gereken ve önemli olan görevlerin başka kurum ve kuruluşlara verilmesi anlamına gelmektedir. Oysa risk analizleri yasanın önemli açılımlarından birisi durumundadır ve başka kurumlara devredilmemelidir. Ayrıca şu anda yasalaşması gündemde olan bazı kanunlarda (Belediyeler vd) bu kanunla alınan ve TKB’de toplanan yetkilerin belediyeler gibi başka kurumlara devredilmesi gündeme

gelmektedir. Yerel yönetimler gerek donanım gerekse bu konuda yetişmiş eleman sayısı açısından yeterli olmadıkları gibi, böylesine önemli bir işlevi yerine getirebilecek seviyeye gelmeleri de çok uzun bir zaman alacaktır. Belediyelerin seçimlerle işbaşına gelmeleri ve bu anlamda belli siyasi yapılarının bulunması, kimi büyükşehirlerdeki belediyeler arası yaşanan sorunlar da düşünüldüğünde böyle bir uygulamanın getireceği sıkıntılar daha da net görülecektir.

Gıda Maddeleri ve Gıda ile Temasta Bulunan Madde ve Malzemelerin İthalat ve İhracatında Yapılacak Kontrol ve Denetimlere İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'te **“Ürünün ciddi ve acil bir risk oluşturduğunun tespit edilmesi halinde, ihracatçı ülkenin onayı alınarak ürün ilgisine iade edilir aksi halde ürüne el konularak Gümrük İdaresine bildirimde bulunur. Ürünün mevzuata uygunsuzluğunun tespit edilmesi halinde ise ürünün durumuna göre ürüne, elleçleme yapılır veya ilgisine iade edilir”** hükmü yer almaktadır. Burada ürünün durumuna göre kavramı yeterince açık değildir. Örneğin mikotoksin vb. öğeleri içeren gıda maddelerinin geri verilmeyip imha edileceği açık bir şekilde belirtilmelidir.

TKB'de yapılanmaya bakıldığında ise Koruma Kontrol Genel Müdürlüğü'nün organizasyonu altında yer alan gıda ile ilgili işlerin ayrı bir Genel Müdürlük yapısında bir çatı altında toplanması gerekmektedir. Nitekim Bakanlıkta şu anda böyle bir çalışma içine girmiş ve Gıda Genel Müdürlüğü kurulması için gerekli düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte AB ülkelerinde olduğu gibi başlı başına bir gıda güvenliği otoritesi yapılanmasına gidilmesinde ve birincil üretim-hammadde ya da hayvansal-bitkisel kaynaklı üretim ayırımı yapmadan bunların da tek birim halinde toplanmasında büyük yarar olacaktır.

MADDE 16. (İzlenebilirlik)- Gıda, gıdanın elde edildiği hayvan, bitki ya da gıda maddesinde öngörülen veya ortaya çıkması beklenen herhangi bir maddenin tespit edilmesi için üretim, işleme ve dağıtım ile ilgili tüm aşamalarda izlenebilirlik tesis edilir. Gıda işletmecileri; gıda, gıdanın elde edildiği hayvan, bitki ya da gıda maddelerine karıştırılması tasarlanan herhangi bir maddeyi, kimden aldıklarını belirleyebilecek sisteme sahip olmak zorundadır. Gerekliğinde denetim sonucu oluşan bilgiler ilgili mercilere verilir. Piyasaya sürülen gıdaların, izlenebilirliğini kolaylaştırmak amacıyla, gerekli bilgileri içerecek şekilde etiketlenmesi ve tanımlanması zorunludur. Bu maddede görüleceği gibi tüm aşamalarda gıda maddesinin izlenebilirliği hedeflenmiştir. Bu konuda gıda işletmecileri ve üreticiler sorumlu tutulmuşlardır. Ancak Türkiye'de gıda üreticilerinin çoğunun küçük ölçekli olduğu düşünülürse böyle bir sistemin kurulmasını beklemek gerçekçi değildir. Bu nedenle küçük üreticilerin en azından izlenebilirliğin sağlanması için TKB'nin öncülüğünde biran önce üretici birlikleri gibi bir çatı altında toplanmasına önayak olmalıdır.

Yasa ile Bakanlığın kontrol ve sorumluluğu altına giren gıda işletmeleri sayısı bir anda artarak onbinlerle ifade edilmeye başlanmıştır. Bakanlığın bu denetim işlevini etkin bir şekilde yapabilmesi için şu anda ki eleman sayısı özellikle İstanbul, Ankara İzmir gibi büyük illerde yetersiz kalmaktadır. Bakanlık ve çalışanları bu konuda ellerinden geleni yapmakta ve özveri ile bu işi yürütmeye çalıştıkları halde yetersiz kalmaktadırlar. Bu nedenle bu açığın kapatılması için Bakanlıkta acilen gıda mühendisi-ziraat mühendisi ve ilgili meslek alanlarından istihdam yaratılmalı ve kadrolarını güçlendirmelidir.

GIDA SEKTÖRÜNDE TÜKETİCİ HAKLARI

Süleyman AKDEMİR
Tüketici Dernekleri Federasyonu

16 Ekim Dünya Gıda Günü'ne gelen, bizleri dinlemek için zaman ayıran herkese ben de Tüketici Hakları Derneği adına teşekkür ediyorum. Ben ziraat yüksek mühendisiyim. Fakültenin gıda bölümünden mezun oldum, daha sonra da gıda mühendisliği fakültesi olarak ayrıldı zaten.

Çok ilginç şeyler oluyor dünyada. Yalnız öncelikle bir şeyi vurgulamak istiyorum. Eleştirmek dünyanın en kolay işidir. İnsanlar bilgi aczini kapatmak için fikir teatisi yerine karşıdakini eleştirmeyi tercih ederler. Ve Türkiye maalesef, kültür seviyesinin en düşük olduğu bir kahvede bile oturduğunuz zaman ikinci cümlenin sonunda "Ben başbakan olsam" diye başlayan insanlarla doludur. Ya da ben bilmem ne müdürü olsam şöyle yaparım, ben belediye başkanı olsam böyle yaparım diyen...

Maalesef ben hiç resmi görev yapmadım askerliğimin dışında. 1964'ten beri kendi tercihlerimle belirlediğim koşullarda çalışıyorum. Tüketici Hakları Derneği'nde de sağlık ve gıda komisyonunda, bakanlıklarda temsil edecek seviyede görev yapıyoruz.

Şimdi sıkıntı şurada: Bizim insanımızın en büyük özelliği "Ben" der, ama aynaya hiç bakmaz. Almanya'nın nüfusu Doğu'yla birleştikten sonra 71 milyon oldu. Almanya'da demokratik kitle örgütü üyesi sayısı ne kadardır tahmin edebilir misiniz? Hiç fikriniz var mı? Nüfus 71 milyon, çocuk sayısı 8 milyon civarında, demokratik kitle örgütü üye sayısı 350 milyon. Bir kişi en az altı derneğe üye. Bu çok önemli bir kavram gibi gözükmebilir ama Almanya'da Tüketiciler Birliği ya da Örgütü dediğiniz zaman herhangi bir alanda hatalı üretim yapan esas duruşa geçer. Silah çekilmiş gibi olur, çünkü çok ciddi sorunlar yaşar ondan sonraki uygulamalarında.

Onun için aynaya bir bakalım. Türkiye'deki en büyük eksik, insanların demokratik kitle örgütlerine olan ilgisizliği. Bu hangi noktalara geliyor? Öyle bir noktaya gelir ki, Tüketici Hakları Dernekleri gibi halkın sağlığını ya da geleceğini savunan dernekler de çok ciddi sıkıntılar yaşıyor. Çünkü biz bir yerde otururuz, 5 dakikada tartışıp karar veririz, 10 dakikada bütün gıda maddeleri düzelir, 20 dakika sonra da Türkiye düzelir, rahatlarız, deşarj oluruz. Gelir futbol, Fenerbahçe, Beşiktaş, Galatasaray... Sıkıntı asıl burada yatıyor.

Burada başka bir konuşma yapacağım. Elimde bir metin var. Ama maalesef olayların ya da konuşmanın akışı bu noktada konuşmam gerektiğini düşündürdü. Onun için aldığım notlarla ilgili konuşacağım.

ABD'de "BBB" var, yani Tüketici Hakları Derneği var. İnanın federal yasalardan daha çok çekinir gıda maddesi üretenler BBB'den. Almanya'da, Japonya'da, İngiltere'de, Fransa'da aynı şekilde. Tüketici Hakları Derneği kurulalı 12 yıl olmuş. Üye sayısı 14 bin. Çok az.

Doğduğumuz günden çocuk beziyle başlayan tüketiciliğimiz kefen alana kadar devam ediyor. O halde niye üye olmuyorsunuz, ben çok soruyorum bu soruyu kendime...

Aslında gıda ve beslenme dediğiniz zaman Dünya Sağlık Örgütü'nün yaptığı araştırmalarda bu konu çok ciddi bir sorun olarak duruyor. Bence önce bu konuda dünyada yaşayan bütün insanların bilinçlenmesi lazım. Çünkü sağlık ve beslenme tamamen beyincikle ilgili. Hiçbir şekilde aldığınız gıdaların metabolizmasına ya da anabolizmasına sizin düşünerek denetleme yapma şansınız yok. Beyincinizin ayarlıyor her şeyi. Mide asidini de beyincik ayarlıyor, pankreas enzimlerini de beyincik ayarlıyor. Bunlar Dünya Sağlık Örgütü'nün sitelerine girersiniz, herkesin ulaşabileceği bilgiler.

106 ülkede yapılmış bir çalışma var. Buna göre mevcut hastalıkların yüzde 72'si dengesiz beslenme sonucu oluşuyor. Geri kalan 28'inde patolojik bulgu var. Yüzde

72'si dengesiz beslenme sonucu oluşuyor. Bunlar hangileri? Bunlar; kanser, felç, kalp krizi, böbrek yetmezliği, karaciğer yetmezliği, sürekli kolitler, gastrit bulgular tamamen beslenme eksikliğinden kaynaklanıyor. Sadece helicobakter bakterisi var ama onun dışındakilerin tamamı yüzde 72'si dengesiz beslenme sonucu oluşan hastalıklar. Ve yüzde 35'i kalp krizi gibi, felç gibi, karaciğer, böbrek yetmezliği gibi olanlar da ölümcül hastalıklar.

Çok saygı duyuyoruz tabii bütün meslek kuruluşlarına ama şöyle bir gerçek var: 2001 yılında İngiliz gen bilimcileri açıkladı biliyorsunuz. 308 milyar DNA form vardır. Bunun manası şu: 308 milyar metabolizma var, artı insanoğlunun Anabolik yapı olarak, aldığı gıdalar farklı. Peki nasıl oluyor da herkese aynı yöntem uygulanıyor? Söylemek istediğim şey şu: Bu işin özünde tamamen beslenme yatıyor.

Çok ciddi araştırmalar yapılıyor dünyada, Dünya Sağlık Örgütü 106 ülkede çok ciddi araştırmalar yapıyor ve çoğu bitti. Sitelere girin, hangi sonuçlar çıktı, nerelerde lütfen bunları inceleyin. Çünkü sonuçta biraz da hanımlara sesleniyorum, siz ailenizin karşılaştığı 100 sağlık sorunundan 72'sinin sorumlusunuz. Dünya Sağlık Örgütü'nün yaptığı araştırma bu. Siz mutfakta ne hazırlıyorsanız, çocuğunuza, eşinize, bunların hepsi yeniyor, onun için sağlıklı beslenme adına mutlaka doğru davranın.

Ben Çankaya Belediyesi'nin son 2 aydır Yüksel Caddesi'nde Sakarya'da, birçok sokakta, Kızılay çevresinde yaptığı araştırmalara derneği temsilen katılıyorum. Yakınımda, çevremde bulunan herkese denetime çıktığımdan beri kesinlikle simit almamalarını tavsiye ediyorum. Tenekeyi açmış, beyaz peynir tenekesini, çok da süslü, dışarıdan baktığımız zaman harika bir pizzacı. Peynir tenekesini açmış, dekorasyon zengin, yanında bir de ayçiçek yağı ama bize gelen şikayetlerle kapatılması gereken bir fabrikanın ayçiçek yağı. Altı leş gibi, almış onu tenekenin üzerine koymuş. Yanındaki çelik kap içinde sosisler en az 3-4 günlük, siyah olmuş, tabii pizzacı olduğu için siz onu görmüyorsunuz. Sizi uyarıyorum.

Artık adama dedim ki, "Ben Tüketici Hakları Derneği'nden geliyorum, belediye yetkilisi olsaydım, buranın devamlı kapatılması için elimden geleni yapardım."

Tüketiciye intikali şeklinde görülüyor bu örnekler. Ama herhangi bir demokratik kitle örgütüne üye değilseniz ya da Tüketici Hakları Derneği'ne üye değilseniz bence aynı soruyu kendinize sorun: "Bu durumdan şikayet etmeye hakkım var mı?" Şikayet etmek için önce o şikayeti ortadan kaldıracak şeyler yapmanız gerekir.

Her türlü derneğe üye olun. Hangi dernek size uygunsa. Çünkü derneklerin çok büyük bir bölümü siyasetten uzak çalışıyor. İçine girerseniz anlarsınız. Bazı dernekler siyasi gibi görünür ama değildir. Siyasetten uzak sadece kuruluş amacına yönelik çalışır. Burada konuşmuyor, birçok yerde konuşmuyor, birçok yerde kendimizi savunmuyoruz.

Genellikle Türkiye'deki en büyük eksik, dinleyen insanların toplantıdan çıktıktan sonra bir daha o konudan bahsetmemeleri. Ben eminim çünkü çok başımıza geldi. Çıkacaksınız 3 gün sonra her şey unutulacak. Bir başka film gelecek ya da bir futbolcunun takıma alınmaması tartışılacak ya da bir başka bir şey gelecek gündeme. Çünkü bizim insanımızın maalesef kendi adına, "Ben Başbakan olsam, ben Fenerbahçe Kulübü Başkanı olsam, ben Belediye Başkanı olsam" diyerek ürettiği çözümler o kadar doyurucudur ki, saatlerce onun üzerinde tartışır.

Bir gıda gününde de şundan konuştuk diyemeyiz, bir hafta sonra unutacak çoğu kimse. Aklına bile gelmeyecek. Ondan sonra başına en ufak bir şey geldiği zaman oturacak şikayet etmeye başlayacak.

Ankara'da şöyle bir bakın, şehir içinde dolaşırken park yasağı olmayan sokak yok gibidir. Hiç park yapılmamış sokak var mı Ankara'da? Kızılay'ın göbeğinde 100 tane park yasağı var, 100 tane otomobil var. Sebep? İnsanlar duyarsız. Bu konular hep tartışılıyor.

Ben şimdi çıkıp buraya mevzuatta şu var, mevzuatta bu var, 4820 sayılı Yasa böyle, 5179 sayılı Yasa böyle diye konuşsam sadece dinleyeceksiniz. Onun için çok özür diliyorum belki suçlar gibi konuşuyorum ama gerçekten aynaya bir bakmamız lazım bazı şeylerden şikayet etmek için.

Türkiye gıda üretimi, gıda yasaları, gıda mevzuatıyla ilgili elinden geleni yapıyor görünüyor. Mesela park etmek yasak, altında adam park etmiş. Polis arabası çekmeye geldiği anda kavga çıkar. Tahmin ediyorum hepiniz rastlamışsınızdır.

Türkiye’de insanlar hangi yasayı çıkarırsanız çıkarın yasaları çiğnemeye alıştırdılar. Kanun şöyle çıkarsa, kanun böyle çıkarsa, mevzuat böyle düzenlenirse, yönetmelik böyle yayınlanırsa siz kurtuluyorsunuz öyle mi? Sahip çıkmadığımız hiçbir şeyden kurtulamazsınız. Sahip çıkmanız lazım. Gazetelerde okuyorsunuz bir yerde bir şey oluyor, işte X ülkesinde zam geliyor, 15 gün sonra zam geri alınıyor çünkü 1.5 milyon kişi toplanmış protesto etmiş. Biz Tüketici Hakları Derneği’nde toplantı yapıyoruz 10 kişi geliyor. Düşünebiliyor musunuz? Katılımcı sayısı belki 7 ya da 8.

Gökdelenin altında ücretsiz bildiri dağıtıyoruz 4820 sayılı yeni yasayı tanıtmak için, almıyor. Diyoruz ki, “4. ve 11. Maddeyi ezberlemeniz lazım. Çünkü bu maddeler size, efsane gibi duyduğunuz Almanya, Fransa, İngiltere kadar olmasa bile onların yüzde 98’ine yakın hak veriyor.” Ama olmuyor. Bu kadar zamandır içindeyim ben yasayı tam öğrenemedim, adam diyor ki “şudur, budur...” 850 bin lira maliyeti var, şurada bir kitapçık satıyoruz 1 milyon liraya. Sorun matbaalara maliyeti 850 bin lira. “1 milyon lira çok” diyor pazarlık ediyor. Çok ilginç bir ülkede yaşıyoruz. Yani zannetmeyin ki sorunlar yasalarda. Şurada sorun var, burada sorun var... AB’nin gündeminde şu anda en çok geçen konulardan bir tanesi ne biliyor musunuz? Ben hukukçu değilim. Bizim derneğin hukukçuları söylüyor; Türkiye’de yasa bolluğu var. O kadar çok ayrı ayrı yasa çıkarmışız ki. Bu yüzden büyük sorunlardan bir tanesi olarak duruyor.

Demin emekli öğretmen bir hanım sordu okul kantinlerini, değil mi efendim? Milli Eğitim Bakanlığı’na son 2 yılda dört kere başvurduk. Bazı şeyler denetleniyor gıda açısından ya da denetlenmiyor neyse o tablo ortada ama bizim geleceğimizin garantisi olan çocuklarla ilgili okul kantinlerini denetleyecek bir kurum yok. Yetki yok çünkü, belediye giremiyor, Sağlık Bakanlığı giremiyor. Şikayet olursa giriyor. Bizim 4 başvurumuz var. Dedik ki komisyon kuralım. Yetkili kurumlardan eleman gelsin. Bizim derneğimizden gıdacı arkadaşlarımızla, sağlıkçı arkadaşlarımız var, onlar gelsin, gideriz. Okul kantinlerinde çok kötü şeyler satılıyor, biliyoruz. Şikayetler geliyor görüyoruz. Ama maalesef Milli Eğitim Bakanlığı’ndan bugüne kadar daha olur cevabı gelmedi.

Şimdi genel tabloyu niçin böyle ortaya koydum? Aslında her türlü eleştiriye saygı, her gün duyduğumuz dünyanın en kolay işleri. O komisyonda derneğe üye olan ya da derneğimizde çalışan arkadaşlar varsa gıda komisyonunda nelerin konuşulduğunu çok iyi bilir. Biz düne hiç bakmayız. Neden bunu etik anlayış olarak o noktaya getirdik? Geçmiş için dün için bir şeyler yapma gücü insana verilmemiş. Ama insanın yarın planlama gücü var. Yarın için bir şeyler yapma gücü var. Lütfen gençler bilhassa çok rica ediyorum. Bugün akşam yattınız, yarın sabah kalkacaksınız, dün için hiçbir şey yapamazsınız, ama yarın, yarından sonrası için bir şeyler üretebilirsiniz, planlayabilirsiniz. Sizde bu güç var.

Bütün insanlar, Türkiye’deki en büyük sakatlıktan bir tanesi o, Pazar günü ne yapacağına karar vermiyor. Pazar sabahı kalkıyor, saat 10.00, 11.00 oluyor, nereye gideceğim, acaba Ayşe’yi arasam mı, Fatma’yı arasam mı, Mehmet’i arasam mı, maç mı yapsak, sinemaya mı gitsek ya da pikniğe mi gitsek? Lütfen geleceğinizi planlayın. En azından ufak bir şeyler yazın bir yerlere, onları da özenle çalışın. Bunlardan bir tanesi de tüketici hakları olsun. Önünüze bir plan koyun ve o planda deyin ki, “Ben 3 ay sonra, 2 ay sonra Tüketici Hakları Derneği’ne gidip üye olacağım.” Çünkü 14 bin

üyemiz var. Demin de söylediğim gibi doğduğu günden öldüğü güne kadar, kefen alana kadar insan tüketici. Ama gıda işi çok farklı. Gıda çok korkunç boyutlarda.

Bizim, bizden bir dönem sonra bir arkadaşımız, Hacettepe’de rehabilitasyon servisinde tedavi görüyor. Neden biliyor musunuz? O günlerde, yaşlılar bilir, Ankara’nın en iyi lokantalarından birisi Piknik Lokantası, Sıhhiye ile Kızılay’ın arasında merkezi bir yerde biraz içeride. Piknik Lokantası’nın dondurmasında Coli bakterisi bulduk. En iyi lokantaydı ve kanalizasyon karışığı var kullandığı suda, dondurmasında. Çok rahatlıkla alışveriş ediyorsunuz, çok rahat yiyorsunuz ama maalesef çok ürkütücü bir tablo var gıda maddeleri açısından. Altı ay tedavi gördü Hacettepe’nin en üst katında, rehabilitasyon servisinde.

Çok ciddi sorunlar yaşıyorsunuz ama maalesef bence Dünya Gıda Günü tek bir gün olmamalı. Çünkü demin de söylediğim gibi 100 hastalıktan 72’sinin kaynağı dengesiz beslenme. Eksik beslenme, yanlış beslenme. Dünyanın en gelişmiş ülkesi Amerika, kişi başına düşen milli gelir 45 bin doları buldu, obezite diye bir hastalığa maruz kaldı biliyorsunuz. Tedavisi yok. Çünkü patolojik bir bulgusu yok. Tamamen beslenme kökenli. O serbest radikalleri, toksinleri atamazsanız vücudunuz şişmeye devam eder, çünkü beyinciğe söz geçiremiyorsunuz.

Eğer tüketici olarak ve bilhassa gıda maddesi tüketiyorsanız, yani karnınızı her gün doyuruyorsanız, taleplerinizin bir yerlerde karşılık bulmasını istiyorsanız bunları çok sesli hale getirmeniz lazım.

Bence gidin aklınıza gelen en yakın derneğe üye olun. Aylık aidatımız 500 bin lira. İki tane fotoğraf, kefil filan da istemiyoruz gelip üye olabilirsiniz. Hiçbir ekonomik ya da başka bir sorumluluğunuz yok. Ama bilhassa gençleri aramızda görmek istiyoruz. Benim birkaç arkadaşım var burada beni tanıyan arkadaşlar. Ben 40. yılıma geldim sivil toplum örgütlerinde, demokratik kitle örgütlerinde çalışarak. Herhalde bir 5-10 sene daha çalışırız, ondan sonra biz de ayrılırız. Ben 57 yaşındayım. Ama gençlerin aramıza katılmasını ve bu konuda duyarlı olmasını gönülden arzuluyoruz.

Demin de dediğim gibi eleştirmek. O eleştirmeye taktığımız zaman dünyanın en kolay işini yapıyorsunuz. Görüyorum oturuyor insanlar, işte bu böyle yapmış, gazeteye bakın, şuradaki manşetler, “Şurada şu olmuş, burada bu olmuş...” Zaten medyanın neler verdiğini biraz içeriğine bakan insanlar görüyor. Buraya bir Alman arkadaşımız gelmişti gıda mühendisi. Şimdi bakkalların üzerinde cola, market yazılarını gördü, “Siz nasıl bir milletsiniz?” dedi. “Niye?” dedim. “Kuzey ülkelerinde bu kadar çeşitlilikte meyve yok. Dolayısıyla meyve suyu elde edemiyoruz, yani ithal etmek zorundayız. İşte Fransa’dan, İtalya’dan, İspanya’dan ithal ediyoruz. Siz bu kadar ekolojik zenginlik içinde coca-colayı niye içiyorsunuz” dedi. Bakın çok ilginç bir soru. İçinde yaşarken farkına varmıyorsunuz ama dışarıdan bakan birisi çok net görüyor.

Bana verilen süreyi de biraz geçirdim herhalde, serbest konuştuğum için. Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ederim.

VI. OTURUM GIDA GÜVENLİĞİ

Oturum Başkanı Prof. Dr. İlbilge SALDAMLI (H.Ü.M.F-GIDA): Sayın konuklar, değerli panelistler, değerli meslektaşlarım hepinizi saygıyla selamlıyorum. “Tarladan Sofraya Gıda Güvenliği” Sempozyumu’nun, “Gıda Güvenliği” başlıklı altıncı oturumunu başlatıyorum. İlk olarak Ankara Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Gıda Mühendisliği Bölümü’nden Prof. Dr. Kadir HALKMAN sunum yapacak. Buyurun efendim.

GÜVENLİ GIDA ÜRETİM SİSTEMLERİ

Prof. Dr. Kadir Halkman
Ankara Üniversitesi Mühendislik Fakültesi
Gıda Mühendisliği Bölümü

Geleneksel üretim teknikleri yanında gerek üretimde (yüksek basınç teknolojisi vb.) ve gerek kontrollerde (elektronik burun vs.) yeni tekniklerin uygulanması, taşıma ve ambalajlama gibi lojistik konulardaki gelişmeler, toplumun her kesiminde bilinçlenme, yeni ve etkili kalite güvence sistemlerinin uygulanması ile daha güvenli gıda üretimi sağlanacağı beklenmektedir.

Gıdaların hammaddeden başlayarak tüketimlerine kadar geçen süre içinde gıda güvenliği her zaman önemli bir faktör olarak görülmüştür. Gıda sanayisinde üretilmiş olan gıdaların ne kadar güvenilir olduğu çoğu defa alınan önlemlere dayalı olarak tahminler üzerine kurulmaktadır. Bununla beraber,

- ✓ Gıda kaynaklı hastalanmalarda sağlıklı veri yoktur.
- ✓ Patojenler her gıdada görülebilmektedir.
- ✓ Yeni ve dirençli patojenler ortaya çıkmaktadır.
- ✓ Hazır gıda üretimi artmaktadır, GMO kayda değer endişe oluşturmaktadır
- ✓ Nüfus giderek yaşlanmakta, hastalıklar değişmektedir.
- ✓ Uluslararası ticaret ve seyahat artmaktadır.
- ✓ Kirlilik ve çarpık kentleşme sorunları her geçen gün daha önemli hale gelmektedir.
- ✓ Sabotajlara daha fazla rastlanılmaktadır.

Gıdaların güvenilir olmasındaki temel kurallar bellidir. Öncelikle gıdalar mikrobiyolojik, fiziksel ve kimyasal açıdan sağlıklı olmalıdır. Tarım ilaçları ve hormonlar konusunda üretici ve tüketicilerin bilinçlenmesi ve duyarlılığı öncelikli konular arasındadır. Benzer şekilde son zamanlarda gündemde önemli ölçüde yer alan genetiği değiştirilmiş organizmalar konusunda en azından tüketicinin doğru bilgi alma hakkı önemlidir.

Gıdaların güvenilirliğinde beslenme açısından uygun olması (besin elementlerini dengeli ve yeterli miktarda içermek, bunları doğru olarak tüketiciye bildirmek) ve gıdanın olabildiğince düşük fiyatla tüketiciye sunulması yanında süreklilik de dikkate alınması gereken konular arasındadır.

Güvenli gıdanın nasıl ve kimler tarafından sağlanacağı da çoğu defa sorgulanan bir kavramdır. Bu sadece devlete ya da sanayiye bırakılamayacak bir konu olup, devlet, sanayi ve sanayi örgütleri ile tüketici ve tüketici örgütlerinin birlikte ve koordine olarak yapmaları gereken bir işlemdir. Kuşkusuz, hammaddeden başlamak üzere üretimden tüketime kadar olan süreçte yetki ve sorumluluklar değişik olacaktır.

Gıdaların kontrolünde kullanılan kriterler farklıdır. Devlet ve sanayide objektif kriterler ele alınırken, bireysel olarak tüketicilerde değerlendirme subjektiftir. Ayrıca devletin ve tüketici örgütlerinin bitmiş üründe kontrol yapmaları nedeni ile üretim sırasındaki olası hataların giderilmesi için bir çözüm önerilemez. Oysa sanayide üretim aşamasında yapılan kontroller ile hata oluşması engellenir. Son zamanlarda yoğun şekilde uygulanan kalite güvenliği sistemleri bu amaca yöneliktir.

Bu çerçevede HACCP, engeller teknolojisi, ISO, risk analizi, betimleyici (predictive) mikrobiyoloji, 6 sigma vb. sistemler her geçen gün daha önemli olmakta ve özellikle uluslararası ticarete önkoşul olarak görülmektedir. Bilindiği gibi HACCP, tüm gelişmiş ülkelerde zorunlu bir uygulamadır.

Güvenilir gıda üretiminde önceliklerin belirlenmesi ulusal politikalar ile ivedi olarak ele alınması gereken konulardan birisidir. Hammaddenin doğru üretilmesi (GAP), hammaddenin doğru taşınması (GAP), doğru üretim teknikleri (cGMP, SSOP), doğru analiz teknikleri (GLP), doğru dağıtım kanalları (soğuk zincir) yine devlet-sanayi-tüketici işbirliği ile uygulanması gereken konulardır.

Avrupa Topluluğu sürecinde Türk Gıda Sanayisinin uluslararası hukuk kurallarını öğrenmesi ve üretimini bu kurallara göre yapması da önemlidir.

Güvenilir gıda üretimi için toplumun her kesiminde eğitim gereklidir. Hammadde üretimi yapan üreticilerin eğitimi sürecinde bunları kontrol edecek devlet ve sanayi kuruluşlarının da paralel eğitimi önemlidir. Aksi halde bu gibi eğitimler sadece teorik düzeyde kalacaktır. Buna bağlı olarak görevleri eğitimcilik olanlar da bilgilerini sürekli olarak tazelemelidirler.

PESTİSİT UYGULAMALARI VE İNSAN SAĞLIĞINA ETKİLERİ

Prof. Dr. Neşet KILINÇER
Ankara Üniversitesi Z. F.
Bitki Koruma Bölümü Öğr. Üyesi.
TÜBİTAK

Ben size bugün Türkiye’de pestisit kullanımı ve bunun yarattığı sağlık riskleri konusunda bazı bilgileri aktarmaya çalışacağım. Bu konu Türkiye’nin gündemine çok girdi biliyorsunuz, Dünya Sağlık Günü çerçevesinde, çevre çerçevesinde, Gıda Günü çerçevesinde. Bir de ürünlerimiz yurtdışından döndüğü zaman yoğun tartışma yaratır, basında, görsel medyada günlerce tartışılır konu. Yetkililer bu konuda her şeyin kontrol altında olduğunu söylerler ve bir süre sonra da her şey unutulur, bir başka çevre gününe, bir başka gıda gününe kadar...

Neden pestisit kullanıyoruz, neden tarım ilaçları kullanıyoruz? Kısaca buna değinmek istiyorum. Tarımsal üretimde bitkilere zarar veren pek çok hastalık etmeni ve zararlı var. Bunlarla mücadele edilmediği takdirde ortalama yüzde 10 ile yüzde 30 arasında kayıp, bütün dünyada kabul edilen bir kayıp olarak düşünülüyor ve bu ürün kayıpları bazı ürünlerde yüzde 100’e kadar ulaşabiliyor. Bu nedenle biz kaliteli bol ürün elde etmek istiyorsak, sağlıklı ürün elde etmek istiyorsak hastalık ve zararlılarla etkin bir mücadele yapmak zorundayız.

Biraz da modern bitki korumanın tarihçesinden bahsetmek istiyorum. Çünkü Türkiye’de bunun uygulamaları nasıl olmuştur, dünyadaki gelişmeler Türkiye’ye nasıl yansımıştır, hangi hatalar yapılmıştır bunu görme açısından çok kısa bir tarihçe de çizmek istiyorum. Bunları birçok toplantıda duymuşsunuzdur, ama ben tekrar özellikle genç arkadaşlarıma hatırlatmak istiyorum. Modern bitki korumanın tarihçesi 1937 yılında DDT’nin böcek öldürücü etkisinin bulunmasıyla başlamaktadır. Ve bunu araştırmacı o tarihte Nobel ödülünü almıştır ve gerçekten de DDT ilk yıllarda harika bir ilaç olarak kullanıma sunulmuştu. Evlerde, ahırlarda, tarım alanlarında çok yoğun bir kullanıma girmiştir. Birçok yeni türevleri geliştirilmişti, pek çok yeni preparatları oluşturulmuştur. Ve ben hatırlıyorum çocukluğumuzda DDT pazar yerlerinde yığınlar halinde açıkta satılırdı ve herkes bunu aynen normal günlük ihtiyaç maddeleri gibi alıp kullanırdı. Ve daha sonra bu preparatlar tarım alanlarında yoğun olarak kullanılmaya başlandı ve 1940’lı yıllardan sonra da dünyada tarımda yoğun teknoloji kullanımına dayalı bir üretim modeli uygulanmaya başladı. Ve bu model de 1950’li yıllarda gerçekten başarılı ürünlerini vermeye başladı. Dünyada ürün patlamaları oldu 1950’li 1960’lı yıllarda. Gelişmiş ülkelerde gıda stokları oluşmaya başladı. Ve o dönemlerde tarımsal üretimde bol ve kaliteli ürün almanın yolu daha fazla ilaç kullanımı ve daha fazla gübre kullanımı olarak lanse edildi ve gerçekten de bu model o yıllarda çok başarılı olarak herkes tarafından kabul gördü. Tabii burada birincisi o dönemlerde ekoloji bilgisi çok eksikti. Besin zinciri, besin ağı konusunda yeterli bilgiye sahip değildi toplum ve bu konuda çalışan araştırmacıların sayıları da sınırlıydı. Yine o dönemlerde enstrümantal analiz yöntemleri de çok sınırlıydı. Yani biz çok düşük miktarlardaki kalıntıları belki çok sağlıklı biçimlerde saptayamıyorduk. Ve bu kadar kaliteli ve bol ürün almanın bedelinin ne kadar ağır olduğu ancak 1960’lı yılların ortalarında anlaşılmaya başladı ve bir yandan çevrede ağır metalle tarım ilaçları kalıntılarının biriktiği analizlere dayanan yöntemlerle saptandı, diğer taraftan da birçok hedef alınmayan canlıların popülasyonlarının bu ilaçlardan yavaş yavaş etkilenmeye başladığı görüldü.

Tabii bu olgu iki önemli gelişmeyi başlattı. Birincisi, acaba bu kullandığımız tarım ilaçları uygun tarım ilaçları mıdır? İkincisi, acaba biz kimyasal mücadeleye mahkum muyuz? Bunun alternatifleri yok mu? Bu iki dalda yoğun araştırmalar

başlatıldı ve ikinci jenerasyon dediğimiz yeni bir ilaç jenerasyonu ortaya koyuldu. DDT ve benzerlerinin çok önemli ve iyi olan etkisi yanında çok kötü özellikleri de vardı. Çok uzun kalıntı etkisi ve insan ve hayvan dokusunda birikme özelliği vardı. Örneğin 1990'lı yıllarda ABD'de yapılan bir araştırmada değişik ülkelerden insanların yağ dokularında DDT taşıdıkları saptanmıştır. Bizim kuşağımızda da bunun çok yaygın olarak bulunduğunu ben düşünüyorum. Türkiye'de bu konuda çok kapsamlı bir araştırma yapılmamıştır ama Türkiye'de de çok uzun zaman DDT ve benzerleri kullanılmıştır. Örneğin 1965 yılında bütün dünyada yasaklanmaya başladığı zaman Türkiye'de DDT üretimi için klor alkali tesisleri İzmit'te kurulmuştur. Daha sonra dünyadaki gelişmelere paralel olarak bunun kısıtlanması yoluna gidilmiştir. 1970'li yıllarda meyvelerde ve sebzelerde kullanılmaması önerilmiştir. Endüstri bitkilerinde kullanılması önerilmiştir ama bunun Türkiye'de uygulamada çok etkili olduğunu söylemek pek mümkün değildir. İlk defa 1986 yılında tümüyle, üretimiyle, kullanımıyla, ticaretiyle yasaklanmıştır.

İkinci jenerasyon dediğimiz organik fosforlu birleşikler, ilk etkisi güçlü ama kalıntı etkisi daha kısa ilaçlardır. İki üç hafta gibi kalıntı etkisi olan ilaçlardır ve bu ilaçlar organik, klorlandırılmış hidrokarbonlu birleşikler gibi, yani DDT ve benzerleri gibi çok uzun süre doğada ve dolaşımında kalan ilaçlar değildir. Bu nedenle dolaşım riski azalmıştır. Daha sonra yeni jenerasyon ilaçlar geliştirilmiştir. Bu gelişime paralel olarak bir de alternatifler üretilmeye başlanmıştır. Yani acaba kimyasal mücadele dışında alternatifler var mıdır, bunlar nelerdir? Bunun alternatifleri olarak da biyolojik mücadele gibi, biyoteknik mücadele gibi ve bunların uyumlu bir şekilde kullanılabileceği, ilaç kullanımını azaltabileceği bir mücadele yaklaşımı ortaya konmaya çalışılmıştır. Bunlar da entegre mücadele dediğimiz veya yönetilir mücadele dediğimiz mücadele teknikleridir.

Türkiye'de acaba pestisit kullanımı ya da tarım ilaçları kullanımı ne kadardır ve gerçekten bu konuda sorunlar nedir? Türkiye'de ilaç kullanımı ekonominin gidişine göre, yıllara göre değişmektedir. Preparat düzeyinde 50-60 bin ton kadar ilaç kullanılmaktadır. Etkili madde düzeyinde de ilaç kullanımı 12-13 bin tondur. Bunu ekilebilir tarım alanlarına böldüğümüz zaman ya da ona oranladığımız zaman hektara 500 gram kadar etkili madde düşmektedir. Bu gelişmiş pek çok ülkeyle kıyaslandığında çok yüksek bir miktar değildir, hatta oldukça düşük bir miktardır. Çünkü Türkiye'nin birçok bölgesinde hala tarım ilaçları yoğun olarak kullanılmaktadır. Ancak Türkiye'de çarpık olan tablo şudur: Kullanılan ilaçların üçte ikilik bölümü Ege ve Akdeniz kuşağında kullanılmaktadır. Bu açıdan en önemli, en riskli alanlar maalesef seralardır. Seralar bugün Türkiye'de en yoğun ilacın kullanıldığı yerlerdir ve ayrıca hiç önerilmeyen, hiç kullanılmaması gereken ilaçlar buralarda kullanılmaktadır. Yanlış kullanımlar söz konusudur ve ayrıca en önemli konulardan birisi de son ilaçlamayla hasat arasında geçmesi gereken süredir. Yani kalıntının insan sağlığına zarar vermeyecek düzeye inmesi için bir süre geçmesi gerekmektedir ancak seralarda sık sık hasat yapıldığı için bu süreye çoğunlukla riayet edilmemektedir ve maalesef kalıntı riski sera ürünlerinde oldukça yüksektir.

Biz bunu ürünlerimiz yurtdışından döndüğü zaman anlıyoruz, ne yediğimizi, ne içtiğimizi bu şekilde öğrenebiliyoruz. Maalesef Türkiye'de bu konuda etkili bir izleme ve kontrol yöntemi uygulamada bulunmamaktadır.

Türkiye'nin en riskli bölgesi bu açıdan Akdeniz Bölgesi'dir. Çukurova bu açıdan yine çok riskli bir bölgemizdir. Burada yıllarca çok yoğun ilaç kullanılmıştır. Örneğin pamuk tarımında 1970'li yıllarda 16 ilaçlamaya varan uygulamalar yapılmıştır ve burada ciddi toprak ve su kirlilikleri vardır. Fakat maalesef bunlara yönelik, bunların saptanmasına yönelik multidisipliner araştırmalar son derece sınırlıdır. Yani bizde oluşan çevre sorunları konusunda kapsamlı araştırmalar son derece sınırlıdır.

Belki potansiyel risk taşıyan alanlarımızdan birisi GAP Bölgesi'dir. GAP Bölgesi biliyorsunuz son yıllarda biraz kendi kaderine terk edilmiştir. Burada pamuk tarımı yüzde 30 civarında öngörülmüştür. Ama bugün pamuk yüzde 80'lere varan bir oranda, yüzde 90'lara varan bir oranda bu bölgede üretilmektedir. Başlangıçta çok az ilaç kullanılırken veya hiç ilaç kullanılmazken bugün çok yoğun ilaç kullanımı burada da başlamıştır ve bu da bu bölgemiz için önemli bir risk kaynağı oluşturmaktadır.

Türkiye'de tarım ilaçlarının ruhsatlandırılması uluslararası mallara göre yapılmaya çalışılmaktadır ve yapılmaktadır. Ancak bir ilaç ruhsat aldıktan sonra herhangi bir tüketim maddesinden farkı yoktur maalesef. Yani bunu herkes alabilir, her yerde istediği zaman kullanır. Gerçi bu konuda üreticilerin yönlendirilmesi açısından teknik talimatlar vardır, yayın teşkilatı vardır, birtakım kontrol mekanizmaları vardır, ama bunlar maalesef fiiliyatta çok fazla işlememektedir.

Tabii burada 1980'li yıllarda Tarım Bakanlığı'nda uygulanan reorganizasyonun da önemli katkısı, etkisi olmuştur. Çünkü iyi işleyen bir Zirai Mücadele Teşkilatı varken daha sonra bunun birçok enstitüleri kapatılmış, yayın organı kapatılmış ve tamamen piyasa koşullarına terk edilmiştir. Ve bugün maalesef ilaç bayileri ve alandaki ilaç uygulamaları yeterince denetlenememektedir.

Şimdiye kadar bunun çözümü hep piyasa denetimlerinde aranmıştır. Yani acaba biz işte halde, toptancı halinde veya üretici düzeyinde kalıntı kontrolleri yaparak bu sorunu çözebilir miyiz şeklinde yaklaşımlarla çözülmeye çalışılmıştır sorun. Aslında bu Türkiye koşullarında çok zordur ve hatta olanaksızdır. Çünkü Türkiye'de özellikle risk taşıyan meyve ve sebze üretimi çok küçük birimlerde üretilmektedir. Aracılarla hallere getirilmektedir. Buralardan tüketim yerlerine ulaştırılmaktadır. Hangi aşamada bu kalıntı, risk analizleri yapılacaktır ve hangi laboratuvarlarla yapılacaktır ve kim sorumlu tutulacaktır, bunların cevabını vermek kolay değildir ve bu modelin işlemesi de mümkün değildir. Dünyada artık bu model de terk edilmiştir. Dünyada şu anda en geçerli model üretim aşamasında bunun engellenmesidir. Yani giderek yeni üretim yaklaşımları hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. Bunlardan birisi organik tarımdır. Bundan sonraki oturumlarda tartışılacak. Ve sertifikalı üretim yaklaşımlarıdır. Biliyorsunuz AB'de EUROPGAP adıyla yeni bir sertifikalı üretim modeli giderek yaygınlaşmaya başladı ve belki birkaç yıl sonra Türkiye buraya taze meyve sebze satamaz hale gelebilir. Bunun nedeni de sertifikalı üretimin artık Avrupa piyasalarında giderek ağırlığını hissettirmesidir. Türkiye'de de bu konuda önemli bir gelişme olabilir, özellikle Akdeniz Bölgesi'nde. Bu konuda birçok firmanın, birçok teknik elemanın üretim danışmanlığı adı altında bu gelişmeye ayak uydurmaya çalıştığını ben gözlemliyorum. Bunun bizim için de bir şans olacağını düşünüyorum. Yani EUROPGAP modelinin Türkiye'de yaygınlaştırılması bu sorunun kökten çözümü için gerçekten de bir şans olarak algılanabilir diye düşünüyorum.

Bir diğer risk faktörü de, biliyorsunuz birçok ülkede, gelişmiş Avrupa ülkelerinde tarımdan, kitlesel üretimden yavaş yavaş uzaklaşma eğilimi bulunmaktadır. Hem işgücü eksiklikleri nedeniyle, hem de çevrede oluşan kirlilikler, yoğun kalıntı riskleri, yoğun ağır metal riskleri nedeniyle yavaş yavaş tarımsal üretimin bazı dallarından özellikle kitlesel üretimden çıkma eğilimleri vardır. Ve bu üretimler yavaş yavaş gelişmekte olan ülkelere kaymaktadır. Tabii bu bizim gibi ülkeler için de önemli bir şanstır. Yani Avrupa için bir tarımsal üretim platformu olması bizim için bir şanstır ama bir risk de vardır: Yoğun girdili tarımsal üretim modeli yaygınlaşırsa çok kısa bir süre sonra aynı sorunlar bizim başımıza da gelecektir ve bu nedenle, çevre kirlilikleri nedeniyle biz bu ürünleri satamaz hale gelebileceğiz.

Çok akılcı bir biçimde yaklaşarak mevcut ekolojileri koruyarak ve bu sertifikalı üretim modellerini, organik üretim modellerini yaygınlaştırarak bu şansımızı iyi yönde kullanabiliriz diye düşünüyorum.

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Şu anda tekrar vurgulamak istediğim konu, Türkiye tarım ilaçları kullanımı açısından çok sorunlu bir ülke değildir. Bölgesel sorunlar vardır, bölgesel sorunlu gıda grupları vardır, ürün grupları vardır, bunların başında taze tüketilen meyve sebzeler gelmektedir, ayrıca depolanan bazı meyve ve sebzelerde yine kalıntı riski sorunu vardır. Bunlar üzerinde yoğunlaşmak gerekmektedir ve pilot olarak da Akdeniz Bölgesi'nin seçilmesi çok isabetli olur diye düşünüyorum. Çünkü en önemli sorun bu bölgelerimizde yetiştirilen, seralarda yetiştirilen taze meyve ve sebzelerdir. Teşekkür ederim.

BİTKİSEL HORMONLAR

Doç. Dr. Köksal DEMİR
Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Bahçe Bitkileri Bölümü

Hormonlar 2 ana başlık altında düşünülmesi gereken bir yapı sergiler. Bitkisel hormonlar ve hayvansal hormonlar. Bitkisel hormonlar ve bitki büyüme düzenleyicileri kavramları birbiri ile karıştırılmakta ve çoğu kez aynı anlamda kullanılmaktadır. “Bitki Hormonu”, doğal olarak bitki bünyesinde sentezlenen, büyüme ile buna bağlı diğer fizyolojik olayları kontrol eden, oluştukları yerden bitkilerin diğer kısımlarına taşınabilen, taşındıkları yerlerde de etki yapabilen ve çok düşük konsantrasyonlarda bile etkisini gösterebilen organik maddeleri tanımlamaktadır.

BGD (Büyüme Gelişme Düzenleyiciler) olarak da isimlendirilen Büyüme Düzenleyici Maddeler terimleri ise yukarıda sözü edilen doğal bitki hormonlarının yanı sıra son yıllarda sayıları giderek artan ve sentetik olarak elde edilebilen, bitki büyüme ve gelişmesi üzerine etkili diğer kimyasal maddeleri de kapsamına almaktadır. Böylece her Bitki Hormonu Büyüme Düzenleyici Madde olduğu halde, her Büyüme Düzenleyici Madde bitki hormonu kapsamına girmemektedir.

Bitki bünyesinde doğal olarak var olan Bitkisel hormonlar 5 gruba ayrılmaktadır.

Oksinler

Bitkilerden izole edilen ilk hormon grubunu oluşturan ve büyüme uyarıcı (promotör, stimülatör) özellikler taşıyan oksinler, özellikle hücre bölünmesi ve genişlemesi üzerine etkilidirler. Bitki bünyesinde bulunan oksin’in Indol-3-Asetik Asit (IAA) olduğu 1935 yılında saptanmıştır. Daha sonra yapılan çalışmalarla, etkileri itibariyle oksin aktivitesi gösteren Indol Bütirik Asit (IBA), Naftalen Asetik Asit (NAA) ve Indol Propiyonik Asit (IPA) gibi bazı sentetik büyüme düzenleyiciler elde edilmiştir. Oksinlerin en önemli işlevlerinden birisi de çeliklerde köklenmenin uyarılmasıdır.

Sitokininler

Miller ve Skoog adlı araştırmacılar tarafından 1955 yılında DNA’dan analiz yoluyla elde edilen ve Kinetin ya da Adenin olarak adlandırılan (6- furfurilamino purin veya 6-furfuril Adenin) sitokininler hücre bölünmesini uyarıcı hormonlardır. Daha sonra elde edilen, biyolojik ve kimyasal yapıları ile etkileri itibariyle büyük ölçüde Kinetin’e benzeyen büyüme düzenleyiciler, sitokininler olarak nitelendirilmiştir. Bunlardan başlıcaları, Benzil Adenin (BA), Benzil Amino Purin (BAP), SD 8339 ve Zeatin’dir.

Gibberellinler

Uzama hormonu olarak bilinen Gibberellinler’in sayısı günümüzde 50’yi aşmıştır. Bunlar arasında en yaygın olanları sırasıyla GA3 (Gibberellik Asit), GA5, GA7, GA2 ve GA8’dir. Son yıllarda özellikle GA3, bağcılıkta en yaygın olarak kullanılan bitki hormonu olma özelliğini kazanmıştır.

Dorminler (Engelleyiciler-İnhibitörler)

Bu grup, bitki büyüme ve gelişmesini yavaşlatan, geriletan, hatta engelleyen hormonları kapsamına almaktadır. Bitki bünyesinde bulunan doğal engelleyici Absizik Asit’in (ABA) en önemli işlevleri apikal dominansiye (Tepe tomurcuğu hakimiyeti) neden olması, protein ve nükleik asit sentezini durdurmasıdır. Büyüme engelleyici

etkilerinden dolayı bağıcılıkta zaman zaman kullanılan sentetik inhibitörlerin başlıcaları, 2- kloroetil trimetil amonyum klorit (CCC), N- dimetil morfolinium klorit (DNC), Süksinik asit 2-2 dimetil hidrazit (SADH), Alar, B-9, Morfaktinler ve Paklobutrazol (PB)'dür.

Etilen

Bitkilerde, yaprak ve meyve dökümünü oluşturma, renk oluşumu ve olgunluğu hızlandırma etkilerinden dolayı, "Olgunlaştırma veya Yaşlandırma Hormonu" olarak adlandırılan etilenin 2-Kloroetil fosfonik asit (Ethrel, Ethephon veya CEPA) muz ve turunçgillerde belirli ölçüde kullanım alanı bulmuşlardır.

Bitkilerde doğal olarak bulunan hormonlarla beraber, bitkilerde doğal olarak bulunmasa da hormonların yaptıkları etkilere benzer etkiler gösterebilen, sentetik yolla elde edilebilen farklı kimyasal maddeleri de içeren tüm maddelere **büyüme düzenleyici maddeler** adı verilmektedir. Bitkinin büyüme ve gelişmesinde etkili olabilen maddeler örneğin aspirin bile büyüme düzenleyici madde olabilmektedir. Ancak dikkat edilecek nokta büyüme düzenleyici her maddenin hormon olmayabilmesidir.

Her organda her hormonun etkili olabilmesi için gerekli konsantrasyonlar farklıdır. Her bir hormon diğerlerinden farklı olarak hücre içindeki biyokimyasal olaylara karışarak etkin olurlar. Genel olarak hormonlar bitkide hücrelerde su geçirgenliği, su ve iyon alımı, protoplazma akıcılığı, solunum, protein sentezi, doku çeperlerinin özellikleri, enzim aktivitesi gibi özelliklerde çok karmaşık olarak gelişen biyokimyasal olaylarda çok düşük konsantrasyonlarda dahi etkili olabilmektedir. Böylece hormonlar bitkide büyüme ve buna bağlı gelişme olaylarını (kök, sürgün, yaprak, çiçek, meyve oluşumu ve gelişimi, olgunlaşma, renk oluşumu, vb) kontrol etmektedirler. Böylesi fizyolojik olayların oluşumu için mutlak gerekli maddelerdir.

Bitkisel hormonlar bitki bünyesinde doğal olarak oluşmaktadır. Bitkilerde hormonların bulunmadığı bir ortamda bitki yaşamından söz edilemez. Kısaca kök, sürgün, yaprak oluşumu, çiçeklenme, meyve oluşumu vb. olaylar hormonlar sayesinde meydana gelmektedir. Bitkide doğal olarak üretilen, üstelik eksikliğinde bitkide birçok olumsuzluklar oluşturabilen, büyüme ve gelişme için zorunlu olan hormonların zararından söz edilemez. Ancak bitkilere dışarıdan yapılan uygulamalarda istenilen amaca ulaşabilmek için dozu ve uygulama zamanını çok iyi düzenlemek gereklidir. Aksi halde beklenen sonuçlar çıkmadığı gibi bitkinin zararlanması da söz konusudur.

Dünyada bilimsel çalışmalarda yaklaşık olarak 70 yıldan beri doğal ya da sentetik hormonlarla ve büyüme düzenleyici maddelerle çalışmalar yapılmaktadır. Burada hormon yanında büyüme düzenleyici maddeler kapsamında yer alan birçok kimyasalların da bitkilerde kullanımı vardır. Ancak bu kullanım bitkilerin büyüme ve gelişme ile buna bağlı tüm fizyolojik olayları ortaya çıkarmak, bitkilerin büyüme ve gelişmelerini kontrol amacı taşıyan bilimsel çalışmalardır.

Pratikte doğal hormonların çok pahalı olmaları, uygun olmayan sıcaklık ve ışık koşullarında çabucak bozulup parçalanmaları nedenleriyle kullanım alanı çok dar kalmıştır. Ancak sentetik olarak elde edilen kimyasal maddeler daha ucuz maliyette olmaları nedeni ile pratikte çok dar bir alanda bitkisel üretimde kullanım alanı bulabilmektedir. Bilimsel araştırmalarda çok geniş bir kullanım alanı olmasına rağmen pratikte üretim aşamasında kullanım alanı oldukça dar kalmaktadır. Genel olarak bakıldığında; çelik köklendirme, tohum çimlendirme, soğuğa dayanım, çiçeklenme, cinsiyet değişimi, periyodisite, büyüme, hasat, renk, dinlenme, ıslah, meyve dökümü, yaprak dökümü, doku kültürü, muhafaza, meyve iriliği, meyve olgunluğu, meyve tutumu konularında etkili olabildiklerini görmekteyiz.

Hormon ve büyüme düzenleyicilerin bilimsel alanda araştırma amaçlı geniş kullanımı yanında **ülkemizde kullanımı çok dar bir alanda yer almaktadır.** Bu

konuda çok yanlış bilgilenmeler yer almış ve kamuoyunu doğrulara inandırmak imkansız hale gelmiştir. Ülkemizde pratik alanda uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Çekirdeksiz üzümde meyve iriliğinin artırılması

Yalnızca Sultani Çekirdeksiz üzüm üretiminde tane iriliğini artırmak amacıyla GA3 (Gibberellik asit) sentetik hormonu kullanılmaktadır. Uygulama meyve tutumundan sonra salkıma yapılmaktadır. Hücrelerde irileşmeyi artırarak iri meyveler oluşumunu sağlamaktadır. Kullanılan madde bitki bünyesinde zaten doğal olarak oluşan ve var olan bir hormondur. Uygulama yapılmadan elde edilen üzümler çeşit özelliği nedeniyle çok küçük kalmaktadır. Uygulanan madde kolayca parçalanmakta olup sağlık yönünden herhangi bir zarar oluşturmadığı bilimsel verilerle tespit edilmiştir.

Çileklerde meyve tutumunun artırılması

Soğuk dönemlerde özellikle örtü altı tarımında çilek üretiminde meyve tutumunu ve iriliğini artırma amacıyla 1990 yıllarına kadar çileklere sentetik oksin olan NOXA büyüme düzenleyici uygulamaları yapılmıştır. Önceki dönemlerde çileklere kullanılan sentetik oksinlerin hem çok düşük konsantrasyonlarda kullanılmış olması, hem uygulamadan sonra hasada kadar 20-25 gün süre geçmesi nedeni ile bir zarar oluşumundan söz etmek ve toksik dozlara ulaşmak mümkün değildir. Son yıllarda ıslah edilen yeni çeşitlerle doğal olarak iri, sert olan ve meyve tutabilen çeşitlerin kullanımı ile günümüzde ülkemizde çilekte büyüme düzenleyici madde uygulamasına gereksinim duyulmamakta ve uygulama yapılmamaktadır.

Muz ve Turunçgillerde olgunluğunun artırılması

Muz üretiminde meyveler yeme olumun gelmeden hasatı yapılır ve depolama aşamasında pazar isteğine bağlı olarak doğal bir hormon olan Etilen ile kısa sürede olgunlaştırılır. Bu aşamada nişasta şekere dönüşür, renk sararır ve olgun yenilebilir yapıya kavuşur. Dünyada ve ülkemizde tüm muz üretiminde kullanılan bir yöntemdir.

Çelik köklendirme

Fide ve fidan üretiminde çelikle çoğaltımda köklenmeyi çabuklaştırmak ve artırmak için IBA adlı hormon kullanılmaktadır.

Domates, patlıcan ve sakız kabağında meyve tutumunun artırılması

Yalnızca soğuk dönemlerde ve yalnızca uygun özellikte olmayan seralarda üretilen domates, patlıcan ve sakız kabağında meyve tutumunu sağlamak amacıyla hormon değil ama büyüme düzenleyici madde kullanımı söz konusudur. 1987 yıllarına kadar kontrolsüz bir uygulama varken 1988 yılıyla beraber bu amaçla kullanılan 4-CPA ve NOXA maddelerinin de dahil olduğu büyüme düzenleyici maddelerin tarım ilaçları kapsamında ruhsatlandırılarak kontrol ve denetim altında üretimi ve satışı gerçekleştirilmektedir. Bu amaçla 1970'li yıllarda kullanılmaya başlanan 2,4,5-T ve 2,4-D maddeleri sentetik oksinler grubunda yer alıp parçalanmaları zor olan maddelerdir ve günümüzde kullanımı yoktur, bu amaçla kullanımı yasaklanmıştır. Aynı amaçla 4-CPA ve NOXA sentetik oksin maddeleri çok düşük dozlarda meyve tutumunu uyartmak amacıyla tarım ilaçları kontrol ve kapsamında kullanılmaktadır.

Uygulamalar yalnızca kışın soğuk dönemlerde düzenli ısıtma yapmayan seralarda üretilenler için geçerlidir. Seralar düzenli olarak 13°C altına düşmeyecek şekilde ısıtılabilir bu uygulamaya da gerek duyulmayacaktır. Bunun nedeni çileklerde erkek çiçek tozlarının yani polenlerin oluşumunun 13°C altındaki sıcaklıklarda sekteye uğramasıdır. Seralarda 13°C altına düşmeyecek şekilde ısıtma yapılmasının yanında, tozlanmanın oluşabilmesi için serada bitkilerde her gün vibratör kullanımı veya bitkilere özellikle salkımlara hafif darbeler halinde vurulması ya da daha kolay bir

uygulama olan, seralarda düşük sıcaklıklarda dahi çalışabilen *Bombus* arılarının kullanımı zorunludur. Bu uygulama ile hormon ve büyüme düzenleyici madde kullanımının önüne geçilmektedir.

Şekli ve rengi bozuk, farklı irilikte anormal şekillerde görülen her sebze ve meyveye hormonlu yakıştırması yapılmaktadır. Bu tür görünüm, gübrelemeden, toprak yapısından (örneğin taşlı veya sıkı bir toprakta garip şekillerde havuç oluşumu gibi), aşırı sıcak ve soğuklardan, dölllenme bozukluğundan, aşırı tarım ilacı kullanımından kolaylıkla meydana gelebilmektedir. *Yukarıda bahsedilen türler dışında pratikte üretimde hormon veya büyüme düzenleyici uygulaması ülkemizde bulunmamaktadır.*

Ülkemizde modern işletmeler dışında seralar yapısal olarak projeye dayalı yapılmadığından güneş enerjisinden optimum ölçüde faydalanamamakta, sızdırmazlık yeterli olmadığından ısı kayıpları çok olmakta, böylece ısıtma yeterince yapılamamaktadır. Seralarda en büyük üretim girdilerinden olan ısıtma, üretim maliyetlerini önemli ölçüde artırmaktadır. Serada üretimde kullanılabilecek ucuz enerjinin olmayışı bu konuda en büyük engellerden birisidir. Modern seracılık yapan az sayıdaki işletmede, seralar uygun sıcaklıkta tutularak özellikle arı kullanarak tozlanmaya yardım edilerek büyüme düzenleyici madde kullanmadan üretim yapılabilmektedir. Ancak ısıtma maliyetlerinin yüksekliği nedenleri ile üretim sonucu ürünler yüksek fiyatlardan satılma durumu ile karşı karşıyadır.

Üretim seraları 13°C altına düşmeyecek şekilde ısıtılırsa, vibratör, diğer mekanik yöntemler veya daha kolay olan *Bombus* arısı kullanımı ile hormon ve büyüme düzenleyici maddelerin kullanımına gereksinim duyulmayacaktır. Yukarıda bahsedildiği gibi bu maddelerin kullanım alanı çok dardır. Seralar uygun şekilde ısıtılmaz ise mevcut seraların büyük çoğunluğunda olduğu gibi büyüme düzenleyici madde uygulamadan domates, patlıcan ve sakız kabağı meyvelerini elde edebilmek mümkün değildir. Büyüme düzenleyici maddelerle dölllenme olmadan bile meyve oluşumunu sağlamak mümkün olabilmektedir.

Ülkemizde modern üretim tekniklerini uygulayan işletmeler var olmasına rağmen sayısal olarak çok azdır. Ancak var olan bu işletmeler daha çok dış pazara üretim yapmaktadır. Son yıllarda iç pazara da ürün vermekteler. Bu tür ürünler ısıtma uygulanması, arı kullanımı, modern sera kullanımı faktörlerinin üretim maliyetlerini yükseltmesi nedenleriyle doğal olarak yüksek fiyatlardan satılmaktadır. Bu tür üretim yönteminin yaygınlaşması ve ucuz enerji sağlanması ile fiyatlar rekabet ortamında daha aşağılara çekilebilecektir. Satışa sunulan ürünlere baktığımızda arılı, hormonsuz domates adı altında satışı yapılan büyüme düzenleyici madde uygulanmış domatesleri de pazarda görebilmekteyiz. Seraları uygun sıcaklıkta ısıtmayarak, vibrasyon veya arı kullanılmayarak üretilen domates, patlıcan ve sakız kabağı ürünlerini pazara arılı hormonsuz adı altında satışa sunan üreticiler de bulunmaktadır. Bu olay üretim maliyeti yüksek olan yöntemi gerçekten uygulayan işletmelere zarar vermektedir.

Kontrollü büyüme düzenleyici uygulaması ile elde edilen domatesleri, vibrasyon veya arı kullanarak doğal yolla meyve tutan domatesleri birbirinden ayırmak mümkündür. Domates çiçek burnunda hafif meme oluşumunun görülmesi ve meyveyi enine keserek içinde tohumun görülmemesi bize büyüme düzenleyici uygulamasının yapıldığını göstermektedir.

Seralarda uygun ısıtma yapıldıktan sonra polenlerin dışıcık tepesine taşınması gereklidir. Böylece tozlanma işlemi yerine getirilerek, dölllenme oluşumu sağlanır ve tohumlu meyveler oluşabilir, büyüyebilir. Tozlanma olayı için vibratörler (titreşim yaratan küçük aletlerle çiçeklere dokunmak), el ile bitkilerin asılı oldukları tellere vurarak titreşim yaratmak veya çok daha az işçilik gerektiren *Bombus* arısı kullanmak gerekir. *Bombus* arıları bal arılarının çalışmadığı daha düşük sıcaklıklarda da çalışabilmektedir. Ayrıca bal arıları domates bitkisine kokusu cezbetmediği için gelmek

istememezler. Bu konuda Bombus arısı cazip olmaktadır. Bombus arısı ülkemize ithalat yoluyla gelmektedir. Halen ülkemizde üretimi yaygın değildir. Ancak dünyada gen merkezinin Muğla ve Aydın yöresi olduğunu belirtmek faydalı olacaktır. Ülkemizden izinsiz bir şekilde götürülen arılar selekte edilip, üretim yöntemi araştırmalarla belirlenip ülkemize ithalat yoluyla girmektedir. Henüz ülkemizde tam yaşam döngüsü oluşturulamamıştır. Bu nedenle anavatanı ülkemiz olan arılar hala dışarıdan ithal edilmektedir.

Döllenme sonucu oluşan domateslerden enine kesit aldığımızda içerisinde döllenme sonucu oluşan tohumları görebiliriz. Büyüme Düzenleyici uygulanan domateslerde ise tohum oluşmaz. Döllenme olmadan partenokarp denilen tohumuz meyveler oluşur. Bu tür meyvelerde çiçek burnunda hafif meme oluşumu da gözlenmektedir.

Öncelikle şunu belirtmemizde büyük yarar vardır. Bitkilerde yalnızca yukarıda bahsedilen türlerde kullanılan Büyüme Düzenleyici Maddeler yerine keşke hormon kullanabilseydik. Çünkü bunlar bitki bünyesinde zaten var olan maddelerdir. Sağlık yönünden bir zarar oluşsa idi sebze ve meyveleri hiç tüketmememiz gerekirdi. Çünkü bu maddeler bitki bünyesinde zaten doğal olarak var olan maddelerdir. Büyüme düzenleyiciler ise sentetik kimyasal maddelerdir. 1990'lı yıllara kadar domates ve patlıcanlarda meyve tutumunu artırma amacıyla yaygın olarak kullanılan madde 2,4-D'dir (2,4 Dichloro phenoxy acetic acid). Yeteri kadar ısıtılmayan seralarda domates ve patlıcan üretiminde çok düşük konsantrasyonlarda 2,4-D (milyonda 1.5 veya 2 kısım yani 1.5-2 ppm) uygulamasıyla meyve oluşumu artmaktadır. Bu madde, günümüzde uygulanan 4-CPA ve NOXA'ya göre daha zor parçalanmaktadır ve günümüzde bu amaçla kullanımı yoktur. Bu maddeye hormon adı verilmiştir. Aslında bu madde bir herbisittir yani yabancı ot ilacıdır. Yıllardır çok yüksek konsantrasyonlarda yabancı otları öldürmek amacıyla kullanılan bir yabancı ot ilacıdır. Aynı zamanda sentetik oksin özelliğinde olduğu meyve tutumunu artırdığı anlaşılmış ve kullanım alanı bulmuştur. Ama asla bir hormon değildir. Yine bu madde Vietnam Savaşı'nda ABD tarafından ormanlarda çok yüksek dozlarda uçaktan uygulanarak ağaç yapraklarının dökülmesi sağlanmış ve düşman askerlerinin saklanması önlenmiştir. Aynı zamanda demiryollarında oluşan yabancı otların öldürülmesi amacıyla da kullanılmıştır. Bu amaçla kullanılan dozlar 1000'lerce kat daha yüksektir. Yüksek dozlarda her madde yaşam için gerekli oksijen bile toksik etki yapmaktadır. 1990 yıllarına kadar meyve tutumu amacıyla kullanılan şu anda bu amaçla yerini çok daha etkisiz maddelere bırakan 2,4-D örneğinde bile toksik dozlara ulaşmak mümkün değildir. Çünkü dozu 2 katına bile çıkararak uygulamak mümkün değildir. Bitki hemen ölmektedir. Dolayısıyla seralarda yüksek dozda uygulanıyor bilgisi tamamen yanlış olmaktadır. Toksik doza ulaşabilmesi için memeli hayvanlarda yapılan araştırmalarda canlı ağırlık başına 100-300 mg 2,4-D maddesi almak gereklidir. Bu kadar miktarın uygulama yapılan domatesten alınabilmesi için yaklaşık olarak her gün 100'lerce kg domates ve patlıcan tüketilmesi gerekir. Günümüzde 2,4-D uygulaması bahsedilen sebzelerde uygulanmamaktadır. Yerine daha çabuk parçalanan 4-CPA ve NOXA kullanılmaktadır. Özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde tarım ilaçları ve büyüme düzenleyici maddeler konusunda kullanımda sınır değerleri çok düşük tutulmuş hatta yok düzeyine getirilmiştir. Bazı ülkeler ise sıfır düzeyinde kalıntıyı kabul etmektedir. Yapılan araştırmalarla belirlenen toksik olabilecek dozların çok altında değerleri talep ederek tüketicisini korumaktadır.

İnsan nüfusunun hızla artış gösterdiği günümüzde, tarım ürünlerini de hızla artırmak ve verimliliği yükseltmek bir hedef olmuştur. Bunu yaparken insan sağlığını gözardı etmemek de mutlak gereklidir. Bilinçsizce yapılan medya haberleri, konuda uzman olmayanların açıklamaları birçok yanlış bilgilenmelere neden olmaktadır. Sonuçta ülkemizde sebzelerde meyve tutumu amacıyla kullanılan maddelerin hormon

olmadığı bilimsel bir gerçek olmasına rağmen hala hormon kullanımı adıyla yanlış açıklamalara rastlamaktayız. Bu aysbergin görünen yüzüdür. Aslında dikkat edilmesi gereken tüm tarımsal ürünlerde çok büyük önem taşıyan, Tarım İlaçlarının Kurallarına Uygun Olarak Kullanılmamasıdır. Dikkat edilirse uygulamada kullanılan ve hormon denilen bir madde de aslında yabancı otları öldürmede kullanılan bir tarım ilacıdır. Üstelik tarım ilacı amaçlı yabancı ot öldürücü olarak kullanılan dozundan 100'lerce 1000'lerce kat daha düşük dozda kullanılırken sırf adını yanlış bir şekilde hormon diye adlandırarak zararlanmadan bahsederken aynı maddenin diğer amaçlarla 1000'lerce kat daha fazla uygulanan zararından haberdar olmamak tüketicileri büyük yanılgılara götürmektedir.

Tarım ilaçları konusunda uygulama dozları, uygulanacak türler ve zamanları bilinmesine rağmen uygulamada umursamadan, dikkat etmeden yapılan uygulamalara sıklıkla rastlamaktayız. Esas zarar oluşumu ve tehlike buradadır. Bu uygulamalara kontrol ve denetim mutlaka getirilmelidir, üretici bilinçlendirilmelidir. Son yıllarda özellikle biyolojik tarım ilaçlarının kullanımı görülmektedir. Diğer tarım ilaçlarına göre pahalı olan bu yöntemin belirli oranlarda sübvansede edilmesi ve denetlenmesi mutlak gerekli yollardan birisidir. Özellikle seralarda ısıtma yaparak, arı kullanarak yapılan üretimde serada bulunan arıya bile zarar vermeyen bu tür ilaçların kullanımının teşvik edilmesi hatta zorlayıcı kurallar getirilmesi tüketicinin korunması yönünde önemli bir adım olacaktır. Kısa sürede pestisid analizleri yapacak merkez laboratuvarların yeterli sayıda oluşturulması ve pazara sunulan ürünlerin sertifikayla satılması karşılaşılan bu sorunları kolayca çözecektir.

MİKOTOKSİNLERİN İNSAN SAĞLIĞINA ETKİLERİ

Prof. Dr. Dilek HEPERKAN
İstanbul Teknik Üniversitesi
Kimya Metalürji Fakültesi
Gıda Mühendisliği Bölümü

Özet

Mikotoksinler küfler tarafından oluşturulan sekonder metabolitlere verilen genel isimdir. İnsan ve hayvanlarda akut ve kronik toksik etkiye sahiptir. Bugüne kadar 300'den fazla mikotoksin belirlenmiştir. Bunlar arasında aflatoksinler, okratoksin A, fumonisin gibi bazı mikotoksinlerin toksik etkileri deneysel çalışmalarla da desteklenerek kesinlik kazanmıştır. Diğer bazı mikotoksinlerle ilgili toksisite çalışmaları ise sürdürülmektedir. Gıdada bulunan mikotoksin çeşidine bağlı olarak vücutta etkilenen organ ve sistemler farklıdır. Örneğin aflatoksinler özellikle karaciğeri etkilerken, fumonisin böbrek ve ösofagusu etkilemektedir. Aflatoksin ve siklopiazonik asit gibi bazı mikotoksinler ise bir arada bulunmakta sinerjist etki göstermektedir. Aflatoksin B₁ mikotoksinler içinde kansere yol açma potansiyeli en yüksek mikotoksindir. Akut ve kronik toksisiteye sahiptir. Mikotoksinlerin gıda maddeleri ile alınarak vücuda zarar vermelerinin yanında dermal ve inhalasyon yoluyla etkileri de önemlidir.

Giriş

Mikotoksinler insan ve hayvanlarda sağlık bozukluğuna yol açan ve bu nedenle tehlikeli olarak kabul edilen kimyasal bileşiklerdir. Mikotoksinler küflerin bitkisel ürünlerde gelişmesine bağlı olarak, oluşturdukları ikincil toksik bileşiklere verilen genel isimdir. Bitkisel kaynaklı yiyecek ve içeceklerde mikotoksin oluşumu, ürüne bağlı olmak üzere hasattan tüketime kadar farklı aşamalarda meydana gelebilir. Doğal mikotoksin oluşumu, küfün hasattan önce ürüne bulaşmasına ve gelişmesine bağlıdır. Bu tip küf bulaşmasını önlemek veya kontrol altına almak çok güç olduğundan, doğal olarak oluşan mikotoksinler “**kaçınılması imkansız tehlikeler**” olarak kabul edilmekte, miktarı yıldan yıla ve çevresel faktörlere bağlı olarak değişmektedir. Doğal mikotoksin oluşumunun görüldüğü ürünlere örnek olarak yer fıstığı, mısır, incir, bazı baharat çeşitleri ve hububat verilebilir. Hasat ve onu izleyen kurutma, taşıma, ayıklama ve depolama sırasındaki hatalı uygulamalar sonucunda oluşan mikotoksinler ise önlenemekte veya azaltılabilmektedir. Bu tip mikotoksin oluşumlarına örnek ürünler ise fındık, antep fıstığı ve zeytin gösterilebilir.

Mikotoksinlerin hayvansal kaynaklı gıda maddelerinde bulunması, mikotoksinli yemle beslenmeye bağlıdır. Mikotoksinler bitkisel ürünlerde buldukları formda veya dönüşüme uğrayarak hayvansal organizmada yer almaktadır. Örneğin, yemin bileşiminde bulunan hububatta mevcut olan okratoksin A süt, kan ve organlarda aynı şekilde bulunurken, yemde bulunan aflatoksin B₁, canlı organizmada dönüşüme uğrayarak sütte M₁, organlarda B₁ halinde bulunmaktadır. Mikotoksinlerin önemi ekonomik, sağlık ve yasal olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir.

Mikotoksinlerin Türkiye'deki durumu ve ekonomi üzerine etkileri

Ülkemiz tarımsal ürün ihracatı yapan, üretici bir ülkedir. İhracat geçmişimiz, farklı yıllarda pek çok üründe iadelerle karşılaştığını göstermektedir. İhraç edilen ürünler içerisinde özellikle **fındık, antep fıstığı, kuru incir, kuru üzüm, kırmızı toz ve pul biberde** mikotoksin varlığı sağlık ve ekonomik açıdan büyük önem taşımaktadır. İhraç edilen ürünlerin yanında ayrıca **hububat, süt ve zeytin** gibi çok tüketilen temel

gıda maddelerinde de mikotoksin varlığı halk sağlığı açısından dikkat çekmektedir. Ülkemizde sofralık siyah zeytinlerde sitrinin varlığının incelendiği bir çalışmada Marmara ve Ege Bölgesi'nden temin edilen örneklerin % 77'sinde (25-375 ppb) sitrinin belirlenmiştir (Heperkan ve ark., 2005). Sitrinin diğer mikotoksinlere göre orta şiddette bir toksin olarak kabul edilmekte ve limit değer bulunmamaktadır. Ancak özellikle böbrekleri etkilemesi ve zeytin gibi çok tüketilen bir ürünlerdeki varlığının ülkemiz açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

İade edilen bazı ürünlere ait örnekler aşağıda verilmiştir;

- ✓ 1967 ve 1969 - fındık - Kanada
- ✓ 1971- antep fıstığı - A.B.D ve Kanada
- ✓ 1986 – incir - Almanya ve diğer Avrupa ülkeleri
- ✓ 1994 - kırmızı pul biber - Almanya

1994 yılında Almanya'ya ihraç edilen kırmızı pul biber limitlerin üzerinde aflatoksin içerdiği gerekçesi ile iade edilmiştir. Bu durum 1994'de 2522 ton olan kırmızı pul biber ihracatımızın 1996 yılında 527 tona düşmesine yol açmıştır. Bu kaybın parasal karşılığı ise 2.126.000 dolardır (Heperkan ve Ermiş, 2004).

Tarımsal ürünlerin dörtte birinde mikotoksin bulunduğu belirtilmektedir. Mikotoksin içeren gıdaların üretimden kaldırılması, ihraç ediliyorsa satıcı ülkeye iadesi ekonomik açıdan büyük kayıplara neden olmaktadır. Ayrıca mikotoksinli yemle beslenen hayvanlarda et, süt ve yumurta veriminde azalmadan ileri gelen kayıplar ciddi boyuttadır. Tavuklarda düşük düzeyde mikotoksinle kontamine olmuş yemle beslenmeye bağlı olarak meydana gelen kilo kaybının finansal karşılığının 140 milyon dolar olduğu tahmin edilmiştir (Rustom, 1997).

Dünya geneline bakıldığında uluslararası gıda ticareti yılda yaklaşık 300 milyar dolardır. Mikrobiyal gıda zehirlenmelerinden yılda 6.0-14.5 milyar dolar kayıp söz konusu olmaktadır. Bunun içerisinde 3.0-8.5 milyar dolarlık kaybın bakteri dışındaki diğer etkenlerden ileri geldiği bildirilmektedir (Hathaway, 1999; Anklam ve Battaglia, 2000). Boutrif ve Pineiro (2002) ise ihracatı yapılan gıda maddelerinin mikotoksin kontaminasyonu nedeniyle etkilenen kısmının parasal karşılığının 100 milyar dolar civarında olduğunu bildirmektedir.

Sağlık üzerine etkileri

Mikotoksinler sağlık açısından son derece zararlı kimyasal maddelerdir. Bugüne kadar 300 civarında mikotoksin belirlenmiştir. Bunlar arasında özellikle aflatoksinler (AF), okratoksin A (OTA), fumonisin (FUM), patulin, zearalenon ve deoksinivalenol un toksik etkileri deneysel çalışmalarla da desteklenerek kesinlik kazanmıştır (Park, 2002). Diğer bazı mikotoksinlerle ilgili toksisite çalışmaları ise sürdürülmektedir. Mikotoksinlerin bir kısmı diğerlerine göre daha tehlikeli olarak kabul edilmektedir. Örneğin; yüksek miktarda tüketilen ve temel gıda maddelerinde bulunanlar, toksisitesi yüksek olanlar, insan ve hayvanlarda hastalığa yol açtığı belirlenenler (Riley ve ark., 2002).

Mikotoksinlerin sağlık üzerine etkileri aşağıda özetlenmiştir;

- ✓ Doğrudan hastalık etkenidir, akut ve kronik toksisiteye sahiptir
- ✓ Genel vücut sağlığını bozucu ve verimliliği düşürücüdür
- ✓ Bağışıklık sistemini etkileyerek vücudu diğer hastalıklara hassas hale getirir
- ✓ Hepatotoksik (AF, OTA, FUM), Hematopoetik (AF, TRIK) ,
 - nefrotoksik (OTA, TRIK, FUM), teratojenik (AF, OTA, ZEA, T2, STE)
 - nörotoksik (FUM, TRIK) ve karsinojenikdir (AF, OTA, FUM, STE).

- ✓ Bazı hastalıkların ortaya çıkmasında tetikleyici rol oynamaktadır (AFB₁)
- ✓ Dermal toksik etkiye sahiptir (TRIK)
- ✓ Urogenital sistemi etkiler (ZEA, Ergot alkaloidleri)
- ✓ Çiftlik hayvanlarında et kalitesinde düşüşe, süt ve yumurta veriminde azalmaya neden olur

Aflatoksinler; mutajenik, teratojenik ve karsinojenik bileşikler olduklarından diğerlerine göre daha tehlikeli olarak kabul edilmektedir. İnsanlarda, sıçan ve alabalıkta karaciğer kanserine (hepatokarsinojenik) yol açtığı kanıtlanmıştır. Aflatoksinler özellikle karaciğeri etkilemekte ve aflatoksin B₁ mikotoksinler içinde kansere yol açma potansiyeli en yüksek mikotoksin olarak kabul edilmektedir. Özellikle Afrika, Asya ve Güney Amerika'da primer hepatik karsinoma, çocuklarda hepatik kirhoz, kronik gastrit, kwashiorkor ve rey'es sendromu gibi hastalıklar görülmektedir (WHO, 2001; Atroshi ve ark., 2002; Jorgensen ve Petersen, 2002; CAST, 2003). Aflatoksinlerin tümü toksiktir. Akut veya kronik farklı şiddette toksik etkiye sahiptir. Akut aflatoksin zehirlenmesi sonucunda 1974 yılında Hindistan'da 400 kişi zehirlenmiş ve 106 kişi ölmüştür (Van Rensburg, 1977). Çok düşük tek veya tekrarlayan dozlarda aflatoksin alımından sonra ortaya çıkan geç toksik etkinin görülme riski (özellikle karsinojenik risk) de çok yüksektir. Aflatoksinler kendileri direkt hastalık etkeni olmalarının yanında bazı hastalıkların ortaya çıkmasında tetikleyici rol oynamaktadır. Örneğin, insanlarda Hepatit B ve C enfeksiyonu ile sinerjistik etki göstererek hepatoselüler karsinoma oluşumuna yol açmaktadır (Rustom, 1997 ; Njapau ve ark., 1998; Riley ve ark., 2002). Mikotoksinlerin vucutta etkiledikleri organ, sistem ve yapılar mikotoksin çeşidine göre farklılık göstermekte olup aşağıda belirtilmiştir;

- ✓ Aflatoksinler - karaciğer
- ✓ Okratoksin A - böbrek
- ✓ Trikhotesen - mukoza
- ✓ Zearalenone - uro-genital sistem
- ✓ Fumonisin – böbrek ve ösofagus
- ✓ Sitrinin – böbrek

Mikotoksinlerin gıda maddeleri ile alınarak vücuda zarar vermelerinin dışında dermal ve inhalasyon yoluyla etkileri de önemlidir.

Avrupa Birliği'nde mikotoksinler ile ilgili mevcut durum ve düzenlemeler

Sağlık üzerine olumsuz etkileri kanıtlanmış mikotoksinlerle ilgili olarak Avrupa Birliği'nin (AB) yaklaşımı, mikotoksinlerin önlenmesi/azaltılması yönündedir. Teknolojik olarak mümkün olan en düşük değerde toksin içeren ürünün tüketiciye ulaştırılması önerilmektedir. Yasa düzenleyiciler de, maksimum değerlerin, pratik olarak ulaşılabilecek en düşük değerler olması gerektiği konusunda ısrar etmektedir. Bu düşünceler tarımsal ürünlerde mikotoksinlerle ilgili maksimum değerlerin AB'de daha da aşağıya çekilmesi ile sonuçlanmıştır. ABD'de ise, mikotoksinlerle ilgili limit değerler AB'ye göre yaklaşık 5 kat daha yüksektir ancak bu değerlerin azaltılması ile ilgili çalışmaların başladığı belirtilmektedir. Türkiye'de mikotoksinlerle ilgili limit değerler AB'dekine benzer olup Türk Gıda Kodeksi'nde belirtilmiştir. Tablo 1'de AB'de doğrudan tüketilen bazı ürünlerde bulunabilecek maksimum mikotoksin değerleri verilmiştir.

Tablo 1.Doğrudan tüketilen bazı ürünlerde müsaade edilen maksimum mikotoksin değerleri

Ürün	Aflatoksin B1 (ppb)	Aflatoksin Toplam (ppb)	Okratoksin A (ppb)	Patulin (ppb)
Sert kabuklu meyveler (fındık, antepfıstığı vb)	2	4	-	
Yer fıstığı	2	4	-	
Süt	0.05 (AFM1)	-	-	
Baharat	5	10	-	
Hububat	2	4	5	
Kuru meyveler incir ve üzüm	2	4	10	
Elma suyu, elma püresi	-	-	-	25

Seçme/ayırma veya fiziksel bir işleme tabi tutulacak ürünlerde ise müsaade edilen mikotoksin değerleri daha yüksek olup sert kabuklu meyvelerde ve kuru meyvelerde AFB1 5 ppb, toplam AF 10 ppb, yer fıstığında ise AFB1 8ppb, toplam AF 15 ppb'dir (10). Ayrıca hububat ve ekmekte deoksinivalenol ve zearalenon, mısır ve mısır ürünlerinde ise fumonisin için sınır değerlerin konması ile ilgili çalışmalar sürdürülmektedir.

Önlem ve öneriler

Tarımsal ürünlerde mikotoksin oluşumunun kontrol altına alınması ile ilgili bazı öneriler aşağıda özetlenmiştir;

Hasat aşaması;

- ✓ Tarımsal ürünlerin hasatında geç kalınmamalıdır. Geç hasat mikotoksin bulaşma oranının ve miktarının artmasına yol açmaktadır.
- ✓ **Kurutma aşaması;**
- ✓ Hasatı yapılan ürünler genellikle toprak üzerinde veya beton zeminde, açık havada güneşte kurutulmakta, bu durum toksik küf gelişmesini teşvik etmektedir. Örneğin fındığın *A.flavus* ile hasattan sonra bulaştığı gösterilmiştir (Eke, 1986). Bu bulgu kurutma ve depolama sırasında alınacak önlemlerin aflatoksin oluşumunu önleyebileceğini / azaltabileceğini göstermiştir.
- ✓ **Kurutmanın toprak zeminde veya yere sererek yapılması toksik küf bulaşması ve mikotoksin oluşumuna yol açtığından son derece yanlış bir uygulamadır.**
- ✓ Özellikle toprak üzerine sererek kurutma ve yığın şeklinde depolama, küf gelişmesini teşvik etmekte, ürün tamamen küflü bir görünüm almakta ve tüketilemeyecek duruma gelmektedir.
- ✓ **Kurutma aşaması mikotoksin oluşumu açısından en riskli aşamadır.**
- ✓ Kurutma süresinin uzun olması küf kontaminasyonunu ve oluşan toksin miktarını artırdığından, dikkate alınması gereken bir diğer önemli faktördür.
- ✓ Güneşte kurutma yerine **güneş enerjisinden yararlanılan kurutma sistemleri** veya **akışkan yatakta kurutma** gibi alternatif kurutma sistemlerinden yararlanılmalı, **kurutma süresi kısaltılmalıdır.**
- ✓ Hasatı yapılan ürünlerin kurutulmasında **file** kullanılabilir. File kullanımı hem ürün verimini artırmakta, hem de ürünün zedelenmesini ve küflerle bulaşmasını önlemektedir. Ayrıca süratli kurumayı sağladığından kurutma süresini azaltarak mikotoksin oluşumunu engellemektedir.

Depolama ve nakil aşamaları;

- ✓ Yiğın şeklinde depolama mikotoksin oluşumuna veya oluşan toksin miktarının artmasına yol açmaktadır. Tarımsal ürünler, çuval veya uygun materyalden yapılmış ambalaj içerisinde düzgün ve düzenli şekilde depolanmalıdır.
- ✓ Depo sıcaklık ve nemi kontrol edilmeli, depolar serin, havalandırmaya sahip, kuş, böcek ve diğer zararlılardan uzak olmalıdır.
- ✓ Fındığın gemi ile uygun olmayan koşullarda taşınması bir diğer risk faktörüdür. Nakil sırasındaki koşullar mutlaka kontrol altında olmalıdır.

Üretim sırasında İyi Tarımsal Üretim Uygulamaları (Good Agricultural Practices, GAP) ve işletmede Tehlike Analizleri ve Kritik Kontrol Noktaları (Hazard Analyses Critical Control Point, HACCP) sistemleri uygulamaya konmalıdır. Ülkemizde HACCP sisteminin 7 temel prensibinin uygulanması yasal bir zorunluluktur (16 Kasım 1997 Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği). HACCP, gıda kaynaklı tehlikelerin kontrolünde uluslararası boyutta önem taşıyan bir sistemdir. Özellikle dünya gıda ticaretinde bir çok ülke HACCP uygulamasını talep etmektedir.

Mikotoksinlerin detoksifikasyonu/azaltılmasında kullanılan yöntemler

Mikotoksinlerin detoksifikasyonu ve azaltılması ile ilgili yoğun araştırmalar sürdürülmektedir. Bu amaçla mikroorganizmalar kullanarak mikotoksinlerin kontrolü sağlanmakta (Heperkan ve ark., 2003), ayrıca “biyolojik yarışmaya dayanan biyokontrol” yönteminin uygulanması sürdürülmektedir. Amonyak, sodyum bisülfid ve kalsiyum hidroksit gibi kimyasalların mikotoksinler üzerine etkileri konusunda pek çok çalışma yapılmış, olumlu sonuçlar alınmasına rağmen bu maddeler ürünlerde bazı özelliklerin kaybolmasına ve gıda olarak tüketilemeyecek duruma gelmesine yol açmış, böylece kullanımı sınırlanmıştır. Selenyum, A, C ve E vitaminleri ise antioksidan özellikleri nedeniyle superoksit anyon tutucuları gibi davranarak organizmayı, mikotoksinlerin zararlı etkilerine karşı korumaktadır (Rustom, 1997). Isıl işlem ve ışınlama da mikotoksinleri azaltılmasında kullanılan yöntemlerdir. Mikotoksin oluşturan ve aynı zamanda patojen olan küflere karşı bitki savunmasının geliştirilmesinde bitki ıslah çalışmalarının yanında son yıllarda biyoteknolojik yöntemlere olan ilginin arttığı gözlenmektedir. Özellikle transgenik yaklaşımlar (gen aktarımı) ve moleküllerin işaretlenmesinde pek çok yeni teknik geliştirilip kullanılmakta, böylece dirençli veya hedef genlerin sayısı, yeri ve etkileri tahminlenebilmekte, ayrıca antifungal proteinler kullanılarak mikotoksinlerin etkileri nötralize edilmekte, moleküllerin bağlanmaları ve taşınmaları önlenmektedir.

Mikotoksinler sağlığı tehdit eden, ekonomik kayba yol açan ve ileriki nesilleri de tehdit eden ciddi bir tehlikedir. Günümüzde dünyanın pek çok yerinde mikotoksin kontrolü için sürdürülebilir önleme stratejileri geliştirilmiştir. Sadece ihracatı yapılan fındık, antep fıstığı, incir, kuru üzüm, kırmızı pul ve toz biber gibi ürünlerde değil hububat, süt ve zeytin gibi çok tüketilen ve temel gıda maddelerinde de mikotoksin gelişmesi önlenmeli/kontrol altına alınmalıdır.

Kaynaklar:

- Anklam, E. ve Battaglia, R. 2000. Food analysis and consumer protection. Trends in Food Sci. and Tech.12:197-202.
- Atrosi, F. Rizzo A., Westermarck, T and Ali-Vehmas, T. 2002. Antioxidant nutrients and mycotoxins. Toxicology. 2:151-167.
- Boutrif, E. ve Pineiro, M. 2002. Global priorities and food safety does harmonization hold the key. Int. Workshop on Mycotoxin. July, 22-26. FDA and JIFSAN, Univ. of Maryland, USA.
- CAST, 2003. Mycotoxins: Risks in Plant, Animal, and Human Systems. Council for Agricultural Science and Technology, Ames, Iowa, USA. 199 pp.
- Eke, D. 1986. Fındıkta aflatoksin gelişmesi. Doktora tezi. Ege Üniversitesi, İzmir,**
- Heperkan, D., Karbancıoğlu Güler, F., Dalkılıç, G. 2003. Gıdalarda Mikotoksinlerin Önlenmesi. 165-169. Ulusal Mikotoksin Sempozyumu Bildiri Kitabı. (Heperkan, D, Dalkılıç, G. ve Şenyuva, H. eds). 18-19 Eylül, İstanbul.
- Heperkan, D. and Ermiş, Ö.C. 2004. Mycotoxins in spices : red pepper. In "Meeting the Mycotoxin Menace". 197-219. (D.Barug, H.van Egmond, R. Lopez-Garcia, T. van Osenbruggen and A.Visconti eds). Wageningen Academic Publishers.
- Heperkan, D. Meriç, B.E., Şişmanoğlu G., Dalkılıç, G. and Güler F.K. 2005. Mycobiota, mycotoxigenic fungi and citrinin production in black olives. In Advances in Food Mycology . Kluwer Academic / Plenum Publishers. (Basılmak üzere kabul edilmiştir)
- Jorgensen, K. ve Petersen, A. 2002. Content of ochratoxin A in paired kidney and meat samples from healthy Danish slaughter pigs. Food Additives and Contaminants. 6: 562-567.
- Park, D. 2002. Effect of processing on aflatoxin. Mycotoxins and Food Safety. Kluwer Academic/Plenum Publishers Boston. 173-179.
- Riley, R.T., Phillips, T., Norred, W.P., Hueber, H. And Lemke, S. 2002. Health risks associated with mycotoxin contamination. In Int Workshop on Mycotoxin. July, 22-26. FDA and JIFSAN, Univ. of Maryland, USA.
- Rustom, I.Y.S. 1997. Aflatoxin in food and feed: occurrence, legislation and inactivation by physical methods. Food Chemistry. 59(1):57-67.
- Njapau, H., Muzungaile, E.M. and Changa, R.C. 1998. The effect of village processing techniques on the content of aflatoxins in corn and peanuts in Zambia. J Sci Food Agric. 76:450-456.
- Van Rensburg, S.J. 1977. Role of epidemiology in the elucidation of mycotoxin health risks in mycotoxins in human and animal health (J. V. Rodricks, C. W. Hesseltine ve M. A. Mehlman eds) Forest Park South III. Pathotox pp 699-711.
- WHO, 2001. Safety evaluations of certain mycotoxins in food. WHO Food Additives Series 47. International Programme on Chemical Safety –Geneva. 700 pp

VII. OTURUM
TARIM VE GIDA ALANINDA YENİ OLGULAR

Oturum Başkanı Prof. Dr. Aziz EKŞİ (A.Ü.M.F-GIDA): Sayın ZMO Başkanı, değerli panelistler, değerli meslektaşlarım ve sevgili konuklar, yedinci oturumumuza hoş geldiniz. Bu oturumda “Tarım ve Gıda Alanında Yeni Olgular” konusunu işleyeceğiz. Ben sayın konuşmacılara sözü bırakıyorum. Buyurun efendim.

YENİ BİLGİLER IŞIĞINDA BESİN VE SAĞLIK İLİŞKİSİ

Prof. Dr. Sevinç YÜCECAN*
H. Ü. Beslenme ve Diyetetik Bölümü
Beslenme Bilimleri Ana Bilim Dalı Başkanı

Sağlıklı yaşam biçimi; yaşam boyu tüm bireylerin sağlığının korunması, geliştirilmesi, yaşam kalitesinin artırılması ve sağlıklı yaşam (sağlıklı beslenme ve fiziksel aktivite alışkanlığının benimsenmesi, sigara içme alışkanlığının önlenmesi) biçimlerinin benimsenmesi, varolan ve yaşam kalitesini bozan beslenme sorunlarının (protein-enerji yetersizliği, demir yetersizliği anemisi, iyot yetersizliği hastalıkları, raşitizm, diş çürükleri, şişmanlık vb.) en aza indirilmesi, diyete bağlı kronik hastalıkların (koroner kalp hastalıkları, hipertansiyon, bazı kanser türleri, diyabet, osteoporoz vb.) önlenmesi ve tedavisine yönelik yaşam şeklinin iyileştirilmesi, çevre koşullarının düzeltilmesi ve geliştirilmesi olarak tanımlanmaktadır (1).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)' nün 2002 yılında yayınladığı rapora göre her yıl dünyaya gelen 30 milyon bebekten %23.8' i düşük doğum ağırlığına sahiptir . Beş yaş altı çocukların %27' si (168 milyon) zayıftır. Gelişmekte olan ülkelerde 5 yaş altı çocuklar arasında görülen ölümlerin (10.9 milyon) %60' ı malnütrisyonla ilişkilidir. WHO, DALYs (disability-adjusted life years/yeti kaybına uyarlanmış kaybolan yaşam yılları) olarak ifade edilen kayıp sağlıklı yıl yaygınlığındaki farklı tehditlerin etkisini karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirmek için bilimsel verileri kullanan bir çerçeve programı geliştirmiştir. Yeti kaybına uyarlanmış kaybolan yaşam yılı, ölüm ve hastalık konusundaki farklı tehditlerin etkilerini göz önünde bulundurmaktadır. Yeti kaybına uyarlanmış kaybolan yaşam yılı, sağlıklı bir yaşam yılı kaybına eşittir. Malnütrisyon nedeniyle yeti kaybına uyarlanmış kaybolan yaşam yılı, yaklaşık 138 milyon (%9.5) yıldır (2).

Dünyada 2.2 milyar insan iyot yetersizliği riski altındadır ve dünyada 1 milyardan daha fazla insan guatr hastasıdır. Global olarak iyot yetersizliği hastalıklarına bağlı DALYs değeri, yaklaşık 2.5 milyon (%0.2) yıldır (2).

Gelişmekte olan ülkelerde perinatal mortalitenin 1/5' inin ve maternal mortalitenin 1/10' inin nedeni, demir yetersizliği anemisidir. Toplam olarak, dünya çapındaki ölümlerin 800.000 (%1.5)'i ve bütün erkek ölümlerinin %1.3'ü ve bütün kadın ölümlerinin %1.8'i demir eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Demir yetersizliğine bağlı sağlıklı yaşam yılı kaybı (DALYs) , 35 milyon (%2.4) yıldır (2) .

Global olarak tüm çocukların %21'inde vitamin A yetersizliği vardır. Dünyadaki tüm ölümlerin 800.000 (%1.4) i ve bütün erkek ölümlerinin %1.1' i ve bütün kadın ölümlerinin %1.7 si vitamin A yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Vitamin A yetersizliğine bağlı DALYs değeri, hastalıkların global yükünün %1.8' ini oluşturmaktadır (2).

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Toplam olarak, dünya çapındaki ölümlerin 800.000 (%1.4)'i, bütün erkek ölümlerinin %1.5'i ve bütün kadın ölümlerinin %2.9' u çinko yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Çinko yetersizliğine bağlı DALYs değeri ise 28 milyon yıldır (2).

Günümüzde diyete bağlı kronik hastalıkların; ölümlerin %60'ında, hastalıkların

Kanıtlar	Azalan risk	Artan risk
Kesin	Hafif şişman ve şişman bireylerde ağırlık kaybı Fiziksel aktivite	Hafif şişman ve şişman Abdominal şişmanlık Hareketsiz yaşam Maternal diyabet
Mümkün	Diyet posası	Doymuş yağ İntrauterin büyüme geriliği
Muhtemel	n-3 yağ asitleri Düşük glisemik indeksli besinler Emzirme	Toplam yağ alımı Trans yağ asitleri
Yetersiz	Vitamin E Krom Magnezyum Az alkol tüketimi	Fazla alkol tüketimi

% 46'sında temel neden olduğu belirtilmektedir. 2020 yılında gelişmekte olan ülkelerde görülen toplam ölümlerin %71' i iskemik kalp hastalıkları, %75'i inme, %70'i diyabet nedeniyle olacağı öngörülmektedir (2). Dünyada yetişkin bireylerin 1 milyar' u hafif şişman, 300 milyon'u klinik olarak şişmandır. BKİ=>21 kg/m2 olması; diyabet (%58), iskemik kalp hastalıkları (%21) bazı kanser türlerine (%8-42) neden olmaktadır. Çocuklarda prevelans yükselmektedir, Yüksek BKİ ile ilgili DALYs değeri kadınlarda erkeklere kıyasla daha yüksektir (2). Tablo-1' de; ağırlık kazanımı ve şişmanlık riskini etkileyen etmenler görülmektedir (3).

Tablo-1: Ağırlık Kazanımı ve Şişmanlık Riskini Etkileyen Etmenler

Kanıtlar	Azalan risk	İlinti yok	Artan risk
Kesin	Düzenli fiziksel aktivite Diyet posasının yüksek tüketimi		Hareketsiz yaşam Enerjisi yüksek, mikro besin öğelerinden fakir besinlerin fazla tüketimi
Mümkün	Çocuklar için okul ve ev koşullarında sağlıklı besin seçimi Emzirme		Enerjisi yüksek ve fast-food besinlerin fazla tüketimi Şekerli içeceklerin fazla tüketimi Sosyoekonomik koşullar
Muhtemel	Düşük glisemik indeksli besinler	Diyetin protein içeriği ile bir ilintisi yok	Büyük porsiyonlar Çok düşük enerjili diyetler Alkol
Yetersiz	Yeme sıklığının artırılması		

Dünyada şu anda 150 milyon diyabetli vardır ve bu sayının 2025 yılında iki katına çıkması beklenmektedir. Adölesan ve gençlerde tip 2 diyabet prevelansı yükselmektedir. Diyabetli olan bireylerde ölüm riski sağlıklı bireylere kıyasla 1.5-2.5 kez daha fazladır (3). Yaşam biçiminde az bir değişiklik ve özellikle fiziksel

aktivitenin artırılması tip 2 diyabet vakalarını %60 oranında önlemektedir (3,4, Tablo-2).

Tablo-2: Tip 2 Diyabet Riskini Etkileyen Etmenler

Dünyada görülen toplam ölümlerin (15.3 milyon) üçte biri kardiyovasküler hastalıklar sonucu görülmektedir (3). Prematür koroner kalp hastalıklarının %80' inin nedenini; sağlıksız beslenme, hareketsiz yaşam, sigara kullanımı oluşturmaktadır (3,4; Tablo-3).

Serebrovasküler hastalıkların %62' sine , iskemik kalp hastalıklarının %49' una hipertansiyon neden olmaktadır. Toplam olarak dünya çapındaki ölümlerin % 13' ü (7.1 milyon) yüksek kan basıncından kaynaklanmaktadır (sistolik >115 mmHg). Hipertansiyona bağlı DALYs değeri 64.3 milyon (%4.4) yıldır (2).

Kolesterol; ateroskleroz oluşumunda anahtar bileşendir. Yüksek kolesterol

Kanıtlar	Azalan risk	İlinti yok	Artan risk
Kesin	Düzenli fiziksel aktivite Linoleik asit Balık ve balık yağı (EHA* ve DHA**) Sebzeler ve meyveler Potasyum Az alkol tüketimi (KKH)	Vitamin E suplemanı	Miristik ve palmitik asit Trans yağ asitleri Yüksek tuz tüketimi Şişmanlık Yüksek alkol tüketimi (kalp krizi)
Mümkün	α - Linolenik asit Oleik asit Diyet posası Tam tahıl ürünleri Fındık, fıstık vb.(tuzsuz) Bitki steroller/stanololler Folat	Stearik asit	Diyet kolesterolü Filtre edilmemiş, kaynamış kahve
Muhtemel	Flavonoidler Soya ürünleri		Laurik asitten zengin yağ Yetersiz fetal beslenme β -karoten desteği Karbonhidratlar Demir
Yetersiz	Kalsiyum Magnezyum Vitamin C		

iskemik kalp hastalıkları, iskemik inme ve diğer vasküler hastalıklar riskini artırmaktadır. Global serebrovasküler hastalıkların %18' ine, global iskemik kalp hastalıklarının %56' sına yüksek kolesterol neden olmaktadır. Dünyada; gelişmekte olan ülkeler ile düşük ve orta gelirli ülkelerde kardiyovasküler hastalıkların DALY değeri %86 dır. Toplam olarak dünya çapındaki ölümlerin % 7.9' u (4.4 milyon) yüksek kolesterol'den kaynaklanmaktadır ve yüksek kolesterol' e bağlı DALYs değeri 40.4 milyon (%2.8) yıldır (2).

Tablo-3: Kardiyovasküler Hastalıklar Riskini Etkileyen Etmenler

*EHA: ekosapentaenoik asit **DHA:dokosaheksanoik asit

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Kanser olgularının 2000-2020 yılları arasında gelişmekte olan ülkelerde % 73,

Kanıtlar	Azalan risk	Artan risk
Kesin	Fiziksel aktivite (kolon)	Hafif şişman ve şişman (özafagus, kolorektum, meme, endometrium, böbrek) Alkol (ağız boşluğu, farenks, larenks, özafagus, karaciğer, meme) Aflotoksin (karaciğer)
Mümkün	Sebze ve meyve (ağız boşluğu, özafagus, kolorektum) Fiziksel aktivite (meme)	İşlenmiş et (kolorektum) Tuzlu besinler ve tuz (mide) Çok sıcak içecek ve besin (ağız boşluğu, farenks, özafagus)
Muhtemel/Yetersiz	Posa Soya Balık n-3 yağ asitleri Karotenoidler Vitamin B ₂ , B ₆ , folat, B ₁₂ , C, D, E Kalsiyum, çinko ve selenyum Besin ögesi olmayan bileşenler (allium bileşenleri, flavonoidler, isoflavonlar, lignanlar)	Hayvansal yağ Heterosiklik aminler Polisiklik aromatik hidrokarbonlar Nitrozaminler

gelişmiş olan ülkelerde ise %29 oranında artacağı tahmin edilmektedir. Kanser olgularının gelişmekte olan ülkelerde % 30' u, gelişmiş olan ülkelerde ise %20' si diyetle ilgili oluşmaktadır (3; Tablo-4). Bazı kanser türlerinin (meme –postmenopozal-, kolon, endometrium, böbrek ve özafagus-adenokarsinoma-) 1/5-1/3 oranında nedeninin; sağlıksız vücut ağırlığı ve hareketsiz yaşam olduğu belirtilmektedir (3). Optimal beslenme, normal vücut ağırlığı ve fiziksel aktivite ile kanser olgularının 1/3 ü önlenmektedir (4).

Tablo -4 : Kanser Oluşum Riskini Etkileyen Etmenler

Diş çürükleri ile beslenme arasında sıkı bir ilişki vardır. Diş çürükleri beslenmeyi olumsuz etkilediği gibi, hatalı beslenme de diş çürüklerine ve ağız sağlığının bozulmasına yol açmaktadır (3, Tablo-5) Kişi başına düşen ortalama çürük, eksik, dolgulu daimi diş sayısı olarak tanımlanan DMFT indeksi, 12 yaş için düşük gelirli ülkelerde 1.9, orta gelirli ülkelerde 3.3, yüksek gelirli ülkelerde ise 2.1 olarak belirlenmiştir (3).

Tablo 5 : Diş Çürükleri Riskini Etkileyen Etmenler

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Osteoporoz, kemik kitlesinin azalması ve kemik dokudaki yapısal değişiklikler sonucu kemik kırılabilirliğinde atma ile karakterize, etiyolojisi multifaktöriyel olan metabolik bir kemik hastalığıdır (Tablo-6). Kalça kırığı insidansının ise 2050 yılında yaşlı insan nüfusunun artması nedeniyle 4 misli artacağı ileri sürülmektedir. Kalça kırığı insidansı kadınlarda %75 oranında daha yüksektir (3).

Ayrıca yetişkin bireylerin %60'ı yeterli düzeyde fiziksel aktivite yapmamaktadır. Hareketsiz yaşam kadınlar, yaşlılar ve düşük SED' de yaşayan bireyler arasında daha yaygındır. Adölesan döneminde kızlar erkeklere kıyasla daha az

Kanıtlar	Azalan risk	İlişki yok	Artan risk
Kesin*	Vitamin D Kalsiyum Fiziksel aktivite		Yüksek alkol alımı Düşük vücut ağırlığı
Mümkün*		Flor**	
Muhtemel	Sebze ve meyve Az alkol alımı Soya	Fosfor	Yüksek tuz tüketimi Düşük protein alımı* Yüksek protein alımı

Kesin	Flor (lokal ve sistematik)	Nişasta tüketimi (örneğin çığ ve pişmiş nişasta; pirinç, patates, ekmekek, kek, bisküvi hariç)	Basit şeker miktarı, basit şeker tüketim sıklığı
Mümkün	Sert peynir Şekersiz sakız	Taze meyve	
Muhtemel	Xylitol Süt Diyet posası		Yetersiz beslenme
Yetersiz	Taze meyve		Kuru meyve

aktiftir. Hareketsiz yaşam; kardiovasküler hastalık ve inmelere ölümleri iki katına çıkardığı gibi kardiovasküler hastalık, tip 2 diabet ve şişmanlık oluşum riskini de iki kat artırmaktadır (3,4)

Tablo-6: Osteoporoz riskini etkileyen etmenler

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

*Yaşlı bireyler için **Suyun flor içeriği:0.7-1.2 mg/L

Optimal beslenmede ; “minumum hastalık riski, maksimum iyi hal/sağlık “dolayısıyla “maksimum sağlıklı yaşam” hedeflenmektedir (5). Epidemiyolojik ve klinik araştırmalardan sağlanan veriler diyetle ilintili kronik hastalıkların oluşumunda optimal beslenme ve yaşam biçiminin etkili olduğunu göstermektedir (1-5). Optimal beslenme İlkeleri aşağıda belirtilmiştir .

- **Çeşitli besinleri tüketin.** Çeşitlilik optimal beslenme ve sağlığın temelidir. Hiçbir besin tek başına vücudun ihtiyacı olan tüm besin öğelerini içermez. Besinlerin her birinde ayrı özellikte ve vücut çalışmasında ayrı işlevi olan değişik türde besin öğeleri vardır. Bu besin öğelerinin diyetteki oranları birbirlerinin emilim, metabolizma ve gereksinimi etkiler (6). Ayrıca optimal beslenme için tüketilen besinler sadece elzem olan besin öğelerini içermez, sağlığın korunması, geliştirilmesi ve diyetle bağlı kronik hastalıkların önlenmesinde etkinlik gösteren fitokimyasallar adı verilen biyoaktif bileşenleri de içerir (1,7,8). Vücudun gereksinimi olan besin öğeleri ve diğer sağlıklı öğeleri yeterli miktarlarda almak için her öğünde dört ana besin grubundan (süt ve ürünleri et, yumurta, kurubaklagil, sebze ve meyveler, tahıllar) önerilen düzeylerde tüketmek, besinleri besin ögesi kayıplarını önleyecek ilkeler doğrultusunda hazırlayıp, pişirip, saklamak gerekir.

- **Boya uygun beden ağırlığınızı koruyun.** Bunun için enerji alımınızı enerji harcamanıza eşit olacak şekilde ayarlayın. BKİ (kg/m²)’ nin 18.5-24.9 arasında olması önerilmektedir (3). BKİ>21 kg/m² olması; diyabet (%58), iskemik kalp hastalıkları (%21) ve bazı kanser türlerine (%8-42) neden olmaktadır (2). Vücuttaki yağ dağılımını gösteren diğer ölçütler ise bel kalça oranı ile bel çevresidir. Bel-kalça oranı kişinin bel çevresinin kalça çevresine bölünmesiyle elde edilir.Bel-kalça oranı erkekler için 1.0, kadınlar için 0.8 ve altında, bel çevresi değerleri ise erkeklerde 102 cm, kadınlarda 88 cm ve altında olmalıdır (3;Tablo-7). Bunların üzerindeki değerlerin tip 2 diyabet, dislipidemi, hipertansiyon ve kardiovasküler hastalıklar için risk etmeni olduğu belirtilmiştir (9,10).

Tablo-7: BKİ ve Bel Çevresine Göre Şişmanlık Sınıflaması

Sınıflama	BKİ (kg/m ²)	Bel çevresine göre hastalık riski*	
		E, < 102 cm K, < 88 cm	E, > 102 cm K, > 88 cm
Zayıf	<18.5	Yok	Yok
Normal	18.5-24.9	Yok	Yok
Hafif şişman	25.0-29.9	Artar	Yüksek
Şişman			
I	30.0-34.9	Yüksek	Çok yüksek
II	35.0-39.9	Çok yüksek	Çok yüksek
III (aşırı şişman)	>40.0	Aşırı yüksek	Aşırı yüksek

* Tip 2 diyabet, dislipidemi, hipertansiyon, KVH

- **Yağ, doymuş yağ, kolesterol tüketimini azaltın.** Yağ, sağlık için gerekli bir besin ögesidir. Ancak fazla yağ, özellikle doymuş yağ ve kolesterol

tüketimi , sağlığı olumsuz yönde etkiler. Yüksek yağ tüketimi şişmanlık riskini artırır. Vücutta yağ dokusunun artması, insülin direncine ve hiperinsülinemi' ye neden olur. Şişman ve diabetik kişilerde inatçı yüksek plazma insülin seviyesi hipertansiyon, ateroskleroz, hipertrigliseridemi, hiperkolesterolemi oluşumunu destekler, HDL- kolesterol düzeyinin azalmasına neden olur (3,9,11). Ayrıca aşırı yağ tüketimi özellikle meme, prostat, testis, rahim, yumurtalık ve kolon-rektum kanserlerinin oluşum riskini de yükseltir (3,11). Sağlıklı bir diyet için diyet yağının yağ asidi örüntüsü 1/3 doymuş, 1/3 tekli doymamış, 1/3 çoklu doymamış civarında olacak şekilde ayarlanmalıdır (3,11). Bu dengeyi sağlamak için doymuş yağı çok içeren kırmızı et ve et ürünleri, yağlı süt ve süt ürünleri diyetinde yer aldığında görünür yağ olarak zeytinyağı ve bitkisel sıvıyağ kullanılmalıdır. Diyet kolesterolünün 300 mg/gün altında tutulmasına dikkat edilmelidir. Bunun için tam yağlı süt ve süt ürünleri yerine yağı azaltılmış ve yağsız süt ve süt ürünlerini, yağlı etler yerine yağsız ya da yağ az olanları tercih etmeli, kırmızı et yerine yağı az ve çoğunlukla doymamış yağ içeren tavuk ve balık eti, kurubaklagiller tüketilmelidir. Ayrıca besinlerin hazırlanması ve pişirilmesinde fazla yağ kullanımını gerektirmeyen yöntemler (haşlama, ızgara, fırında pişirme vb.) tercih edilmeli, etle pişirilen yemeklere kesinlikle yağ koymamalı, yemeklere yağı yakmadan eklemeli, kızartmalardan kaçınılmalı, pasta, kek, kurabiye, börek vb. hamur işlerinde çok fazla yağ kullanıldığı için bunlardan mümkün olduğunca uzak durulmalıdır.

• **Diyette kompleks karbonhidrat içeren tam tahıl ürünleri, kuru baklagiller, sebze-meyve tüketimini artırın.** Tam tahıl ürünleri, kuru baklagiller, sebze ve meyveden zengin diyet; vitamin, mineral, posa ve diğer besin ögesi olan ve olmayan öğeleri içerir. Kuru baklagiller protein yönünden de zengindirler. Bu besinlerin önerilen düzeylerde tüketimi koroner kalp hastalığı ve bazı kanserler gibi sağlık sorunları riskini azaltır (3,6). Diyetle alınan antioksidan vitaminler ve antioksidan özellikler gösteren fenolik bileşiklerin en iyi kaynakları sebze ve meyvelerdir (7,8,12-16). Farklı sebze ve meyveler farklı besin bileşenlerinden zengin oldukları için, sebze ve meyve tüketiminde çeşitlilik sağlanması önemlidir. Optimal beslenme için günde 3-5 porsiyon sebze, 2-4 porsiyon meyve tüketmek gerekir. Alınan sebze ve meyvenin en az iki porsiyonu yeşil yapraklı sebzeler, portakal, limon gibi turunçgiller olmalıdır. Yapılan çalışmalar sebze ve meyve tüketimi ile kardiyovasküler hastalıklar, bazı kanser türleri, inme, Alzheimer hastalığı, katarakt ve yaşla ilintili fonksiyonel kayıp riskinin azalması arasında kuvvetli bir ilişki olduğunu göstermekte, bu etkinin sebze ve meyvelerin içerdiği diyet posası, folat, potasyum ve vitamin C, vitamin E, β-karoten gibi antioksidan vitaminler dışında güçlü antioksidan etkinlik gösteren biyoaktif fitokimyasal bileşenlere bağlı olduğu belirtilmektedir (3,7,8,16; Tablo-8). Bunun için beyaz ekmek yerine kepekli ekmeği tercih etmek, bir öğünde et, tavuk, balık, yumurta yenirse, öbür öğünde kuru baklagilleri tercih etmek, her öğünde sebze ve meyve yemeğe çalışmak gerekir.

• **Basit şeker alımını azaltın.** Tüketilen pek çok besinde şekerler bir veya başka şekilde karbonhidrat olarak bulunur. Tahıl ürünleri, sebze ve meyvelerdeki kompleks karbonhidratlar da sindirim sırasında şekere parçalanır. Tüm şekerler vücutta kaynaklarına bakılmaksızın benzerdirler ve aynı şekilde görev alırlar (6). Ancak aşırı saflaştırılmış tahıl ürünleri ve saf şeker tüketiminin artması diş çürüklerine neden olur. Koroner kalp hastalıkları, şişmanlık ve Tip 2 diyabet riskini artırır (3,6). Özellikle koroner kalp hastalığına yatkınlığı olan

bireylerde diyetteki miktarı minimum düzeylerde tutulmalıdır. Bunun için reçel, marmelat, bal gibi tatlıların tüketimini sınırlandırmak, kek tatlı ve hamur işlerini azaltmak, kolalı içecekler, şekerli konserve meyve suları , şekerli bisküviler yerine taze meyve suları , meyve ve sebze tüketmek , çay ve kahveye şeker koymamak ya da konulan şekeri azaltmak gerekir.

- **Günlük tuz (<5 g/gün) ve sodyum (<2 g/gün) tüketiminde aşırıya kaçmayın.** Sodyum, bir besin ögesidir. Çeşitli besinlerin bileşiminde bulunur. Tuz ise sodyum ve klordan oluşur. Yüksek tuz tüketimi hipertansiyon, osteoporoz ve mide kanser oluşum riskini artırabilir (3). Bu nedenle sodyum ve tuzun orta düzey tüketimi için daha çok taze sebze ve meyve tüketin. Tuz yerine lezzet verici olarak baharat ve çeşitli otları kullanmayı deneyin. Besin etiketlerinde de sodyum ile ilgili bilgileri okumaya özen gösterin.

- **Sıvı tüketimini artırın.** Günlük su ihtiyacı vücudun kullandığı enerji miktarına bağlı olarak değişir. Yetişkinlerde enerji harcamasının her kalorisi başına 1-1.5 ml gereklidir. Her 1000 kalori için 1-1.5 litre veya günlük 2000 kalorilik diyetle yaklaşık 8 bardak su alınmalıdır (3,6). Kafein içeren kahve, çay ve bazı alkolsüz içecekler ile alkollü içecekler vücuda su sağlayan iyi kaynaklar değildirler. Kafein ve alkol, diüretik etki göstererek ve idrarda artış yaparak vücuttan su kaybına neden olur. Kafeinsiz içeceklerin diüretik etkisi yoktur. Kahve, çay, alkollü ve alkolsüz içecekler, meyve suyu gibi beslenmenize katkıda bulunmaz.

- **Alkol kullanmayın, ya da en aza indirin.** Alkollü içecekler kalori verir, fakat elzem besin ögesi sağlamaz, dolayısı ile vücut için besleyici değildir. Fazlası yüksek tansiyon, inme, koroner kalp hastalıkları, bazı kanserler, doğumsal defektler, karaciğer ve pankreas hastalıkları gibi pek çok sağlık sorununa neden olur ve besleyici yiyeceklerin tüketimini engelleyebilir (6). Önerilen düzey; K: 1 tek (15 g alkol)/gün; E: 2 tek (30g alkol)/gün) dir (3,17) .

- **Egzersiz yapın.** Aktif yaşam şekli yaşam kalitesini artırır. En az 5, tercihen 7 gün / hafta 45-60 dakika yürüyün. Fiziksel aktivite düzenli ve kontrollü yapıldığı takdirde ağırlık kaybı ve korunmasına yardımcı olur, koroner kalp hastalıkları, hipertansiyon, tip 2 diyabet, osteoporoz, bazı kanser türleri (kolon, meme, prostat), depresyon riski azalır (3,4)

- **Sigara içmeyin.** Sağlıklı yaşam biçimi; sağlıklı beslenme ve fiziksel aktivite alışkanlığının benimsenmesi, sigara içme alışkanlığının önlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Sigara ve tütün tüketimi kalp atışını hızlandırır, tansiyonu yükseltir, ritim bozukluklarına yol açar ve kandaki oksijen seviyesini düşürür. Ayrıca sigara dumanında damar duvarına zarar verici maddeler bulunduğu görülmüştür. Böylece kolesterol duvarlarda kolayca birikebilmektedir. Sigara içimi 25- hidroksi vitamin D3 ün etkin şekli olan 1.25-dehidroksi vitamin D3'e dönüşümünü azaltır. Kandaki C vitamini düzeyini düşürür. Ayrıca osteoporozdan korunmak için de sigara içilmemelidir (2)

Tablo-8:Besinlerde Bulunan Fizyolojik Aktif Bileşenler ve Etki Mekanizmaları (7,8)

Bileşen	Mekanizma	Besin
Karotenoidler Lutein/Zeksantin	AOx, makular dejenerasyon riskinde azalma	Ispanak, Mısır Yumurta
Laykopen	AOx, antimutajen, LDL-K ve LDL-K oksidasyonu Apoptozis ↑ (prostata, serviks, kolon, özefagus, rektum ve mide)	Domates ve ürünleri
Diyet/Fonksiyonel Posa <i>B-Glucan</i> <i>Pectin</i> <i>Psyllium</i>	Tümör oluşumu ve gelişimi ↓ TK ve LDL-K ve TG ↓ Divertiküler hastalıklar ↓ Kan glikoz düzeyinin regülasyonu	Yulaf, Kepekli tahıl ürünleri Sebzeler- Meyveler Kurubaklagiller
İsothiosiyanat <i>Phenethyl (PEITC)</i> <i>Benzyl (BITC)</i> <i>Sulforaphanes</i>	İnhibe etme(Sitokrom P450) Tümör oluşumu/gelişimi ↓ Karsinojen aktivasyonu ↓ Karsinojen detoksifikasyonu	Brokoli, lahanalar, karnabahar
Monoterpen <i>d-Limonen</i> <i>Perillic acid</i>	İnhibe etme(farnesyl-transferaz enzim) Karsinojen detoksifikasyon Tümör oluşumu/gelişimi ↓ TK ve LDL-K oksidasyonu ↓ HMG CoA redüktaz ↓	Turunçgiller
Flavonon <i>Tangeritin</i> <i>Naringenin</i> <i>Hesperidin</i>	AOx, antimutajen Tümör oluşumu/gelişimi ↓ (deri, meme,karaciğer, akciğer, mide, kolon)	Turunçgiller
Flavonol <i>Quarsetin</i> <i>Kaempferol</i> <i>Myricetin</i>	AOx, antimutajen Tümör oluşumu/gelişimi ↓ TK ↓, LDL-K oksidasyonu ↓ HDL-K ↑ ,platelet agregasyonu ekosanoid sentezi ↓	Soğan, Elma, Çay Brokoli, Marul Çilekçiller, Kırmızı şarap
Flavanol <i>Epicatechin EGK</i> <i>E-3-gallate</i> <i>EGKG</i>	AOx, antimutajen Tümör oluşumu/gelişimi ↓ Karsinojen detox Apoptozis LDL-K oksidasyonu ↓ Platelet agregasyonu ↓	Yeşil/siyah çay, Kakao/çikolata
Antosiyaninler <i>Petunidin</i> <i>Peonidin</i> <i>Delfinidin</i> <i>Siyanidin</i>	AOx, antimutajen Tümör oluşumu/gelişimi ↓ Karsinojen detox Apoptozis LDL-K oksidasyonu ↓	Elma, çilek, üzüm, armut, kiraz, vişne, şeftali, erik

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

	Platelet agregasyonu ↓	
Lignanlar Kumestran <i>Enterolactone</i> <i>Enterodiol</i> <i>Coumestrol</i>	LDL-K↓ ,AOx, östrojen/antiöstrojen Yan etki:pro-oksidan aktivite	Keten tohumu Yonca
İsoflavon <i>Genistein</i> <i>Daidzein</i>	İnhibe etme (Sitokrom P450) AOx,östrojen/antiöstrojen, antimutajen, anjiogenez ↓ apoptozis ↑ TK ↓, LDL-K ↓ LDL-K oksidasyonu ↓ TG ↓ ,HDL-K ↑, trombozis ↓ Osteoporozdan korunma Yan etki: potansiyel prokarsinojen ?	Soya, Kurubaklagiller
S' lü bileşenler <i>Allicin,</i> <i>diallyl sulfide,</i> <i>diallyl disulfide,</i> <i>allyl mercaptan</i>	AOx Karsinojen detoksifikasyon Tümör gelişimi ↓ TK ve LDL-K ↓ , TG ↓ Kolesterol ve yağ asidi sentezi ↓ Kan basıncı ↓, trombozis ↓ Yan etki:potansiyel tümör geliştirici	Soğan Sarımsak Pırasa
Bitki sterolleri <i>Sitostanol</i> <i>Stigmasterol</i> <i>Campesterol</i>	TK ve LDL-K ↓ , AOx Kolesterol emilimi ↓ Yan etki: karotenoid emilimi ↓	Soya fasulyesi yağı, pirinç kepeği yağı
İnülin, FOS	Gastrointestinal sağlık ↑	Buğday, soğan,muz, sarımsak, pırasa, enginar, yer elması, kuşkonmaz,hindiba
Laktobasilli Bifidobakteri	Gastrointestinal sağlık ve immün sistemi geliştirici etki ↑	Yoğurt, diğer süt ürünleri
PUFA-n-3; DHA/EPA	TG, kalp hastalıkları, kalp ile ilgili ölümler, miyokardial infarktüs ↓ zihinsel ve görme işlevini sürdürme	Su ürünleri
Zeytinyağı <i>Tyrosol</i> <i>Hydroxytyrosol</i> <i>Oleouropeine</i>	LDL-K ↓ , antioksidan	Sızma

<i>Caffeic acid</i>		
<i>Cumaric acid</i>		

Sonuç

Beslenme, yaşamın her döneminde sağlığın temelini oluşturur. Sağlıklı beslenmede diyetin öncelikli görevi, metabolik gereksinimleri karşılayan ve vücudun çalışması için gerekli enerji ve besin öğelerini yeterli miktarda sağlamaktır. Ancak diyet, tüketiciye kendini iyi hissetme ve keyif alma duygularını da vermelidir. O halde diyetin kabul edilen tartışılmaz beslenme etkisi yanında, yararlı fizyolojik ve psikolojik etkileri vardır. Ayrıca beslenme bilimindeki son gelişmeler diyetin sadece optimal sağlığın oluşumu ve gelişiminde değil, bazı hastalık riskini azaltmada da potansiyel bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Beslenme sorunlarının önlenmesinde ki en önemli ve etkili yöntem şüphesiz beslenme eğitimidir. Beslenme eğitimi, sağlıklı yaşam biçimi ve optimal beslenme alışkanlıklarının geliştirilmesi, yanlış ve olumsuz beslenme uygulamalarının ortadan kaldırılması, besinlerin sağlık bozucu duruma gelmesinin önlenmesi ve besin kaynaklarının daha etkin ve ekonomik kullanımı konularında toplumu eğiterek beslenme durumunun düzeltilmesini amaçlar. Eğitimin yaygın, etkin ve sürekli olması amaca ulaşabilmesi için kesinlikle gereklidir.

Kaynaklar:

- Yücecan S. Fonksiyonel Besinler ve Bilimsel Yaklaşımlar, 8. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Kongre Kitabı 1, Dicle Üniversitesi Basımevi,2002; 94-100.
- WHO: Globalization, Diets and Noncommunicable Diseases. WHO, 2002.
- Diyet, Nutrition and The Prevention of Chronic Diseases. Report Of a WHO/FAO Expert Consultation, WHO Technical Report Series:916, WHO, Geneva, 2003.
- Health and Development Through Physical Activity and Sport. , WHO/NMH/NPH/PAH/03.2, WHO, 2003.
- Strain JJ. Optimal Nutrition, Proc Nutr Soc 1999;58:395-96.
- Duyff RL. Geliştirilmiş Besin ve Beslenme Rehberi “ The American Dietetic Association’s “Complete Food and Nutrition Guide. John Willy& Sons Inc. New Jersey” (Çeviri Editörleri: Yücecan S, Nursal B, Pekcan G, Besler HT) Acar matbaacılık Yay, Hiz.San ve Tic. A.Ş. İstanbul,2003
- Ferrari C. K. B. and Torres EAFS. Biochemical pharmacology of functional foods and prevention of chronic diseases of aging , Biomed Pharmacother 2003;57:251-260
- Kris-Etherton PM, Hecker KD, Bonanome Andrea , et al. Bioactive compounds in foods: their role in the prevention of cardiovascular disease and cancer Am J Med 2002;113;71S-88S
- Clinical guidelines on the identification , evaluation and treatment of overweight and obesity in adults: executive summary. Expert panel on the identification, evaluation and treatment of overweight in adults. Am J Clin Nutr 1998; 68: 899-917.
- Molarius A, Seidell JC, Sans S, et al. Waist and hip circumferences and waist-hip ratio in 19 populations of the WHO MONICA Project. Int J Obes 1999; 23: 116-25.
- FAO/WHO expert consultation on fats and oils in human nutrition: Fats and oils in human nutrition, FAO Food and Nutrition Paper: 57, 1994.
- Moure A, Cruz JM, Franco D et al. Natural antioxidants from residual sources. Food Chemistry 2001;72:145-71.
- Lampe JW. Health effects of vegetable and fruit: assessing mechanisms of action in human experimental studies. Am J Clin Nutr 1999;70:475-90.
- Voutilainen S, Jakka TA, Porkkala-Sarataho E, et al. Low serum folate concentrations are associated with an excess incidence of acute coronary events: the Kuopio Ischaemic Heart Disease Risk Factor Study. Eur J Clin Nutr. 2000;54:424-8.
- Panagiotakes DB, Pitsavos C, Kokkinos P, et al. Consumption of fruits and vegetables in relation to the risk of developing acute coronary syndromes; the CARDIO2000 case-control study Nutr J. 2003;2:2-8.
- Trichopoulos A, Naska A, Antoniou A, et al. Vegetable and fruit: the evidence in their favour and the public health perspective. Int J Vitam Nutr Res. 2003 Mar;73(2):63-9.
- Krauss RM., Eckel RH, Howard B, et al. AHA Dietary Guidelines : Revision 2000: A Statement for Healthcare Professionals From the Nutrition Committee of the American Heart Association Circulation 2000;102:2284-99

ORGANİK TARIM UYGULAMALARI

Prof. Dr. Uygun AKSOY
Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği ve
Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Bahçe Bitkileri Bölümü

Giriş

Dünya nüfusunun hızlı artışı ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında artan ucuz gıda ihtiyacı, tarımsal üretimin giderek yoğunlaşmasına yol açmıştır. Özellikle nüfus artış hızının yüksek olduğu 1950’li-1970’li yıllarda tarım politikalarındaki hedef, “Yeşil Devrim” ve yüksek verimli tohumluklarla monokültür üretimle sonuçlanmıştır. Sürekli aynı tür ve çeşidin yıllar boyunca yetiştirilmesi zararlı ve hastalıkların ve buna bağlı olarak da pestisit kullanımının hızla artmasına neden olmuştur. Üretimin artırılması için yeni alanların hızla sulamaya açılması beraberinde gübre kullanımını da hızlandırmıştır. Tarımsal ürün pazarında rekabetin artması ise ucuz maliyet ve birim alandan yüksek verimin elde edilebilmesini gerektirmiş; hayvansal üretimde kafes sistemleri, gelişme düzenleyicileri ve antibiyotik gibi kimyasalların kullanımını ve ucuz besin kaynakları arayışını tetiklenmiştir. Gerek gübre ve benzeri tüketimleri artan girdiler gerekse yoğunlaşan tarımsal uygulamalar enerji gereksinimini ve fosil yakıtların kullanımını da önemli düzeylere çıkarmıştır. Tarım alanlarının sanayi, konut veya yol ve benzeri sosyal amaçlarla tarım dışı amaçla kullanılması ile bitkisel üretimi arttırmak üzere daha verimsiz alanlar tarıma açılmıştır. Bitkisel üretimin marjinal alanlara kayması ile verimliliğin sağlanması ancak daha fazla girdi kullanılması sonucunda mümkün olabilmiş ve böylece çevreyi tahrip eden ve verim düşüklüğüne yol açan yüksek girdili tarımsal üretim döngüsü giderek hız kazanmıştır.

1980’li yıllara gelindiğinde yoğun girdi kullanımının çevreye olan olumsuz etkileri de belirgin biçimde ortaya çıkmaya başlamıştır. DDT’nin mucize etkileri yanında olumsuz etkilerinin ortaya çıkışı, biyolojik çeşitliliğin yok olması, dayanıklılığın gelişmesi, toprakların çoraklaşması, üretimin marjinal topraklara kayması, yüzey ve yeraltı su kaynaklarının kirlenmesi ve hatta iklimsel değişiklikler, küresel ısınma sorun olarak söz edilmeye ve tartışılmaya başlanmıştır. Enerji krizi ve petrol fiyatlarının yükselmesi de kaynakların sürdürülebilir kullanımının uluslararası boyutta tartışılmasına yol açmıştır. **Kirlenme ile sağlık problemleri** arasındaki ilişkilerin bilimsel olarak saptanması, açlık ve yetersiz beslenme problemlerinin gelişmekte olan bölgelerde süregelmesi, verimdeki artış hızının azalması, tek ürün yetiştiriciliğine bağlı olarak ekonomik esnekliğin azalması ve temel ürünlerde fiyat dalgalanmalarının ortaya çıkışı, alternatif sürdürülebilir uygulamalara olan talebi arttırmıştır. 1980’li yılların sonlarında Avrupa Birliği ülkelerinde bazı ürünlerde üretim fazlası olması ve giderek artan çevre bilincinin baskısı ile ekstansif tarım sistemleri desteklenmeye başlamıştır. Çevre dostu alternatif sistemler içinde organik tarımla ilgili bitkisel ürünlerin organik üretime yönelik yönetmeliğin (EEC 2092/1991) kabul edilmesi ile organik ürün pazarı da genişlemeye başlamıştır. Avrupa’da genişleyen pazar, Türkiye’nin de dahil olduğu gelişmekte olan ülkelerde talep yaratarak organik tarım uygulamalarının tüm dünyada yaygınlaşmasını sağlamıştır. 2000’li yıllarda ise Deli Dana (BSE), dioksin ve Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar (GDO) nedeni ile organik ürün talebi daha da hızlanmıştır. Avrupa’da deli dana krizinde tüketicilerin hastalık etmeni prionun yayılmasına neden olan ölü hayvanların yem olarak kullanılmasına organik üretimde izin verilmemesi nedeni ile organik ürünlere yönelmesi sonucu talepteki artış hızı beklenenin üzerine çıkmıştır. Tüketicilerin organik besinleri tercih etmelerinin sebebi genelde daha güvenilir olmaları, çevreyi daha az kirletmeleri ve hayvan sağlığı ve hayvan hakları

yönünden daha üstün olduğunu kabul etmeleri olarak bildirilmektedir. İngiltere’de (IFST, 2001) yapılan survey, organik ürünleri tercih edenlerin % 46’sının bu besinleri daha sağlıklı olduğunu düşündüğü için, % 40’inin da duyuşsal beğeni nedeniyle organik ürün tüketmeye yöneldiklerini ortaya koymuştur (Atasever ve Adıgüzel, 2004). AB ülkelerinde Ortak Tarım Politikası çerçevesinde 2004 yılında güncellenen hedeflerinde organik tarım, izlenebilirlik sağlama, çevre koruma ve güvenli gıda sağlamaı nedeni ile öncelik kazanmıştır.

Günümüzde nüfus artışı gelişmiş ülkelerde negatif değerlere indiğı halde önümüzdeki 50 yılda nüfus artışının % 90’ının gelişmekte olan ülkelerde olması beklenmektedir. Ayrıca nüfus artışı büyük oranda büyük şehirlerde olacak ve gıda maddeleri dağıtım önemli bir sorun olarak ortaya çıkacaktır. Üretici ve tüketici arasındaki zincirin uzaması sonucu gıda güvenliğine bağı riskler artacak ve toleranslar giderek düşecektir. Buna bağı olarak gıda maddeleri sadece son ürün olarak değı üretim yöntemi açısından da sorgulanmaya başlamıştır.

Modern toplumlarda “Yeşil” hareket olarak gelişen çevreci eğilimler karşısında oluşturulan stratejiler içinde geleneksel olarak üretilen ürünlerin ilk olarak Avrupa’da daha sonra da ABD, Japonya gibi önemli pazarlarda ret edilmesi ve organik ürünlerin talebinin artışı dikkati çekmektedir. Son birkaç yılda da organik tarım özellikle gelir düzeyi yüksek olan gelişmiş ülkelerde konvansiyonel tarıma benzer gelişmeler göstermiş ve süpermarket zincirlerinde satılmaya başlamış, büyük, çok uluslu şirketler organik girdi üretimine girmiştir (Alroe ve Kristensen, 2004).

Organik Tarım Uygulamaları

Organik Tarım, ekolojik ve biyolojik tarımla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Ekolojik sistemde hatalı uygulamalar sonucu kaybolan doğal dengeyi yeniden kurmaya yönelik olarak insana ve çevreye dost üretim sistemlerini içerir. Temel ilkeleri arasında:

- ✓ İnsanın doğrudan müdahalesini en aza indirecek, çeşitliliğı teşvik edecek ve kapalı besin döngüleri oluşturacak bir sistem oluşturmak,
- ✓ Doğal ve içsel kontrol mekanizmalarını geliştirmek,
- ✓ Yerel kaynaklar kullanılarak üretim yapmak,
- ✓ Uygun kültürel işlemlerle toprak verimliliğini arttırmak,
- ✓ Bitki koruma uygulamalarını önleyici yaklaşımla yürütmek,
- ✓ Hayvansal üretimde barınak, besleme ve bakım koşullarını ilgili türün isteklerine göre düzenlemek,
- ✓ Tarımsal ürünlerin işlenmesinde ‘yumuşak’ teknikleri kullanmak,
- ✓ Sağlıklı beslenmeyi sağlamak üzere doğal ve tam ürün üretmek sayılmaktadır (FIBL, 2004).

Organik üretimin çevre dostu diğere alternatif üretim sistemlerine olan üstünlüğü, tüm üretim zincirini tanımlayan ulusal veya uluslararası geçerliliğı olan yasal düzenlemelere sahip olması, bu kurallara uygunluğı onaylanan ürünün etiketlenerek tüketiciye sunulması ve böylece tüketici güvenini sağlamasıdır. Kurallar sadece teknik çözümler getirmemekte, çevre ve etik yönleri de bulunmaktadır. Örneğın hayvan gübresi organik işlemeden sağlansa dahi saf azot olarak dekara 17 kg’dan fazla uygulanamaz zira aşırı kullanılması durumunda sentetik kimyasal gübrelere olduğu gibi kirliliğe neden olabilmektedir. Organik tarım, sosyal ve kültürel farklılıklara saygılıdır. Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu’nun (International Federation of Organic Agriculture Movements-IFOAM) temel standartları arasında sosyal standartlar da yer almaktadır. Genetik modifikasyona ve radyasyon uygulamalarına izin verilmez. Üretim metodu ve kullanılan girdiler tüm zincir boyunca kontrol edilmekte ve ürün sertifikalandırılmaktadır. Ürün izlenebilirliğı tamdır. Sistem

ve bunu belgeleyen etiket (logo, kodlar, ilgili yönetmelik..) bir örneklik sağlar ve tüketiciye güven sağlar.

Organik üretimin başlaması ile ürünün organik ürün sertifikası alması arasında geçen süre 'Geçiş süreci' olarak isimlendirilir. Organik kurallara uygun üretimin başlamasından sonra "Organik Ürün Sertifikası" alabilmek için bitkisel üretimde tek yıllık bitkilerde 2 yıl, çok yıllıklarda ise 3 yıllık geçiş sürecinin tamamlanması gerekir. Hayvansal üretimde ise bu süre, sığır eti için 12 ay, inek, koyun ve keçi sütü üretiminde 3 ay, piliç etinde 2.5 ay, yumurta üretiminde ise 1.5 ay olarak belirtilmektedir. Hayvansal üretimdeki geçiş sürecinin uzunluğu ve bitkisel üretimde geçiş sürecinin başlangıcı ülkelere göre farklılık göstermektedir. Benzer şekilde ülkelerin ilgili yönetmelikleri temel ilkeler açısından benzer olmakla birlikte organik üretimdeki bazı uygulamalar açısından farklılık gösterir. Örneğin gıda işleme bakımından AB yönetmeliği ile ABD yönetmeliği arasında farklılıklar bulunmaktadır.

Organik Ürünlerde Kalite

Organik yöntemlere uygun olarak üretilmiş gıda maddelerinin kalitelerinin irdelenmesi ve konvansiyonel ürünlerle karşılaştırılmasına yönelik birçok çalışma bulunmaktadır. Woese ve arkadaşları (1997) yaptıkları taramada tahıllar, patates, meyve ve ürünleri, sert kabuklular, yağlı tohumlar, süt ve süt ürünleri, et ve et ürünleri, yumurta gibi birçok üründe elde edilen sonuçları ve "Yükselen Resim", "Dairesel Kromatogram" gibi 'alternatif bütünsel yöntemleri' içeren vitalite testlerini değerlendirmişlerdir. Kalite açısından bazı araştırmalar organik ürünlerin lehine bazıları ise aleyhine sonuç vermiş bazıları ise fark önemsiz bulunmuştur. Ancak bu değerlendirmelerde koşullar eşit olmamakta örneğin örneklerin raftan toplaması durumunda konvansiyonel ürünlerde üretim koşulları ve etkili olabilecek faktörlerin bilinmemesine karşılık organik üretimdeki temel kurallar bilinmektedir. Ayrıca alınan örnek sayısı bazı genellemelerin yapılmasına olanak tanımayacak kadar küçüktür. Çoğunlukla iklimsel faktörler, ekim nöbeti, ekim-dikim sıklığı, budama veya zararlı-hastalık kontrolündeki etkinlik gibi faktörlerin bilinmemesi karşılaştırma olanağını ortadan kaldırmaktadır.

Üretim sistemlerinin karşılaştırıldığı ve sebze ve sebze ürünleri üzerinde yürütülen araştırmalar incelendiğinde konvansiyonel ve organik üretim arasında ağır metal, poliklorlu bifenil, mineraller, A, B1 ve B2 vitaminleri, şekerler (fruktoz, sakkaroz ve glikoz), organik asitler ve kök ve yumru sebzelerde kuru madde içeriği açısından önemli farklılıklar bulunamamıştır. Ancak ilaç kalıntıları, yaprak, kök ve yumru sebzelerde nitrat ve serbest amino asit düzeyinin organik ürünlerde çok daha düşük olduğu saptanmıştır. Aynı şekilde C vitamininin de az da olsa yüksek olduğu bildirilmektedir. Organik yaprak sebzelerin kuru madde içerikleri de yüksek olmuştur. Organik ve konvansiyonel domates kalitesinin karşılaştırıldığı araştırmada çeşitlerin tepkilerinin önemli düzeyde farklılık gösterdiği, likopen düzeyindeki farklılığın üretim sistemi açısından önemli olmadığı, C vitamini ve serbest klorojenik asit bakımından organik domateslerin üstün olduğu belirlenmiştir. Diğer sebzelerden pancarda betanin ve oksalik asit farksız olurken sitrik asit organiklerde daha yüksek, azotun yeterli olması durumunda nitrat birikimi organik pancarda konvansiyonele göre daha az olduğu saptanmıştır. Lahanada ise sadece nitrat düzeyi organiklerde düşük olmuş incelenen diğer kalite parametreleri açısından organik ve konvansiyonel ürün benzer olmuştur. İsviçre'de Golden delicious elma üreten 10 çiftlikte kalite, meyve ağırlığı, sertlik, briks, mineral madde içeriği (N,P,K,Ca ve Mg), malik asit gibi standart parametreler yanında sağlıkla ilgili C vitamini, diyet lifi, selenyum, ve fenoller (flavanoller, sinamik asitler, phloretin glikozitleri ve quercetin) yönünden analiz edilmiştir. Ayrıca 25°C ve % 50 bağıl nemde degradasyon testleri yürütülerek su kaybı ve fungal kolonizasyon incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre organik Golden delicious elmalarında P

meyve etinde % 31.9, meyve eti sertliği % 14, diyet lifi % 8.5, flavanoller % 18.6 daha yüksek bulunmuş, C ve E vitamini ile selenyum açısından konvansiyonel ve organik elmalar arasındaki fark önemli çıkmamıştır. Sava çeşidi patatesin organik yetiştiriciliğinde büyükbaş hayvan gübresi, kompostlaştırılmış atıklar, taze atıklar ve şerbet uygulamaları, hiç gübre uygulanmamış parselle karşılaştırılmıştır. Şerbet uygulamalarında lezzetin daha kötü olduğu, nitrat düzeyinin yüksek olduğu ve pişirme sonrası kararmaların olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak aşırı gübre uygulamalarının kaliteyi olumsuz etkilediği ve hayvan gübresi uygulamalarında da optimizasyonun gerekli olduğu bildirilmektedir (Haynes, 1992; Kopp, 1992; jensp.molgaard@agrsci.dk; Wiebel ve ark., 1998).

Yerfıstığı gibi bazı ürünlerde mikotoksinlerin veya mikrobiyal yüklerin organik ürünlerde daha yüksek çıktığı ifade edilmektedir (Gilbert ve Spherd, 1985). Bu durumun toprağa doğrudan karıştırılan bitkisel atıklarının organik üretimin öngördüğü şekilde kompostlaştırılması veya mikrobiyal bulaşmaları engelleyecek önlemlerin alınması durumunda riskler ortadan kaldırılacaktır. Bazı kaynaklarda ise organik ve konvansiyonel olarak üretilen gıdalarda mikotoksin açısından farklılık bulunmadığı belirtilirken (FAO, 2000) bazı çalışmalarda organik sütlerde Aflatoksin M1'nin konvansiyonel üretilenlerden daha düşük olduğu bildirilmektedir (Woese ve ark., 1997).

Tüketici tercihleri

Organik gıda maddeleri tüketicilerce çoğunlukla doğal, evde üretilmiş, çevre dostu, hormon ve kimyasal içermeyen ürünler olarak algılanmaktadır. Ancak bu algılama ülkemizde halen yol kenarlarında satılan her ürünün doğal ve organik olduğu yönündedir (Başaran, 2004). Organik gıda ürünlerinin tüketicilerce tercih edilmesinde etkili olan faktörler, tüketiciye bağlı olarak değişmektedir. Avrupa ülkelerinde yapılan çalışmalarda organik ürün tüketen alıcılar organik gıda maddelerini sağlık, çevre ve etik gerekçelerle aldıklarını belirtmektedirler. Ancak bunları ise aşağıdaki biçimde alt başlıklara ayırmak mümkündür:

Sağlık nedenleri:

- Sağlıklı/çocuklar, kendisi ve ailesi için güvenli
- Yüksek kaliteli/taze ve daha lezzetli
- Konvansiyonel ürünlere güven duyulmaması

Çevresel nedenler:

- Yaban hayatının korunması
- Sürdürülebilir bir üretim yönteminin uygulanması

Etik nedenler:

- Hayvan refahı
- Küçük/yerel üreticilerin desteklenmesi

Organik tüketici olmayanların organik ürün almama nedenleri ise gıda maddesine bağlı olarak fiyatın yüksekliği, görünüm ve kalitenin daha düşük olması, her yerde ve her zaman bulunamaması, çeşit azlığı ile bilgi eksikliğine bağlı olarak ortaya çıkan organik ürünlere ilişkin kavram karışıklıkları ve güven azlığı olarak bildirilmektedir. Bu bulgularla birlikte fiyat ve paketlemenin iyileştirilmesi, plastik dışında çevre dostu ambalaj malzemelerinin kullanılması, süpermarket ve lokal marketlerde büyük ve gevşek ambalajlanmış ürünlerin bulunabilirliğinin artması, görünümün daha da iyileştirilmesi ve ürünün orijini gösteren etiketleme ve yasal düzenlemelerin sıklaştırılması ile tüketicilerin daha da fazla organik ürün alabilecekleri belirtilmektedir (Anonim, 2003).

Sonuç olarak, organik ürünlerin günümüzün bilinçli tüketicilerinin özellikle güvenli gıda beklentilerini karşıladığı söylenebilir. Gıda maddeleri üretiminin ana hedefi, besin değerinin örneğin kalori, protein, mineral madde, diyet lifi, vitamin,

fenolik madde içeriklerinin beklentiler doğrultusunda yükseltilmesi buna karşılık insan, hayvan ve çevre sağlığını tehlikeye sokan bulaşanlar açısından riskin en aza indirilmesidir. Bulaşanlar açısından organik ürünler sentetik kimyasallara, genetik yapısı oynanmış organizmalara ve ışınlamaya izin vermemesi, nitrat kirlenmesini engellemek üzere birim alana kullanılacak azot düzeyine ve birim alandaki hayvan sayısına sınırlama getirmesi, hayvan yemlerindeki katkı maddelerini, hayvansal üretimde antibiyotik ve gelişmeyi teşvik edici maddelerin yasaklanması, organik ürünlerdeki bulaşan risklerini en aza indirmektedir. Ayrıca etik nedenlerle ilk başlardan beri hayvan refahının gözetilmesi ve otçul hayvanların otla beslenmiş olması organik ürünlerin deli dana (BSE) ile bulaşma riskini ortadan kaldırmıştır. Organik ürünler, özellikle Avrupa ülkelerinde yöresel ve otantik ürünler, mevsime özgü ürünlerin mevsiminde tüketilmesi ve ekolojik yaşam gibi yaklaşımların bir parçası olarak da sunulmakta ve böylece katma değer yaratılmaktadır. Ülkemizde ise bu konuda ürün yelpazesinin geliştirilmesi, fiyat farkının azaltılması, kolayca bulunabilmesi ve tüketicilerin gerek konvansiyonel ürünlerdeki riskler gerekse organik ürünlerin avantajları hakkında bilgilendirilmesi öncelikle ele alınması gereken konulardır.

Kaynaklar:

- Aksoy, U. and Ö. Tuncay, 2001. Quality of organic products, Advanced Course on Understanding the Quality of Organic Horticultural Products, 15-26 May 2001. Ege University, Bornova-İzmir.
- Anonim, 2003. Motives and barriers for buying organic, Biofach-Messejournal, www.biofach.de (No. 3, December 2003).
- Alroe, H. And E. S. Kristensen, 2004. Basic principles for organic agriculture: Why? And what kind of principles?, Ecology and Farming, June 2004.
- Atasever, M. ve Adıgüzel, G. 2004. Organik Besinlerin Kalitesi, Doğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Potansiyeli, Problemleri Ve Çözüm Önerileri Çalıştayı, 19 Şubat 2004 Palan Otel, Erzurum, FAO/Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı (Basılmamış).
- Başaran, İ.H., 2004. Türkiye’de Organik Ürün Pazarı Değerlendirmeleri, Türkiye’de Organik Tarımla İlgili Yasal Düzenlemeler ve Uyumu Çalıştayı, 21-22 Ocak 2004, Ankara, FAO/Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı (Basılmamış).
- Caporali, F., 2003. Agriculture and Health: The Challenge of Organic Agriculture, FAO, 2000. Twenty-second FAO Regional Conference for Europe. Food safety and quality as affected by organic farming. Porto, Portugal, July 24–28, 2000.
- FIBL, 2004. Organic Production, Processing and Marketing, www.fibl.org.
- Gilbert, J. and M.J. Shepherd, 1985. A survey of aflatoxins in peanut butters, nuts and nut confectionary products by HPLC with fluorescence detection. Food. Additives and Contaminants, 2:171-183.
- Haynes, L., 1992. Concerning the quality of food, Proc. of the 9th IFOAM Scientific Conference, 316-323, Sao Paulo, Brazil.
- Kopp, H.J., 1992. Research on organically versus conventionally grown vegetables, Proc. of the 9th IFOAM Scientific Conference, 324-330, Sao Paulo, Brazil
- Wiebel, F., R. Bickel, S. Leuthold, T. Alföldi and U. Niggli, 1998. Are organically grown apples tastier and healthier? A comparative field study using conventional and alternative methods to measure fruit quality, Organic Agriculture the Credible Solution for the XXIst Century, Proc. of the Int. IFOAM Scientific Conference, Nov. 15-19, 1998, Mar del Plata, Argentina.
- Woese, K., D. Lange, C. Boess and K.W. Bögl, 1997. A comparison of organically and conventionally grown foods-Results of a review of the relevant literature, J. Sci. Food Agric, 74, 281-293.
- IFST, 2001. Organic food. <http://www.ifst.org/>

**DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE ORGANİK ÜRÜN
TİCARETİ VE PAZARLAMASI**

**Sevil ATLI
ORGÜDER
Genel Sekreteri**

Dünyada 120 ülkede ve 24.1 milyon ha. alanda 462.475 işletmede organik üretim yapılmaktadır. Dünyada organik tarımsal ürünler üretimi çoğunlukla *gelişmekte olan ülkelerce* yapılmakta ve dış satıma sunulmaktadır. *Gelişmiş ülkeler ise* dış alımcı konumunda bulunmaktadırlar. Dolayısıyla Türkiye için organik ürünler pazarındaki *rakip ülkeler* gelişmekte olan ülkeler, *hedef pazarlar* ise gelişmiş ülkeler olmaktadır. **AB ülkelerinde**, 2005-2010 yılları arasında toplam %40'nın organik tarıma çevrilmesi planlanmaktadır. İsveç tarım arazisinin %10'unu organik üretime ayırma yasasını çıkartmıştır. Avusturya önümüzdeki 5 yıl içinde %25 organik tarım yapmayı hedeflemektedir. **Avusturya**, organik ürün pazarı 6.2 milyar Avusturya Şilini'dir. Bu pazarda *soğuk içecekler ve mandıra ürünlerinden* oluşan özellikli ürünlerin geleceği parlaktır. Bu ürünlerden de *portakal suyu öne çıkmakta ve süpermarketlerde* satılmaktadır. Avusturya Gıda Yasası'na göre, sağlıklı ürünlerden sayılan organik ürünlerin etiketlerinde *sağlıklı gıda* olduğunu belirten bilgilerin bulunması gerekmektedir. **Küba'nın** tarımı %100 organikdir. **Fransa**, organik üretimi teşvik etmek amacıyla *beş yıllık eylem planı* uygulamaktadır. Piyasada mevcut organik gıdanın %40'ı *üçüncü dünya* ülkelerinden *ithal edilmektedir*. Hane halkı gıda tüketiminin %3'ü organik üründür. Organik gıda pazarının %38'i *süpermarketlere* aittir. **Kanada**, dünyada ulusal düzeyde organik standartlarını oluşturan ilk ülkedir. Ülkede *Organik Yönlendirme Bordu* vardır. Organik gıda satış hacmindeki artış %15-25 arasındadır. Mevcut organik gıda pazarı 1 milyar \$ dolayındadır. Organik gıda tüketicilerinin *gelir düzeyi* ülke ortalamasının üzerinde ve *yaş grupları* 20-40 yaş arasında yoğunlaşmaktadır. Organik ürünler, diğer konvansiyonel ürünlerden %10-50 arasında daha *pahalı olarak satılmaktadır*.

Organik pazarlar bakımından dünyadaki önemli ülkelerden bir diğeri de **Avustralya'dır**. Avustralya'da tüketiciler *yeşil gıdaların* daha temiz olduklarına inanmaktadırlar. Organik Tarım Federasyonu, organik *üretim başlama maliyeti ve dönüşüm masrafları* nedeniyle üretimi teşvik edici önlemler almaktadır. Önemli organik ürünler arasında; *yoğurt, lahana türü sebzeler ile yünlü mamuller* bulunmaktadır. Organik gıda pazarının yıllık büyüme oranı %25'dir. **Macaristan** da dünyada organik tarımsal üretimini arttırma arayışı içinde olan bir diğer ülkedir. Macaristan'da organik tarımsal üretimin %90'dan fazlası ihraç edilmektedir. Mevcut organik alanın büyük çoğunluğu *tarla ürünleridir*. Organik tarımla ilgili olarak "*Biyokültür Kurumu*" bulunmaktadır. Kurum, eğitim, araştırma ve sertifikasyon gibi faaliyetleri sürdürmektedir. Önemli ürünler; *yağlı tohumlar, dondurulmuş meyve, şarap, şifalı ve aromatik bitkilerdir*. Tahıl, meyve ve sebze bahçelerinin organik üretime dönüştürülmesi için *özel sübvansiyonlar* uygulanmaktadır.

Brezilya'da organik üretim yıllık büyüme oranı %20 dolayındadır. Şeker, soya ve portakal ihraç edilmektedir. Soya, konvansiyonel ürünlere oranla %30-40 *daha pahalı* olarak satılmaktadır. Brezilya, *dünya organik şeker pazarının 1/3'nü* elinde bulundurmaktadır. Organik ürün üretimini teşvik amacıyla ülke genelinde bir *Ulusal Program* bulunmaktadır. Organik üretim *Biyodinamik Kırsal Kalkınma Enstitüsü'nün* çalışmaları ile ticari boyuta taşınmıştır. Ülkedeki diğer büyük organizasyon ise *Brezilya Organik Tarım Kurumu'dur*. **Arjantin**, AB ülkelerine organik ürün ihraç eden üçüncü

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

ülkeler listesinde yer alan bir diğer önemli ülkedir. Mevcut üretimin %85'i ihraç edilmektedir. İhracat "Ecopampa" adı verilen bir grup tarafından koordine edilmekte olup, bu grup sadece sertifikalı organik ürün ihraç eden tek kuruluş olma özelliği taşımaktadır. Tahmini ihracat değeri 100 milyon \$'ın üzerindedir. Üretimi yapılan başlıca ürünler arasında; hububat, yağlı tohumlar, meyveler, sebzeler ve sığır eti bulunmaktadır. Organik üretimin toplam tarımsal üretimdeki payı %1'den daha azdır. Tarım Bakanlığı'nca *Organik üretimi Geliştirme Ulusal Programı* yürütülmektedir. Tarım Bakanlığı, ihracatı geliştirme kuruluşu olan "expo-Ar" vasıtasıyla organik fuarlarda tanıtımının yapılmasını sağlamaktadır. Sertifika kuruluşu olan "*Senesa*" organik üretime geçiş amacıyla *üreticilere* sübvansiyon uygulamaktadır. **Meksika**, organik üretiminin %85'ini ihraç eden bir diğer ülkedir. En önemli organik ürün *kahve* olup, toplam organik alanın %60'ını oluşturmaktadır. Yaklaşık 8.7 milyon kişi organik tarımla uğraşmakta ve her yıl yaklaşık 70 milyon \$ ihracat yapılmaktadır. Sertifikasyon işlemleri *Meksika Federal Ofisi*'nce yapılmaktadır. Gerekli kurallar Kırsal Kalkınma, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (SAGAR) tarafından belirlenmekte ve yönlendirilmektedir.

Organik tarım ürünlerinin şu an Avrupa'daki payı yüzde 1-2 civarında. Yani 25-30 milyar dolarlık bir pazar söz konusudur. Bu küçümsenecek bir rakam değildir. Bu rakam önümüzdeki yıllarda katlanacak, yani devasa bir pazar ortaya çıkacaktır.

Dünya'da Organik Ürün Ticareti

<u>YILLAR</u>	<u>DEĞERİ ('000 \$)</u>
1997	11.000.000
1999	25.000.000
2001	40.000.000
2003	60.000.000
2004 (tahmin)	100.000.000

Türkiye'de organik tarım 1985 yılında, Avrupa ithalatçılarının talebi doğrultusunda organik İzmir üzümü yetiştiriciliği ile başlamıştır. Daha sonra, organik incir ve kayısı üretimine geçilmiştir. Organik tarım başlıca Ege Bölgesi'nde yoğunlaşmıştır. Kuru üzüm (sultana), kayısı ve incir ilk üretimi yapılan ürünlerdir. Türkiye'deki organik ürünler, tahıllar, kurutulmuş meyveler, taze veya işlenmiş sebze ve meyveler, baklagiller, fındık, baharatlar, çay ve bitkisel çaylar, endüstri bitkileri ve işlenmiş ürünlerden oluşmaktadır. İşlenmiş ürünlerin bazıları, dondurulmuş sebze ve meyveler ve konsantre meyve sularıdır. Organik üretimin çoğu ihraç pazarına gitmektedir. Ülkemizde 13.044 üretici tarafından, 103.190 ha. alanda yapılan organik üretim miktarı 292.876 tondur. 179 çeşide ulaşan organik ürünler 35 ülkeye ihraç edilmekte olup, ihracat miktarı 21.083 ton, ihracat değeri 36 932 995 \$dır. En önemli ihracatçı ülkeler konumunda olan AB ülkeleri dışında ABD, Kanada ve Japonya ihracat yapılan diğer ülkeler arasında yer almaktadır. Üretimin %98'i; AB Ülkeleri, ABD ve Japonya gibi ülkelere ihraç edilerek değerlendirilmektedir. AB ülkeleri ağırlıklı olmak üzere, ABD, Japonya, Singapur ve Y. Zelanda gibi ülkelere de ihracat yapılmaktadır. Avrupa'da organik ürünlerde başlıca ithalatçı ülkeler Almanya, Fransa, Hollanda, İsviçre, İngiltere'dir. Ege İhracatçılar Birliği (EİB) organik ürünlerin ihracatını koordine etmektedir.

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Türkiye'de Organik Bitkisel Üretim, Çiftçi Sayısı ve Üretim Alanı

Yıllar	Ürün Sayısı	Çiftçi Sayısı	Üretim Alanı	Üretim Miktarı
1996	26	1947	6789.50	10304.00
1997	53	7414	15906.10	47611.60
1998	67	8199	24041.90	99299.80
1999	92	12275	46552.80	168306.20
2000	95	18385	59984.78	237209.60
2001	124	15795	11324.54	280328.18
2002	140	12428	89626.69	310124.58
2003	200	13044	103190.25	291875.25

Türkiye'de Organik Hayvansal Üretim

	Çiftçi sayısı(adet)	Sayı(adet)	Üretim Miktarı(ton)	İller
Top. kovan sayısı		12653	48.00	
İnek(süt)	6	6000	8.00	İzmir
Dana(Et)	6	6000		İzmir
Buzağı	6	4000		İzmir
Koyun(et)	6	98000	4.00	İzmir
Keçi(et)	2	76000		İzmir
Tavuk(et)	6	345000		İzmir
Tavuk(yumu)	6	345000	345.00 ad	İzmir

*2003 Aralık ayı kesin rakamlarıdır.

Kaynak: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı İstatistikleri

Türkiye'de organik ürünlerin iç pazarda pazarlanması, süpermarketlerde, hipermarketlerde ve perakende mağazalarında (doğal ürün dükkanlarında) ayrı bölümlerdeki raflarda olmaktadır. Son yıllarda iç pazarda organik ürün payı artmasına rağmen bu oran hala % 0.1'dir. Bu oranın artması için üretici ve tüketici bilinçlendirilmeli; akredite laboratuvarlar açılarak kontrol ve sertifikasyon maliyetleri düşürülmeli; girdi maliyetleri ve dolayısıyla üretim maliyetleri indirilmeli; iç pazarda satılan organik ürünlerin üretimden tüketicinin sofrasına gelene kadarki aşamalarda denetlemeleri iyi yapılmalı ve promosyona önem verilerek tüketiciye organik ürünler tanıtılmalı ve üreticinin pazar sorunu çözülmelidir.

FONKSİYONEL GIDALARA ETİK YAKLAŞIMLAR

Dr. Ümran UYGUN

**Hacettepe Üniversitesi,
Gıda Müh. Bölümü
umran@hacettepe.edu.tr**

Gıda ve etik birbirinden uzak iki kavram gibi görünse de, bireylerin gıdaya duydukları biyolojik gereksinim, gıdanın toplumdaki kültürel ve sembolik anlamı gıdayı etiğin konusu yapmaktadır. Gıda ve etik kavramlarını ortak paydada buluşturan küresel açlık, sürdürülebilirlik (devamlı bulunma), gıda güvenliği, tüketici hakları ve biyoteknoloji gibi konulardır. Gıda güvenliği, gıdanın üretimi (hammadde), işlenmesi, pazarlanması ve tüketilinceye kadar geçirdiği bütün evreleri kapsar. Bu aşamaların herhangi birinde kullanılan modern teknolojilere karşı toplum duyarlı, güvensiz ve tedirgindir. Bu teknolojilerin kullanımıyla ortaya çıkabilecek her türlü olumlu ya da olumsuz sonuçlara ilişkin bilimsel kanıtların eksik ya da çelişkili olduğu durumda tüketici hakları ve üreticinin kârının nasıl korunacağı önemli bir sorundur.

Yeni bir kavram olarak “Fonksiyonel gıda” gıda endüstrisinin yarattığı önemli bir etik problemdir. Bu gıdaların doğal besleyici özelliklerinin yanı sıra sağlık üzerine yararlı bir etkisi ve fonksiyonu olduğu savı vardır. Örneğin kolesterolü düşüren içecekler, kanseri önleyen domates, vitamince zengin patates, osteoporozu karşı soya, görme fonksiyonunu güçlendiren ürünler, fiziksel performansı artırıcı ürünler ve hatta bireyin genetik profiline göre yakalanma riski olan hastalıklara karşı onları koruyabilecek ürünler.

Uluslararası Yaşam Bilimleri Enstitüsü'nün (kâr amacı olmayan bir kurumdur) tanımına göre; “Fonksiyonel gıda vücutta bir veya daha fazla fonksiyonu karşılayan (normal besleyici özelliğinin yanı sıra) ve sağlıklı yaşam sürdürmeyi sağlayan ya da herhangi bir hastalık riskini azaltan ya da önleyen gıda maddesine verilen isimdir. Fonksiyonel gıda ilgili tüketici grubu tarafından normal gıda olarak kabul edilmeli ve önerilen miktarda tüketilmeli, ilaç olarak algılanmamalıdır. Bir fonksiyonel gıda bir bileşen/bileşenler eklenmiş ya da bir bileşeni/bileşenleri (teknolojik veya biyoteknolojik yollarla) ayrılmış gıdadır. Bir ya da birden fazla bileşenin biyoyararlılığı modifiye edilmiş gıdalar da bu tanım kapsamında yer alır. Fonksiyonel gıdalar bütün bu olasılıkların tek tek ya da birlikte uygulanmasıyla da elde edilebilirler. Ayrıca, fonksiyonel gıdalar herkes için fonksiyonel olmalı, bu etkileri herkeste gösterebilmeli, eğer belli bir grup için üretilmişse (örneğin menopoz sonrası kadınlar için, kalp hastaları için, gençler ya da yaşlılar için gibi) bu açık bir şekilde ifade edilmelidir.

Yirmi yıldan fazla bir geçmişe sahip bu ürünler etkilerine göre şöyle gruplandırılabilirler;

1. Hastalık riskini azaltan ürünler (kolesterol ve tansiyon gibi)
2. Tedavi etmeye yönelik ürünler (kalp hastalıkları, diyabet, osteoporoz, kanser gibi)
3. Ciddi hastalık sayılmayan rahatsızlık durumlarında etkili ürünler (uykusuzluk, depresyon, hazımsızlık gibi)
4. Performansı artıran ürünler (hafızayı güçlendirmek, görme fonksiyonunu güçlendirmek, cilt güzelliği sağlamak gibi)

Bu ürünlerin hem endüstri, hem pazarlamacı, hem araştırmacı, hem de tüketici için ekonomik, sosyal ve biyolojik anlamda yararlı olacağı düşünülebilir. Bu ürünler,

tüketiciye sağlıklı ve uzun bir yaşam sözü verirken, üreticiye kârlı bir pazar ve bilim adamlarına da çok iddialı araştırmalar yapma olanağı sağlamaktadır. Bugün ABD’de fonksiyonel gıdaların pazar payının toplam gıda pazarının neredeyse yarısını oluşturduğu ve 250 milyar dolara çıktığı bildirilmektedir. Yağı ve şekeri azaltılmış, düşük kalorili ürünlerde neredeyse dünyanın geri kalanına eşit bir üretim yapan ABD, en yüksek obez nüfus oranına sahip ülkedir. Bu üretim ve tüketimle ABD, “Amerikan paradoksu”nu yaşamaktadır. Bu durum fonksiyonel gıdaların sağlıklı yaşam sözünü tutamadığının kanıtıdır.

Fonksiyonel gıdalara getirilen ilk eleştiri “hangi gıda fonksiyonel değildir ki?” olmuştur ve “iyi gıda ya da kötü gıda yoktur, iyi ya da kötü beslenme vardır” görüşü savunulmuştur. Bu gıdalara ilişkin önemli sorunlardan biri bu ürünlerin söz verdiği yararları sağlamamış olmasıdır. Bu konuda her platformda gündeme getirilen örnek İsveçli bilim adamlarının Asya’da 13 yıl önce başlattıkları “Golden Rice” altın pirinç projesidir. Bu projeye yöresel pirinç türlerinde beta-karoten miktarı genetik modifikasyonla artırılarak dolayısıyla VitA aktivitesi artırılarak (betakaroten VitA öncülüdür) görme problemleri önlenecek, ayrıca genetik modifikasyonla demir içeriği artırılarak demir eksikliğinden kaynaklanan hastalıklar önlenecekti. Aslında bu proje biyoteknoloji endüstrisinin, bu teknolojiyi halkın kabullenmesini sağlamak için başlattığı modern bir masaldı. Vermek istediği mesaj yoksullara yardım ve üretilecek fonksiyonel ürünle gen teknolojisinin hayat kurtaracağıydı. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda yetmişden fazla patent alınmıştır. Patentli tohumların kullanılabilmesi için patent sahiplerine büyük paralar ödenmesi gerekmektedir. En iyimser yaklaşımla patent haklarından vazgeçildiği varsayılsa bile üçüncü dünya ülkelerinin bu üründen yararlanabilmesinin daha yıllar alacağı yine bilim adamları tarafından belirtilmektedir. Problem bununla da bitmiyor; ne kadar pirinç tüketildiğinde yeterli VitA ve demir alınmış olacak sorusunun yanıtı belirsizdir. Genetik pirincin doğal türlere göre veriminin daha mı az, daha mı çok olacağı yine yanıt bekleyen bir başka sorudur.

Gıda güvenliği ve halk sağlığı politikaları iki temel amaç üzerine kurulur. İlki gıda zehirlenmelerine karşı –burada terim geniş anlamıyla, gıdada doğal olarak bulunabilecek ya da doğal olarak gelişebilecek, üretim, işleme ve taşıma sırasında gıdaya eklenebilecek ya da çevre bulaşısı olarak gıdada bulunabilecek her türlü toksinle zehirlenmedir- halkı korumak, ikincisi yetersiz beslenmeyle, belli besin öğelerinin eksikliğine bağlı olarak ortaya çıkacak hastalıkların önlenmesi ve genel anlamda sağlığın korunmasıdır.

İkinci amaç geri kalmış ülkelerde halen çözüm bekleyen bir sorundur ve bazı beslenme öğelerinin eksikliği nedeniyle ortaya çıkan hastalıklar yaygındır. Bu sorunları aşmak için doğal gıdanın bile bulunmadığı yerde fonksiyonel gıdayla çözüm arayışı tirajikomik bir durumdur. (Fonksiyonel gıda uygulanan teknolojinin maliyetleri artırması nedeniyle geleneksel eşdeğerine göre daha pahalıdır.) Gelişmiş ülkelerde ise durum tersine dönmüştür. Dengesiz beslenme sonucu besin ögesi eksikliğinden değil fazlalığından ortaya çıkan hastalıklara çare aranmaktadır. Amerika şişmanlıkla mücadele için milyonlarca dolarlık pay ayırmak zorunda kalmaktadır.

Genel anlamda gıda güvenliğiyle ilgili yasa ve yönetmelikler, satışa sunulan ürünlerin içerikleri ve bileşenlerin miktarlarına sınırlama getirir. Gıda katkı maddeleri, mikroorganizmalar ve bulaşların ürünlerde maksimum bulunma düzeyleri bu yönetmeliklerle kontrol edilir. Yani gıda güvenliği politikaları ile satışa sunulan ürünlerin bireyler için güvenilir olduğu, otoritelerce garantilenmiş anlamındadır.

Geleneksel olarak gıda güvenliğinden sorumlu olanlar; üretici, pazarlamacı ve devletin ilgili birimleridir. Tüketicinin gıdanın güvenilirliği konusunda ürünün son kullanma tarihini kontrol etmekten başka bir sorumluluğu yoktur. Ancak fonksiyonel

gıdaların gündeme gelmesiyle gıda ve sağlık politikalarındaki değişimin sonucu olarak, iletişim araçları ve yayınlarla sağlıklı yaşam politikaları yaygınlaştırılıyor, bireylerin tek tek sağlıklı beslenme alışkanlığı geliştirmesi ve önlemler alması öngörülerek tüketiciye çok önemli bir görev yükleniyor. Tüketicinin bilinçlenip kendi beslenme profilini gerçekleştirmesi isteniyor. Tüketicinin fonksiyonel ürünleri dengesiz tüketmesinden doğacak risk ve tehlikeler, geleneksel ürünleri dengesiz tüketmesinden doğacak risklerden çok daha fazladır. Ayrıca eğitim düzeyi düşük, etiketteki E numaralı gıda katkı maddelerinin kanserojen madde olarak algılandığı bir ülkede etiket aracılığıyla yapılacak bir bilinçlendirme çok yanlış anlamalara yol açabilecektir. Bugün organik ürün, genetik olarak modifiye edilmiş ürün ve iyonize radyasyon uygulanmış ürünler için belirlenmiş uluslararası işaretlerin de (bu işaretlere ürünün nasıl pişirileceğini gösteren işaretleri de ekleyebilirsiniz, mikrodalga, fırın vs. gibi) ürünlerin etiketinde yer alması zorunluluğu vardır. Konuyla ilgili kişilerin bile kafasını karıştıracak bu bilgi bombardımanı sıradan bir tüketiciyi nasıl etkiler?

Bir görüşe göre fonksiyonel gıdalar, tüketici, sağlık iddialarının bilimsel olarak kanıtlanmış olduğuna ikna edilirse başarılı olabilir. Problem tüketicilerin bu konuda nasıl bilinçlendirileceğidir. İletişim araçlarıyla üreticilerin halkı aydınlatması mı yoksa devlet ya da bilim otoritelerinin bu iddialar konusunda halkı ikna etmesi mi daha etkili bir yoldur? Her iki şekilde aydınlatma yapılmaktadır. Günümüz entelektüel tüketicisi bu bilgiyi talep etmektedir. Bu bilgileri aktarmanın en önemli yolu ürünün etiketidir. Avrupa Birliği'nin yeni hazırladığı ve 2005'ten itibaren yürürlüğe girecek olan ve fonksiyonel gıdalara ilişkin etikette verilecek bilgilere sınırlama getirecek etiket yönetmeliği hazırlanırken tüketicinin doğru "bilinçlendirilmesi" ve "korunmasının" temel alındığı bildirilmiştir. Batıda yapılan tüketici anketlerinde halkın üretici firmaların tanıtımı, hatta devlet otoritelerinin beyanlarından çok üniversitelerin, bilim adamlarının açıklamalarına güvendiği ortaya çıkmıştır. Bu anlamda bilim adamlarının etik sorumluluğu büyüktür.

İletişim araçlarıyla yapılan tanıtım ve bilinçlendirme çoğu zaman büyük hatalara yol açabilecek niteliktedir. Belli bir sağlık iddiası olan ürünün gereğinden fazla tüketilmeye başlanması, bireyin alması gereken diğer bileşenlerin eksik alınmasına neden olabilmektedir. Basında yer alan yerli yersiz beslenme bilgileri yanlış beslenmeye yol açmaktadır. Fonksiyonel gıdaların önemli bir kısmını oluşturan ek besin preparatlarının (supplement) (vitaminler, mineraller, kofaktörler, çeşitli bitki ekstraktları) yanlış gruplar tarafından kullanılması halinde önemli sağlık sorunları ortaya çıkacaktır.

Fonksiyonel gıdaların pazara girmesi ile "dengeli beslenme" kavramı, yerini "optimum beslenme"ye bırakmıştır. Bu da çılgın bir vitamin mineral tüketimini başlatmıştır. Özellikle vücutta depolanan vitaminlerin yol açacağı sorunlar gözardı edilmektedir. Batıda yetmişli yıllarda böyle bir çılgınlık, vitamin ve mineral açısından fakir olan hububat ürünlerinde yaşanmış ve bu ürünlerde aşırı bir zenginleştirmeye yol açmıştı. Daha sonra endüstrinin kendisi bu hatayı düzeltmiştir.

Bugün %100'lere varan oranlarda vitamin ve mineral zenginleştirmesi ile hazırlanmış fonksiyonel içeceklerin var olduğunu biliyoruz. Bütün beslenme öğeleri kofaktörler veya koenzimler içerirler ve bunlar aktivitelerini gösterebilmek için substrata gereksinim duyarlar. Eğer tüketici boş bir mideyle bu içeceği tüketiyorsa, yeterli substrat bulunmadığı için beslenme öğelerinden yeterince yararlanılamamaktadır. Böylece aşırı zenginleştirmede bu tür ekonomik kayıplar da söz konusudur. Bu tür içeceklerde vitaminlerle zenginleştirmenin %30-35 kadar olması (VitB1; tiamin için ise %10-15) önerilmektedir.

Son yıllarda değişen sağlık politikalarıyla tüketiciye az yağlı, bol lifli, vitamin ve mineralce zengin gıdalar önerilmektedir. Ancak ayrıntılara girildiğinde fonksiyonel bileşenlerin sağlık iddiaları ile ilgili bilimsel kanıtların yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Belli bir bileşen ve sağlık iddiası hakkında birbiriyle çelişen araştırma sonuçlarına rastlamak mümkündür. Bu gruplar bazen birbirlerini araştırmada kullandıkları yöntemlerin ya da örnekleminin eksik ya da hatalı olduğu konusunda eleştirmektedirler. İddianın olumlu sonuçlarının da genellikle üretici firmaların kendi laboratuvarlarından ya da destek oldukları projelerden çıkıyor olması da bilimin saygınlığına gölge düşürmektedir. Ayrıca 2003’de Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gibi tarafsız ve kâr amacı taşımayan, güvenilir bir kurumun artan şişmanlık problemine karşı işlenmiş gıdalarda şeker miktarının %25’in altında tutulması tavsiye kararını, kurumun en büyük sponsorlarından Amerikan şeker endüstrisinin itirazıyla geri alması düşündürücüdür. Aynı şekilde FDA’nın (Amerikan Gıda ve İlaç Dairesi) genetik ürünler ve fonksiyonel gıdaların sağlık iddiaları konusunda karar verme organlarında, Monsanto’nun (Amerika’nın en büyük biyoteknolojiye dayalı tarım ürünleri firması) üst düzey çalışanlarının belirli süreler için yer aldıklarını sonra tekrar eski görevlerine döndükleri bilinmektedir.

Fonksiyonel gıdaların sağlık iddialarıyla ilgili çelişen sonuçlara birkaç örnek verilecek olursa; bugün buğday kepeğinin kolon kanserlerini önlediği iddiası bütün araştırmacıların katıldığı bir sonuç değildir. Kansere karşı hiçbir etkisi olmadığına dair görüşler de vardır.

Bir başka örnek soyadaki genistein izoflavonoidi ile ilgilidir. Osteoporozise (kemik erimesi) karşı koruyucu etkisi olduğu bilinen genistein soyayı popüler bir fonksiyonel gıda haline getirmiştir. Ayrıca ABD, Kanada ve Arjantin’in ürettiği genetik modifiye soyanın satılabilmesi için bu popüleriteye ihtiyaç vardı. Ancak genetik olarak modifiye edilmiş soyada genistein miktarının doğal soyaya göre daha az olduğu bildirilmektedir.

Yine üzerinde en çok konuşulan ve üretimi yaygınlaşan omega-3 ve omega-6 çoklu doymamış yağ asitleriyle zenginleştirilmiş ürünlerin bazı riskler taşıdığını belirtmek gerekir. Omega-6 asitlerin yüksek oranda alınması, buna karşın omega-3 asitlerin yeterince bulunmaması halinde bazı kanser türlerinin ve bazı kronik hastalıkların gelişebileceği ifade edilmektedir.

Antioksidan aktiviteye sahip olduğu belirlenen bitki bileşenlerinin son ürüne kadar aktivitelerini koruyup koruyamadığı ve hangi miktarlarda tüketildiğinde bu aktiviteyi gösterebildiği sorularının net yanıtları yoktur.

Fonksiyonel gıdaların üretimi postmodern çağın karakteristiklerini taşımaktadır. Batının belirlediği şekilde her yerde aynı tip ürünler üretilip ve tüketilmeye başlanacaktır. Geleneksel beslenme alışkanlıklarını sürdüren Çin ve Japonya gibi ülkelerde batı tipi kanserler olarak adlandırılan akciğer, barsak, mide, meme ve rahim kanseri oranları düşüken değişmeye başlayan beslenme alışkanlıklarıyla bu oranlarda yükselme gözlenmiştir. Japon ve Çinli kadınlar üzerinde yapılan bir araştırmada meme kanseri oranları düşük bulunurken, Amerika’ya göç etmiş ve batı tipi beslenme alışkanlığı edinmiş olanlarda meme kanseri oranlarının Amerikalı kadınlarınkine yaklaştığı gözlenmiştir.

Fonksiyonel gıdalar, gıda ve ilaç kavramlarının birbiriyle karıştırılmasına da neden olmaktadır. Tüketici artık damak tadına uygun, alışıktığı, sevdiği geleneksel ürünü tüketmek yerine ona sağlıklı, uzun bir yaşam sözü veren ürünü tercih etmek durumunda kalacaktır. Bu sağlıklı yaşam ütopyasına göre bir akşam yemeğinde bir ailenin bütün bireylerinin aynı yemeği paylaşmaları düşünülemez. Herkes kendi grubu

(yaş, cinsiyet, hastalık, yaşam tarzı) için üretilen gıdayı tüketmek durumunda olacaktır. Örneğin menopoza girmiş bir anne menopoz sonrası için üretilen gıdayı, kalp hastası ya da diyabetli birey kendi için üretileni, yaşlı ve genç aile bireyleri tümüyle farklı içerikteki gıdaları sağlıklı olmak adına tüketmek zorunda kalacaklardır. Hatta genetik profilimize göre yakalanma riski olduğumuz hastalıklara karşı hazırlanmış bize özel fonksiyonel gıdaları markette bulabileceğimiz günler çok uzak görünmemektedir. Beslenme modelinin bu şekilde değişmesi insanları mutlu kılamaz. Sosyal anlamda bireyi yalnızlığa iter. Batıda önemli bir sorun olarak yaşanan bireyin yalnızlığa itildiği (individualism) çağda fonksiyonel gıdalar bu yalnızlığı daha da pekiştirecektir.

Bizimki gibi kontrol mekanizmaları iyi işlemeyen ülkelerde (bunu tümüyle devletten beklemek de doğru değildir, endüstri kendi oto kontrolünü yapmak zorundadır) sorumluluk tümüyle endüstrinin vicdanına bırakılmıştır. Fonksiyonel gıda adı altında haksız kazanç sağlama olasılığı her zaman vardır.

Sağlıklı gıda tüketmek isteyen tüketici için etikette yanlış anlamalara yol açacak ifadelerden kaçınılması doğru bilgilerin verilmesi, tüketicinin aldığı gıdanın beslenme ve sağlık açısından etkilerini bilmesi onun hakkıdır. Bu duyarlılığı taşımayan tüketiciler ne olacaktır? Okuma yazma oranı bizimki gibi düşük bir ülkede, sıradan sayılan hijyen vs. gibi konularda bilinçlendirme yapılamazken sağlıklı beslenme alışkanlığı nasıl kazandırılacak? Ayrıca kültürel ve ekonomik etkiler sıralanacak olursa bu bilinçlendirme konusundaki şanssızlığımız ortaya çıkar. Halkımızın kültüründen ve geleneginden getirdiği yaşam tarzını ve beslenme alışkanlıklarını değiştirmek çok zor ve ayrıca onlara sağlıklı gıda olarak sunulacak ürünler alım güçlerinin üzerindedir. Fonksiyonel gıda kavramının temel amaçlarından biri yoksul kesimin beslenme sorunlarına çözüm olması, ucuza sağlıklı beslenme şansı vermesiydi. Bugün gelinen noktada bunun gerçek olmadığını görüyoruz. Fonksiyonel olduğu iddia edilen ürün geleneksel olanına göre daha pahalı satılmaktadır.

Fonksiyonel gıdalara getirilen eleştirileri özetleyecek olursak:

- ✓ En temel sorun sağlık iddialarıyla ilgili kanıtların yetersiz ve kimi zaman birbiriyle çelişik olması. Tüketicilere yapılan beyanatlarda yer alan bilgilerin zaman içinde değişmesi, bugün olumlanan bir şeyin bir süre sonra reddedilmesi,
- ✓ Biyolojik aktivitesi saptanan bileşenin gıda tüketilinceye kadar bu aktivitesini sürdürüp sürdüremeyeceği,
- ✓ Fonksiyonel bileşenlerin ürünlerdeki oranlarının ne olacağına hâlâ tartışma konusu olması ve bir standardının olmaması, (Doz-etki ilişkisi)
- ✓ Tüketicinin kendi beslenme reçetesini oluştururken dengesiz bir fonksiyonel gıda tüketimi ile maruz kalacağı riskler,
- ✓ Fonksiyonel gıdaların eskiden geçmişine rağmen söz verdiği gibi bazı hastalıkların önlenmesini sağlayacağı konusundaki beklentilerin gerçekleşmemiş olması, (Amerika örneği)
- ✓ Fonksiyonel gıdaların, geleneksel gıda üretimiyle haksız rekabeti, üreticiler, bilimsel çevreler ve devlet otoritelerinin yer aldığı tanıtım faaliyetleri ile bu ürünlerden gıda endüstrisinin haksız kazanç sağlama olasılığı,
- ✓ Fonksiyonel gıdaların yararlı etkileri ortaya konulurken eşdeğeri olan geleneksel gıdaların da aynı etkiyi gösterip göstermediği konusundaki çalışmaların eksik olması,

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Sonuç olarak yetkililere düşen görev öncelikle tüketiciyi korumaktır. Belli sağlık iddiaları olan gıdaların tek tek öne çıkarılıp tüketicinin bu ürünlere yönlendirilmesi sakıncalıdır. Bütün beslenme öğelerinin yer aldığı ve bunların dengeli bir şekilde tüketiminin sağlandığı bir beslenme modeli üzerinde durulmalıdır. Fonksiyonel bileşenler ve etkileri konusundaki araştırmalar daha da derinleştirilmeli ve daha kesin sonuçlar elde edilerek, tüketicinin çelişkiye düşmesi önlenmelidir.

Kaynaklar:

- Frank,P., Functional and Fruity Drinks, Efficacy and Ethics, June, 2000, Weeks Publishing Company.
- European Society for Agricultural and Food Ethics, "A Long Journey Ahead for Golden Rice" Newsletter, Sept.2001,Vol:3, No:3, 16-17
- Holm, L., "Food Health Policies and Ethics: Lay Perspectives on Functional Foods", Journal of Agricultural and Environmental Ethics, 2003, 16, 531-544.
- Klompener, T., Van Den Belt, H., "Regulating Functional Foods in the European Union: Informed Choice Versus Consumer Protection", Journal of Agricultural and Environmental Ethics, 2003, 16, 545-556.
- Korthals, M., "The Struggle Over Functional Foods: Justice and Social Meaning of Functional Foods", Journal of Agricultural and Environmental Ethics, 2002, 15, 315-324.
- ILSI Europe, "Scientific Concepts of functional Foods in Europe: Consensus Document," British Journal of Nutrition 81, Supplement 1 (1999), 1-27.
- Mephram, T.B., "Food Ethics", Newyork, Routledge, 1996, 178p.
- Watkins,B.A., Li,Y., Seifert,M.K., "Dietary Omega-3 Fatty Acids and Bone Health", Current Organic Chemistry, 2000, 4, 1125-1144.

PANEL

“GIDA SEKTÖRÜNÜ TÜRKİYE YARARINA KURGULAMAK...”

Oturum Başkanı Hayrettin KARACA: Bu ülkenin çok yönlü besin ve beslenme sorunları var. Bu ülkenin insanların besin güvenliğini, gelecek kuşaklarımızın yaşam güvencesini sağlamanın yolu, tarım sektörünü daha da geliştirmek, daha da verimli ve üretken kılmaktan geçiyor.

Oysa tarımın da sorunu, sorunları var.

Peki bu besin, beslenme, tarım sorunları nereden geliyor? Toprağın sorunu çözülmeyen tarımın sorunu, tarımın sorunu çözülmeyen toplumun insanca yaşama sorunu çözülebilir mi? Benim insan haklarına saygım sonsuz. Ama o insanı yaşatamıyorsak, o insanı doyuramıyorsak, aç bırakıyorsak, diğer insan haklarının hangisinden bahsedebiliriz?

Onun için bu ülkenin en önde gelen sorunu topraktır, diyoruz. Onun için bu toprağı koruyabilirsek, bu topraktan bir yerine iki almayı becerebilirsek, tarımın da beslenmenin de sorunlarını çözeriz, diyoruz. Onun için toplumsal barış topraktan gelecektir, diyoruz. Ülkenin bağımsızlığının yolunun IMF'ye, Dünya Bankası'na, Avrupa Birliği'ne mahkum olmamanın yolunun, topraktan geçtiğine inanıyoruz. O nedenle, Ulu Önder'in dediği gibi, en büyük gücümüz topraktır, diye sesleniyoruz.

Toprağını koruyan, ıslah eden, daha fazla verim sağlayan köylümüzün, kentli gibi yaşamaya başladığının, devlete vergi verdiğinin çok sayıda örneğini TEMA kırsal projelerinde görüyoruz. Toprağını koruyan doğru kullanan köylü, artık yem almıyor, yem satıyor, daha uygun fiyata ürün satılıyor, o köyde köylü kadınlar kurdukları sahada tenis oynuyorlar. İhtiyaçlarını artık rahatça karşılıyorlar. Peki bütün bunlar neden oldu? Toprağı korudular, doğru kullandılar, ondan oldu. Köylü daha çok üretince, ekonomiye katkısı da arttı. Sanayi malından daha çok kullanmaya başladı. Sanayi de ticaret de gelişmeye başladı. Çünkü daha çok üreten, daha fazla gelir sağlayan köylü, daha çok talepte bulunmaya, mal almaya başladı.

Bunu doğru görmek zorundayız. Bize “Tarımı desteklemeyin” diyenlerin, dünyayı yöneten zengin ülkelerin, bir yılda tarıma 380 milyar dolar destek verdiklerini bilmek zorundayız. Onlara karşı toprağımızı desteklemek, desteklerle korumak ve üretken kılmak zorundayız. Hor gördüğümüz, saygısız bir ifadeyle “Gözün doysun” dediğimiz o köylülerin topluma maliyetinin, kentte yaşayan insanın onda biri olduğunu bilmek durumundayız. O gelişmiş denilen ülkelerin, bizim gibi ülkeleri kendi pazarı yapmaya çalıştıklarını, aç bırakmak istediklerini, çaresiz bırakmak istediklerini anlamak durumundayız.

Onların dediğinin yapıldığı son dönemde tarımımızın daha da zora sokulduğunu, bir yılda gezdiğim yüzlerce köyde bizzat gördüm. Bakkalı kapanmış köyler gördüm.

Bütün bunların çözümü topraktan geçiyor. Ulu Önder, “Yurt toprağı! Sana her şey feda olsun. Kutlu olan sensin” demiş. Cumhuriyeti gençliğe emanet etmiş ama, Türk Ulusu'nu sonsuza kadar yaşatmak için “Yurt toprağı verimli kalacaksın” diyerek bizi de toprağı emanet etmiş.

Onun için toprağımıza sahip çıkmak zorundayız. Üst toprağımızın hızla yok olduğunu görmeliyiz. Bizi yönetmeye, sömürmeye çalışan dış güçler, bize ürün bazında kota koyabilirler, fiyat desteklerine engel olmaya çalışabilirler ama toprağımıza destek verilmesine engel olamazlar.

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Dünya Bankası'nın verdiği bilgiye göre, bugün 1 milyar 600 milyon insan aç. Aynı çevreler, "Ekonominin temeli tarımdır" diyorlar. Bilmiyorlar ki, bunu 80 yıl önce bizden birisi söylemiş. Ulu Önder, "Milli ekonominin temeli ziraattır" demiş.

Ne Türkiye ne dünya bugüne layık değildir. Toprak bizi refaha da, toplumsal barışa da götürecektir. Bu sempozyum toprağın yaşamsal önemini bir kez daha ortaya koyacaktır.

Prof. Dr. Gürol ERGİN

CHP Milletvekili- ZMO Önceki Dönem Başkanı

ODA'mızın ve GMO'nun sayın Başkanları, değerli Panel Yöneticimiz, değerli panelistler, ZMO'nun daha önceki değerli Başkanları, değerli meslektaşlarım, hepimizi CHP adına saygıyla selamlıyorum.

Değerli arkadaşlarım, tabii gıda alanında CHP'nin neler düşündüğünü belirtmek aslında bir yerde gıdanın temelini aldığı hammaddeyi üreten tarım konusunda neler düşündüğünü belirtmemizi gerektiriyor. Bu nedenle söylemlerimizde gıda kadar tarım da büyük yer alacak. Sanıyorum 15 dakika içerisinde konuşmamı çok çok özetleyerek toparlayacağım.

Değerli arkadaşlarım, konuşmama başlamadan önce sayın Prof. Dr. Vahit KİRİŞÇİ'yi, değerli meslektaşımı şu anda resmiyet kazanmış olmasa da TBMM'deki Tarım Komisyonu Başkanlığı'na gelişinden ötürü kutluyorum.

Değerli arkadaşlarım, bizim CHP olarak sanayinin tüm alanlarında olduğu gibi gıda sanayinde de düşüncemiz dünya pazarları için üretim yapan kalite ve marka yaratan ve ekonomik rekabet gücü olan bir üretim yapısını oluşturmaktır. Bizim hedefimiz, amacımız gıda sanayinde budur. Bu hedef içerisinde özelleştirmeler konusunda ne düşündüğümüzü keskin, açık ve net olarak belirtmeyi görev biliyorum. Çünkü özelleştirmeler tarım ve gıda alanında olduğu gibi ekonominin bütünü içerisinde de sürekli tartışma konusu olmuştur. Ve birçok kez içinde benim partimin de olduğu siyasi partilerin bu konuda pek net olmadığı söylenmiştir.

Biz CHP olarak özelleştirmeyi amaç olarak görmeyi reddediyoruz. Özelleştirme bizim için ekonomik etkinliğin ve ulusal refahın artırılmasında gerektiğinde kullanılan bir araçtır. Stratejik mal ve hizmet üreten KİT'lerin özelleştirilmesine karşıyız. Özelleştirme ile devlet tekeli yerine özel tekel oluşturulmasına kesinlikle karşıyız. Tabii özel örnekler verirsem, bugün Türkiye'de TEKEL'in özelleştirilmesiyle bir özel ama yabancı özel TEKEL oluşturulduğunu hepimiz biliyoruz. Geçmişte Süt Endüstrisi Kurumu'nun (SEK) özelleştirilmesiyle ise piyasanın yalnızca birkaç firmanın tekeline bırakıldığını, fakat bizim için çok üzücü ve şaşırtıcı bir biçimde bu tekelin aynı zamanda örneğin Danone ve Nestle gibi firmaların oluşturduğu bir yabancı tekel haline geldiğini de görüyoruz. Bu nedenlerle bu konulardaki özelleştirmeleri hiç olmazsa zamanlaması açısından son derece yanlış buluyoruz.

Şunun için söyledim hiç olmazsa zamanlaması açısından diye, değerli arkadaşlarım, SEK 1963'te kurulduğu zaman onun zaten kuruluş yasasında bir gün bu kuruluşun özelleştirileceği yazılıydı. Ama orada şöyle yazılıydı: "Bu SEK günü geldiğinde kooperatif biçimi kuruluşlara terk edilecektir." Oysa biz SEK'in bugün tamamen yabancı bir-iki firmanın oluşturduğu tekelin eline geçtiğini üzülenek görmekteyiz.

Biz pazarlamayı bütün sanayide olduğu gibi gıda sanayinde de son derece önemli bir konu olarak görüyoruz. Elbette ki pazarlama üretimin en son aşamasıdır ama bize göre en önceliği olan konudur. Bu bakımdan da dış ticaret sermaye şirketleri ve sektörel dış ticaret şirketlerinin dış satımımızı ürünler ve pazarlar olarak geliştirecek doğrultuda rol oynayacak bir anlayışla yeniden yapılandırılması gereğine ve devletin dış ticarete dış satımı artıracak rolü bizzat üstlenmesi gereğine inanıyoruz.

Değerli arkadaşlarım, tarımda ise birçok konu konuşulabilir ama özellikle bir konuya dikkatinizi çekmek istiyorum. Bizim CHP olarak tarımda önemli bir sorun oluşturan küçük işletmeleri ortadan kaldırma değil, kooperatif örgütlenmeyle bu küçük işletmeleri daha verimli, rantabl bir yapıya kavuşturma düşüncemiz bulunmaktadır.

Bizim Türk toplumuna vaadimiz daha fazla ve kaliteli üretim ve daha adil paylaşımdır. Bu iki bölümden oluşan cümle bizim genel olarak hem tarım üretiminde ve gıda üretiminde, hem genel olarak üretimdeki düşüncemizi ifade etmektedir.

Şimdi gıdaya özel olarak geçerse, değerli arkadaşlarım, gıda söz konusu olunca konuşacağımız çok konu var. Örneğin hammadde konusu. Bunlar hep konuşulmuştur mutlaka bu iki gün içerisinde, ama hammaddede çok özel bir sorunumuz var bizim. Örneğin meyve suyu üretiminde ciddi bir yerlere geliyoruz ama özünde baktığımız zaman meyve suyu üretimine uygun meyve yetiştirilmesinde sıkıntılar olduğunu görüyoruz. Bu son derece önemli. Süt üretimimiz bir türlü artmıyor. Bugün de bundan 10 yıl önce olduğu gibi yaklaşık olarak söylüyorum, 10 milyon ton dolayında kalıyor ama daha da üzücü olanı kalitede bir düzelme gerçekleşmiyor. Daha birkaç gün önce Setbir'in değerli Başkanının yaptığı bir konuşmadan ciddi bir durumu görüyoruz. Orada diyor ki; "Biz bu yapıyla AB'yle kesinlikle rekabet içerisinde olamayız. Çünkü bizim bu kalitede bir sütümüzle Avrupa pazarlarına çıkma şansımız sıfırdır. Bu durumda da Avrupa'nın üretimi, eşit koşullu ticaretle tamamen Türk pazarlarını istila edecektir." O bakımdan yalnız miktar olarak değil, kalite olarak da hemen hemen gıdanın tüm alanlarında sorunlar yaşıyoruz.

Teknoloji için şunu söylemek isterim: Teknolojide sevgili arkadaşlarım, şimdi tabii dünya küçüldüğü için knowhow yoluyla son derece rahat, en ileri teknolojik düzeye gelmiş işletmeleri Türkiye'de kurmak mümkündür. Orada sıkıntı görmüyorum. Yalnız pazarda eşit rekabeti önleyici farklı teknoloji uygulamalarının büyük sıkıntı yarattığını hepimiz biliyoruz. Yıllar önce konuşulmuştu, bugün de konuşma durumundayız. Bir yanda maliyeti yüksek son derece ciddi üretim yapan firmalarımız varken, diğer yanda işte merdiven altında diyelim veya benzeri yerlerde üretim yapan, kalitesi sifıra yakın olan, ama ayrıca sağlık kalitesi son derece eksi puanlara sahip olan ve 2.5 milyon liraya satılan sucuğu piyasaya süren bir üretim yapısı var ki, burada gerçek kalitede üretim yapanların sıkıntısı var. Biz işte CHP olarak bu tür yanlışları düzelterek yolları, yöntemleri ortaya koymak ve bunları gerçekleştirmek istiyoruz.

Konu buraya gelmişken bir memnunluğumu ifade edeyim. Türkiye'de Gıda Yasası'nın bu dönemde çıkmış olmasını biz CHP olarak memnunlukla karşıladık. Ancak yasada elbette ki ilgili meslek odalarının ve bizim uygun görmediğimiz düzenlemelerin değiştirilmesi amacıyla da o maddelerin değiştirilmesi yönünde Anayasa Mahkemesi'ne gittik. Onun sonucunu beklemek durumundayız, yoksa 560 sayılı kararnamenin, Gıda Yasası'na dönüştürülmesi özünde doğrudur. Ancak yine de özellikle denetimlerde sanki sorun çözülmemiş gibi bir görüntü bulunmaktadır.

Türkiye'nin bütün sanayinde olduğu gibi gıdada da aslında yatırım sorunumuz var. Değerli arkadaşlarım, bakınız, dikkat ediniz, Türkiye'ye yabancı sermaye gelmesi yönünde CHP dahil bütün partiler sanki bir yerde çırpınıp içinde yabancı sermaye gelsin diye. Ama biz ülkemizde varolan işletmeleri satın alıp çalıştıracak ve kendisi belli bir kar payı alıp gidecek yabancı sermaye istemiyoruz. Bizim istediğimiz yabancı sermaye Türkiye'de yeni işletmeler, günün teknolojisine uygun işletmeler kurup, bizim hammaddemizi daha iyi değerlendirmemizi ve halkımızın tüketimdeki refahını artırıcı işlevi olan yabancı sermaye olması yönündedir.

Bu arada sözleşmeli üreticilik konusunda bir şeyler söylemek istiyorum. Değerli arkadaşlarım, farklı düşüncede olanlarımız olabilir ama ben şunu söylüyorum: Eğer doğru düzenlenirse bizim düşüncemiz odur, sözleşmeli üreticilik asla yanlış değildir. Bunu şunun için söylüyorum: Türkiye'nin bu konuda yaklaşık 80 yıl geriye giden çok güzel bir örneği vardır, bu da Şeker Şirketinin yapmış olduğu şeker pancarındaki sözleşmeli üreticiliktir. Her ne kadar orada o sözleşmeli üreticilikte bile kuralları yalnızca bir taraf koyuyor idiyse de, bugüne kadar çok önemli bir sıkıntı yaşanmadı. Bu

bakımdan kuralları iyi konulmuş sözleşmeli üreticiliğin sanayinin beklediği üretim yapısına ulaşmada doğru bir yöntem olduğunu inanıyoruz.

Dışalım konusundaki yanlışlardan ötürü biz rahatsızız. Özellikle bu ülkede üretilen ve yurda sokulması lüks anlama gelecek hiçbir ürünün Türkiye'ye getirilmesine biz razı değiliz. Yani şunu söylüyorum: Eğer Türkiye'de bugün muz varsa, değerli arkadaşlarım, dışarıdan muz getirilmesini biz doğru bulmuyoruz. Türkiye'de yeterli elma üretiliyorsa, yeterli ama kalitede de istenilen düzeyde elma üretiliyorsa Arjantin'den elma getirilmesini, Fransa'dan elma getirilmesini biz doğru bulmuyoruz. Bunu hemen iki konuyla birleştirerek söyleyeyim.

Sınır ticareti konusunda yapılan yanlışlara kesinlikle karşıyız. Sınır ticaretinin yanındayız, ama yapılan yanlışla karşıyız. Eğer sınır ticareti yoluyla giren ürünler Doğu sınırlarımızdan girdiği, Van'da, Ağrı'da tüketilmesi gerektiği halde İstanbul halinde satılıyorsa biz buna kesinlikle karşıyız. Bunun pek çok ciddi örnekleri var, ama en ciddi örneğini kivi alanında, Yalova ve Rize'de kivi yetiştirenler çok ciddi olarak yaşamışlardır. Çukurova'da karpuz üretenler yaşamışlardır. Sınır ticaretiyle gelen ürünler maalesef sınır ticaretinin anlamına uygun olmayan biçim ve yöntemlerle belli alanların dışına taşmakta, bu da Türk üreticisini çok büyük sıkıntıya sokmaktadır. Tabii bu arada kaçak gıda girişi üzerinde de ciddi olarak durmak gerekir. Bence şu denebilir: "Canım polise önlemlerle işte jandarma önlemleriyle önleyemiyoruz." Hayır. Şuna kesin olarak inanıyoruz ki; istenirse kaçak gıda, kaçak et-hayvan girişi önlenir. Kaçak gıda diyorum, çünkü bal dahil, fındık, fıstık dahil, üzüm dahil arkadaşlar. Dünyaya üzüm satan üzüm üreticimiz Ege'de büyük sıkıntı yaşarken, Doğu'dan çok ciddi miktarlarda Türkiye'ye üzüm geliyor. Bunların kesinlikle önlenmesi gerektiğine inanmaktayız.

Hal Yasası'nda mutlaka değişiklik gerekiyor, çünkü bugünkü yapısıyla Hal Yasası Türk çiftçisini eziyor sevgili arkadaşlarım. Bunun üzerinde ciddi olarak durmak gerektiğine inanıyoruz.

Dahilde işleme rejimi, dün burada izlediğimiz bir bildiri de açıklandı, daha önceden de basına yansımıştı, özellikle bakliyatda dahilde işleme rejimi kaldırıldı, ama hububatta sürüyor. Kesinlikle yanlış uygulanıyor. Haksız uygulanıyor. O bakımdan dahilde işleme rejiminin ya tamamen kaldırılması ya da çok ciddi denetlenmesi gerektiğine inanmaktayız.

Yabancılar toprak satışına da sonunda tekrar geleceğim ama ondan önce şunları belirtiyim; üretme istasyonlarının, araştırma enstitülerinin kapatılmasını Türk tarımı ve Türk gıda sanayi için son derece yanlış buluyoruz. Fethiye'de arıcılık üretme istasyonunun kapatılması, çeşitli illerimizde meyvecilik araştırma istasyonlarının kapatılması, Doğu'da tarımsal araştırma enstitüsünün kapatılması, bunların hepsi bize göre yanlış kararlardır. Çünkü arkadaşlarım, hiç kimse bize, hani deniyor ya işte "Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) kararları var, işte AB'nin genelgeleri var vs., bunlar bizim kararlarımızı etkiliyor..." Hayır, gerçek öyle değil. Hiç kimse bize "Araştırma enstitülerinizi kapatın" demez arkadaşlar. Ama bilimsel düşünüyorsak bunların kapatılması değil daha geliştirilmesi gerektiğine inanmaktayız.

Tarımsal desteklemeye girmiyorum. Çünkü hepinizin bildiği konu ve baştan sona yanlıştır, eksiktir. Özellikle kredi, enerji, yem ve diğer girdi desteklerinin artırılmaması durumunda gıdadan söz etmenin yalnızca boş konuşmak olduğunu düşünüyoruz. Çünkü tarımı yoksa, hammaddesi yoksa Türkiye'de gıdanın belli bir yere gelmesini beklemek ham hayal olur sevgili arkadaşlarım. Bu konu üzerinde ciddi olarak durmamız gerektiğine inanıyorum.

Biz özet olarak şöyle söylüyoruz: Günümüzün sömürgeci anlayışı, geleneksel sömürge anlayışını, “siz tarımda kalın, tarım yapın, sanayiye bize bırakın” anlayışını değiştirmiş, senaryoyu şu şekle sokmuştur: “Tarım bizde sanayinin de bir bölümü sizde olsun.” Dikkat edin artık tarım bizde diyorlar. “Sanayinin de bir kısmı sizde olsun, ama bir koşulla. Bizim sermayemiz ve sizin emeğinizle” olsun diyorlar. Biz buna kesinlikle karşıyız, elbette sanayinin de, tarımın da bizde olmasının çıkışımız için tek yol olduğunu söylüyoruz. Kesinlikle tekrar dış alımlarda çok dikkatli olmamızı söylüyorum. Bunun çok yaşamsal önemde olduğunu ifade ediyorum. Bu hem gereksiz harcamaya neden oluyor, hem içerideki üretimi öldürüyor.

Tabii ki bu arada işte şekerin özelleşmesi, TEKEL’in özelleştirilmesi, onlara girmek tabii ki gerekiyor, ama vakit sınırlı. Ama son olarak her yerde, her konuda mutlaka üzerinde durduğum bir noktaya tekrar gelmek istiyorum ve altını çize çize Sayın Vahit KİRİŞÇİ’nin yakasında görmekten çok büyük mutluluk duyduğum o Türk bayrağını düşünerek şunu söylüyorum: Türkiye’de 2003 yılının 3 Temmuz günü meşum bir gün olmuştur. O gün TBMM kendine hiç yakışmayacak bir karar alarak Türk topraklarının yabancılara satışına izin vermiştir. Bugün Türk toprakları parça parça değil büyük parçalar halinde yabancılara satılmaktadır.

Hepinizi selamlıyorum.

Prof. Dr. Vahit KIRIŞCI

AKP Milletvekili

Sayın Başkanım, çok değerli panelistler, gerçekten bu saate kadar bekleme nezaketini gösteren değerli izleyiciler, ben sizleri Parlamento adına, mensubu olduğum AKP Grubu adına saygıyla selamlıyorum.

Tabii ki çıkış noktamız yine aynı olmalıdır diyebiliyorum. Çünkü sayın Hocamız önemli konulara temas etti. Fazla tekrara yol açmadan bazı konuları biraz detaylı, bazı konuları da yüzeysel anlatarak ben de sunuşumu tamamlamak istiyorum.

Her şeyden önce hakikaten artık tarımla gıdayı birbirinden ayırmak mümkün değil. Tarımı bilmeden gıda mühendisi olmak mümkün müdür, değil midir tartışmasına girmek istemiyorum ama madem ki gıda sektöründe kullanılan hammadde tarımdan elde edilen bir çıktı, dolayısıyla mutlaka ülkenin tarımıyla ilgili de temel hususlara değinmekte yarar vardır diye düşünüyorum.

Her şeyden önemlisi tarımın her ülke için olduğu gibi ülkemiz için de gerçekten stratejik ve hayati öneme haiz bir sektör olduğunu kabul etmemiz lazım. Tabii bu yasaları çıkararak Meclis'e baktığımızda, bunun gerçekten çok önemli olduğunu yüksek sesle dile getirecek milletvekillerinin sayısına baktığımızda, ülkedeki ziraat mühendislerinin, gıda mühendislerinin sayısal fazlalığının aynı oranda Meclis'e yansımadığını görüyoruz. Yani bir elin parmakları kadar ziraat mühendisi, gıda mühendisi, veteriner meslektaşlarımız var. Dolayısıyla gönül arzu ediyor ki daha fazla sayıda bu konuda meslek adamı bulunmuş olsun.

Tarımsal faaliyetler sonucu ortaya çıkan ürünleri işleyecek ve değerlendirecek olan gıda sanayiye eğer burada kullanılan hammaddenin nasıl bir kalitede ve nasıl bir yapıda olması gerektiği de son derece önemlidir. Eğer biz bu ülkeyi bitkisel üretim açısından değerlendirecek olursak 4 milyon 100 bin civarında bir işletme ve bu işletmenin ortalama büyüklüğünün de 5.9 hektar olduğunu görüyoruz. Ve bu 5.9 hektarın da 5-6 parçadan oluştuğunu düşündüğümüzde, bu faaliyette bulunan insanların ilkokul dörtten terk olması, sermaye birikimlerinin bulunmaması ve örgütlenme yapılarındaki yetersizlik gibi hususlar da dikkate alındığında hakikaten olayın vahameti daha iyi anlaşılabilir. Tabii ki burada rekabette söz etmek mümkün değil.

Sektörün imalat sanayi içindeki payı yüzde 20 civarında. İmalat sanayi istihdamının yüzde 15'i, katma değer ise yüzde 13'ü gıda sanayi tarafından karşılanmaktadır. Elimizdeki istatistikler, veriler bu şekilde göstermektedir.

Hammaddeden pazarlamaya kadar pek çok sorunu çözüm bekleyen bir yapıya sahip sektör olduğunu belirtmekte yine yarar vardır diye düşünüyorum.

Tabii ki her alanda, her yönüyle modernize olmuş yüksek teknolojinin kullanıldığı tesislerimiz de var gıda sektöründe. Ama bunlar oransal olarak yaklaşık yüzde 10 civarında. Geri kalan önemli bir bölümünün, değerli Hocamızın da belirttiği gibi "merdiven altı" olarak nitelendirilebilecek birtakım hijyenik olmayan üretim koşulları ve kesinlikle kabul edilemez şartlarda üretim faaliyetlerini sürdürdüklerini biliyoruz. Tabii ki burada rekabette söz etmek mümkün değil.

Bir taraftan devlet kayıt altına alma ve denetleme ve kontrol çalışmalarını sürdürürken, diğer taraftan da uygulamadaki mevzuatlara kısa sürede uyum sağlayamayacak tesislerin haksız rekabete neden olacağını da bilmemiz gerekir.

Mutlaka bu iki günlük sürede Türkiye'deki gıda sektöründe yer alan sektör alt gruplarının oransal ve sayısal değerleri verilmiştir ama bunlarda başı çekenin yüzde 56 ile unlu mamuller, yüzde 18 ile süt ve süt ürünleri ve bunu meyve ve sebze işlemenin

yüzde 12'yle izlediğini düşündüğümüzde gerçekten daha iyi bir değerlendirme yapma imkanımız olur diye düşünüyorum.

Tabii ki biz de parlamenterleriz, bu dönemde özellikle gıdaya yönelik olarak CHP'nin bir kısım muhalefet şerhinin olduğunu da biliyoruz. Anayasa Mahkemesi'ne bu konuyu taşımış durumdalar. Ama 1995 yılında yayınlanarak yürürlüğe girmiş ve ilk defa Türkiye'de bir anlamda zapt-ü rapt altına alınmış 560 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'de (KHK) bir değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikte tek parti iktidarı olmanın ve çoğunluk iktidarı olmanın bir avantajı kullanılmıştır. Çünkü geçmişteki koalisyon dönemlerinde bu konuya asla yeltenilmemiş. Zira Sağlık Bakanlığı satış noktalarını, Tarım Bakanlığı ise üretim noktalarını, üretilen mekanları denetleyen kurum iken, aynı amaca yönelik bir uygulama iki farklı bakanlık tarafından yürütüle gelmiştir. Ama bu dönemde bu mevcut yasa ayırımına son verilmiştir.

Tabii ki benim de gerçekten arzuladığım bu denetimlerin Tarım Bakanlığı'na verilmesinin ardından çok etkin bir şekilde yapılıyor olmasıdır. Bu tasarı kanunlaşmadan önce komisyona geldiğinde özellikle yeminli meslek adamlarının (bu gıda mühendisleri olabilir, ziraat mühendisleri olabilir) denetimine bunları bırakmanın doğru olduğunu düşündüm. Çünkü sadece üretim yapan firmaların, işletmelerin sayısının 24 bin olduğunu dikkate aldığımızda bir de bunların satıldığı noktaları toplayıp çarptığımızda bizim Tarım Bakanlığı'ndaki mevcut kadroların bu işi sağlıklı bir şekilde yapabileceklerini iddia etmek yanlış olur.

Bugün Türkiye özellikle gıda ihracatı yönünden veya tarım ürünleri ihracatı yönünden hangi noktadan bakılırsa bakılsın dünyadaki 582 milyar dolarlık bir pastanın sadece binde 6'sını alabilmektedir. Dünyadaki toplam tarım ürünleri ithalatının içerisindeki payı da aşağı yukarı binde 6'dır. Ama ürünler bazında baktığımızda maalesef Türkiye izlenen yanlış politikalarından dolayı net ithalatçı konumuna gelmiştir.

Naçizane bu sektörle ilgili olarak, tarımı da içine alarak, gıda sektörünü kurgulamam anlamında bir değerlendirme yapacak olursak, bunu dört başlık altında toplamamız gerektiğini düşünüyorum. Bunlardan birincisi tarım ve sanayinin entegrasyonu. Diğeri, bu alanda yapılan üretim faaliyetleri. Üçüncüsü, pazarlamayla ilgili konular ve son olarak da organizasyon.

Çok açık yüreklilikle söylüyorum, parlamentoda bir ziraat mühendisi kökenli milletvekili olarak bunu her platformda dile getiriyorum. Bunu Başbakanla da, sayın Tarım Bakanı'na da ve ilgililere de değişik platformlarda mutlaka ifade ediyorum: Tarım ve tarıma dayalı sanayinin mutlaka devlet politikası haline, öncelikli devlet politikası haline gelmesi gerekiyor.

İkinci olarak, maalesef bu sektörün sahibi yoktur. Mutlaka tarım lobisinin oluşturulması gerekir. Nihayet medyamız bu 6 Ekim'de yayınlanan rapordan sonra AB bağlamında tarımın gerçekten çok ciddi sorunların olduğunu, bunun müzakere sürecinde sıkıntılar açacağını ifade etmeye başlamıştır. Bu sevindiricidir, ancak geç kalmış bir tespittir.

Ulusal tarım lobisi oluşturulmalıdır. Yani sadece sorunu ifade etmekle kalmamak gerekir. Tarımla ilgili strateji ve politikaların belirlenmesi, sektörde faaliyet gösteren paydaşlar arasında koordinasyonun ve işbirliğinin artırılması amacıyla mutlaka bir kurulun bunun adı ne olur, adına ne dersiniz deyin, çok önemli değil. Ama, böyle bir kurulun mutlaka tesis edilmesi gerekir.

Diğer taraftan ben sevgili dostuma bu noktada katılamıyorum. Çünkü, bu küreselleşmenin maalesef getirmiş olduğu birtakım dayatmalar var. DTÖ gibi, AB'nin koymuş olduğu belli kurallar var. Ben şunu iddia ediyorum: DTÖ'nün nihai hedefi

ticarete bir tam liberalleşme hedefine ulaşmak ise açıkçası iddialı olduğumuz alanlarda bu konuda karlı çıkacak olan ülke Türkiye'dir. Çünkü gerek iklim yapısı, gerekse toprak yapısı, coğrafyası ve bulunmuş olduğu konum buna müsaittir. Dolayısıyla bunun da dikkate alındığı, mutlaka kapsamlı, üçer yıllık veya beşer yıllık, bunların Tarım Kanunları adı altında bir sürdürülebilir politika formatına dönüştürülmesi gerekir.

Diğer konulara fazla değinmek istemiyorum. Girdi maliyetlerinin düşürülmesi, teşvikler, ürün ve üretim planlanması vs. konularına çok fazla değinmek istemiyorum. Ama artık 21. Yüzyıl'da işin üretme tekniklerinde olmadığını, mutlaka bunun pazarlanması gerektiğini, bu pazarlama için de belli altyapıların olması gerektiğini söylüyorum. Bu konuda da bu ülkeye gelen 11.5-12, şimdi 13-13.5 milyona ulaşmış turistler de dahil herkese mutlaka Türk gıda ürünlerinin takdim edilmesi, tanıtılması gerekir.

Ve bunu esas alarak gerek gelen turistlere, gerekse yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları üzerinden kendi tarımsal ürünlerimizin tüm dünyaya tanıtılması gerektiğini düşünüyorum. Pazarlamayla ilgili olarak yine ilkokul dörtten terk bir tarımsal üretici, diğer taraftan yüzde 30 modernize olmuş, geri kalanı küçük orta işletme standardında olan gıda sanayi işletmelerini dikkate aldığımızda bunların yurtdışına ihracat yapabileceklerini iddia etmek yanlış olur. Dolayısıyla ihracata dönük belli şirketlerin kurulması konusunda mutlaka bunlar özendirilmeli ve desteklenmelidir diyorum.

AR-GE faaliyetlerinin desteklenmesiyle benim bildiğim özellikle tarımsal alanda yapılacak birtakım araştırma faaliyetlerini de belli kuruluşlara devretmemiz gerekir.

Son iki cümle. Bu dönemde içeriği tartışılabilir, belli çevreleri tatmin etmemiş olabilir ama bu da lobiyle alakalıdır. Onu da belirtmek istiyorum. Üretici Birlikleri Yasası çıkmıştır. Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yasası çıkmıştır. Şu anda gündemde olan tarımın özellikle sık sık karşılaştığı Tarım Sigortası Kanunu ve Tarım Bakanlığı'nın yeniden yapılandırılmasıyla ilgili kanunlar başta olmak üzere toprağın korunması gibi kanunlar yasalaşmayı bekleyen kanunlardır diyorum. Hepinize saygılar sunuyorum.

Gökhan GÜNAYDIN

ZMO Başkanı

Çok teşekkür ederim sayın Başkanım. Sayın Başkan, değerli milletvekilleri, değerli panelistler ve saygıdeğer katılımcılar, ben de konuşmama bu saate kadar ilginiz nedeniyle teşekkür etmekle başlamak istiyorum.

Şimdi gerçekten içinde bulunduğumuz tarım sektörü objektif ölçütlere göre Türkiye’de çok uzun yıllardan beri bir türlü değerlendirilemedi. Zaten Tarım ve Köyşeri Bakanı olanlar ya da Köy Hizmetlerinden sorumlu Devlet Bakanı olanlar, hiçbir zaman toplumun karşısına çıkıp örneğin şöyle bir hedef koymadılar: “Bakanlık yaptığım bin gün süre boyunca, bin günün sonunda beni başarılı ya da başarısız olarak niteleyebilmeniz için çeşitli maddi hedefler koyuyorum. Eğer bu hedefleri başarırım ben bu ülkeye hizmet etmiş olacağım ve kamuoyu da beni başarılı olarak niteleyebilir. Değilse aksi tabii ki söylenmelidir.”

Bu hedefler neler olabilir mesela? Örneğin şunu söyleyebilir:

ONÜÇÜNCÜ KASETİN B YÜZÜ

... **AB İlerleme Raporu nedeniyle neredeyse kentlerin ilgisini de çekecek şekilde artık kamuoyunun gündemine yerleşti.** Ve bu altyapı sorunlarını çözmeden ne ortalama maliyetlerinizi düşürebiliyorsunuz, ne verimliliğinizi yükseltebiliyorsunuz. O halde şunu söylemeli Tarım Bakanı: “Ben bin günün sonunda şu kadar alanda tarım reformu uygulaması gerçekleştireceğim. Şu kadar yeni alanı sulanabilir alanlar içerisine katacağım. Yıllık şu kadar olacak, bin günün sonunda bu kadar olacak. **Türkiye kendine dönmeden .. şu kadar ithalat yapıyor,** ben TİGEM’lerle, TAGEM’lerle bunu şu rakama kadar indireceğim, şu süre sonunda pozitif geçmeyi planlıyorum. Gübrede aynı durum, ilaçta aynı durum.

Başka şeylerde bunu çoğaltmak mümkün. Şunu söylemeli: Türkiye’nin kendi ekolojisinde yetiştirebildiği halde yurtdışından ithal ettiği ve bugünün parasıyla 2 milyar dolar para ödediğimiz mısırdaki, soyada, pamukta, kolzada, ekmeklik buğdayda, bin günün sonunda ithalat rakamlarını ben şuraya çekeceğim. İhracat rakamlarını buraya çekeceğim. Bunların hepsi ölçülebilir somut hedefler olmalı. **Elbette tarımın esnekliğini, tarımın doğal koşullara açık olduğunu biliyoruz, ancak biz uzun yıllar ...** vardır. Bunu da gözönüne alarak bunu yapmalı ve kamuoyu bu ölçülere göre bir ülkedeki tarımsal kamu yönetiminin başarılı olup olmadığını ortaya koymalı.

Şimdi bu Türkiye’de çok uzun yıllardan beri hiç yapılmadı. Çünkü, tarım gerçekten çok sorunlu bir alan ve tarım bakanlarının birçoğu da bunu çok üzülerek söylemek isterim ki, idari maslahatla uğraşıyorlar. Yani günü kurtarmakla uğraşıyorlar. Uzun süreli stratejik planlamayla uğraşmıyorlar. Ya da tersine söyleyeyim. Acaba tarım politikaları içeriden yönetilebilecek durumda mı şu anda yoksa birtakım politikaların devamında mı sürdürüyoruz?

Bakın belki ürütücü bir konuşma olabilir, bir faaliyet olabilir. Şöyle düşünelim: 1999 yılından itibaren bu ülkede bir tarım politikası uygulanıyor. **Bu tarım politikasını ... ve Dünya Bankası birlikte kurguladı.** Ve bu politikaların sonuçları 1999 ila 2002 arasında ürettiği sonuçları Dünya Bankası bir raporuyla ortaya koyuyor. Ne diyor Dünya Bankası? Bu üç yılın sonunda üretimde yüzde 4 gerileme oldu bitkisel üretimde. Hayvansal üretimde yüzde 10 gerileme oldu. Üretici gelirlerinde yüzde 16 gerileme oldu. Doğrudan Gelir Desteğiyle biz bunun ancak yarısını verebildik. 450 bin hektar alanı çiftçi işlemekten vazgeçti. Ürün fiyatları baskılandı, girdi fiyatları yükseldi, dış ticaret rakamlarında da negatif gelişmeler oldu. Şimdi bunu 1999-2002 arasındaki uygulamanın sonuçları olarak, uygulayıcılardan birisi olan Dünya Bankası duyuruyor.

Peki şimdi şöyle bir çapraz soruyu sormamız gerekmez mi? Acaba o politikaların bugün farklı bir yönelimine gidildi mi yoksa o politikalar aynen devam mı ediyor? Bakınız Doğrudan Gelir Desteği uygulaması hiç değiştirilmeden aynen devam ediyor. Öyle değil mi? Türkiye’de işlenebilir alanların dörtte biri işlenmiyor. Üç buçuk milyon hektar nadas alanı var, siz nadas alanlarını daraltacağım diye bir lafı Tarım Bakanlığı’ndan duydunuz mu son zamanlarda? 1980’lerin ortasındaki laflardı bunlar, bunlar çoktan unutuldu. Veya 2 milyon hektar Sivas’ın, Konya’nın kırsalında işlenebileceği halde işlenmeyen alan var. “Bunlarla ilgili benim önerim şudur: Sulama yatırımlarını şöyle değiştireceğim, böyle geliştireceğim” diyen bir raporu duydunuz mu? Yılda 50 bin hektar alanı biz ancak sulamaya açabiliyoruz ve bu koşullarda bu sürede giderse daha 80 yıla ihtiyacımız var. Bu hedef olarak bu ülkenin önüne konulmayacaksa, biz sulanabilir alanlarımızı sulayamayacaksak, tohumumuzda, gübremizde, ilacımızda dışa bağımlılıktan kurtulamayacaksak, AB’nin, DTÖ’nün üzerimize adeta tankıyla, topuyla geldiği bir ortamda Türkiye’nin tarımında daha rekabetçi bir yapıya nasıl dönüşebiliriz?

Şimdi bakınız arkadaşlar, gerçekten medyada tarımın sesi hiç çıkmıyor. Yanımızda çok sevgili dostumuz Ali Ekber YILDIRIM var. Bu örnekleri birkaç tane daha artırmak mümkün. Ama onun dışında özellikle görsel medyada tarımın sesi hiç çıkmıyor ve adeta şu söyleniyor: “Bir grup yığınla adam çok da kalabalıklar, çok da verimsizler, zaten köyde kahvede falan da otururlar bunlar, hiçbir iş yapmazlar, bunların yüzünden biz AB’ye de giremeyeceğiz. Biz de bunları acayip destekledik, zaten devlet de bunun için kötüye gitti...” Son İlerleme Raporu’nun detayına bir bakarsanız ne diyor İlerleme Raporu? Dün de söyledim, “Eğer diyor benim uyguladığım politikanın aynısını Türkiye’de uygulasaydık...” diyor. Başka bir deyişle şunu söylemek istiyor: “Yani Türkiye bugün bize üye olsa ve Brüksel Ankara’ya tarım için kaynak transfer etmek zorunda kalsa Doğrudan Gelir Desteği için 8 milyar euro, müdahil önlemler için bir milyar euro, kırsal kalkınma önlemleri için 2.5 milyar euro. Toplam 12 milyar euro ben size para aktarmak zorundaydım.” Türkiye bugün tarımına kaç para aktarıyor? 3.7 katrilyon TL aktarıyor. Yani 2.5 milyar dolar. Kendini liberal olarak tanımlayan AB’nin ancak 6’da biri kadar biz bu ülkenin tarımına para aktarabiliyoruz. Altyapısı sorunlu, pazarlama alanları sorunlu, tarım sanayi entegrasyonu yapılamamış, her türlü ekonomik, sosyolojik sorunu bünyesinde barındıran bir sektör, yaklaşık yarım yüzyıl süreyle yılda 50 milyar dolarlar seviyesinde desteklenmiş ABD ve AB’nin tarımıyla nasıl rekabet edebilir? **Ve hala biz bunların bu kadar ge... destekleme rakamları verebiliyorsak nasıl rekabet edebilir?**

Bakınız, çok uzun olmayan bir gelecekte bugüne kadar öteki konumunda tutulan Türkiye köylüsü, çiftçisi ve tarım sektörü, bir süre sonra AB’ye girememenin temel nedeni olarak gösterilecek ve adeta toplumun ortak suçlusu niteliğine dönüştürülecek. Bizim tarımcılar olarak hepimizin burada bir sorumluluğu var ama özetle ve önemle vurgulamak isterim ki, buradaki temel sorumluluk Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nındır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nın bir an evvel tarım konusunun bu toplumun ortak sorunu olduğu ve herkesin beraber konuşarak bu sorunları çözebileceği konusunda bir deklarasyon yayınlaması lazım.

İnsanları, kamu görevlilerini görüşlerinden, düşüncelerinden dolayı oradan oraya sürmekten artık vazgeçmesi lazım. Sağlıklı kadrolarla, işi bilen kadrolarla çalışmaya başlaması lazım. İki yıl içerisinde şube müdürü dahil olmak üzere Türkiye’de tarımsal kamu yönetiminde değişmeyen görevli kalmamıştır. Elbette çalışmayan arkadaşları, yeterli niteliğe sahip olmayan arkadaşları değiştireceksiniz. Ancak işini yapan, işini yapmaktan başka da bir özelliği olmayan bir insanı sadece düşüncesi nedeniyle oradan oraya sürmek artık tarımsal kamu yönetiminin uğraşacağı alanların

dışında tutulmalıdır. Bizim bütün bunlarda ortak sorumluluğumuz vardır. Farklı bir çalışma biçimi içerisinde artık girmemiz gerekiyor.

Genetiği değiştirilmiş organizmalar (GDO) konusunda görüşlerimizi açıklamak isterim.

Bakınız arkadaşlar, 2003 yılı itibarıyla Türkiye'ye 1.8 milyon ton mısır girdi. Bunun yüzde 81'i Amerika ve Arjantin'den girdi. Yani açıkça GDO'lu ürün bunlar. 800 bin ton soya girdi, bunun yine yüzde 88'i Amerika ve Arjantin'den. Biz mısır ve soyanın işlenmiş bütün ürünlerini tüketiyoruz bu ülkede. Hiç tüketici olarak bize soruyorlar mı, GDO'lu ürün tüketmek ister misiniz diye? Hiçbirimize böyle bir soru sorulmuyorlar ve biz yıllardır bu ürünleri tüketmeye devam ediyoruz. Ancak bu sorun sadece tüketici sağlığı sorunu değildir. Bu sorun Türkiye tarımının sosyo-ekonomik önemi açısından son derece yaşamsal bir tehdittir. Çünkü bu ürünler bizim kendi ülkemizde çok rahatlıkla yetiştirebileceğimiz ürünlerdir. Kendi ülkemizde bunları yetiştirmek yerine dışarıdan ithal ediyoruz. Etiketleme tartışmaları sürüyor, ZMO'nun görüşünü burada söylemek istiyorum. Biz, GDO'lu ürünü bu ülkede istemiyoruz. Sadece GDO'lu ürünü değil, ithal mısır, ithal buğdayı, ithal soyayı bu ülkede istemiyoruz. Çünkü biz bu üç ürünü de bu ülkede kendimize yetecek şekilde çok kolay yetiştirebileceğimizi düşünüyoruz. Bu gerçek ortadayken, kendi çiftçimizi desteklemeyip, Amerika'nın, Arjantin'in çiftçisini destekleyip, sonra da getirip etiketleyip tüketici sağlığını koruyoruz görüşünün tümüyle yanlış olduğunu düşünüyorum.

Bakınız şöyle söyleniyor: Laboratuvar altyapımız yok, GDO'lu ürün ve olmayan ürünü nasıl ayırt edelim? Bu bir tarımsal kamu yönetiminin vereceği yanıt değildir, size düşen bu laboratuvarları kurmaktır. Bu laboratuvarların bir tanesi 1 milyon dolardır arkadaşlar. Bu dünyanın parası değil. Gene daha evvel söyledim, bu ülke 1980'lerde 1 kilometre otoyola dünya ortalaması 3.5-4 milyon dolar iken 10 milyon dolar ödemiş bir ülkedir. Yani, dünya ortalamasından bir kilometre otoyol yaparken, dört tane GDO'lu ürün ayırımı yapabilecek laboratuvar kurabiliriz. Sadece Bursa'daki ve Ankara'daki laboratuvarların bu işin altından kalkamayacağı açıktır.

Bir başka konu, Türkiye artık ithalat lobisini kırmak zorundadır. Düşük gümrük vergileriyle bu ülkeye mısır sokup Çukurova'da, Amik Ovası'nda üreticinin ürünü piyasaya çıktığı zaman satacak yeri kalmaması artık bu ülkede olabilecek işler değildir. Bunların tümünü ülke yararına yeniden kurgulamamız lazım.

Bir tek konuda görüşümü belirterek sözlerimi bitirmek istiyorum. Hepimizin galiba ortaklaştığı bir şey var. Artık bu ülkede yaşayan tarımla ilgili herkesin biraraya gelip ulusal tarım politikası konusundaki belirlemelerini ve ortak hedeflerini ortaya koyması ve bunun bir devlet politikası haline gelmesi, geriye kalan hükümetlerin de biraz evvel söylediğim o biner günlük hedefler halinde bunu yavaş yavaş gerçekleştirmesi gerekir. **Eğer böyle somut .. sek, biz yerimizde saymaya, patinaj yapmaya devam edeceğiz.** Bu ülke çok büyük potansiyeline rağmen, kırsalındaki 23 milyon insanın yarısının, mutlak yoksulluk sınırı altında yaşamasını hak etmiyor, hak etmemelidir.

Hepinize saygılar sunuyorum.

Petek ATAMAN

GMO Başkanı

Teşekkür ediyorum sayın Başkan. Ben de hepinize tekrar merhaba diyorum.

Aslında belli konuları tekrarlamamak üzere değişik bir sunum hazırlamıştım. O sunumdan devam edeceğim. Ama iki gündür yapılan görüşmelerde şunu farkettim ki, bazı şeyleri tekrarlamakta fayda var. Kaç kişi tekrarlarsa o kadar katılım içinde olduğumuzu gösteriyor diye düşünüyorum. Onun için sadece başlık başlık geçeceğim, altını çizmek adına.

Öncelikle Gökhan Başkanın da söylediği, dünden beri sürekli konuşulan ulusal tarım politikalarının oluşturulmasının şart olduğu hepimizin katıldığı bir gerçek. Somut hedeflerin konulması ve bu hedeflere yönelik çalışmaların yapılması bizim gibi bir tarım ülkesi için kaçınılmazdır.

İkinci olarak CHP'nin özelleştirmeye bakışını dile getirdi sayın Gürol Hocam ve yabancılara toprak satışıyla ilgili konuda TMMOB'un da bakışı çok nettir, çeşitli basın açıklamaları vardır, bizim de bakışımız onlardan farklı değil.

Sözleşmeli tarım kesinlikle olmalı. Tabii ki doğru kurallar belirlenerek ama sözleşmeli tarıma sıcak bakılmalı diye düşünüyorum.

Sınır ticaretiyle ilgili olarak hassasiyetlerine katılıyorum Gürol Hocanın. Ancak yine kaçak gıda girişiyle ilgili vurgulanması gereken belki bir nokta daha var, o da yolcu beraberinde de bu ülkeye çok miktarda gıda maddesinin girdiği ve bunların da pazarlamaya konu edildiği. Özellikle bazı gümrük kapılarından birtakım insanların günde 20 kere, 30 kere girdiği, o insanların ellerinde kocaman bavullarla Türkiye'de kaldıkları sürece tüketilmek üzere getirdiklerini iddia ettikleri gıdaları bir sınırdan öbür sınıra geçirdiğini, orada sattığını, sonra tekrar gittiğini, sonra tekrar geldiğini görebilirsiniz. Bu gümrük kayıtlarında da var. Dolayısıyla kaçak gıda girişinin bir yolu da yolcu beraberinde gelen gıda maddeleridir diye düşünüyorum.

Şimdi katılımcıların hepsi tarımla ilgili sorunları fazlasıyla vurguladığı için ben biraz daha Gıda Yasası ve onun uygulamalarına yönelik öneriler getirmek istiyorum. Yine Türkiye'nin yararına belli şeyleri kurgulamak adına... Öncelikle çıkan yeni Gıda Yasası'nda birçok olumlu gelişmeler olmuştur, bunu hiçbirimiz inkar edemeyiz. Ancak yönetmeliklerin yayınlanması sırasında izlenen katılımcı politika o zaman çok fazla izlenememişti, bunu da buradan ifade etmekte fayda var.

Sisteme yönelik görüşlerimizi bırakın teknik görüşlerimizi de duyuramadık, kabul ettiremedik. Şimdi kimi teknik hataların yansımaları yönetmeliklerde görüyoruz. Artık tartışılırken, "Evet bu hatalıdır ama ne yapalım yasadan geliyor" diye konuşmaya başladık. Yasa daha bu yaz yayınlandı. Bunu değerlendirmemiz lazım.

Yasaya göre gıdayla ilgili yetkiler tek elde toplanıyor gibi gözüküyor, ancak bu bizce hala daha şüpheli. Bunu diğer odalarla görüşmelerimizde de sürekli değerlendiriyoruz.

Kamu Yönetimi Temel Yasa Tasarısı var, şu anda beklemekte olan. Eğer yerele yetki devri yapar ise gıdayla ilgili denetimlerde de yetkiyi devretmiş olacak. Buna karşı olduğumuzu birçok kereler ifade ettik. Ama burada bir kez daha söylemekte fayda var. Bunu söylerken AB'nin İlerleme Raporu'ndan da bu konudaki ifadeleri okumak istiyorum size, belki faydası olur. Son yayınlanan raporda gıdayla ilgili değerlendirme kısmında, "Yetkiler genellikle farklı Bakanlıklar veya Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın birimleri arasında paylaşılmaktadır. Bu durum sorumlulukların belirsiz olmasına ve yetki çatışmalarına yol açmakta ve etkin yönetime engel olmaktadır." Bu, AB'nin İlerleme Raporu'ndan.

Yine AB'nin yeni düzenlemekte olduğu Gıda Yasası'nda geçen bir cümle var. "Gıda mutlaka tek elde toplanmalı gıdayla ilgili yetkiler. Eğer kimi ülkelerde kurulmuş olan sistem yerele paylaştırılmış ise koordinasyonun sağlanması yönünde çok ciddi

adımlar atılması lazım.” Biz tek elde olan yetkilerimizi yeniden yerelle paylaşmamalıyız.

Yine bir başka cümle AB İlerleme Raporu’ndan, “Tarım Bakanlığı’nın yetkileri açığa kavuşturulmalı, reformları ve müktesebatı uygulama kapasitesi güçlendirilmelidir.” Yine yetkinin tek elde toplanmasıyla ilgili.

Kurumlararası çatışmalar, yetki kargaşası... Bu sadece denetim sistemiyle ilgili değil yaşamada da bunu görüyoruz, yönetmeliklerin yayınlanmasında da görüyoruz. Her türlü kargaşa devam ediyor. Bakıyorsunuz Tarım Bakanlığı gıdayla ilgili mevzuatı yayınlıyor, Dış Ticaret Müsteşarlığı da dış ticarete belli mevzuatlar yayınlıyor. İkisi birbiriyle çelişiyor. Ondan sonra ihracat yapan birtakım kurumlar hangi mevzuata uyacağını şaşırır hale geliyorlar.

Özet olarak bu örnekleri çoğaltmak mümkün ama zaman çok kısıtlı. Yetkilerin tek elde toplanması çok önemli ve elzemdir. Bunun altını çizmek lazım diye düşünüyorum.

Yine Gıda Kanunu’nda ya da şimdi bizim sempozyumumuzun konusu olan tarladan sofraya gıda güvenliği hedefimize ulaşmada en büyük eksik noktalardan biri izlenebilirlik sisteminin henüz kurulmamış olması. İzlenebilirliğin tanımı da kanunda yanlış yer alıyor. Umarım bir zaman düzelme fırsatı olur.

İzlenebilirlik sağlanması çok önemli, çünkü ürünlerde sorun çıktığında, bu pestisite yönelik, ağır metallerle ilgili olabilir ya da çok daha basit bir şey olabilir, mutlaka üreticiye ulaşılması lazım. Etiketleme sisteminin, kayıt sisteminin hepsinin buna göre ayarlanması lazım. Bizim ülkemizde daha bununla ilgili hiçbir şey bildiğim kadarıyla yok. Hatta şunu söyleyeyim: 1997 yılında yayınlanan Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği’nin pestisit bölümünde bununla ilgili bir de hüküm var. Bugüne kadar kimsenin uyguladığını zannetmiyorum ama eğer manavlarda kontrole alınan meyve sebze pestisit limitleri yüksek çıkarsa müşterek sorumluluk gibi bir şey var. Üreticiye nasıl ulaşılacak, arada kaç tane aracı var, hiç mi birlik yok? Dolayısıyla arada birtakım örgütler olmadığı sürece buna üretici birlikleri diyebiliriz, sözleşmeli tarım diyebiliriz, tarım sanayi entegrasyonu diyebiliriz, hayvanlarda kulak küpelemesinde bundan faydalanılabilir ama bir şekilde bizim bu izlenebilirliği sağlamamız şart. Yeni yasa yönetmelik tasarılarından birinde de izlenebilirliği üreticinin sorumluluğu olarak gösterme yönünde bir çalışma var. Henüz netleşmiş değil. “Üretici denetimlerde çıkan sorunlarda mutlaka izlenebilirliği sağlamalı ve Bakanlığa yardımcı olmalı” gibi...

Tabii devlet bunu yapmadan üreticiden ne kadar bekleyebilir bilemiyorum. Ama bunun çözülmesi şart.

Yine nokta nokta gitmek istiyorum. Çok önemli gördüğüm noktalarda markalaşmadan söz edildi. Bizim ürünlerimizi artık dünya piyasasında Türk ürünü olarak kabul ettirmemiz lazım. Uzo Yunan rakısı dediğimiz ya da bizim rakımızın eşdeğeri olan içki şu anda tescil edilmiş durumda. Yunanistan’da üretilenler dışında hiç Uzo diye adlandırılabilen bir içki yok. Ama bizim rakımız için aynı şey geçerli değil.

Bunu birçok şey için tartışabiliriz. Belki yoğurt için. Burada yanlış ifadeler kullanabiliriz, çünkü bundan birkaç hafta önce yapılan sempozyumda bizim geleneksel ürünlerimiz olduğunu düşündüğümüz, zannettiğimiz birtakım ürünlerin aslında bizim olmadığını öğrendik. Ama benim vurgulamak istediğim şu: Bu yönde bir çalışmanın acilen başlatılması lazım. Bu tek bir kurumun yapacağı bir şey değildir. Hep birlikte bir çalışma yürütülmeli ve kendi ürünlerimizin artık uluslararası piyasalarda bizim adımızı alması sağlanmalı.

Bir diğer vurgulanacak konu, KOBİ’ler sürekli gündemde ve tüm bildirimlerde gıda sanayimizin ağırlıklı bölümünün küçük ve orta boy işletmeler olduğunu vurguluyoruz. KOBİ’lerin sorunlarını gidermeye yönelik birtakım desteklemeler var. KOSGEB’de de bu tür çalışmalar var. Ancak bir kez daha vurgulamakta fayda görüyorum ki, AB’nin bu konudaki destekleme projelerinden bahsetmişti Servet

Hanım, bunun üstüne gitmekte, bunu duyurmakta ve hayata geçirmekte çok büyük fayda var. KOBİ'ler bir an evvel teknolojinin gereklerini yakalamalı diye düşünüyorum.

Bu arada tüm bunlar yapılırken toplumda artık sivil inisiyatifin gelişmesini sağlayıcı birtakım özendirmeler, belki tedbirler, yol göstermeler şart. Bu, sadece üretici birlikleri için geçerli değil ama her kesimin sorununu dile getiren ya da o kesime yönelik birtakım eylemlerde bulunabilen dernekler, birlikler olabilir, bunların mutlaka geliştirilmesi gerekiyor.

Yine bir örnekle söyleyeyim. Zannediyorum bu panelle ilgili, “Şu sektörden bizleri niye çağırmadınız?” diye sormuşlardı. Gökhan Başkan dedi ki, “Dernekleri yoktu herhalde.” Doğru, gerçekten artık birtakım birliklerin, derneklerin, sivil birlikteliklerin oluşması şart. Bunu devletin, kurduğu sistemi oturtmak adına da yapması gerekiyor. Çünkü hiçbir devlet kendi imkanıyla tek tek vatandaşlara, tek tek üreticilere, tek tek çiftçilere ulaşamaz. Böyle bir sistem yok. O zaman mutlaka arada bilgi aktarımını sağlayacak, o çiftçilerin görüşlerini getirecek sivil inisiyatifin bulunması gerekiyor.

Ben her an üç dakika uyarısı gelecek diye hep öncelikli konularımı anlattım. Aslında şu anda kesebilirim, teşekkür ediyorum dinlediğiniz için.

Ali Ekber YILDIRIM

Dünya Gazetesi İzmir Temsilcisi

Teşekkür ediyorum, herkese iyi akşamlar diliyorum. Akşam oldu artık. Hocam panel yönetmek zor ama tarımı yönetmek Türkiye’de çok kolay.

Öncelikle Dünya Gazetesi İzmir Temsilcisi olduğum için buraya gelmedim, tarımla ilgili yazı yazdığım için geldim.

Söz alıp da soru soran, katkıda bulunanları saymazsak ben 44. konuşmacıyım. O yüzden böyle bir şey olacağını da bildiğim için ilk kez bir panele giderken ciddi bir çalışma yapmadım. En azından sık sık Anadolu’ya gidiyorum, köylere gidiyorum, onları anlatsam bile veya günlük yaşadıklarımızı anlatsam bile herhalde bir bilgi paylaşımı olur diye düşünüyorum.

Şimdi öncelikle tarladan sofraya diyoruz hep ama tarla bölümü genellikle ihmal ediliyor. Yani, tarla bölümü, işin kaynağında olan işler, üreticiler...

Geçenlerde yine buraya bir toplantıya gelmiştim Ziraat Odaları Birliği’nin. DTÖ’nün tarım üzerine etkileri konusunda bir toplantı. Ziraat Odaları Birliği üreticileri buraya çağırmış. Otobüslerle buraya taşımış, burada anlatmaya çalışıyoruz.

Şimdi Anadolu’nun çeşitli yerlerinden Ankara’ya gelen önce şöyle bir kente bakayım diyor, DTÖ pek de umurunda değil çoklarının, çünkü siz gidip onu orada anlatacaksınız. Üreticiye gidip yerinde anlatmanız gerekiyor.

Konumuza dönersek, gıda sorunu, açlık sorunu, yoksulluk, artık sadece Türkiye’nin, dünyanın sorunu değil, bir insanlık sorunu. Ve dünyada bir yanda gerçekten üretim fazlası olan ülkeler, kuruluşlar, bir yanda açlıktan ölen insanlar. Türkiye’de de aynı şey değil mi? İşte görüyorsunuz medyada, insanlar domateslerini dereye döküyor ama tüketici domatesin çok pahalı olduğundan söz ediyor.

Demek ki burada çok ciddi bir sorun var, bir organizasyon eksikliği var. Bana göre gıda güvenliği gerçekten çok önemli ama bir ülkenin gıda güvenliğini sağlaması için önce toprak güvenliğinin olması gerekiyor. Yani bir ülkenin toprak güvenliği yoksa gıda güvenliği olabilir mi? Burada toprak güvenliği dediğim askerlerle toprağı beklemek değil. Elbette ki savunma güvenliği de bir ülke için çok önemli ama eğer sizin ülkenizde askerler artık Bulgaristan’dan gelen mercimekle, Kanada’dan gelen mercimekle, yurtdışından gelen fasulyeyle besleniyorsa orada savunma güvenliği bile tartışılabilir. Yani savunma güvenliğini siz zaten tartışıyorsanız gıda güvenliği haydi haydi tartışılır. Burada tabii gıda güvenliği konusunu ele alırken Türkiye’nin gerçekleriyle uygulama çok farklı. Türkiye’de mesela iki türlü üretim var, hatta üç türlü üretim vardır. Mesela Ege’de Menemen Ovası’na giderseniz, bir üretici domates üretiyor, iki tane ayrı yerde üretiyor. Bir kendisi için, bir satmak için. Kendisi için ürettiği bölümde kullandığı ilaç farklı, gübre farklı. “Onu niye orada ayrı çevirdiniz?” “Bunu biz yiyeceğiz” diyor. Avrupalı, Amerikalıya ihraç ettiğiniz peki? Onlar için ayrı üretiyoruz, kendi insanımız için ayrı üretiyoruz. Bundan bir süre önce gazeteci arkadaşımız Fatih ALTAYLI’nın köşesinde küçücük bir haber yer aldı. Bir firma, “Yurtdışına ihraç ettiğim bir ürün geri döndü, bunun Türkiye’de satılması için izin verir misiniz” diye Tarım Bakanlığı’na başvurmuş. Böyle bir ülkede yaşıyorsunuz.

Marketlerdeki o çok ambalajlı ürünlerden bahsediyoruz. Yani işte Ayvalık’a giderseniz ya da zeytinyağı bölgesine giderseniz orada bu ambalajlı ürünleri pek görmezsiniz. Yol kenarında rakı şişesinde, coca cola şişesinde zeytinyağı satıyorlar. Bunun denetimi konusunda yeni bir yasa çıktı. Ama işte “Önce İstanbul’dan başlanacak denetime.” Sanki Kars’takilerin, Erzurum’daki diğer insanların gıda denetimi bu kadar önemli değil. Ve bu böyle ilan veriliyor, biz İstanbul’da gıda denetimine başladık haberiniz ola. Sonra Ankara’da başlıyor, sonra İzmir’de, sonra herhalde Konya’da başlayacak, çünkü en büyük illerden biri Konya.

Eğer bir ulusal politikanız yoksa, politikayı siz belirlemiyorsanız, başkaları belirliyorsa, tabii ki orada artık sizin kontrol etme şansınız yok zaten.

Yine Mayıs ayında İzmir’de bir İktisat Kongresi yapıldı. İktisat Kongresi’nin baş konuşmacıları IMF Başkan Yardımcısı Kreuger, işte Dünya Bankası Başkan Yardımcısı ve bu salon gibi büyük bir salon düşünün, daha büyük ama yarısı boş, çünkü oraya insanlar alınmadı. IMF’nin temsilcisi, Dünya Bankası’nın temsilcisi, Başbakan, işte bizimkiler bu şekilde yer aldı.

Dünya Bankası’nın Başkan Yardımcısı çok ilginç bir açıklama yaptı. Francoes Bourguignon dedi ki; “Türkiye’de son yıllarda yoksulluk çok ciddi biçimde arttı.” Ve kendi rakamlarına göre, “Türkiye’de yoksulluk sınırında olanların genel nüfusa oranı yüzde 25-26 seviyelerinde” dedi. Gazeteci olarak orada şu soruyu ben kendisine sordum. “Bu düzeye gelmemizde sizin Türkiye’ye önerdiğiniz, uygulayınız dediğiniz politikaların etkisi nedir?” diye. “Yoktur diyemem ama buna ben cevap da veremem” demişti.

Medya bu konuyla ilgileniyor ama medya ilgileniyorsa bence sevinmemek lazım, biraz korkmak lazım. Tarımı yazanlar çok ama bunlar genellikle “sat kurtul” anlayışında oldukları için ben ciddi endişe duyuyorum.

Bir başka konu yine gündeme geldi. Sınırlardan kaçak veya yasal bile giriyor. Ama bu gıdaların çoğunun hiçbir denetimi yok. Türkiye’de şu ülkeden gelen bir gıda ürününün yasalara aykırı bulunup geri gönderildiğini duydunuz mu? Ben duymadım, gazeteci olarak hiç duymadım. Ama her yıl ihraç ettiğimiz fındık Türkiye’ye geri dönüyor, biber geri dönüyor, fıstık geri dönüyor. Aflatoksin var, şu var... Ama sizin laboratuvarınız yok, denetim yapamıyorsunuz. Bulgaristan’dan gelen bamyanın, birçok ürünün küflü olduğu da hep söyleniyor. Bunu gören insan söylüyor ama bunu denetleyecek laboratuvar da yok.

Peki bütün bu şeylere karşı ne yapılmalı? Ben çok fazla uzatmayacağım zamanı daha verimli kullanalım diye. Türkiye’de hükümetlerin genellikle anlayışı şu, özellikle son yıllarda bu böyle: Birine bakanlık veriliyor, sen tarımla biraz ilgilen falan... Yani böyle bakılıyor. Hep şöyle söyleniyor: “Enflasyonda başarı sağlandı, işte AB konusunda büyük başarı, borsa iyi gidiyor, her şey iyi gidiyor...” Peki tarımda ne oluyor? Bunu hiç kimse konuşmuyor. Yani siz Başbakanın hiçbir konuşmasında çıkıp da, “Tarımda da çok büyük işler yaptık ey halkım” dediğini duydunuz mu? Çünkü yok, öyle bir şey yok ortada. O cepheyi herkes gözden çıkarmış. Sadece bu hükümet için söylemiyorum. Bundan önceki hükümetler de böyleydi. Ne yazık ki böyle. Ve tarımla ilgili çok ciddi sorunlar var.

Mesela pamuk üreticileri diyorlar ki iki yıldır bir Başbakanla görüşemedik. Bir bakıyorsunuz aynı gün Başbakan nerede? MAN otobüs sürüyor. Böyle bir anlayış olur mu? Sadece sanayi, sadece AB. Bu ülkenin bir de tarımı var. Şimdi AB, iş ciddiye bindi hadi ne yapalım diye konuşuluyor.

Evet gıda güvenliği için ne yapılmalı diye baktığımızda birkaç önerim olacak. Birincisi, öncelikle toprak güvenliğini mutlaka ama mutlaka sağlamamız gerekiyor. Yani, bu toprak güvenliğini sağlarken tabii ki dediğim gibi sadece silahla korumak değil, önce toprağı korumamız gerekiyor. Sanayi tesislerinin kurulmasına karşı koymamız gerekiyor, erozyona karşı korumamız gerekiyor.

İkincisi tarımda üretmeyi değil, üretmemeyi getiren bu politikaların sil baştan değiştirilmesi ve biraz önce de söylendiği gibi ulusal tarım politikalarının ülke gerçekleri dikkate alınarak uygulanması gerekiyor. Yine son dönemde çok tartışılan kırsal politikalar ile tarım politikalarını artık birbirinden ayıralım mantığı var. Burada da yine iki kesimi karşı karşıya getirme anlayışı var. Bunun mutlaka birlikte ele alınması gerektiğini düşünüyorum.

Bir başka önerim mutlaka üretiminin teşvik edilmesi gerekiyor. Çünkü Gökhan Bey’in de söylediği gibi gerçekten Türkiye’de toprak var, çiftçi var, bütün şartlar var.

TARLADAN SOFRAYA GIDA GÜVENLİĞİ

Neden burada üretmiyor? Yani işte yem fiyatları biraz artıyor, Tarım Bakanı diyor ki yem fiyatlarını düşürmek için arpa ithal ettik, bunu büyük bir mutlulukla anlatıyor. Türkiye’de arpa üretilecek altyapı, su, toprak yok mu? En basit konuda hemen aklımıza şu geliyor: İthal edelim. Bu politikadan artık vazgeçmemiz gerekiyor.

Son olarak şunu söylüyorum: Kurtuluşu dışarıda değil, mutlaka içeride, ama içeride aramalıyız. Teşekkür ederim.

KATKI BÖLÜMÜ

Mahir GÜRBÜZ: ODA'mızın sunuşundan esinlenerek bir görüşümü paylaşmak istiyorum. AB 6 Ekim'de, Türkiye'nin AB'ye girmesinin önündeki engel olarak tarımı gösteriyor gibi bir hava var. Bunu böyle söylüyor ama işin bir başka yönü var. Ne diyorlar? "Sizin tarımınız geri. Nüfusunuz çok. İşletmeleriniz küçük. Verimli yönetemiyorsunuz. Bunların bir bölümü doğru, bir bölümü abartılı. Ama şunu ortaya koymak gerekiyor: Bugün Türkiye'de tarımda nüfusun fazla olmasının, işletme yapısının fazla olmasının sebebi tarım değildir. Türkiye'nin sanayi ülkesi olamamasıdır. Türkiye'nin batının geçirdiği burjuva devrimini, sanayi devrimini geçirmemiş olmasıdır. Bunu görmek lazım, gündeme getirmek lazım. Tarımın sorunu, AB eğer öyle diyorsa, Türkiye sanayisinin sorunudur. Tarımın sorunu tarım dışı sektörlerin sorunudur. Bunu bir genel anlayış olarak ortaya koymanın yararlı olduğunu düşünüyorum.

İkincisi, sayın milletvekili arkadaşlarım iyi niyetle birtakım tasarılarından söz etti. Ben 35 yıllık kamu görevimden sonra emekli oldum. Hayatımda ilk kez bir şeye tanık oldum. Bir bakanlık sivil örgütlerden bir görüş istiyor. Genellikle bu görüşler şöyledir: Bir taslak vardır, derler ki Tarım Bakanlığı'nın yeniden yapılanmasına ilişkin görüşlerinizi 15 gün içerisinde gönderin ama ekinde taslak yok. Böyle şey olmaz. Bakanlığımızla ilgisi yok, ama Sayın Bakan çok ciddi, ayıp bir şey bu. Ciddi bir davranış değil en azından.

Orhan ALKAŞ (Ziraat Mühendisi): Üretici örgütlenmediği sürece elbette ki AB dayatmaları ya da IMF dayatmaları olacak. Demin Ali Ekber Bey'in belirttiği gibi işte Bakana iki gün boyunca ulaşamadı ama onların örgütlenmesi olsa, en kısa sürede en ilgili yere ulaşacakları kanaatindeyim.

İkincisi tarımda eğitim. Tarım eğitimi konusunda gerek gıda bölümlerinde, gerekse gıda fakültelerindeki eğitim, tamamen üretimden kopuk bir eğitime dayanmakta. Panelistlerin bu konudaki görüşlerini öğrenmek istiyorum.

SORU: Benim sorum sayın Gürol ERGİN Hocam'a. Tekelleşmeden bahsedildi, bunu biraz açar mısınız, önlemek için ne düşünüyorsunuz?

KATKI (Tarım Bakanlığı Gıda Dış Ticaret Şube Müdürlüğü'nde çalışan bir mühendis): Ali Ekber Bey'in sözlerine cevap vermem gerekiyor. Çünkü gerçekten çok şaşırdığımı söyleyeyim. "Tarım Bakanlığı kontrol yapmıyor ya da ithalat konusunda inceleme yapacak herhangi bir laboratuvarı yok, bize Bulgaristan'dan küflü bamyaya geliyor, biz onları da kabul ediyoruz" gibi bir şey söyledi. Açıklamam gerekiyor mutlaka. Yapamadığımız spesifik analizler var, onun dışında ithalatta bütün ürünleri analiz ediyoruz. Aynı zamanda geri çevirdiğimiz de birçok ürün var. AB'nin bizim ürünlerimizi geri çevirdiği gibi biz de birçok ülkeden gelen ürünleri geri çeviriyoruz. Teşekkür ediyorum.

SORU: Bu sempozyumu izlemekteki amacım, toplumun sorunlarını el birliğiyle değerlendirmek, çocuklarımız, torunlarımız için ne yapılabilir, ne yapıldı ve kendi görüşlerimizi de sizlerle buradaki güzide toplulukla paylaşmaktır. Belki ziraatçı değilim, o nedenle özür diliyorum buradaki yetkili arkadaşlardan. Konuşmacılara içtenlikle teşekkür ediyorum. Çok düzeyli bir toplantı gerçekleştirildi. Ben Sayın Vahit KİRİŞÇİ'ye birkaç soru yöneltmek istiyorum izinleri olur ise.

Mısır ve soya ithal ediyoruz, acaba toprağımız mı uygun değil, iklimimiz mi uygun değil, bu konuda bilgi rica ediyorum. İkinci bir konu, Doğrudan Gelir Desteği konusu sürekli gündemde. Köylümüze bu gelir desteğini ne kadar süre vermeye devam edeceğiz? Bu konuda kesin bir bilgi var mı? Yıllarca mı sürecek bu? Bunun bir sınırı

var mı? Bunu öğrenmek istiyorum. Bir de AKP Hükümeti daha evvelki dönemde, özellikle iktidara yürüyüşü sırasında, IMF'nin yapmış olduğu her türlü çalışmayı yanlış buluyordu, kınıyordu. IMF'yi özellikle topraklarımızın dışına itecekti ve daha özgür bir Türkiye bize sunacaktı. Şimdi görüyorum ki değişen bir şey yok. Bu nasıl bir olay bize açıklarsa memnun olacağız. Teşekkür ediyorum.

SORU: Yabancılara toprak satışı ile ilgili hem TMMOB ZMO Başkanı'na, hem de iktidar ve muhalefet partisi milletvekillerine sormak istiyorum. Toprak satışının sebebini öğrenmek istiyorum. Bugünkü yorumlarla birlikte ben de sebebini bulamıyorum. Ve bu konuda anlamlı bir kamuoyu oluşmadı. Bunun sebebini de merak ediyorum.

İkinci sorum da, Gıda Yasası ile beraber yetkiler Sağlık Bakanlığı'ndan Tarım Bakanlığı'na geçti. Fakat bu anlamda büyük boşluk var gıda denetiminde. Bu zamanla oturacak mı? Teşekkürler.

Oturum Başkanı Hayrettin KARACA: Şimdi sırayla konuşmacılara söz vereceğim, fakat biliyorsunuz mümkün olduğu kadar kısa rica ediyorum.

Prof. Dr. VAHİT KİRİŞÇİ: Öncelikle soru soran izleyicilere teşekkür etmek istiyorum. Çünkü 15 dakikalık sunuş içerisinde tarım gibi, gıda gibi çok önemli konuları uzun uzadıya anlatabilmeniz, detayını açıklayabilmeniz mümkün değil.

Şimdi bana yöneltilen çok spesifik bir soru, mısır ve soyayı niye ithal ediyoruz, bizim topraklarımız buna müsait değil mi şeklinde. Şu anda Türkiye'de ithal edilen mısır Türkiye'de üretilen mısırın yaklaşık yarısı kadar. Yani üçte ikisini üretebiliyoruz, üçte birini dışarıdan ithal etmek durumunda kalıyoruz. Bugün için örneğin 800 bin ton mısır ithal edildi. Hedef de yaklaşık 2.5 milyon ton civarında.

Yağlı tohumlar konusunda Türkiye'nin gerçekten çok ciddi ithalata dönük ödemeleri olduğu için bu konuda da prim uygulaması başlatılmıştır. Burada örneğin bir sözleşmeli tarımdan söz edildi, Türkiye'nin ihtiyacı olan tarımsal ürünlerin neler olması gerektiğinden söz edildi ama bence hepsinden çok daha önemlisi bu ülkenin tarım politikalarıyla ilgili herkesin şapkasını önüne koyup düşünmesi gerekiyor. Bu sadece tek başına ne hükümetlerin işi, ne meslek odalarının işi, ne üniversitelerin işi. Bu hepimizin işi. Bu zincir içerisinde bulunan herkesin buna mutlaka dahil edilmesi gerekir ki, bununla ilgili zaten teklifimizi de belirtmiş olduk.

Bir diğer konu Doğrudan Gelir Desteği. Doğrudan Gelir Desteği bizden önceki hükümet döneminde başlamış ve özellikle Dünya Bankası'yla bir mutabakat neticesinde uygulamaya koyulmuş bir destek şekli. Bu destek şekli tamamıyla araziye bağlı, üzerindeki bölümlerle alakası olmayan bir destek biçimi. Malum daha önceki anlaşma gereği 2005'te de bu destek devam edecek ve ondan sonra sonlanmış olacak. Fakat hükümetin bugünkü yaklaşımı, bu destek miktarının aşağı çekilmesi ve ürün teşvikleriyle, destekleriyle, primleriyle ve bir yandan da hem destek miktarının artırılması, hem de doğrudan gelir desteğinin belli ölçülerde yeni destek politikalarıyla ikame edilmesinin sağlanması.

Üçüncü sorunuz, siz de IMF'nin bu ülke için gereksiz olduğunu söylüyordunuz, ne oldu da IMF ile olan beraberliğiniz devam ediyor. IMF ile olan ilişki birebir teslimiyetçi bir ilişki değil, tamamıyla işin sosyal boyutunun da dikkate alındığı bir ilişki olarak önümüze gelmiştir. Diyeceksiniz ayrıntı sadece bu mudur? Bu dahi olsa Türkiye'nin ne kadar kırılğan bir ortamda yaşadığı da hepimizin malumudur.

Bir başka konu toprak satışıyla ilgili. Bu, hükümetimizin Haziran ayında çıkartmış olduğu bir yasadır. Belki yazılı da olsa, görsel de olsa medyada çok fazla konuşulmuyor ama Bakanlar Kurulu'na buradaki satışlarla ilgili, el değiştirmelerle ilgili

izleme yetkisi verilmiştir. Bu izleme yetkisinden hareketle şu anda olay izlenmektedir ve gerekli görüldüğünde gerekli düzenlemeler zaten Bakanlar Kurulu'nun yetkisindedir.

Son olarak “Gıda Kanunu'nun çıkmasının ardından veyahut da bu son düzenlemeyle ilgili Sağlık Bakanlığı'ndan yetki devriyle bir boşluk doğmuştur” diyorsunuz. Zaten Sayın GMO başkanımız da ifade etti. Yönetmelik hazırlığı devam ediyor. Bu yönetmelik hazırlığının tamamlanmasının ardından tam anlamıyla bir işlerlik kazanacaktır diyoruz. Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Gürol ERGİN: Teşekkür ederim Sayın Başkan. Şimdi sanıyorum Halil ÇADIRCI Bey'in sorusu vardı. Şimdi özelleştirmenin ne getirip ne götürdüğüne bakmak gerekiyor. Süt sektöründe hepimiz yabancı birkaç firmadan oluşan tekel oluşunu görürüz, ona bakmak lazım. Köylünün ürettiği süt o günkü fiyatlara göre, bağlı olarak fiyatını düşürdü, tüketicinin tükettiği sütler o günkü fiyatlara göre, bağlı olarak bugün daha yüksek fiyatlara satılıyor. Olay budur. Bilmiyorum bunu daha nasıl anlatayım? Çok net olarak görülen sonuç budur ve yanlış olmuştur. Yüzde 100 yanlış olmuştur. Onu öyle söyleyeyim.

Şimdi, “ithalatta her türlü kontrolü yapıyoruz” diyen Bakanlıkta çalışan meslektaşına şunu anımsatmak isterim; tabii yapılıyor da, sanıyorum başkanım da söyledi, Türkiye'ye bu kadar soya giriyor, mısır giriyor. Ben şimdiye kadar onların genetik modifiye olup olmadığını araştırdığımı ne gördüm, ne duydum, ne de Sayın Bakanın ağzından işittim. Sizce yapılıyor mu? Teşekkür ederim.

Gelelim şimdi “mısırı, soyayı neden ithal ediyoruz” sorusuna. Bu da tabii müşterek soru gibi geldi bana. Niye ithal ediyoruz, aklımız yok da ondan. Veya kötü niyet çok hakim Türkiye'ye de ondan. Başka bir şey yok. Ne demek Türkiye mısır ithal edecek? Şimdi bakın bugünkü Resmi Gazete'yi okuyalım. 2004-2005 pazarlama yılında nişasta kökenli şekerler için ayrılan kota yüzde 50 artırılmıştır. Bu ne demek biliyor musunuz? Türkiye'ye daha fazla mısır girmesi gerekiyor demektir. Girsin demektir. Bu Türkiye'ye ne getirir? Türkiye'ye zarardan başka hiçbir şey getirmez. Türk tarımcısını, çiftçisini öldürür, Türkiye Cumhuriyeti devletini dışarıya daha bağımlı kılar ve biz kendi üretmemiz gereken şeker yerine ABD'de üretilen mısırı alırız, oraya dövizimizi veririz. İçeride Amerikan firmalarına bunu işleme şansını veririz, bu arada iç dış ülke sömürücüleri bundan yararlanır. Biz buna CHP olarak çok kesin karşıyız. Bunu her zaman söyledik, hep söyleyeceğiz.

Şimdi demin ben konuştuktan sonra Sayın KARACA; “Senin söylediklerini biz senin partinin ağzından böyle kamuoyunda duymuyoruz” dedi. Hayır, benim size partimin görüşleri olarak söylediğim bütün hususlar CHP'nin son seçimlerde yayımladığı bildirden aynen alınmıştır. Benim burada ürettiğim sözler değildir, benim kişisel görüşlerim değildir. Bundan daha resmi bir açıklamayı da herhalde bekleyemeyiz seçim bildirgesindeki açıklamalar olarak.

Şimdi özellikle son konuşan arkadaşımıza bir Türk evladı olarak çok özel teşekkür ediyorum. Yabancılar toprak satışı. Ben gerçekten aynen sizin gibi Sayın KARACA'dan bu konuya değinmesini istedim. Atatürk ulusumuzun kurtarıcısı, devletimizin kurucusu, hepimizin her zaman önünde huşu ve saygıyla eğilmemiz gereken insan, bunları söylemiş de, onun altında yatan bu ülke topraklarının kutsal olduğu değil mi? Yabancıya satılamaz olduğu değil mi? Değerli arkadaşlarım parayla satıyoruz, keşke askerleriyle gelip alsalardı. Parayla satıyoruz utanın, hepimiz utanalım bundan. AKP İktidarı vatanının toprağını dünya piyasasına sunmuştur. Bunun kabul edilebilir bir tarafı olur mu? Hepinize saygılar sunuyorum.

ZMO Başkanı Gökhan GÜNAYDIN: Efendim üç temel konuda çok kısa görüşlerimi belirtmek istiyorum bu saatte. Birincisi şudur: Bu toplantılar acaba bir sonuç sağlıyor mu? Bence sağlıyor çünkü bundan evvelki toplantılarda Turkuaz suyu vardı masalarda, hep eleştirmiştik, bugün Turkuaz suyu kalkmış, demek ki bu toplantılar bir yarar sağlıyor.

İkincisi çok kısa değineceğim, geçenlerde bir dostumuz anlatmıştı, bu toprak satışıyla ilgili bir anekdot: Kuzey Afrikalılar diyorlarmış ki, beyazlar bizim ülkemize geldiği zaman bizim toprağımız vardı onların İncili vardı. Aradan bir süre geçti gözümüzü açtığımızda topraklar onların, İncil bizim olmuştu. Yani süreci çok güzel özetleyen bir şeydir bu.

Üçüncü konu, Mahir Başkanımın söylediğiyle ilgili olarak kuşkusuz AB'nin saptamaları Türkiye'nin tarımsal yapısıyla ilgili olarak yaptığı saptamalar doğrudur. Ve kuşkusuz bu sorunlar tarımın kendi içsel sorunları değildir. Yani sanayi ve hizmetler sektörünün gelişmesiyle tarımın da temel yapı sorunlarında görece iyileşmeler beklenebilir.

Yalnız burada ben şuna özellikle vurgu yapmak istiyorum: AB raporunda iyi niyetli olmayan tespitler var. Çünkü bu sorunların çözümü için bize şunu söylüyor: "IMF ile sürdürmekte olduğunuz politikalara hızla devam edin, liberalizasyon sürecinde yavaş gidiyorsunuz, elinizdeki tarımsal KİT'lerin hepsini de bir an evvel satın." Yani sanki bunları yaparsak aramızdaki tarımsal fark çözülecekmiş gibi. Bunu söyleyen AB'nin kendi Ortak Tarım Politikası içerisinde, 23 tane ortak piyasa düzeninin her birinden sorumlu müdahil kuruluşları, ödeme kuruluşları vardır. Piyasayı düzenleyen bu yapıya sahip olan AB size Toprak Mahsulleri Ofisi'nizi, şeker fabrikalarınızı, Çaykur'unuzu, Tekel'inizi satın der. Bu da Avrupa'nın, aslında belki birazcık kaba bir tabir olabilir ama gerçeğin bu olduğunu düşünüyorum, Avrupa'nın ikiye bölünmüşlüğü ve aslında tüm entegrasyon süreçlerinin bir sömürü ilişkisine vurgu yaptığımıza yönelik önemli bir işaretir diyorum.

İlerleme Raporu'nu sadece tümceleriyile okumak değil, felsefesiyle beraber değerlendirebilmek önemlidir. Bu felsefede bize gerçeğin böyle olduğunu çok açık bir şekilde bence anlatıyor. Teşekkür ederim.

GMO Başkanı Petek ATAMAN: Teşekkürler. Bana direkt soru gelmedi ama konuşmalara ilişkin birkaç çok kısa vurguda bulunacağım. Gazeteci arkadaşım ihracat geri dönüşü için bir firmanın başvurduğunu belirtti Bakanlığa. Buna şaşmaya gerek yok, Bakanlık şu anda çıkartmaya çalıştığı yönetmelikte bütün ihracat dönüşleri nasıl içeri alınabilir acaba diye bir çalışma içinde. Umarım bu çalışma tersine dönmüştür bizim itirazlarımızla. Sağlıkla ilgili sorunları olsa dahi yurt içine alınsın gibi bir yaklaşım var. Onu burada paylaşmak istiyorum en azından bir hassasiyet oluşturmak adına.

Onun dışında yine direkt olarak bana yöneltilmemiş olsa da, Sağlık Bakanlığı'ndan Tarım Bakanlığı'na geçti denetimler büyük boşluk yaşanmıyor mu diye bir soru vardı. Birkaç kelime ilave etmek istiyorum. Sağlık Bakanlığı'ndan Tarım Bakanlığı'na bir kısmı geçti. Zaten Tarım Bakanlığı'ndaydı büyük bölümü. Ve Tarım Bakanlığı yaptığı denetimleri yine yapıyor, yiğidin hakkını yiğide vermek lazım. Eksik gedik yapıyor belki eleman sorunları olduğu için, malzeme sorunları olduğu için ama yapılmıyor değil. Gene aynı sorunlar içerisinde yapılmaya çalışıldığını zannediyorum belli yerlerde yapılmıyor olsa da büyük şehirlerde örneğin İstanbul'da çok ciddi sorunlar olduğunu biliyoruz. Ama topyekun bir geçiş değildir o konuda yanlış anlaşma olmasın diye fikrimi belirtmek istedim. Teşekkür ediyorum.

Ali Ekber YILDIRIM: Teşekkür ediyorum. Ben tarımda hiçbir kontrol yapılmıyor diye bir cümle kullanmadım. Özellikle giren ürünlerle ilgili konuyu anlatırken burada bir ciddi denetim eksikliği olduğunu söyledim. Bundan iki dönem önceki Tarım Bakanı Mustafa TAŞAR şöyle bir şey söylüyor. Bakanlar Kurulu'nda İran'dan gelen, sınırdan gelen karpuzlar gündeme geliyor. Üreticiler tepki gösteriyor. İran'dan buraya kaçak karpuz giriyor diye. O zaman Bakan: "Ben tadına baktım, bizim damak tadımıza uygun değil. Yakında kesilir" demişti.

Tarım Bakanlığı yetkilisi arkadaşımız izledi mi bilmiyorum ama önceki akşam TGRT'de Sayın Tarım Bakanı'nın 1.5 saatlik bir programı vardı. Gece 13.00'te bitti,

son anına kadar izledim. En azından kendi ilgi alanımla ilgili konuları izliyorum. Orada Tarım Bakanlığı'nın AB sürecinde eksikliklerimiz diye altını çizdiği temel altyapı sorunlarının birisinin laboratuvar eksikliği olduğunu ve gerekli denetimlerin yapılamadığını söylemişti.

Son bir örnek söyleyeyim. Yine üç yıl önce o zaman Tarım Bakanı Hüsnü Yusuf GÖKALP'ti. Fındıkla ilgili bir toplantı vardı. Karayoluyla giderken Sungurlu'da mola verdik. Kahve ve çay içiyoruz üç arkadaş. Getirdikleri şeker çok ilginçti. Elinize aldığınızda kesmeşeker ama anında hemen toza dönüşüyor. "Bu nasıl bir şeker" dedim. "Bu Yugoslavya şeker" dediler. Nasıl yani Yugoslavya şeker? "Sungurlu Türkiye'nin en çok şeker pancarı üretilen merkezlerinden birisi. Nereden alıyorsunuz bunu?" diye sordum. "Ankara'da Samanpazarı'ndan alıyoruz" dediler. Çünkü o zamanın parasıyla 5 milyon lira galiba daha ucuz diye. "Ben kahvede zaten günde ancak bu kadar kazanıyorum..." diyor.

Dönünce bununla ilgili bir yazı yazdım ben. Tarım Bakanı, Tarım İl Müdürlüğü'ne talimat vermiş, o vatandaş yağa paça Tarım İl Müdürlüğü'ne götürmüşler. "Böyle bir şeyi sen bir gazeteciye nasıl anlattırırın?" diye. Adam da "Yalan söylüyor, ben böyle bir şey demedim" demiş. Beni aradılar o sırada, "Yanınızda mı arkadaşınız?" dedim. Evet yanınızda dediler. "Telefona alabilir miyim?" Aldım. "Ya sen bize nasıl yalancı diyorsun, biz üç kişiydik." "Ağabey" dedi "Beni getirdiler, benim hayatımı söndürdüler, ne biçim konuşuyorsun dediği için mecburen öyle dedim" dedi.

İşte Türkiye'de kontrol böyle yapılıyor, teşekkür ederim.

Oturum Başkanı Hayrettin KARACA: Bütün katılımcılara, izleyicilere teşekkür ediyorum.

SORU: Sayın Karaca, bir konuda bir küçük açıklık rica edeceğim. Bakanlar Kurulu'nun belli konularda arazi satışını engelleme yetkisi var. Mesela tarım arazileri satılamaz diye bir kural koyabilir. Bu husus inceleniyor mu bilmiyorum. Lütfen açıklarlarsa çok sevineceğiz.

Prof. Dr. Vahit KİRİŞÇİ: Teşekkür ediyorum, benim de zaten izahım yasanın Bakanlar Kurulu'na böyle bir yetki verdiği ve Bakanlar Kurulu'nun bilgisi dahilinde olduğunu söyledim. Bundan ne eksik ne fazla bir şey söylemedim.

Fakat ben şunu söyleyeyim size: TBMM bünyesinde, çatısı altında hiçbir milletvekili yoktur ki sizlerden daha geri bir hassasiyete sahip olsun. Bundan hiç kuşkunuz olmasın. Parti grubumuzda da dile gelmiştir. Bu konuda arkadaşlarımız değişik yerlerden yayınlanan bilgi ve belgeleri tüm grubumuzla Bakanlarımızın da, Başbakanımızın da bulunduğu ortamda paylaşmıştır. Ben o açıdan müsterih olmamız gerektiğini söylüyorum. Ama tabii ki özellikle bu 6 Ekim gibi çok kritik bir dönemi geçtik, bir 17 Aralık gibi ikinci bir dönemeç daha var. Yani bazı şeyleri olduğundan daha fazla göstermek veyahut da olduğundan daha az göstermek şu anda bize bir yarar sağlamaz diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. GÜROL ERGİN: Biz kıyameti koparmıyoruz ama arkadaşlar kıyamet koptu. Bunu bilin.

Sayfa 70: [1] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın		
Sayfa 70: [2] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:40:00
Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [3] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk		
Sayfa 70: [4] Değiştir	mx	10.05.2005 13:41:00
Biçimlendirilmiş Tablo		
Sayfa 70: [5] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [5] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [6] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [7] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [8] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [9] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [10] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [11] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [12] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [13] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [14] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [15] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [16] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [17] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [18] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [19] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [20] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [21] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [22] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		

Sayfa 70: [23] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [24] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [25] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [26] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [27] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [28] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [29] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [30] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [31] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [32] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [33] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [34] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [35] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [36] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [37] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [38] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [39] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [40] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [41] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [42] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [43] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [44] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [45] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00

Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil

Sayfa 70: [46] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [47] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [48] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [49] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [50] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [51] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [52] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [53] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [54] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [55] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [56] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [57] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [58] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [59] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [60] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [61] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [62] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [63] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [64] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 70: [65] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		
Sayfa 70: [66] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:41:00
Sağa, Girinti: İlk satır: 0 cm		
Sayfa 71: [67] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:43:00
Yazı tipi: 10 nk, Kalın Değil		

Sayfa 76: [68] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:47:00
Yazı tipi: 9 nk		
Sayfa 76: [69] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:47:00
Yazı tipi: Kalın Değil		
Sayfa 76: [70] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:47:00
Yazı tipi: 9 nk		
Sayfa 76: [71] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:47:00
Yazı tipi: Kalın Değil		
Sayfa 76: [72] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:47:00
Girinti: Sol: 0 cm, İlk satır: 0 cm		
Sayfa 76: [73] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:47:00
Yazı tipi: 9 nk		
Sayfa 76: [74] Biçimlendirilmiş	mx	10.05.2005 13:47:00
Gövde Metni 2, Girinti: Sol: 0 cm, İlk satır: 0 cm		